

Józef Hordowski

PTAKI POLSKICH KARPAT WSCHODNICH I PODKARPACIA

OFICyna WYDAWNICZA - MERCATOR

PTAKI POLSKICH KARPAT WSCHODNICH I PODKARPACIA

MONOGRAFIA FAUNISTYCZNA

JÓZEF HORDOWSKI

Tom I

Pteroclidiformes-Passeriformes

Przemyśl 1999

RECENZENT

Prof. dr hab. Zygmunt Bocheński

SKŁAD KOMPUTEROWY

Józef Hordowski

SZKICE PTAKÓW

Jadwiga Hordowska

NA OKŁADCE

Połonina Wetlińska w Bieszczadach. fot. C. Ćwikowski

Starodrzew jodłowy w paśmie Jeleniowaty. fot. C. Ćwikowski

Wydano przy wsparciu finansowym Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Rzeszowie, Zarządu Zespołów Parków Krajobrazowych w Przemyśle oraz Oficyny Wydawniczej „Mercator” – Macieja Pietrzaka

Badania nad Ornitofauną Ziemi Przemyskiej nr 7

ISBN 83-910666-3-0

ISBN 83-913023-1-8

Drukarnia & Wydawnictwo „Mercator”

ul. Brata Alberta 8, 37-700 Przemyśl, tel. (0-16) 670 44 21

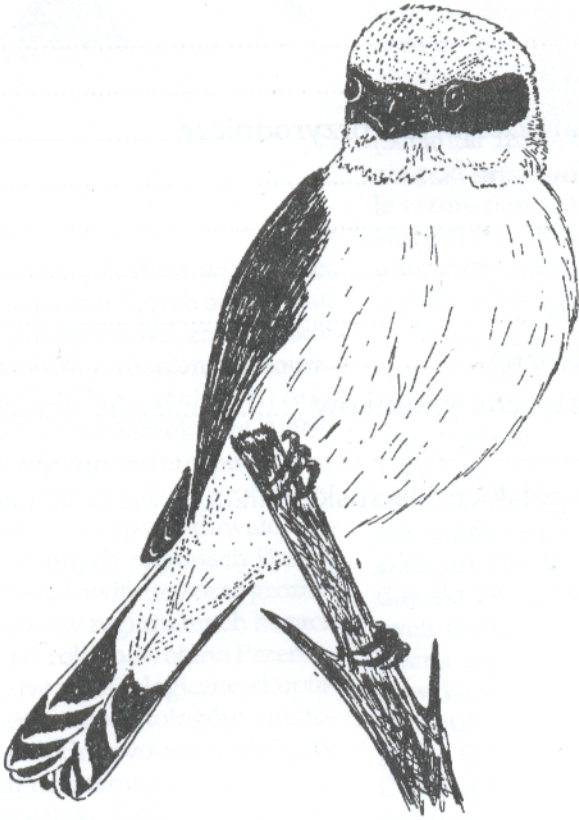
Zarząd Zespołów Parków Krajobrazowych w Przemyśle

ul. Wybrzeże T. Kościuszki 24, 37-700 Przemyśl, tel. (0-16) 670 48 74

Druk: Drukarnia & Wydawnictwo MERCATOR

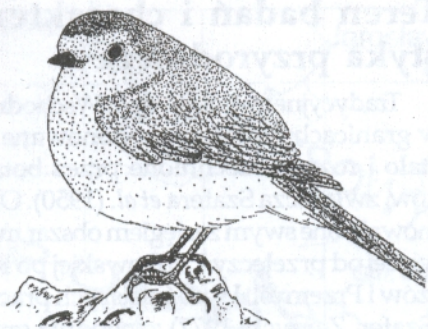
Przemyśl, tel. (0-16) 670 44 21

Nakład 400 egz.

Spis treści

Wstęp	5
Podziękowania	6
Teren badań i charakterystyka przyrodnicza	6
Warunki hydrologiczne	9
Klimat	10
Roślinność	10
Ochrona przyrody	12
Założenia metodyczne	12
Przeгляд systematyczny gatunków	15
Literatura	175
Skorowidz nazw polskich i łacińskich	183

Wstęp

Książka ta jest kolejnym wydawnictwem w ramach regionalnych opracowań awifaunistycznych Polski, zapoczątkowanych w latach 90. wydaniem monografii ptaków Śląska (Dyrz *et al.* 1991) oraz Ziemi Lubuskiej (Jermaczek *et al.* 1995). Rozwój amatorskiego ruchu ornitologicznego oraz ukazanie się książki prof. L. Tomiałojcia *Ptaki Polski* spowodowało, podobnie jak i w innych regionach Polski, rozpoczęcie badań awifauny oraz gromadzenie wyników w regionalnych bazach danych. W 1991 roku powołano Przemyskie Towarzystwo Ornitologiczne, skupiające kilkudziesięciu ornitologów-amatorów z Polski południowo-wschodniej. W tym czasie zapoczątkowano wydawanie lokalnego periodyku *Badania nad Ornifauną Ziemi Przemyskiej*, którego do tej pory ukazało się 6 numerów.

Praca jest próbą podsumowania dotychczasowych informacji o awifaunie polskich Karpat Wschodnich i wschodniego Podkarpacia, a także określenie obecnego statusu występowania i liczebności poszczególnych gatunków. Niewątpliwie w miarę gromadzenia kolejnych materiałów niektóre wnioski i opinie ulegną modyfikacji, co jest rzeczą naturalną.

Praca omawia wszystkie gatunki ptaków stwierdzone na obszarze badań począwszy od stepówek po wróblowe włącznie (wg systematyki przedstawionej w *Ptakach Palearktyki Zachodniej* 1994). Ukazanie się tomu drugiego wraz z podsumowaniem planowane jest w 2000 roku.

Obszar polskich Karpat Wschodnich i Podkarpacia pod względem ornitologicznym do połowy XX w. był bardzo słabo zbadany. Z XIX w. znana jest tylko jedna praca omawiająca ptaki okolic Rzeszowa (Schaitter 1868). O ptakach okolic Zarzeczka pod Jarosławiem znaleźć można wiele wzmianek w katalogach Dzieduszyckiego (1880, 1895). Poza tym pojedyncze informacje napotkano w innych pracach (np. Domaniewski 1915).

W latach 50. i 60. XX stulecia wraz ze wzrostem zainteresowania Bieszczadami pojawiły się prace omawiające awifaunę tego regionu (Grodziński 1957, Józefik 1959, Cais 1965, Głowaciński 1969). W latach 80. i 90. ukazało się wiele materiałów omawiających ptaki Ziemi Przemyskiej (np. Hordowski i Kunysz 1991, Hordowski 1991). Wędrówka ptaków wodnych w dolinie środkowego Sanu omówiona została w pracy Kunysza i Hordowskiego (1992). Również w tym czasie opublikowano prace dotyczące awifauny Gór Sanocko-Turczańskich (np. Ćwikowski 1995, 1996, Cichoń *et al.* 1995, Skowroński 1995, 1996).

Dobrze poznana została awifauna Bieszczadzkiego Parku Narodowego dzięki systematycznym badaniom prowadzonych w latach 90. przez Instytut Ochrony Przyrody PAN w Krakowie pod kierownictwem prof. Z. Głowacińskiego (Głowaciński 1993, Głowaciński *et al.* 1995, Głowaciński i Profus 1996), a także i innym badaniom (Cichoń i Zając 1991).

Podziękowania

Praca ta mogła powstać dzięki uprzejmości wielu osób, którym w tym miejscu chciałbym podziękować.

Szczególną wdzięczność jestem winien prof. Z. Bocheńskiemu za udostępnienie kart atlasowych uzyskanych w trakcie prac prowadzonych nad *Atlasem ptaków lęgowych polskich Karpat* oraz prof. M. Gromadzkiemu za udostępnienie danych z Polskiego Atlasu Ornitologicznego.

Wymienionym poniżej osobom składam serdeczne podziękowania za przekazanie obserwacji – stanowiły one cenne uzupełnienie zebranych dotychczas materiałów faunistycznych. Są to: P. Bara, Z. Bocheński, G. Bojko (Ukraina), A. Bokotey (Ukraina), M. Czernicki, M. Filipek, K. Garstka, J. Grzybek, Z. Jakubiec, J. Jakubowski, T. Jankowy, T. Jezierczuk, W. Kapusta, P. Kawa, B. Kieś, T. Kłoskowski, M. Kowalski, S. Kochman, P. Kunysz, J. Kuriańczyk, M. Maniakowski, H. Lenartowski, G. Neubauer, B. Pelc, G. Rajchel, S. Sumiński, T. Tomek, R. Wałęcki, J. Wasilewski, P. Wiercioch, A. Wuczyński, K. Zadorożny, M. Ziaja, P. Zieliński.

Specjalne podziękowania składam M. Baranowi, C. Ćwikowskiemu, H. Kurkowi, M. Ostańskiemu za wyjątkowo liczne i cenne niepublikowane obserwacje.

Dodatkowo dziękuję Barbarze Ćwikowskiej za wnikliwe przeczytanie pracy i wniesienie wraz z mężem Cezarym wielu poprawek zarówno merytorycznych, jak i stylistycznych.

Dziękuję dr hab. Tadeuszowi Stawarczykowi za udostępnienie niektórych pozycji z literatury.

Dyrektorowi Zarządu Parków Krajozbrazowych w Przemyślu Pani S. Bańcarz dziękuję za umożliwienie wydania pracy.

Teren badań i charakterystyka przyrodnicza

Tradycyjne pojęcie Karpat Wschodnich w granicach Polski, zaproponowane zostało i rozpowszechnione przez botaników, zwłaszcza Szafera *et al.* (1950). Obejmowały one swym zasięgiem obszar mniej więcej od przełęczy Łupkowskiej po Rzeszów i Przemyśl. W późniejszych pracach (Szafer, Zarzycki 1977) zachodnia granica została przesunięta mniej więcej do linii: od przełęczy Łupkowskiej, wzdłuż Osławicy po Sanok, a na północ wzdłuż łuku Karpat. Podkarpacie, zaliczane przez geografów, np. Kondrackiego (1988) do pasa Kotlin podkarpackich, zawsze uważane było za odrębną jednostkę.

Każdy z przeprowadzonych podziałów: fizyczno-geograficzny, geomorfologiczny, geobotaniczny itd. wyróżnia w badanym terenie kilka, a nawet kilkanaście mniejszych jednostek (np. w samym Przemyślu styka się według podziału fizyczno-geograficznego aż 5 mezoregionów – Wład 1996). W celu uproszczenia przyjęto w pracy tradycyjny podział na dwie główne jednostki oraz 5 mniejszych (ryc. 1):

1. **Podkarpacie** – obejmuje południowo-wschodnią część Kotliny Sandomierskiej

- Próg Lessowy,
- Dolina Sanu.

2. **Karpaty Wschodnie**

- Pogórze Przemyskie (pasmo Turnicy, Chwaniowa),
- Góry Sanocko-Turczańskie (Góry Słonne, Ostre, Żuków, Otryt),
- Bieszczady Zachodnie (Wysokie).

Granice północną wyznaczono umownie, kierując się przede wszystkim ilością zgromadzonego materiału.

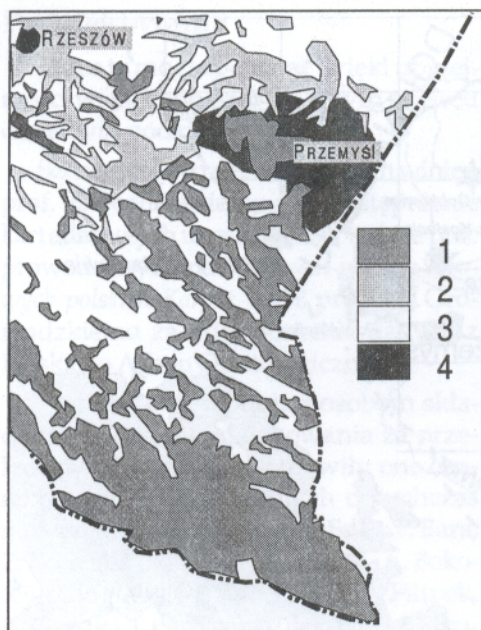
Próg Lessowy ciągnie się szerokim łukiem między Rzeszowem na zachodzie, a Przemyślem na południowym-wschodzie,

Ryc. 1. Teren badań z zaznaczeniem jednostek geograficznych, ważniejszych pasm górskich, powierzchni krajobrazowych

na długości 60 km, przy czym największą szerokość (18 km) osiąga na linii Jarosław-Pruchnik. Cały ten obszar jest łagodnie pofalowany, a garby osiągają do 285 m npm. Dolina Sanu jest prawie płaska i położona na wysokości 180-200 m npm.

Jest to obszar wybitnie rolniczy, silnie przekształcony przez człowieka. Znaczna urodzajność gleb spowodowała prawie całkowite odlesienie tych obszarów i ich zamianę na urodzajne grunty rolne. Dokonało się to zapewne już co najmniej

Ryc. 2. Główne środowiska przyrodnicze obszaru badań: 1 – lasy, 2 – łąki, 3 – pola uprawne, 4 – roślinność kserotermiczna (Denisiuk 1993).

300 lat temu, a sieć osadnicza w zbliżonym kształcie powstała już w XVII w.

Pasma górskie polskich Karpat Wschodnich charakteryzują się tzw. rusztową budową grzbietów, które biegną prawie równoległe do siebie z południowo-wschodu na północny-zachód. Wysokość grzbietów wzrasta ku południowi od Pogórza Przemyskiego (ok. 400 m) do Bieszczad (1346 m – szczyt Tarnica).

Pogórze Przemyskie wraz z terenami przyległymi jest ostatnim członem pogórzy leżącym w miejscu skrzyżowania Karpackiego. Teren wznosi się na wysokość 400-600 m – najwyższy szczyt Suchy Obycz (616 m). Pogórze buduje płaszczowina skolska Karpat fliszowych, w której profilu występują głównie warstwy piaskowcowo-lupkowe oraz ogniwa zbudowane z wapieni lub margli (Kotlarczyk

1979). Obszar charakteryzuje się stosunkowo niskim zaludnieniem, znacznym zalesieniem (ponad 60%).

Góry Sanocko-Turczańskie rozciągają się pomiędzy dolinami Sanu i Stryja. Składają się z kilku głównych pasm: Góry Słonne (672 m), Chwaniów (624 m), Żuków (768 m), Otryt (szczyt Trohaniec 939 m), Ostre (804 m). Obszar ten zbudowany jest z utworów fliszowych płaszczowiny skolskiej.

Bieszczady Zachodnie położone są pomiędzy dolinami Osławy oraz Sanu. Od północy znajduje się kilka podłużnych pasm: Durnej (979 m), Chryszczatej (997 m) i Wołosania (1071 m). Najwyższe partie Bieszczad ciągną się od pasma Rawki (1307 m), Smereka (1222 m), Połoniny Wetlińskiej (1253 m), Połoniny Caryńskiej (1297 m) i do Tarnicy (1346 m), z którymi pod kątem styka się pasmo Bukowego Berda (1313 m), Krzemienia (1335 m), Halicza (1333 m) i Kińczyka Bukowskiego (1251 m). Najniższe doliny znajdują się na wysokości około 600 m. W rolnictwie Bieszczad i znacznej części Gór Sanocko-Turczańskich dominowało pasterstwo i hodowla, a 60% stanowiły łąki pastwiska. Kryzys w rolnictwie spowodował, iż w latach 90. na tysiącach hektarów pól zaprzestano uprawy i grunty są odlogowane.

Obszar badań wynosił około 6500 km², w tym Podkarpacie około 850 km², Karpaty Wschodnie 5650 km² (Bieszczady – 1600 km², szeroko pojęte Góry Sanocko-Turczańskie – 1700 km², Pogórze Przemyskie około 2850 km²). Według administracyjnego podziału obszar badań leży w województwie Podkarpackim.

Zagęszczenie ludności było nierównomierne. Na Podkarpaciu zaludnienie wynosi około 130 osób/km². Natomiast w głąb Karpat gęstość zaludnienia stopniowo maleje i w Bieszczadach, np. w gmi-

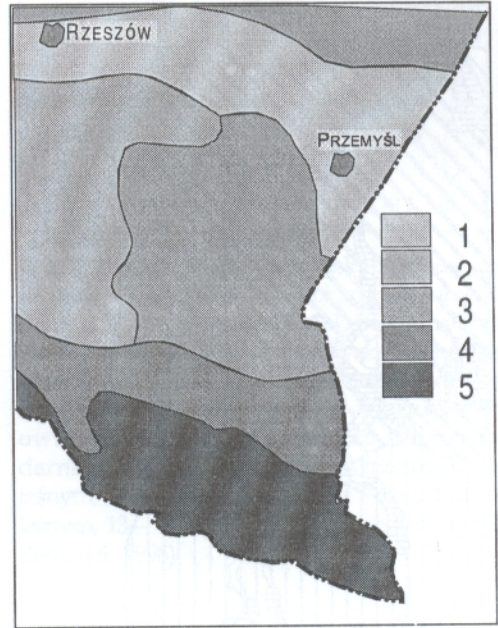
nie Cisna i Lutowiska wynosi tylko 5 osób/km². Największymi miastami regionu są: Przemyśl (ok. 80 000 mieszkańców), Jarosław i Przeworsk. W Karpatach do większych miast należą: Sanok i Ustrzyki Dolne.

Obszar badań jest regionem ubogim w surowce mineralne. Od wieków na niewielką skalę eksploatowano ropę naftową i gaz. Również przemysł jest rozwinięty w niewielkim stopniu, a w związku z kryzysem gospodarczym w latach 90. praktycznie poza większymi miastami nie istnieje.

Warunki hydrologiczne

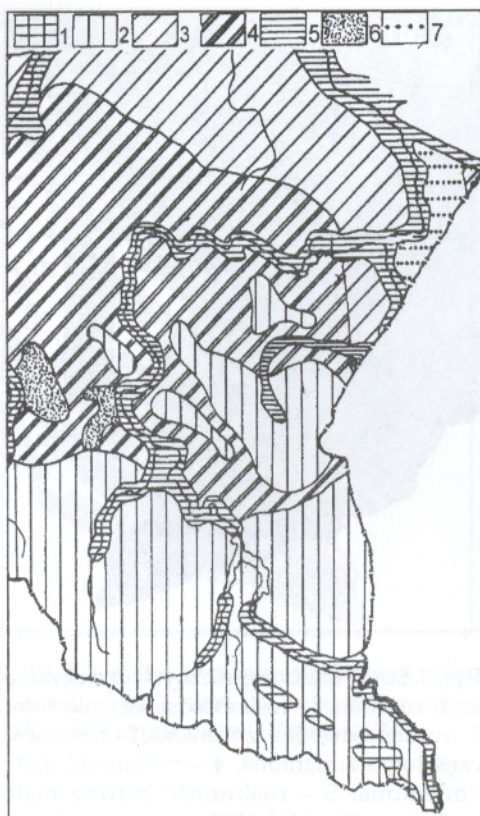
Obszar badań prawie w całości znajduje się w zlewni Morza Bałtyckiego. Jedynie w paśmie granicznym w okolicach Ustrzyk Dolnych przebiega górna granica dorzecza Sanu, która jest jednocześnie częścią głównego europejskiego działu wód – zlewni Morza Bałtyckiego i Czarnego. W granicach Polski dorzecze Dniestru obejmuje około 200 km² i należą do niego potoki Strwiąż i Mszaniec z mniejszymi dopływami.

Obszar Bieszczad jest głównym terenem źródłowym Karpat Wschodnich. Stąd wypływają wszystkie większe rzeki i rzeczki, jak: San – największa rzeka tego regionu, Wiar i Wołosatka. Charakteryzują się one znaczną naturalnością, a zasilane są opadami atmosferycznymi. Na zachodniej granicy Bieszczad płynie Osława z Osławicą. Potoki i rzeczki posiadają znaczne spadki i obfitują w wodę, szczególnie podczas intensywnych opadów deszczu. Na odcinku bieszczadzkiem głównymi dopływami Sanu są: Wołosaty, Solinka z Wetlinką, Hoczewka, Osława z Osławicą i Czarny. Na obszarze Pogórza Przemyskiego i Podkarpacia do głównych dopływów Sanu należą: Stupnica, Wiar, Szkło i Lubaczówka.

Ryc. 3. Strefy antropogenicznych przeobrażeń szaty roślinnej: 1 – roślinność silnie zmieniona, 2 – roślinność średnio zmieniona, 3 – roślinność częściowo zmieniona, 4 – roślinność mało zmieniona, 5 – roślinność bardzo mało zmieniona (Denisiuk 1993, uproszczone)

Na obszarze Karpat Wschodnich znajdują się dwa duże, sztuczne zbiorniki wodne: Jezioro Solińskie o powierzchni ponad 22 km² (największy zbiornik w Polsce) oraz znacznie mniejszy zbiornik wyrównawczy w Myczkowcach o powierzchni 2 km². Na Podkarpaciu na granicy badań znajduje się duży zbiornik zaporowy na Wisłoku w Rzeszowie. Naturalnymi zbiornikami, jednak praktycznie nie zasiedlonymi przez ptaki, są jeziora osuwiskowe: Jezioro Szmaragdowe na Wetlinie i Jezioro Duszatyńskie. Największy kompleks stawów rybnych położony jest w Starzawie (około 800 ha). Poza tym w dolinie środkowego Sanu, na północ od Przemyśla, znajduje się około 15

Ryc. 4. Typy krajobrazu naturalnego na obszarze badań: 1 - krajobraz regla górnego, subalpejski i alpejski, 2 - krajobraz regla dolnego, 3 - lessowy, 4 - na skałach węglanowych, 5 - den dolinnych, 6 - równinnych, 7 - równin peryglacjalnych (Denisiuk 1993 za Kondrackim 1976)

starorzeczy (pow. 5-25 ha). Znacznie mniejsze zbiorniki - stawy, oczka wodne (do kilku ha) położone są w wielu miejscowościach, zwłaszcza na Podkarpaciu.

Klimat

Klimat Podkarpacia cechuje znaczny kontynentalizm, charakteryzujący się niską sumą opadów rocznych 600-700 mm. Średnia temperatura roczna w Przemyślu wynosi +8°C, Jarosławiu +8,1°C. Zima

trwa przeciętnie około 90 dni, a lato 107. Okres wegetacyjny w okolicy Jarosławia i Przemyśla trwa 220-225 dni i należy do najdłuższych w Polsce. Klimat obszarów pogórza obejmuje tzw. piętro umiarkowanie ciepłe. W Lesku średnia temperatura roczna wynosi +7,3°C, opady roczne 700-900 mm. Okres wegetacyjny w dolinie Sanu trwa około 215 dni, w wyższych położeniach 140-190 dni (Zemanek 1979).

Bieszczady leżą na styku dwóch pięter klimatycznych: umiarkowanego chłodnego (650-1075 m) oraz chłodnego (powyżej 1075 m). W zależności od wysokości nad poziomem morza średnia temperatura roczna zmienia się od +5,1°C w Ustrzykach Górnych (650 m) do +2,6°C na Tarnicy (1346 m). Ilość opadów jest znacznie większa niż na obszarze Podkarpacia oraz pogórza i waha się w granicach 1100-1300 mm, z czego 30-40% przypada na miesiące letnie. Liczba dni z pokrywą śniegową wynosi średnio od 110 dni w Ustrzykach Górnych do 160 w partiach grzbietowych powyżej 1250 m. Najczęściej w roku (ponad 36%) występują tu wiatry znad Niziny Węgierskiej (S, SE, SW) (Nowosad 1995).

Roślinność

Na obszarze polskich Karpat Wschodnich występują trzy podstawowe piętra roślinności ukształtowane w wyniku długotrwałego oddziaływania środowiska przyrodniczego i działalności człowieka:

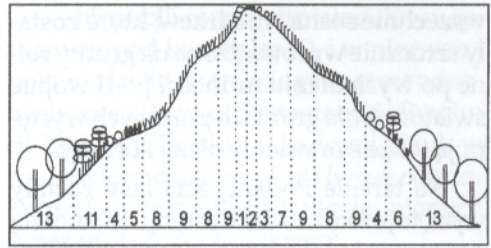
- piętro pogórza do 500 m,
- piętro regla dolnego do około 1150 m,
- piętro połonin - od górnej granicy lasu po szczyty (1346 m).

Najbardziej charakterystycznym elementem roślinnym Karpat Wschodnich, odróżniającym je od wszystkich innych

pasem górskich spotykanych w Polsce, są połoniny, które obejmują swym zasięgiem partie szczytowe Bieszczad (ok. 1250-1346 m). Reprezentowane są przez nieleśne zbiorowiska połoninowe (ok. 18 zespołów) (Zemanek 1992). Powstały one w wyniku nałożenia się specyficznych warunków klimatycznych, jak: suche wiatry znad Niziny Węgierskiej oraz pionowy rozkład temperatur, które uniemożliwiły przesunięcie granicy lasu powyżej 1250 m (Michna, Paczos 1972). Połoniny objęte były gospodarką pasterską już w XVI w. (Augustyn 1993). Po II wojnie światowej w wyniku przemian historycznych całkowicie zanikła gospodarka ludzka na połoninach i rozpoczął się proces naturalizacji zbiorowisk roślinnych, który trwa do dzisiaj. Pasma połonin ciągnie się od Smereka (1222 m) przez połoninę Wetlińską (1253 m) i Caryńską (1297 m) po grupę Tarnicy (1346 m) i Rozsypańca.

Lesistość terenu jest znacznie zróżnicowana. Na obszarze polskich Karpat Wschodnich lasy stanowią główny typ siedliska, np. na terenie Bieszczad zajmują one ponad 75% powierzchni, natomiast na Pogórzu Przemyskim ponad 65%. W Bieszczadzkiem PN 25-30% lasów ma w różnym stopniu zachowane cechy pierwotnych ekosystemów leśnych. Przeważającym zbiorowiskiem leśnym jest tzw. żyzna buczyna karpacka z dominującym bukciem zwyczajnym, a miejscami jodłą pospolitą (*Dentario glandulosae-Fagetum*, *Luzulo nemorosae-Fagetum*). Zajmuje ona największą obszarowo fitocenozę i stanowi tło dla innych zbiorowisk leśnych (Michalik, Szary 1997). Na Pogórzu Przemyskim zespół ten stanowi ponad 50% powierzchni leśnej.

Na całym obszarze, a zwłaszcza na pogórzu pojawiają się fragmenty grądu *Tilio-Carpinetum* (lasy lipowo-dębowo-grabowe). W dolinach potoków w Karpatach przeważa zbiorowisko olszynki kar-

Ryc. 5. Charakterystyka zbiorowisk połoninowych na przykładzie Smereka. 1 - zbiorowiska szczelin skalnych, 2 - murawy alpejskie, 3 - borówczyska i bażyniska alpejskie, 4 - borówczyska z goryczką trojeściową, 5 - ziólorośla, 6 - ziólorośla z wietlicą alpejską, 7 - traworośla z trzcinnikiem owłosionym, 8 - traworośla ze śmialkiem darniowym, 9 - traworośla z trzcinnikiem leśnym, 11 - zarośla z jarzębiną i trzcinnikiem leśnym, 13 - buczyna krzywulcowa (Winnicki, Zemanek 1998)

packiej *Alnetum incanae*, które optimum pionowego rozmieszczenia osiąga w granicach 400-700 m. Na gruntach porolnych opuszczonych po II wojnie światowej rosną zbiorowiska wtórne z sosną pospolitą, świerkiem i olszą szarą, a ich rozmieszczenie jest najczęściej efektem działalności człowieka. Powyżej granicy lasu znajduje się pas zarośli jarzębinowych, olchy kosej oraz krzywulców bukowych na wysokości 1150-1250 m, które zastępują, w pewnym stopniu, piętro kosodrzewiny notowane w innych częściach Karpat (Tatry, Gorgany, Czarnohora).

W górskich dolinach, dawniej w większości silnie zabudowanych i zagospodarowanych, wykształciły się zbiorowiska antropogeniczne, natomiast na pozostałym obszarze znajdują się półnaturalne łąki i pastwiska. Jest to fenomen przyrodniczy, gdzie dawniejsza intensywna gospodarka człowieka odcisnęła piętno na współczesnej szacie roślinnej (Winnicki, Zemanek 1998).

W Górach Sanocko-Turczańskich i na Pogórzu Przemyskim występuje po-

wszechnie sosna i modrzew, które zostały sztucznie wprowadzone na grunty rolne po wysiedleniu ludności po II wojnie światowej. Na gruntach porolnych występują także samosiewy olszy i brzozy.

Na terenie Podkarpacia lasy zostały wycięte już kilka wieków temu i stanowią one tam zaledwie kilka, miejscami kilkanaście procent powierzchni. W zespołach leśnych przeważają odmłodzone drzewostany liściaste wykazujące cechy grądów z dominacją dębu. W północnej części pojawiają się bory sosnowe i dębowo-sosnowe. Nieco większe kompleksy leśne znajdują się na południe od Jarosławia, w okolicach Zarzecza pod Przeworskiem. Stosunkowo suchy i kontynentalny klimat powodował, że na przedpołu Karpat, a także przyległej do niego części Pogórza Przemyskiego wykształciły się w wielu miejscach zbiorowiska kserotermiczne.

Ochrona przyrody

Górne i środkowe dorzecze Sanu to jeden z najcenniejszych przyrodniczo obszarów Polski. W 1973 powołano Bieszczadzki Park Narodowy o powierzchni ponad 29 201 ha, a w Ministerstwie Ochrony Środowiska czeka na zatwierdzenie Turnicki Park Narodowy położony na Pogórzu Przemyskim. Wyjątkowe walory Karpat Wschodnich przesądziły o powołaniu w 1992 przez UNESCO Międzynarodowego Rezerwatu Biosfery „Karpaty Wschodnie” w skład którego weszły oprócz Bieszczadzkiego PN przygraniczne parki i rezerwaty Słowacji i Ukrainy.

W latach 80. i 90. powstało kilka parków krajobrazowych: Ciśniańsko-Wetliński i Doliny Sanu stanowiące otulinę Bieszczadzkiego PN, ponadto Park Krajobrazowy Gór Słonnych oraz Pogórza Przemyskiego. Poza tym utworzonych jest

kilkadziesiąt rezerwatów przyrody chroniących najcenniejsze fragmenty polskich Karpat Wschodnich i Podkarpacia.

Na terenie badań znajdują się trzy ostoje ptaków o randze europejskiej. Są nimi: stawy w Starzawie, Park Krajobrazowy Pogórza Przemyskiego oraz obszar Bieszczad (Wieloch 1998).

Założenia metodyczne

Obszar badań podzielono na sieć prostokątów, wykorzystując w tym celu stosowaną w Polskim Atlasie Ornitologicznym siatkę geograficzną, dzieląc teren na pola o boku 5' szerokości i 10' długości geograficznej, co odpowiada powierzchni około 108 km². Łącznie obszar badań podzielono na 72 pola atlasowe. Na mapach atlasowych zastosowano zasadniczo dwie kategorie lęgowości: prawdopodobnie lęgowe i lęgowe. Sporadycznie przy niektórych gatunkach podano kategorię – gniazdowanie możliwe.

Na Ziemi Przemyskiej wykonano metodą transektową i kartograficzną badania ilościowe nad ugrupowaniami ptaków zasiedlających zbiorowiska leśne i zaroślowe oraz pól i łąk (Hordowski 1993, 1998a). Wykonano liczenia na 3 dużych powierzchniach krajobrazowych zlokalizowanych na Podkarpaciu oraz na jednej – Cisowa – położonej w centralnej części Pogórza Przemyskiego. W celach porównawczych podano krótką charakterystykę:

– Kosienice – 2400 ha, krajobraz rolniczo-leśny między miejscowościami Waclawice, Kosienice i Waclawice, w tym pola i łąki 1600 ha (66%), lasy 520 ha (22%), nieużytki, drogi, zadrzewienia wzdłuż potoków 80 ha (3%), zabudowania łącznie 215 ha (9%), rok badań 1988-92 (Hordowski 1994);

– Wielkie Błonia – 910 ha, krajobraz rolniczy w dolinie Sanu między Bolestraszycami a Wyszatycami, w tym pola uprawne 735 ha (80,8%), pastwiska 155 ha (17%) i zadrzewienia 20 ha (2,2%); lasów brak, rok badań 1997 (Hordowski, Czernicki 1997);

– Dobkowice – 1300 ha, krajobraz rolniczy w okolicach miejscowości Dobkowice, w tym pola uprawne i łąki 1095 ha (84,4%), lasy 110 ha (8,5%), zabudowania wraz z otaczającymi je sadami 95 ha (7,1%), rok badań 1996 (Hordowski 1997);

– Cisowa – 460 ha, podgórski krajobraz odłogowanych pól i łąk w dolinie potoku Cisowy, otoczony zwartymi lasami Pogórza Przemyskiego, w tym 300 ha (66%) odłogowane pola i łąki, 160 ha (34%) młode lasy i zadrzewienia porastające doliny mniejszych potoczków, rok badań 1999.

W formie atlasowej szczegółowego rozmieszczenia ptaków w typowym krajobrazie rolniczym Ziemi Przemyskiej dokonano na terenie gminy Żurawica (Hordowski 1998): obszar 9575 ha, krajobraz rolniczy na granicy Pogórza Przemyskiego i Doliny Sanu, w tym: grunty orne 6000 ha (63%), łąki i pastwiska 1080 ha (10,5%), lasy i inne zadrzewienia 1061 ha (11,5%), osiedla ludzkie wraz z sadami, ogrodami i drogami 950 ha (10%), inne, np. nieużytki, torowiska, wody 484 ha (5%).

W latach 1993-96 przeprowadzono badania atlasowe ptaków lęgowych w Przemysłu (Kunysz, Kurek 1997).

W Bieszczadach dokonano oceny liczebności na 6 powierzchniach próbnych, w tym w Bieszczadzkim PN i paśmie Otrytu (Cichoń, Zajac 1991, Cichoń *et al.* 1995, Głowaciński, Profus 1996).

Mapy atlasowego rozmieszczenia poszczególnych gatunków tworzono na podstawie:

– niepublikowanych materiałów użytych pod koniec lat 70. i w pierwszej połowie lat 80. w trakcie prac prowadzonych przez Instytut Systematyki i Ewolucji Zwierząt Polskiej Akademii Nauk w Krakowie nad atlasem *Ptaki lęgowe polskich Karpat* (w skrócie PLPK) udostępnionych przez prof. Z. Bocheńskiego;

– materiałów publikowanych (cytowana literatura);

– materiałów niepublikowanych własnych zbieranych podczas nieregularnych wyjazdów na cały obszar badań w latach 1983-1999;

– materiałów niepublikowanych użytych od ponad 20 ornitologów prowadzących mniej lub bardziej systematyczne obserwacje w różnych punktach Karpat i Podkarpacia (lista osób w podziękowaniach).

Status występowania gatunku określono stosując terminy wprowadzone przez Tomiałojcia (1990). Natomiast w okresie połęgowym zastosowano terminy:

– migrujący, wędrowny (zamiennie przelotny) – odlatuje na okres zimowy,

– koczujący,

– zimujący – stwierdzony między 1 XII a 28 II, z wyjątkiem szpaka, skowronka, w tym:

– zimujący nieregularnie – obserwowany nie corocznie,

– zimujący regularnie – corocznie.

W odniesieniu do gatunków zalatujących i przelotnych zastosowano określenia (Jermaczek *et al.* 1995):

– zalatujący wyjątkowo – gatunek stwierdzony mniej niż 5 razy,

– zalatujący sporadycznie – stwierdzony 5-20 razy,

– nieregularnie przelotny – stwierdzony ponad 20 razy i nie corocznie,

– przelotny – obserwowany regularnie i corocznie.

Przynależność podgatunkową podano jedynie, gdy została ona stwierdzona w terenie lub określona przez areal występowania danego gatunku.

Wszystkie wymienione w tekście obserwacje ptaków podlegające weryfikacji przez Komisję Faunistyczną Polskiego Towarzystwa Zoologicznego posiadały jej pozytywną akceptację.

Elementy biologii lęgowej przedstawiono opierając się na założonej kartotece gniazd i lęgów. Zgromadzono w niej wiadomości o 1240 lęgach z lat 1970-1999 zebranych na obszarze Ziemi Przemyskiej.

Nazewnictwo polskie, łacińskie i systematykę podano na podstawie *Ptaków Palearktyki Zachodniej...* (1994) wydane przez Komisję Faunistyczną PTZool. oraz pracy Bocheńskiego (1991).

Do określenia statusu gatunku w XIX stuleciu posłużyły (w przypadku o ile było to możliwe) oprócz prac z terenu badań (Schaitter 1868), opracowania z obszarów ościennych, zwłaszcza dawnej Galicji Wschodniej (obecnie zachodnia Ukraina): z okolic Chyrowa (Niezabitowski 1901), Stryja (Brunicki 1889) oraz opracowania

bardziej ogólne (Zawadzki 1840, Wodzicki 1851, Domaniewski 1915). Najbardziej przydatne były dwa przewodniki po dawnych zbiorach W. Dzieduszyckiego eksponowanych w specjalnie założonym Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie (Dzieduszycki 1880, 1895, 1907). Do dzisiaj te eksponaty stanowią podstawowy zbiór Muzeum Przyrodniczego Ukraińskiej Akademii Nauk (inf. G. Bokotey). Dawni ornitolodzy, w przypadku oceny występowania gatunków, posługiwali się przeważnie określeniami bardzo ogólnikowymi. Jednak w przypadku prac Schaittera (1868), Brunickiego (1889) i Niezabitowskiego (1901) dotyczyły one awifauny niewielkich obszarów. Określenia Dzieduszyckiego (1880, 1895) odnoszą się zapewne do obszarów skąd zbierał on swoje eksponaty i prowadził obserwacje: okolice Jarosławia, północnego Podola i Roztocza. Najbardziej ogólne prace Zawadzkiego (1840) oraz Wodzickiego (1851) potraktowano jako uzupełniające. W przypadku tworzenia opinii na podstawie zebranych materiałów miano na uwadze wszystkie zastrzeżenia wysuwane przez Tomiałojcia (1990) odnośnie dawnego piśmiennictwa ornitologicznego.

Przegląd systematyczny gatunków

Pustynniki

Syrhaptus paradoxus (Pallas, 1773)

Dawniej wyjątkowo zalatujący podczas inwazyjnych nalotów. 20 IV 1888 zastrzelono w Berezkach dorosłego samca (Muzeum Przyrodnicze Akademii Nauk Ukrainy). Jednego ptaka pochodzącego z Tuczemp koło Jarosławia (bez daty) przekazał w 1906 prof. Gartner Muzeum Komisji Fizjograficznej w Krakowie (Sprawozdanie Komisji Fizjograficznej 1908). Ponownie po prawie 100 latach 25 IV 1992 na stawach koło Leska obserwowano przelotne stado czterech pustynników (Tadeusz 1997).

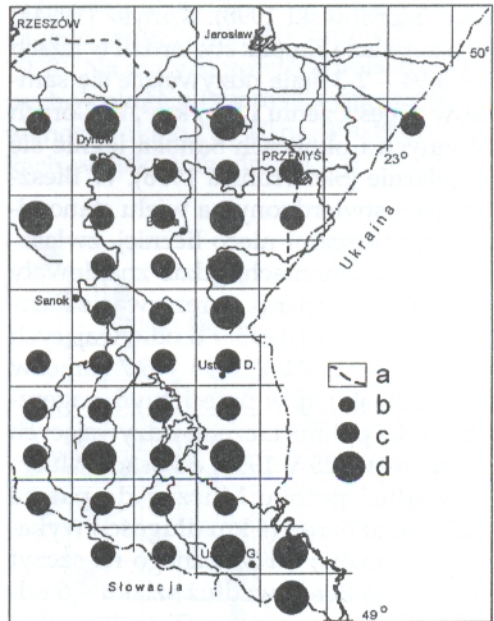
W dawnej Galicji pustynniki pojawiły się w większej ilości trzykrotnie. W 1863 ptaki pokazały się na początku maja w stosunkowo niewielkiej ilości. Największa inwazja miała miejsce w 1888. Pierwsze ptaki obserwowano 20 IV, a szczyt inwazji miał miejsce w pierwszej dekadzie maja (Dzieduszycki 1895). Przelatujące w dzień ptaki prawie się nie zatrzymywały i były bardzo ostrożne. Na nocleg zapadały późno i bardzo wcześnie rano odlatywały; gniazdowania nie stwierdzono. W 1908 kilkanaście lejących osobników widziano nieco na północ od terenu badań koło Sarzyny pod Leżajskiem (Łowiec Polski 1908). Inwazja z tego roku, lokalnie miała intensywny przebieg, np. ok. 100 km na wschód w dawnym powiecie przemyskim (Ukraina) 7 maja w jednej z miejscowości przez cały dzień obserwowano przelot 5 stad: 20, kilkanaście, 12, 100 i kilka (Kędziński 1909).

Siniak

Columba oenas Linnaeus, 1758

Status. Nieliczny, lokalnie nieco liczniejszy gatunek lęgowy, wędrowny.

Środowisko. Optymalnym środowiskiem były starodrzewy liściaste z dominacją buka oraz jodły (buczyna karpacca). Ponadto notowany w lasach grabowych. Nieliczne pary notowano w parkach wiejskich i miejskich. Notowany do górnej granicy lasu.

Ryc. 6. Rozmieszczenie siniaka (*Columba oenas*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia: a – granica między Karpatami Wschodnimi a Podkarpaciem, b – gniazdowanie możliwe, c – prawdopodobne, d – gniazdowanie pewne.

Występowanie i liczebność. W XIX stuleciu prawdopodobnie znacznie liczniejszy. O jego częstym występowaniu w okolicach Rzeszowa pisał Schaitter (1868). Natomiast w okolicach Stryja był bardzo rzadki (Brunicki 1889), a Niezabitowski (1901) i Dzieduszycki (1880) twierdzili, iż w Galicji jest rozpowszechniony ale mniej liczny od grzywacza.

Występował stosunkowo równomiernie począwszy od lasów Pogórza, przez Góry Słonne, po pasmo Chwaniowa, Żukowa i Otrytu. Na Pogórzu Przemyskim w latach 80. i 90. obserwowany na wielu stanowiskach, m.in. 7-10 par w paśmie Turnicy, 3-4 pary między Cisową a Pannieńskim Czubem, 4-6 par między Średnią a Wolą Maćkowską (Hordowski, Kunysz 1991). W 1997 na około 4 km² lasów bukowych opodal Woli Maćkowskiej w granicach gminy Żurawica stwierdzono 6-7 odżywiających się samców (Hordowski 1998). Kunysz (1994a) w rezerwacie Krępak stwierdził w latach 1993-94 - 2-3 stale odżywiające się samce, w zagęszczeniu 1,8 p/km². W Górach Słonnych i okolicach Sanoka lęgnie się regularnie (Skowroński 1996). W Bieszczadach stwierdzony na wielu stanowiskach, miejscami nieco liczniej, zwłaszcza we fragmentach, gdzie znajdowały się stare drzewa, np. w rezerwacie *Puszcza Bukowa* 8 VI 1993 - 8 odżywiających się samców, a 22 V 1994 - 6-7 samców (M. Ostański), tj. w przeciętnym zagęszczeniu 1,7 p/km². Liczenie odżywiających się samców (25 V 1993) od osady Muczne wzdłuż potoku Muczny do pasma Bukowego Berda (4 km długości) wykazało 8 ptaków; od Mucznego na szczyt Bukowego Berda wzdłuż szlaku - 6 odżywiających się samców (T. Jezierczuk).

Na Podkarpaciu nie występował, jedynie w 1991 słyszano odżywiającego się samca w lesie grądowym koło Starzawy. W 1961 i 1963 Kulczycki (1966) stwierdził lęgi w parku miejskim w Łańcucie

oraz jego najbliższej okolicy. W drugiej połowie lat 90. nie stwierdzono już tutaj gniazdowania (Pelc 1998).

Terytorialne samce obserwowano, w drugiej połowie lat 80., na cmentarzu i w parku miejskim w Przemyśle (Hordowski, Kunysz 1991). W 1990 - 1 para gniazdowała w parku wiejskim w Sierakościach (Hordowski, Kunysz 1993).

Głowaciński (1994) twierdził, iż liczebność siniaka w Bieszczadach maleje. Wydaje się także, iż na Pogórzu Przemyskim nastąpił niewielki spadek co być może wiąże się z rabunkową gospodarką leśną polegającą na wycinaniu najstarszych drzew.

Wędrowność. Przyłot następował wcześniej, najczęściej w połowie marca. Pod koniec lata oraz wiosną tworzył stada liczące 30-50 ptaków, np. 9 IX 1983 - 40 ptaków pod Kupną lub 13 III 1994 w okolicy Hoszowa 45 osobników (Ćwikowski 1995). Na noclegowisku w lesie liściastym pod Kuńkowcami obserwowano 20-30 ptaków (H. Kurek).

Elementy biologii lęgowej. Dwa gniazda znalezione na Pogórzu Przemyskim znajdowały się w bukach ponad 10 nad ziemią w starych dziuplach dzięcioła czarnego. Natomiast w parku w Łańcucie dziupla znajdowała się w lipie 7 m nad ziemią (Kulczycki 1966).

Grzywacz

Columba palumbus Linnaeus, 1758

Status. Średnio liczny gatunek lęgowy, wędrowny.

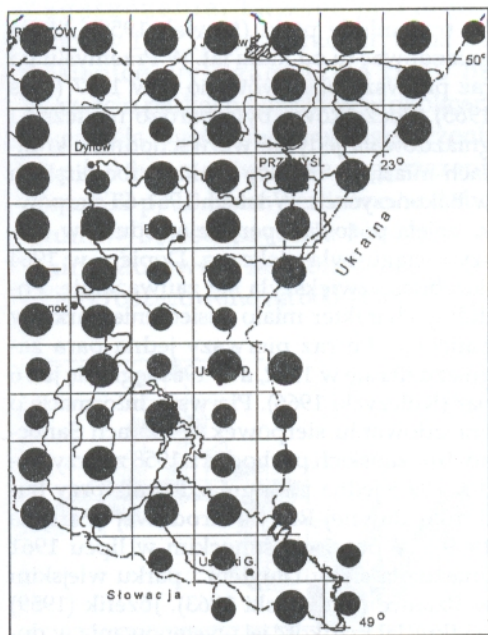
Biotop. Zasiadał wszystkie typy lasów, kępy śródpolne, parki, osiedla ludzkie włącznie z peryferiami większych miast.

Występowanie i liczebność. Dzieduszycki (1880, 1895) uważał go za pospolitego i naj-

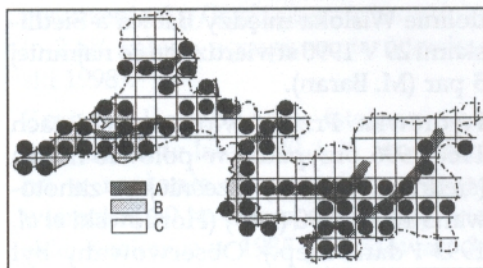
częstszy z gołębi. Niezabitowski (1901) twierdził, iż licznie występował w lasach.

Gnieździł się regularnie w całym łańcuchu Karpat, ale nieco liczniejszy wydawał się być na Podkarpaciu. Stwierdzono gniazdowanie w niewielkich skupieniach na forcie w Boleszycach (2 ha) – 7 V 1984 stwierdzono 5 gniazd, a w parku wiejskim w Stubnie (6 ha) gniazdowało co najmniej 7 par (Hordowski, Kunysz 1993); w 1999 lęgło się tutaj około 5 par. W okresie rozrodczym, zwłaszcza w dolinie Sanu spotykano ptaki nie wykazujące zachowania lęgowego, w grupach po 6-20 ptaków (Hordowski, Czernicki 1994).

W Przemyślu nie wnikał w głąb zabudowy, a ograniczał występowanie do terenów zielonych (Kunysz, Kurek 1997); na cmentarzu komunalnym w 1996 gniazdowało 7-9 par.

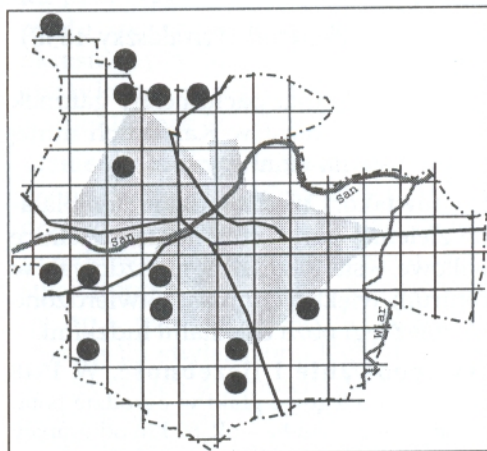

Ryc. 7. Występowanie grzywacza (*Columba palumbus*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

Ryc. 8. Występowanie grzywacza (*Columba palumbus*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica (Hordowski 1998). Objaśnienia: A – tereny zabudowane, B – lasy, C – pola i łąki.

Zagęszczenie. W regionie przemyskim na powierzchniach krajobrazowych stwierdzono zagęszczenia: Wielkie Błonia – 0,5-1,1 p/km² (Hordowski, Czernicki 1997); Dobkowice – 0,6-0,8 p/km²; Cisowa – 0,7 p/km². W gminie Żurawica liczebność oceniono na 180-220 par w zagęszczeniu 2 p/km² (Hordowski 1997, 1998). Na małych powierzchniach próbnych w okolicy Przemyśla zagęszczenie wynosiło około 1 p/10 ha; w sześciu parkach wiejskich średnio 4,5 p/10 ha. W

Ryc. 9. Występowanie grzywacza (*Columba palumbus*) w Przemyślu (Kurek, Kunysz 1997). Objaśnienia: pojedyncze grube linie – ulice, obszary zabudowe – jednolity szary.

dolinie Wisłoka między Babicą a Siedliskami 29 V 1990 stwierdzono co najmniej 5 par (M. Baran).

Wędrówka. Przylot wiosenny w latach 1966-1996 przypadał w połowie marca (średnio 18 III), najwcześniejszy zanotowano 10 III 1990 (n=9) (Hordowski *et al.* 1993 i dane niep.). Obserwowany był wówczas w stadach do 25 ptaków, wyjątkowo tworzył większe koncentracje, np. 30 III 1988 – 500 ptaków koło Medyki. Po okresie lęgowym w sierpniu, wrześnie, często obserwowano żerujące stada do 350 ptaków. Ostatnie wędrówne osobniki spotykano na początku października.

Elementy biologii lęgowej. Z 23 gniazd 5 znaleziono na sośnie, 5 x lipa, 3 x wierzba, 2 x czeremcha i po jednej na tui, topoli, klonie, brzozie, głogu, grabie i gruszy. Średnia wysokość nad ziemią wynosiła 7,7 m. W gniazdach z pełnym zniesieniem stwierdzono 1 x 1 jajo, 8 x 2 jaja. Wymiary 13 jaj spod Przemyśla: 39,7 x 29,57 mm (sd=1,46 i 0,74).

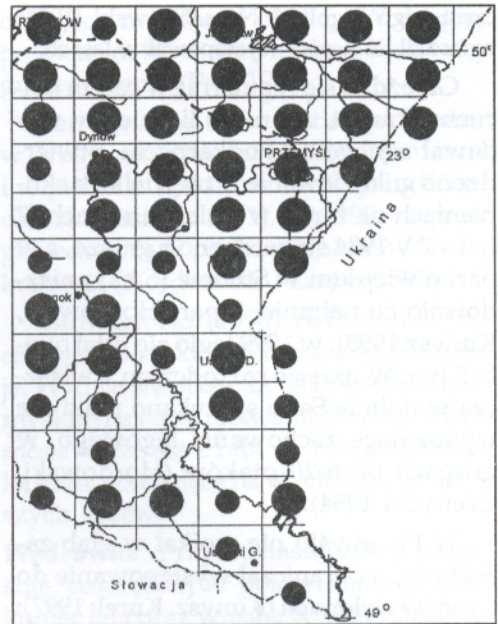
Sierpówka

Streptopelia decaocto (Frivaldszky, 1838)

Status. Na Podkarpaciu liczny gatunek lęgowy, natomiast w Karpatach mniej liczna, osiadła i zimująca.

Środowisko. Osiedla ludzkie przeplatane zielenią, parki, cmentarze, dzielnice willowe, wsie. Regularnie gniazdowała w centrum większych miast. Stwierdzono również lęgi poza osiedlami ludzkimi.

Występowanie i liczebność. W 1948 stwierdzono lęgowe ptaki w ogrodzie botanicznym we Lwowie – ok. 80 km od granicy badań (Strautman 1963). Sugeruje to, że pojawiła się na badanym terenie w pierwszej połowie lat 50. Jednak pierwsze udokumentowane stwierdzenie pochodzi z 15 VI 1956, gdzie w Łutowcu koło Dynowa obserwowano

Ryc. 10. Występowanie sierpówki (*Streptopelia decaocto*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

no trzy młode ptaki (Nowak 1958). Miała gniazdować tu od kilku lat. W Przemyślu po raz pierwszy obserwowano ją w 1957 (Cais 1965). Początkowo była bardzo nieliczna i gniazdowała jedynie we wschodnich krańcach miasta w okolicy Parku Lubomirskich w Bakończycach. W latach 1961-63 sierpówka zajęła pozostałe peryferia, jednak w dalszym ciągu była nieliczna. Dopiero w 1964 liczebność zwiększyła się zauważalnie. Podobny charakter miało zasiedlenie parku w Łańcucie. Po raz pierwszy jedna para zagnieździła się w 1962, a w 1965 lęgi się już 6 par (Kulczycki 1966). Pierwsze informacje o gniazdowaniu sierpówek w Górach Sanocko-Turczańskich pochodzą z 1958 z Mrzygłodu, gdzie jedna para gniazdowała przy budynku dawnej Rady Narodowej (Partyka 1959). W powiecie sanockim w lipcu 1961 gnieździła się w Długim i parku wiejskim w Bziancie (Bętkowski 1963). Józefik (1959) podkreślał rzadkość jej występowania w dolinie górnego Sanu, a pod koniec lat 50. stwierdził ją w Dynowie.

Obecnie spotykana była we wszystkich miejscowościach na Podkarpaciu oraz większych w Karpatach. Była tam znacznie mniej liczna, a w głębi Bieszczad występowały nieliczne pary, np. w Wetlinie, Ustrzykach Górnych.

W Przemysłu występowała równomiernie łącznie z centrum miasta (Kunysz 1997). Na cmentarzu przy ul. Słowackiego stwierdzono w 1996 – 20-25 par, a w parku miejskim występowało około 2 p/10 ha (Hordowski, Kunysz 1991). Liczna w Jarosławiu i Przeworsku (W. Kapusta). Stwierdzono kilka lęgów zlokalizowanych z dala od osiedli. Pierwszy lęg wykryto w 1991, w kępie drzew 800 m od najbliższych zabudowań wsi Kosienice; drugi w tym samym roku 200 m w głąb lasu opodal Woli Maćkowskiej; w 1997 stwierdzono lęgi dwóch par na forcie koło Bolestraszczy 300 m od wsi (Hordowski, Czernicki 1997).

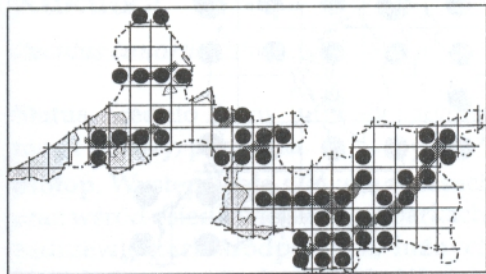
Zagęszczenie. Liczenie przeprowadzone w 1987 na powierzchni 10 ha wsi Kosienice wykazało 12-14 p/10 ha. W sześciu parkach wiejskich w okolicach Przemysłu występowała w zagęszczeniu 10 p/10 ha, a najwyższe zagęszczenie ponad 30 p/10 ha stwierdzono w Arboretum w Bolestraszczy. Na obszarze gminy Żurawica liczebność w latach 1994-95 oszacowano na 600-700 par w za-

gęszczeniu 5 p/km² i stanowiła ona około 2,5% całego ugrupowania (Hordowski 1998).

Zmiany liczebności. Istotne zmiany liczebności w latach 80. i 90. stwierdzono w regionie przemyskim. Na powierzchni 30 ha luźnej zabudowy wiejskiej Kosienice w 1985 gniazdowały 3-4 pary, w 1993 co najmniej 12 par, 1998-99 – 3-4 pary. Podobne zjawisko stwierdzono w Arboretum w Bolestraszczy, tutaj w 1987 gniazdowała jedna para, a w 1994 aż 30 par, natomiast w 1998 nie więcej jak 5 par (Hordowski i Kunysz 1990, Hordowski 1994b). Znaczny regres liczebności spowodowany był niewątpliwie ostrymi zimami 1995/96 i 1996/97.

Zimowanie. Zimowała na terenach lęgowych, np. w 1988 na Rynku w Przemysłu obserwowano duże noclegowisko złożone z ponad 1500 ptaków. Później już nie notowano takich koncentracji. W pobliżu suszarni w Siedliskach we wrześniu 1987 obserwowano około 350 ptaków. W małych osiedlach koncentracje były niewielkie, najwyżej kilkanaście ptaków, choć np. we Frysztaku przy młynie 2 II 1990 stwierdzono około 150 osobników (M. Baran). W okresie najwyższej liczebności 1993/94 spotykano w regionie przemyskim stadka liczące 20-30 ptaków.

Elementy biologii lęgowej. 41 gniazd z rejonu Przemysłu umieszczonych było na drzewach, średnio 5,5 m nad ziemią, przede wszystkim na drzewach liściastych (topola, lipa, wiśnia, grusza, jesiony itp.), rzadziej iglastych. W samym Przemysłu stwierdzono lęgi na słupach elektrycznych, gzymsach i parapetach do 4 piętra włącznie. W parku w Łańcucie 10 znalezionych gniazd znajdowało się najczęściej na wysokości 6-8 m (Kulczycki 1966), a umieszczone były w większości na drzewach liściastych: lipa, buk i kasztanowiec. W 1989 znaleziono dwa

Ryc. 11. Występowanie sierpówki (*Streptopelia decaocto*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objasnienia jak na ryc. 6.

czynne gniazda w odległości 10 m od siebie. Najwcześniejszą budowę gniazda pod Przemyślem stwierdzono 12 III 1989, najpóźniej 15 VIII 1990. Najwięcej ptaków przystępowało do lęgów w połowie kwietnia; w 20 lęgach stwierdzono po 2 jaja. Wymiary 22 jaj spod Przemyśla: 31,29 x 24,43 mm (sd=1,29 i 1,30).

Turkawka

Streptopelia turtur (Linnaeus, 1758)

Status. Na Podkarpaciu średnio liczny gatunek lęgowy, w głębi Karpat nieliczna i rozproszona, migruje.

Środowisko. Obserwowana prawie we wszystkich typach lasów, ale wykazywała wyraźne przywiązanie do liściastych młodników (10-30 lat). W zwartych kompleksach leśnych na ogół występowała na brzegach. Nieliczne pary stale gniazdowały w parkach, zadrzewieniach śródpolnych, a nawet w niewielkich kępach drzew. Lęgowa na skraju osiedli ludzkich bogatych w zielen. W Karpatach występowała w starych zdziczałych sadach owocowych. Stwierdzona do wysokości około 600 m.

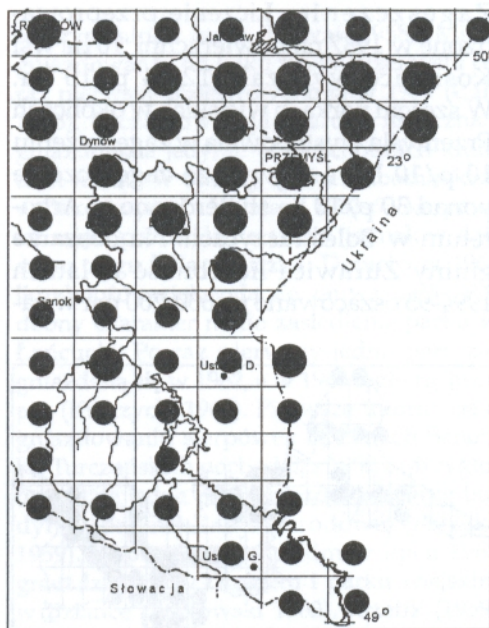
Występowanie i liczebność. Dawni autorzy wspominali o częstym występowaniu tego gatunku. Zawadzki (1840) pisał, iż gnieździła się pospolicie w lasach liściastych i iglastych oraz sadach. Brunicki (1889) i Niezabitowski (1901) twierdzili, iż była najpospolitszym z gołębi. Dzieduszycki (1880) uważał ją za równie pospolitą.

Obecnie w porównaniu do dawnych ocen wydaje się znacznie mniej liczna. Na Podkarpaciu występowała stosunkowo równomiernie, w Karpatach była bardziej rozproszona. W nizinnej części zasiedlała większość kompleksów leśnych i kęp śródpolnych, np. w dolinie Sanu występowała na większości starorzeczy porośniętych drzewami. W Kar-

patach notowana wszędzie, ale na terenach zagospodarowanych i mniej zalesionych była nieco częstsza. W głębi Bieszczad i Gór Sanocko-Turczańskich napotkana jedynie w pojedynczych parach, zasiedlała przede wszystkim doliny rzek i potoków oraz brzegi lasów.

Na całym terenie badań stwierdzona w pobliżu osiedli ludzkich i na obrzeżach miast. W Przemyślu lęgowa była na starorzeczu Sanu w Kruhelu Małym (Kunysz, Kurek 1997) oraz na cmentarzu komunalnym. W latach 60. gniazdowała w parku w Łańcucie (Kulczycki 1966).

Zagęszczenie. Na powierzchniach krajobrazowych w okolicach Przemyśla stwierdzono zagęszczenie: Kosienice – 0,7 p/km²; Wielkie Błonia – 0,1 p/km²; Dobkowice – 0,7-0,8 p/km² (Hordowski 1994, 1997, Hordowski i Czernicki 1997); Cisowa – 0,2 p/km². Na terenie gminy

Ryc. 12. Występowanie turkawki (*Streptopelia turtur*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

Żurawica pod Przemyślem liczebność oszacowano na 50-70 par, w zagęszczeniu 0,6 p/km² (Hordowski 1998). Na małych powierzchniach próbnych na których występowała turkawka zagęszczenie wahało się od 0,8 do 1,2 p/10 ha, średnio 0,9 p/10 ha.

Wędrówka. Wiosenny przylot w rejonie Przemyśla przypadał na koniec kwietnia lub początek maja. W latach 80. i 90. przylot następował średnio 27 IV (n=9), najwcześniej 21 IV 1994 (Hordowski *et al.* 1993, J. Jakubowski).

W okresie połęgowym tworzyła niewielkie stada do 15 ptaków, np. 7 IX 1996 – 9 osobników w Bykowcach (Skowroński 1996). Odlot następował do końca września. Natomiast przelot wiosenny był bardzo słabo zaznaczony, ale pojedyncze ptaki widywano głównie pod koniec kwietnia.

Elementy biologii lęgowej. Z 14 znalezionych gniazd w parku w Łańcucie prawie wszystkie znajdowały się na drzewach iglastych, jak: modrzew, sosna i świerk, najczęściej na wysokości 4-6 m (Kulczycki 1966). Trzy gniazda znalezione pod Przemyślem znajdowały się średnio 2,3 m nad ziemią i umieszczone były na młodych dębach. Wymiary 8 jaj spod Przemyśla: 31,08 x 23,06 mm (sd= 0,79 i 0,78).

Kukułka

Cuculus canorus Linnaeus, 1758

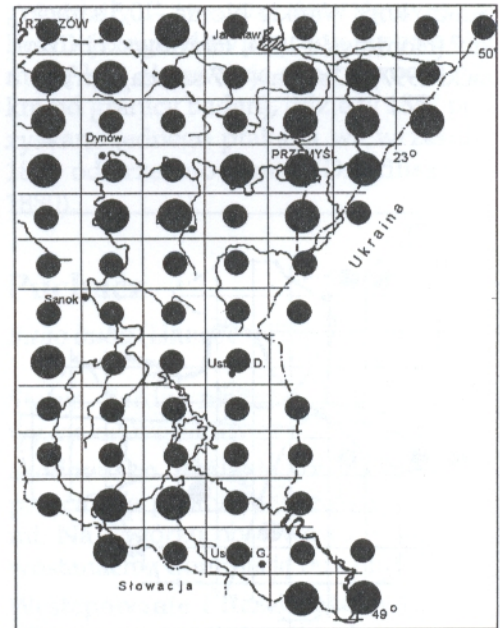
Status. Średnio liczny lub nieliczny gatunek lęgowy, przelotna.

Biotop. Występowała głównie w lasach oraz wśród osiedli wiejskich, w parkach, zadrzewieniach śródpolnych, luźnych kępach drzew wśród pól i łąk. W głębi Karpat notowana przede wszystkim na obrzeżach kompleksów leśnych.

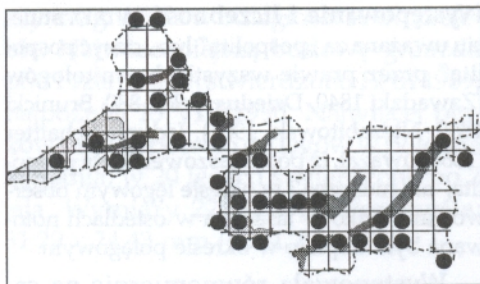
Występowanie i liczebność. W XIX stuleciu uważana za „pospolitą” lub „dosyć pospolitą” przez prawie wszystkich ornitologów (Zawadzki 1840, Dzieduszycki 1880, Brunicki 1889, Niezabitowski 1901). Jedyne Schaitter (1868) uważał, iż pod Rzeszowem była pospolita, ale nieliczna i w okresie lęgowym obserwowana tylko w lasach, a w osiedlach notowana była dopiero w okresie połęgowym.

Występowała równomiernie na całym obszarze Karpat Wschodnich i Podkarpacia. Wewnątrz dużych lasów była bardzo nieliczna lub nie występowała. W Bieszczadach stwierdzona w piętrze skarłowaciałej jarzębiny (ok. 1250 m), w Bieszczadzkim PN notowana w większości typów lasów (Cichoń i Zajac 1991, Głowaciński *et al.* 1995).

W miastach zasiedlała jedynie obrzeża i tereny, gdzie występowała obfitsza zieleń, np. w Przemyślu notowana na 7 stanowiskach (Kunysz, Kurek 1997).

Ryc. 13. Występowanie kukułki (*Cuculus canorus*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

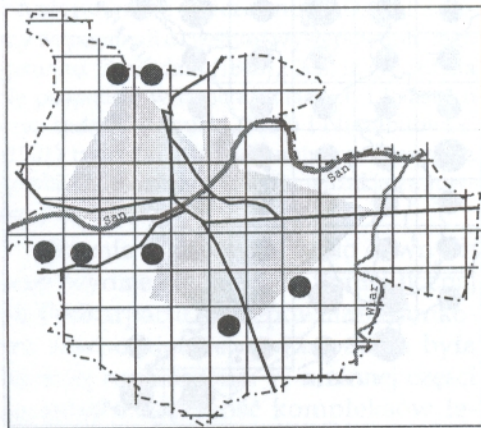

Ryc. 14. Występowanie kukułki (*Cuculus canorus*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objaśnienia jak na ryc. 8.

W Przeworsku stwierdzona w parku oraz na obrzeżach miasta (W. Kapusta).

W okolicy Babicy pod Rzeszowem napotkano kilkakrotnie rdzawą odmianę tego gatunku (M. Baran), podobnie jak i w Bieszczadach (C. Ćwikowski).

Zagęszczenie. W regionie przemyskim na powierzchniach krajobrazowych stwierdzono zagęszczenia: Kosienice – 2,1 samca/km²; Wielkie Błonia – 0,5 samca/km² (Hordowski 1994, Hordowski i Czernicki 1997); Cisowa – 0,7 samca/km².

Ryc. 15. Występowanie kukułki (*Cuculus canorus*) w Przemysku (Kurek, Kunysz 1997). Objaśnienia jak na ryc. 10.

Wędrownka. Przylatywała dość regularnie w połowie kwietnia. W latach 1966-98 w okolicach Przemysła pojawiała się średnio 17 IV, najwcześniej 4 IV 1983 (n=13). W okolicach miejscowości Wyżne w dolinie Wisłoka w latach 1986-93 przylot następował między 17 a 30 kwietnia (M. Baran). Najpóźniej pod Przemysłem obserwowana 21 X 1984.

Płomykówka

Tyto alba (Scopoli, 1769)

Status. Niejasny, prawdopodobnie skrajnie nieliczny gatunek lęgowy, lokalnie nie występowała, osiadła.

Środowisko. Stwierdzone stanowiska znajdowały się jedynie w obrębie zabudowań ludzkich, zarówno wiejskich, jak i miejskich.

Występowanie i liczebność. W XIX stuleciu spotykana regularnie, ale prawdopodobnie była lokalnie mniej liczna. Brunicki (1889) w okolicy Podhorzec widział ją tylko raz, a Niezabitowski (1901) twierdził, iż była o wiele rzadsza od puszczyka. W Rzeszowie w połowie XIX w. stwierdzana była często i lęgała się w wieżach i kościołach (Schaitter 1868). Dzieduszycki (1880) uważał ją za *pospolitą* – 15 X 1860 pozyskano samca z Zarzecza pod Jarosławiem.

Ze względu na bardzo szybkie znikanie tego gatunku przedstawiam wszystkie historyczne, jak i współczesne stanowiska. Kulczycki (1964a) podał z terenu Karpat Wschodnich dwa stanowiska: w lipcu 1960 znaleziono świeże wypłuwki w Płonnej (w ruinach starego dworu obronnego) oraz w Odrzechowej (na wieży kościoła). Cais (1963) podał stanowiska płomykówki w kościele w Jasieniu (1958-62) i Ustrzykach Dolnych. Grodziński (1957) stwierdził płomykówkę w wieżyczce na cerkwi w Smolniku. Na Pogórze Przemyskim Cais (1963, 1963a) w

latach 1958-62 stwierdził płomykówki na następujących stanowiskach: Bircza, Babice, Darowice, Dubiecko, Cisowa, Książce, Koniuszki, Korytniki, Krasice, Krasieczyn, Krzywca, Kuńkowce, Przemyśl - Błonie, Witoszyńce, Żurawica. Z Podkarpacia podana z Borka Starego, Jarosława, Łąki, Przeworska, Radymna, Tyczyzna i Załęża (Borowiec 1957). Na początku lat 70. stwierdzona jako łęgowa w Rokietnicy. Ćwikowski (1996) błędnie podał, jakoby stanowisko w Przysłupiu dotyczyło Bieszczad Wysokich. W 1962 para płomykówek gnieździła się na poddaszach zamku w Łąncucie (Kulczycki 1966).

W latach 80. i 90. jako łęgowa stwierdzona: w 1983-84 wśród zabudowań ogrodów willowych przy ul. Tatarskiej w Przemyślu (Kunysz, Kurek 1997); 13 VI 1984 - 2 *ad.* i 3 *imm.* obserwowano w Stubnie (Hordowski, Kunysz 1991). W pierwszej połowie lat 90. stale obserwowano pojedyncze ptaki w Krasiczynie (J. Kuriańczyk); 9 XI 1995 - 1 osobnik w miejscowości Kalników (J. Jakubowski). Młode ptaki w 1995 stwierdzono w Przeworsku w klasztorze oo. Bernardynów (W. Kapusta), po tym czasie już nie obserwowana. W sierpniu 1992 obserwowano parę ptaków w Jarosławiu (M. Kowalski). Wabienie magnetofonem przy wieżach kościelnych w kilku miejscowościach w dolinie Wisłoka pod Rzeszowem nie wykazało obecności ptaków, a jedynie na początku lat 80. znaleziono martwego ptaka (M. Baran). Na początku lat 80. corocznie obserwowano dorosłe i młode ptaki w pobliżu cerkwi w Ustrzykach Dolnych (Ćwikowski 1995). Kontrole kościołów, cerkwi i spichlerzy przeprowadzone w okolicach Ustrzyk Dolnych i Krościenka w latach 1994-95 nie wykazały obecności tego gatunku (Ćwikowski 1996a). Zimą 1997 znaleziono w stodole w Wetlinie jednego martwego ptaka (C. Ćwikowski). 7 VI 1991

obserwowano jednego ptaka w Krywem u stóp Otrytu (P. Zieliński). W głębi Karpat ukraińskich dawniej przenikała dolinami rzek i potoków głęboko w góry do wysokości 400 m (Strautman 1963).

Skąpe materiały uniemożliwiają prawidłową ocenę liczebności populacji, ale wydaje się, iż płomykówka zachowała się jedynie na pojedynczych, bardzo rozproszonych stanowiskach. W porównaniu do połowy XX w. liczebność jej uległa drastycznemu zmniejszeniu.

Syczek

Otus scops (Linnaeus, 1758)

Według Niezabitowskiego (1901) jedna para syczków miała przebywać w ogrodzie miejskim za Górą Zamkową przez jedno lato w Przemyślu. Tomiałojć (1990) uznaje tę wiadomość za pewną i przypuszcza, że ptaki prawdopodobnie się gnieździły. Potwierdzeniem łęgowości i liczniejszego dawniej występowania mogą być obserwacje spod Lwowa (80 km od granicy badań), gdzie w 1857 pozyskano jednego ptaka, a we wrześniu 1863 odstrzelono samca (Dzieduszycki 1880).

Puchacz

Bubo bubo (Linnaeus, 1758)

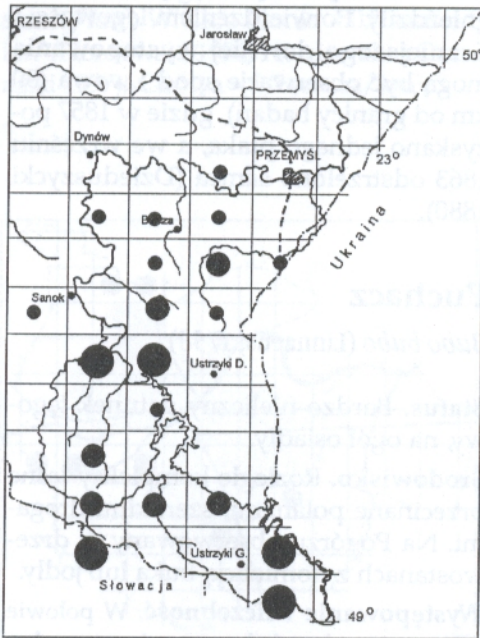
Status. Bardzo nieliczny gatunek łęgowy, na ogół osiadły.

Środowisko. Rozległe kompleksy leśne przecinane polanami, szerokimi drogami. Na Pogórzcu obserwowany w drzewostanach z dominacją buka lub jodły.

Występowanie i liczebność. W połowie XIX w. zastrzelono jednego puchacza w okolicach Przemyśla (Trella 1938). Dzieduszycki (1880) uważał go za „pospolitego”, łęgo-

wego i zimującego; wyrządzającego znaczne szkody w gospodarce łowieckiej. Miał w okresie zimowym odbywać wędrówki i wówczas można go było obserwować w małych laskach.

Z okresu powojennego pochodzą następujące obserwacje: Grodziński (1957) na podstawie wiadomości udzielonych przez W. Skuratowicza podawał, iż dwukrotnie obserwowano puchacza w okolicy Caryńskiego i Ustrzyk Górnych; Kulczycki (1964) słyszał kilkakrotnie 21 IX 1961 puchacza w okolicy Tworylczyka nad Sanem; 21 VIII 1963 Mrugasiewicz (1964) znalazł sterówkę młodego ptaka na Połoninie Caryńskiej; 6 IX 1967 obserwowano ptaki pod szczytem Jawornego (Tranda *et al.* 1969); 22 lub 26 IX 1973 w okolicy Ustrzyk Górnych (Panach 1983); Ferens (1953) podał stanowiska spod Baligrodu i Leska (3 lęgowiska); Józefik (1959) stwierdził kilka (?) stanowisk w okolicach Leska i Ustrzyk Górnych.

Ryc. 16. Rozmieszczenie puchacza (*Bubo bubo*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

W latach 80. i 90. obserwowany w Bieszczadach na stanowiskach: w 1981 stwierdzono lęg jednej pary na stokach Dwernika-Kamień koło Nasicznego (Ruprecht, Szwagrzak 1988); 28 VI 1985 obserwowano, a 3 VII 1985 i 14 VI 1996 słyszano głos jednego osobnika na południowym zboczu Matragony i w okolicy Balnicy (M. Ostański); w kwietniu 1992 słyszano ptaka na przełęczy Wyżniańskiej (Ćwikowski 1995); 15 V 1993 obserwowano jednego osobnika na północno-wschodnim zboczu Smereka przy żółtym szlaku około 50 m od górnej granicy lasu w bukach krzywulcowych (A. Wuczyński); 20 VI 1993 jeden osobnik w pobliżu Soliny (Ćwikowski 1995); w czerwcu 1995 znaleziono martwe pisklą oraz obserwowano starego z lotnym młodym w sąsiedztwie wsi Myczkowce Osiedle, ponownie w 1996 stwierdzono tu lęg (Ćwikowski 1995); w dniach 19-21 VIII 1995 słyszano odżywającego się ptaka ok. 3 km na północny-wschód od wsi Wojtkówka (Ćwikowski 1996); jedna para w okolicach Leska 1987 i 1990 (M. Filipek, M. Ziaja); 16 II 1997 jeden odżywający się osobnik w dolinie Sanu na odcinku Posada Leska-Wola Postołowa, gdzie około 8 lat wcześniej stwierdzono gniazdowanie jednej pary (C. Ćwikowski); jeden ptak pod koniec maja 1995 w Górach Słonnych, w okolicach wsi Bezmiechowa Górna. Głowaciński *et al.* (1995) ocenił populację w Bieszczadzkiem PN na 1-2 pary, a w całych Bieszczadach na około 5 par. Poza tym 2 VII 1988 znaleziono lotkę I rzędu na Rozsypancu, a 20 VI 1987 martwego ptaka na polach koło Tarnawy Dolnej (Cichoń, Zajac 1991).

Na Pogórzcu Przemyskim stwierdzono na następujących stanowiskach: 19 III 1989 – jeden odżywający się ptak między Cisową a Krzeczkową; 27 III 1989 analogiczna obserwacja w dolinie poto-

ku Turnica w paśmie Turnicy; pod Tarnawką koło Żohatyna 14 VII 1984 obserwowano jednego ptaka (Hordowski, Kunysz 1991); okolice wsi Makowa – w maju 1993 jeden odzywający się ptak; w maju 1989 obserwowano jednego ptaka w starym lesie bukowym między Średnią a Wolą Węgierską; 28 VII 1991 słyszano jednego ptaka koło Woli Korzenieckiej; w lutym 1990 jednego ptaka widziano opodal Leszczawy Górnej; w zimie 1990/91 jeden ptak koło Żohatyna. Walasz (1993) w paśmie Turnicy i Chwaniowa, tj. na terenie projektowanego Turnickiego PN, ocenił liczebność na 3-5 par.

Walasz i Mielczarek (1992) z terenu Karpat Wschodnich podali 3 pewne stanowiska oraz 11 gdzie gniazdowanie jest możliwe.

Na Podkarpaciu prawdopodobnie przelotnego ptaka obserwowano 14 II 1991 w lesie na północ od Starzawy (J. Jakubowski).

Elementy biologii. W dwóch lęgach stwierdzono po jednym młodym (Ćwikowski 1996a). Tenże autor podaje skład pokarmu puchacza z Bieszczad: ssaki stanowiły ponad 54% wszystkich ofiar, najliczniej jeź wschodni, karczownik i szczur wędrowny, natomiast ptaki prawie 38% wśród których zanotowano m.in. myszółowa, kruka, krzyżówkę i kuropatwę.

Sowa śnieżna

Nyctea scandiaca (Linnaeus, 1758)

Zalotująca wyjątkowo – podczas wielkiego nalotu tego gatunku w zimie 1865/66 zastrzelono 24 II 1866 dorosłą samicę we Wzdowie koło Brzozowa (Dzieduszycki 1880); 28 XI 1988 obserwowano jednego ptaka w okolicach Myczkowiec

(KF, Raport nr 5). Schramm (1958) obserwował jednego ptaka (data ?) w Olchowcach pod Sanokiem. Ruprecht i Schwagrzak (1988) błędnie podają, iż chodzi o Olchowce koło Jarosławia.

Sowa jarzębata

Surnia ulula (Linnaeus, 1758)

Zalotująca wyjątkowo – 10 I 1862 zabito samicę w Hoczwi koło Leska (Dzieduszycki 1880). Tuż za granicą badań w Oleszycach koło Lubaczowa 7 XII 1890 zabito samicę (Dzieduszycki 1895).

Sóweczka

Glaucidium passerinum (Linnaeus, 1758)

Status. Bardzo nieliczny gatunek lęgowy, osiadła.

Biotop. W Bieszczadach sóweczki obserwowano głównie w wysokopiennych, zwartych borach świerkowych z domieszką jodły pospolitej, buka zwyczajnego i jawora, w drzewostanach mieszanych bukowo-jodłowych (z płatami jodeł lub ich znacznym udziałem) z domieszką świerka pospolitego oraz zrębach częściowych w powyższych drzewostanach (Ćwikowski 1996a).

Występowanie i liczebność. W XIX w. niewątpliwie lęgowa w Bieszczadach czego dowodem mogą być zabite pojedyncze ptaki: w Berezkach oraz 22 XI 1888 w Uhercach koło Leska (Dzieduszycki 1895). Autor ten twierdził, iż była wielką rzadkością. Za lęgową w Karpatach uważał ją Zawadzki (1840) oraz Pietruski (1840).

We wrześniu 1960, 1961 i 1962 Kulczycki (1964) słyszał sóweczkę w okolicy nie istniejącej wsi Zawój. Ponadto we wrześniu 1961 widział tam jednego osobnika.

W latach 80. i 90. sóweczkę w Bieszczadach i Górach Sanocko-Turczańskich obserwowano kilkakrotnie. Jest to gatunek wybitnie osiadły, wobec czego obserwacje nawet spoza okresu lęgowego sugerują możliwość lęgów: 12 XII 1987 na grzbiecie Czulni obserwowano osobnika odzywającego się głosem godowym (KF, Raport nr 4); 16 X 1991 obserwowano jednego ptaka na Magurce (KF, Raport nr 8); 22 VII 1992 – 1 osobnik na szczycie Trohańca w paśmie Otrytu (KF, Raport nr 13); 7 i 13 III 1993 napotkana w okolicy osady Rabe w gminie Baligród (KF, Raport nr 9); 16 IX 1994 około 1,5 km na północ od wsi Brzegi Górne słyszano i obserwowano jednego osobnika (Ćwikowski 1996); 25 i 27 IX oraz 8 lub 10 X 1995 około 0,5 km na północ od wsi Jałowe Zamłynie – 1 osobnik, natomiast 26 IX 1995 – dwa ptaki, a trzeciego około 500 dalej; 2 IV 1997 oraz 8 i 11 V 1997 – po 1 ptaku Jałowe (Ćwikowski 1996a, KF, Raport nr 12 i 14); 15-16 VI 1996 – 2 ptaki koło Balnicy (KF, Raport nr 13); 16 VIII 1996 – 1 ptak koło Przysłupa gm. Cisna (KF, Raport nr 13); 1 osobnik 11 III 1997 w Stebniku (KF, Raport nr 14). Głowaciński *et al.* (1995) ocenił populację sóweczki w całych Bieszczadach Polskich na 0-1 parę.

Pójdźka

Athene noctua (Scopoli 1769)

Status. Na Podkarpaciu nieliczny, a w głębi Karpat bardzo nieliczny gatunek lęgowy; na ogół osiadła.

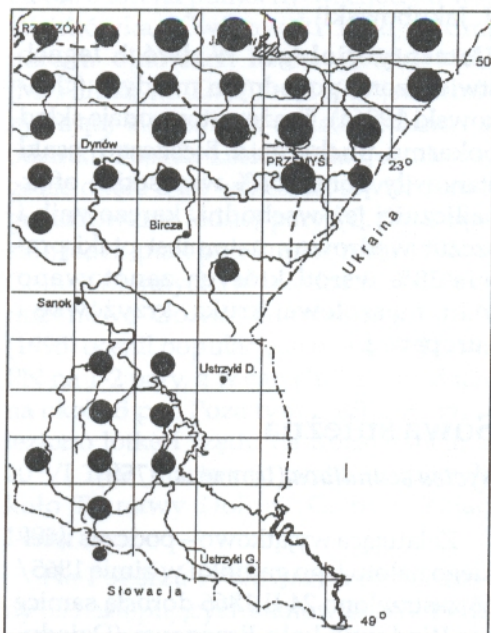
Biotop. Notowana wyłącznie w obrębie osiedli ludzkich, gdzie zamieszkiwała strychy, wieże kościelne, wnęki i nieużywane gołębniki. Ponadto obserwowana na cmentarzach i w starych parkach.

Występowanie i liczebność. Dzieduszyci (1880) twierdził, iż była wszędzie pospolita

i bardzo pożyteczna. W Rzeszowie była dość rzadka i gnieździła się w budynkach i na strychach (Schaitter 1868).

Na Pogórzu Przemyskim i Podkarpaciu stwierdzona na kilkunastu stanowiskach. Wydaje się jednak, iż występowała jeszcze regularnie w większych wsiach. Dość szczegółowe badania prowadzone na obszarze gminy Żurawica pod Przemyślem pozwoliły na wykrycie 8-9 par w zagęszczeniu 0,8 p/km² (Hordowski 1998). W obrębie projektowanego Turnickiego PN wraz z otuliną stwierdzono 1-3 pary (Walasz 1993). W Łańcucie w 1999 stwierdzono co najmniej trzy stanowiska (park, cmentarz, osiedle gen. Maczka) (B. Pelc).

Począwszy od Gór Słonnych w głąb Karpat do Bieszczad występowała tylko w pojedynczych parach lub brak jej zupełnie. W latach 1995-96 jedna lęgowa para obserwowana była stale w By-

Ryc. 17. Występowanie pójdźki (*Athene noctua*) w Karpatkach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

kowcach (Skowroński 1996). Łęgowa także w Lesku (M. Filipek). Ponadto 11 III 1994 widziano jednego ptaka (przelotnego?) w okolicy dawnej wsi Stebnik (Ćwikowski 1995a); głęboko w Bieszczadach 25 IV 1994 i 18 VI 1996 słyszano jednego osobnika przy baczowce w dawnej wsi Jaworzec (M. Ostański). Ćwikowski (1996a) uważa, iż pójdzka nie gnieździ się w Bieszczadach, jak również w Górach Sanocko-Turczańskich.

W Przemyślu obserwowana regularnie tylko na jednym stanowisku (Kunysz, Kurek 1997). W Przeworsku stwierdzona na kilku stanowiskach, np. ul. Szpitalna i Witosa (W. Kapusta).

Zmiany liczebności. W gminie Żurawica w latach 1994-98 istniało 8-9 stanowisk; w 1998-99 nie potwierdzono już trzech co może wskazywać na stopniowe zmniejszenie liczebności, tym bardziej, że taki proces obserwowany jest w skali całego kraju (Tomiałojć 1990).

Elementy biologii łęgowej. Z dwóch gniazd w parku w Łąncucie jedno znajdowało się w dziupli po siniaku oraz na strychu (Kulczycki 1966); w Przemyślu dwa gniazda znaleziono pod dachami.

Puszczyk

Strix aluco Linnaeus, 1758

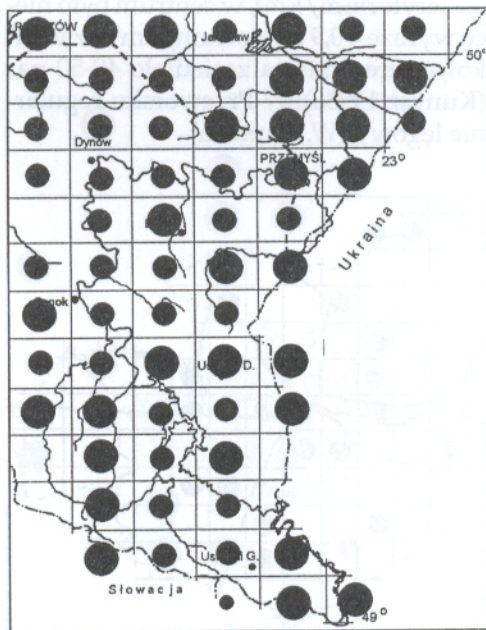
Status. Średnio liczny i nieliczny gatunek łęgowy; na ogół osiadły.

Środowisko. Osiedla ludzkie, włącznie z miastami, różne drzewostany leśne, parki, cmentarze i sady, zadrzewienia śródpolne i niewielkie lasy. W głębi Karpat zasiedlał starodrzewy w obrębie wsi i miasteczek, a na terenach leśnych stare drzewostany dębowe i lipowo-grabowe, wysokopienne buczyny oraz lasy mieszane.

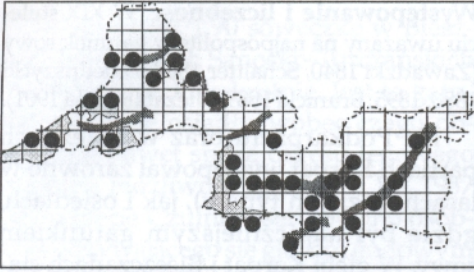
Występowanie i liczebność. W XIX stuleciu uważany na najpospolitszy gatunek sowy (Zawadzki 1840, Schaitter 1868, Dzieduszycki 1880, 1895, Brunicki 1889, Niezabitowski 1901).

Na Podkarpaciu oraz w brzeźnych partiach Karpat występował zarówno w lasach (różnych typów), jak i osiedlach, gdzie był najliczniejszym gatunkiem sowy. W głębi Karpat i Bieszczadach stawał się coraz rzadszy i notowany był najczęściej wśród zabudowań, a w lasach występował z reguły na obrzeżach. W miejscowości Wyżne koło Rzeszowa stwierdzano najczęściej osobniki należące do odmiany szarej, jedynie kilkakrotnie, np. 29 III 1997 widziano odmianę brązową (M. Baran).

W Bieszczadach i Górach Sanocko-Turczańskich stwierdzony przez Ćwikowskiego (1996a) w latach 1990-96 na 38 stanowiskach, a w latach 1996-98 na następnych 14 stanowiskach (C. Ćwi-

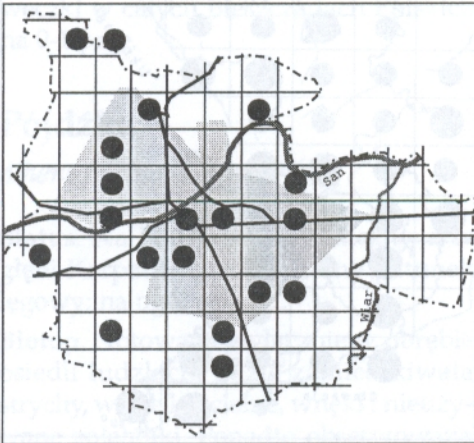
Ryc. 18. Występowanie puszczyka (*Strix aluco*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

Ryc. 19. Występowanie puszczyka (*Strix aluco*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objasnienia jak na ryc. 6.

kowski). Notowany wszędzie tam, gdzie prowadzono nieco bardziej szczegółowe badania, np. w dolinie Stebnika w paśmie Czereniny stwierdzono 3 terytoria, w paśmie Radiów Wierch – 2 i Oratyka – 1, średnie zagęszczenie – 3 terytoria/10 km² (Ćwikowski 1995a).

W Przemyślu stwierdzony na 19 stanowiskach. W latach 1982-92 stwierdzono 29-30 par lęgowych w zagęszczeniu 0,7 terytorium/km², w centrum było nieco wyższe – 0,9 terytorium/km². Szacunkowo teren miasta zasiedlało 40-50 par (Kunysz 1993a). W Przeworsku regularnie lęgowy (W. Kapusta).

Ryc. 20. Występowanie puszczyka (*Strix aluco*) w Przemyślu (Kurek, Kunysz 1997). Objasnienia jak na ryc. 6.

Zagęszczenie. W gminie Żurawica w latach 1994-98 liczebność oceniono na 35-50 par w zagęszczeniu 0,43 p/km² (Hordowski 1998). Na powierzchni Kosienice stwierdzony w latach 1988-90 w wysokim zagęszczeniu 2,2 p/km² lasów i obszarów zabudowanych (Hordowski 1994). Na Pogórzu Przemyskim liczenie 26 IV 1988 w dolinie potoku Kamionka w paśmie Turnicy wykazało 3 pary i 1 samca na odcinku 1,5 km (Hordowski, Kunysz 1991). Walasz (1993) w tymże paśmie Turnicy ocenił liczebność puszczyka na 20-30 par. Jednak w rezerwacie Turnica (około 150 ha) stwierdzono tylko jedną parę (Kunysz 1995). W dolinie Wiaru w 1991 wykryto 6 stanowisk (Walasz 1991). Przy okazji wabienia puszczyka uralskiego w lesie w Mogielnicy pod Rzeszowem 29 III 1992 stwierdzono 3 samce i samicę (M. Baran).

Elementy biologii lęgowej. W Przemyślu średnia liczba młodych które pomyślnie wyleciały z gniazda wynosiła 2,7 na parę (2-5 młodego). W miastach przystępował do lęgów znacznie wcześniej niż na pozostałym obszarze – dwa dobrze wyrosnięte młode stwierdzono już 20 II 1988 (Kunysz 1993a). W Bieszczadach lęgi notowano w dziuplach starych drzew dębu, jesionu wyniosłego, jabłoni, grabu i jodły pospolitej a także w złożonych materacach na balkonie stacji harcerskiej w Hoszowszczyku (Ćwikowski 1996a i dane niepubl.). Głównym pokarmem puszczyka w Bieszczadach i Górach Sanocko-Turczańskich były nornice rude, myszy i norniki (Ćwikowski 1996a).

Puszczyk uralski

Strix uralensis Pallas, 1771

Status. Nieliczny gatunek lęgowy Karpat, osiadły.

Środowisko. Preferował jednolite lasy bukowe, niekiedy z domieszką jodły i jawora w sąsiedztwie polan, dróg leśnych, dukotów, dolin potoków, przecinek i zrębów. Ponadto notowany w grądach i borach mieszanych, litych jedlinach, a także w kulturach sosny pospolitej i modrzewia. W Bieszczadach obserwowany do 1000 m (Ćwikowski 1996a).

Występowanie i liczebność. W XIX w. równie częsty jak obecnie. Dzieduszycki (1895) pisał, iż *jest to ptak charakteryzujący całe nasze lesiste Podgórze*. Oprócz Karpat musiał liczniej występować na Podkarpaciu o czym świadczy zabity 29 X 1885 ptak w Zarzeczcu (Dzieduszycki 1895) oraz obserwacje Schaittera (1868), który twierdził, iż występował on w lasach pod Rzeszowem.

Zasiedlał cały obszar Karpat Wschodnich, nieco mniej liczny w jego brzeżnych partiach. Na Podkarpaciu praktycznie nie występował, choć obserwowano pojedyncze niełęgowe ptaki w różnych jego punktach, np. znaleziono martwego ptaka w latach 80. w Babicy koło Rzeszowa (M. Baran). Dokładniejsze obserwacje w okolicy Łańcuta oraz we wspomnianej dolinie Wisłoka pod Babicą nie potwierdziły występowania (Pelc 1998, M. Baran).

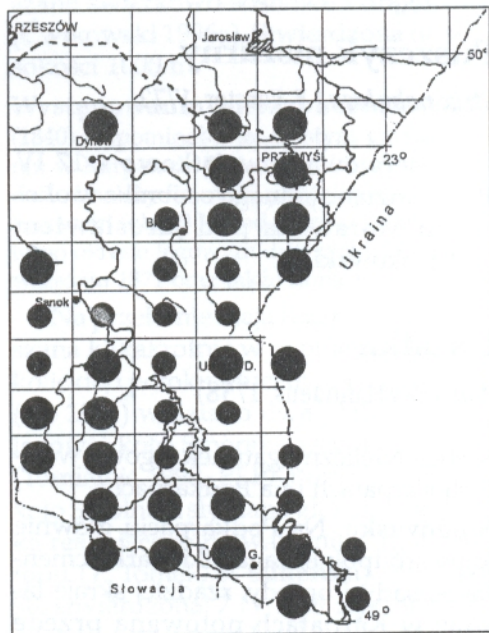
Na Pogórzcu Przemyskim obserwowany regularnie w lasach z dominacją buka, stwierdzony wszędzie gdzie prowadzono wabienie za pomocą magnetofonu. Obserwowany na co najmniej 22 stanowiskach. Walasz (1993) w paśmie Turnicy stwierdził 2-3 pary.

W Bieszczadach i Górach Sanocko-Turczańskich jedna z najliczniejszych sów. Ćwikowski (1996a) udokumentował w latach 1990-1996 jego występowanie aż na 52-54 stanowiskach, a w latach 1997-98 odszukał dalszych 12 stanowisk. Oprócz tego stwierdzony na prawie 20 innych stanowiskach (A. Wuczyński, P. Kunysz, Z. Jakubiec, bad.

własne). Głowaciński *et al.* (1995) jego liczebność tylko w samych Bieszczadach ocenia na 50-100 par.

Zagęszczenie. W optymalnym środowisku w Bieszczadzkiem PN w latach 1993-95 na 12 km² stwierdzono 5-6 terytoriów (trzy terytorialne pary i 2-3 terytoria pojedynczych osobników). W Parku Krajobrazowym Gór Słonnych na powierzchni 20 km² odnotowano w 1994 - 3 terytoria/10 km², a w 1995 - 2,5 terytorium/10 km² (Ćwikowski 1995). W gminie Żurawica stwierdzono w latach 1994-98 - 4-5 par w zagęszczeniu 0,4 p/10 km² (Hordowski 1998).

W Przemysłu w Parku Zamkowym w latach 1988-1997 nieprzerwanie gniazdowała i wyprowadzała młode jedna para puszczyków uralskich (Kunysz 1989).

Ryc. 21. Występowanie puszczyka uralskiego (*Strix uralensis*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

Elementy biologii lęgowej. W rejonie Przemyśla spośród 14 gniazd cztery znajdowały się w dziuplach (jesion i buk), a 10 w starych gniazdach myszołowa. Wysokość nad ziemią zasiedlonych gniazd wahała się od 3 do 11 m. Najwcześniej wysiadującego ptaka obserwowano 15 III. Wylot młodych (9 lęgów) nastąpił pomiędzy 20 V a 10 VI. Na 14 lęgów stwierdzono 3 x 4, 2 x 3, 8 x 2 i 1 x 1 młodego, średnio 2,5 młodych na parę. Stare przygnieździe wykazywały znaczne zaniepokojenie, zwłaszcza, gdy w gnieździe były młode, włącznie z atakiem na obserwatora. Lęg przy ruchliwej ścieżce spacerowej w parku w Przemyślu sugeruje, iż niektóre pary mogły znacznie zmniejszyć płochliwość wobec człowieka (Kunysz 1993a). Pokarm puszczyka uralskiego w głębi Karpat Wschodnich składał się głównie z polnika (prawie 50%), ponadto z myszy zaroślowej oraz darniówki (Ćwikowski 1996a).

Puszczyk mszarny

Strix nebulosa J.F. Forster, 1772

Obserwowany wyjątkowo – 17 IV 1991 widziano jednego osobnika w okolicach Morawska pod Jarosławiem (T. Kłoskowski).

Uszatka

Asio otus (Linnaeus, 1758)

Status. Nieliczny gatunek lęgowy w całym Karpaty i na Podkarpaciu.

Środowisko. Na Podkarpaciu głównie kępy śródpolne, zagajniki, parki, cmentarze, sady i ogrody, rzadziej skraje lasów; w Karpaty notowana przede wszystkim na brzegach lasów (najczęściej liściastych i mieszanych) graniczących z polami uprawnymi; rzadziej spo-

tykana na brzegach lasów iglastych. Wnikała na peryferia miast. Obserwowana w Bieszczadach do wysokości 1250 m (Ćwikowski 1996a).

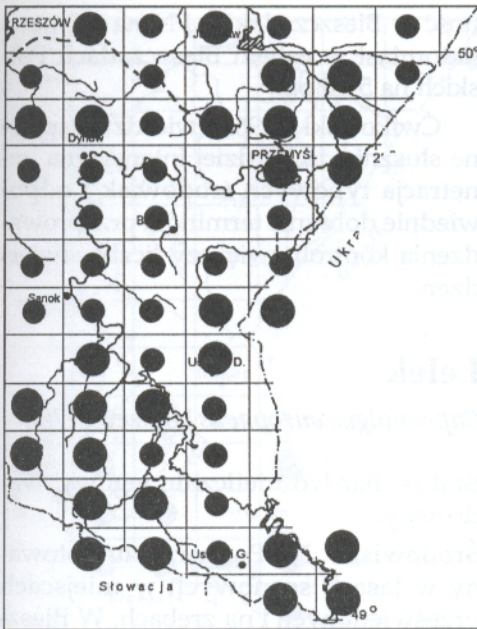
Występowanie i liczebność. W XIX w. uważana za pospolitą (Dzieduszycki 1880), włącznie z całym łańcuchem Karpat (Zawadzki 1840), natomiast ani Niezabitowski (1901) ani Brunicki (1889) w spisach jej nie wymieniają.

Na Podkarpaciu w latach 80. i 90. notowana regularnie na całym obszarze, gdzie zasiedlała odpowiednie biotopy. Lokalnie jednak mogła nie występować, np. w okolicy Babicy pod Rzeszowem w latach 90. nie stwierdzono ani jednej pary (M. Baran). Natomiast na Pogórzu Przemyskim była o wiele mniej liczna i tylko na pojedynczych stanowiskach. Podobny charakter występowania notowany był w głębi Karpat, gdzie była znacznie mniej liczna od puszczyka i puszczyka uralskiego (Ćwikowski 1996a).

Wnikała na peryferyjne części miast. W Przemyślu w pierwszej połowie lat 90. stwierdzona na trzech stanowiskach, np. w kolonii gawronów (Kunysz, Kurek 1997).

Zagęszczenie. Na powierzchni krajobrazowej Kosienice na Podkarpaciu w latach 1988-90 stwierdzona w zagęszczeniu 0,5 p/km² mozaiki biotopów, a ptaki gniazdowały w wysokopiennych sadach owocowych, znajdujących się na skraju, jak i wśród osiedli ludzkich. Na terenie gminy Żurawica jej liczebność oceniono na 15-25 par (Hordowski 1998).

Zmiany liczebności. Wydaje się, iż lokalnie mogły nastąpić wahania liczebności, m.in. na powierzchni Kosienice w 1997 potwierdzono tylko 1 stanowisko, kiedy w latach 1988-91 znaleziono 6-7 par. Niespodziewanie w marcu 1999 na tym samym obszarze potwierdzono co najmniej 8 stanowisk.

Ryc. 22. Występowanie uszatki (*Asio otus*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

Elementy biologii lęgowej. W rejonie Przemyśla z 18 znalezionych lęgów – 16 umieszczonych było w starych gniazdach srok, a dwa wrony siwej. W 14 gniazdach było średnio 4,3 jaja (3-7 jaj); wylot następował mniej więcej pod koniec maja, np. 25 V 1993 – 3 *juv.* w Kalnikowie (J. Jakubowski). Do lęgów najczęściej przystępowały ptaki w kwietniu, najwcześniejszy lęg 31 III 1988 – 5 jaj. Średnia wysokość nad ziemią zajmowanych gniazd wynosiła 4,9 m ($n=18$). W Bieszczadach i Górach Sanocko-Turczańskich głównym pokarmem uszatki były norniki zwyczajne, które stanowiły 3/4 ofiar (Ćwikowski 1996a). W okresie zimowym obserwowano niewielkie koncentracje sów. Coroczne liczenia zimujących ptaków w Arboretum w Bolestraszycach, w latach 1994-97 wykazało regularne zimowanie 20-25 osobników.

Ptaki opuszczały stopniowo Arboretum od połowy lutego (Czernicki 1997). Wymiary 30 jaj spod Przemyśla: 41,63 x 33,49 ($sd=1,34$ i 0,92).

Sowa błotna

Asio flammeus (Pontoppidan, 1763)

Obserwowana wyjątkowo – 9 V 1985 stwierdzono jednego ptaka przy stawach rybnych w Starzawie (Hordowski, Kunysz 1991).

Włochatka

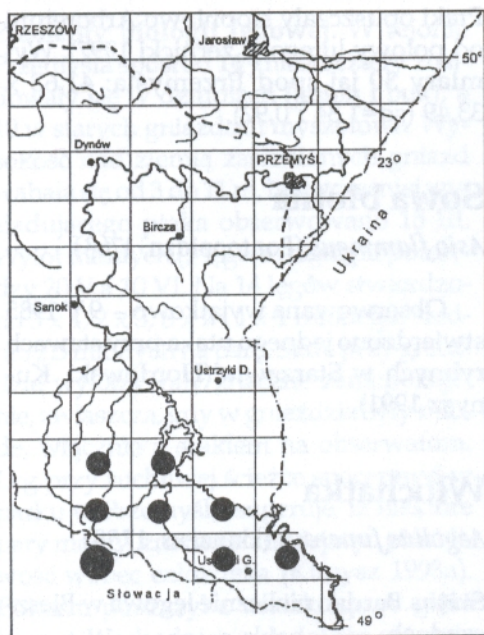
Aegolius funereus (Linnaeus, 1758)

Status. Bardzo nielicznie lęgowa w Bieszczadach.

Środowisko. W Bieszczadach preferowała wysokopienne buczyny ze znacznym udziałem świerka i jodły, bory mieszane świerkowo-sosnowe i drągowiny (Ćwikowski 1996a). Stwierdzona do wysokości 1000 m.

Występowanie i liczebność. Zawadzki (1840) wspominał o jej częstym gniazdowaniu w Karpatach. Dzieduszycki (1880) twierdził, iż należy do mniej pospolitych sów. Pod Lwowem (ok. 80 km od granicy badań) zabito po okresie lęgowym dwa ptaki: samicę we wrześniu 1871 oraz także samicę 4 I 1873.

Na przełomie maja i czerwca 1961 słyszana kilkakrotnie w rejonie Kiczery Sokolickiej i potoku Muczny, a 19-22 III 1977 (nie 1971) widziano dwa ptaki w budce lęgowej koło Smereka w gminie Cisna (Tomiałojeć 1990, PLPK) oraz 28 III 1978 koło Smolnika słyszano głos jednego ptaka reagującego na wabienie z magneto fonu (T. Tomek, S. Sumiński). W latach 90. stwierdzona: 7 IV 1991 słyszano trzy osobniki na trasie Nasiczne – Magura Stuposiańska – Dwernik; 12 V 1993 słyszano jednego ptaka na północno-za-

Ryc. 23. Rozmieszczenie włochatki (*Aegolius funereus*) w Karpatach Wschodnich. Objaśnienia jak na ryc. 6.

chodnich stokach połoniny Caryńskiej na południe od Nasicznego; 14 V 1993 jeden osobnik w drągowinie świerkowej około 1,5 km na południowy-wschód od schroniska w Suchych Rzekach; 14 VI 1996 słyszano jednocześnie trzy ptaki na trzech różnych stanowiskach w okolicy stacji kolejki w Balnicy; 15-16 VI 1996 słyszano dwa osobniki około 200 m na północ od torów kolejki wąskotorowej z Balnicy do Solinki (Ćwikowski 1996a); 20-24 V 1993 słyszano i widziano kilkakrotnie jednego ptaka przy hotelu w Muczonym (T. Jezierczuk); 12 V 1993 – 1 odrywający się ptak na północno-wschodnich stokach Połoniny Caryńskiej na południe od Nasicznego (Z. Jakubiec). Na obszarze Gór Sanocko-Turczańskich na północnych stokach pasma Jałowec stwierdzono 1 ptaka – ok. 6 km na NE od Ustrzyk Dolnych (C. Ćwikowski). Głowaciński *et al.* (1995) ocenił jej liczeb-

ność w Bieszczadzkiem PN na 1-3 pary, natomiast w całych Bieszczadach Polskich na 5-10 par.

Ćwikowski (1996a) twierdził, zapewne słusznie, iż bardziej intensywna penetracja typowych środowisk i odpowiednie dobranie terminów przeprowadzenia kontroli zwiększy liczbę stwierdzeń.

Lelek

Caprimulgus europaeus Linnaeus, 1758

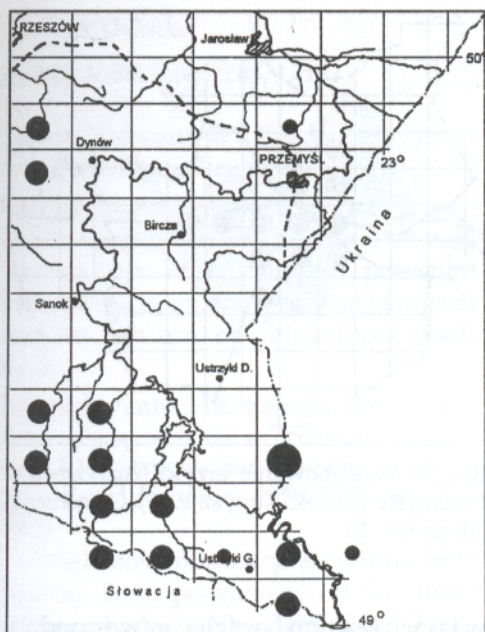
Status. Bardzo nielicznie lęgowy, wędrowny.

Środowisko. Na Podkarpaciu notowany w lasach sosnowych w miejscach prześwietlonych i na zrębach. W Bieszczadach spotykany na brzegach lasów mieszanych.

Występowanie i liczebność. W XIX w. musiał być nieco częstszy, ponieważ prawie wszyscy dawni ornitolodzy podawali go w swoich spisach twierdząc, że należy do „częstych” ptaków lęgowych (Zawadzki 1840, Dzieduszyci 1880, Niezabitowski 1901). Schaitter (1868) uważał go wręcz za pospolitego w okolicy Rzeszowa. Jedynie Brunicki (1889) widział go tylko raz i stwierdził lęg na budynku cerkwi(!) w Podhorcach.

Na Podkarpaciu, mimo, iż brak na to konkretnych dowodów z lat 80. i 90., zapewne był bardzo nielicznym gatunkiem lęgowym. Możliwe, iż lęgowe ptaki obserwowano w maju i czerwcu 1998 w Kosienicach (Hordowski 1998). W okolicy Łańcuta w latach 60. był lęgowy, wyłącznie z parkiem miejskim (Kulczycki 1966). Obecnie nie potwierdzono gniazdowania (Pelc 1988), podobnie jak i w dolinie Wisłoka pod Babicą (M. Baran).

Niespodziewanie kilkanaście stanowisk prawdopodobnie lęgowych ptaków wykryto w Bieszczadach Zachodnich (dane PAO, T. Mokwa). Nie obserwowano

Ryc. 24. Występowanie lelka (*Caprimulgus europaeus*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

ny w okolicach Sanoka (Skowroński 1996) ani pod Ustrzykami Dolnymi i Leskiem (Ćwikowski 1996). W Górach Sanocko-Turczańskich na wschód od wsi Lipie w 1984 znaleziono gniazdo z dwoma pisklętami (K. Garstka).

Być może kontrole przeprowadzone w odpowiedniej porze pozwoliłyby na odnalezienie kolejnych stanowisk. W podobnych pasmach górskich, tj. Czarnohorze i Gorganach (Ukraina) obserwowany był często przez Dunajewskiego (1935).

Wędrowka. Migrował regularnie przez obszar Karpat Wschodnich. W okolicach Przemysła obserwowany ponad 15 razy, głównie we wrześniu. Stwierdzony również w głębi Karpat, np. we wrześniu w Sanoku i Ustrzykach Dolnych (Ćwikowski 1995, Skowroński 1996) oraz 30 IX 1992 aż 4 osobniki na terenie ośrodka wy-

poczynkowego w Bystrem k. Baligrodu (M. Baran). Na wiosnę notowany rzadziej, głównie na początku maja. Najpóźniejszej obserwacji dokonano 9 X 1994 – jeden ptak w okolicy Brzegów Dolnych (Ćwikowski 1995). Niekiedy zatrzymuje się dłużej w niektórych okolicach, np. od 14 VIII do 12 IX 1996 jeden osobnik w obrębie zabudowy wsi Kosienice.

Jerzyk

Apus apus (Linnaeus, 1758)

Status. Średnio liczny gatunek lęgowy, przelotny.

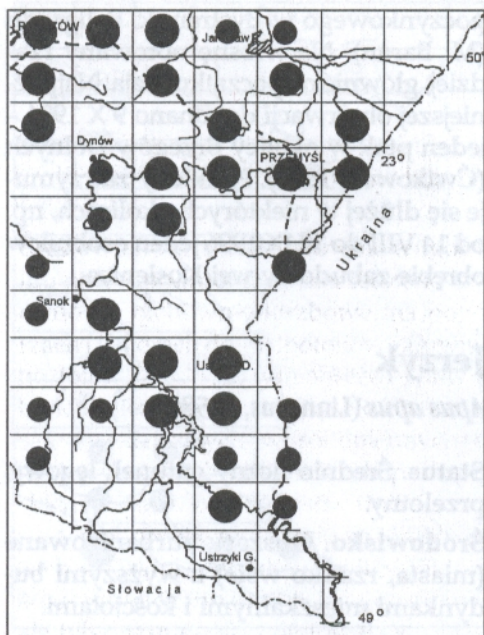
Środowisko. Obszary zurbanizowane (miasta, rzadko wsie) z wyższymi budynkami mieszkalnymi i kościołami.

Wstępowanie i liczebność. W XIX stuleciu regularnie lęgowy w miastach i miasteczkach, jak również w dziuplastych drzewach (Zawadzki 1840, Dzieduszycki 1880, 1907). Nie notowany jako lęgowy w okolicach większych (Brunicki 1889, Niezabitowski 1901).

Na Podkarpaciu lęgowy we wszystkich miastach i miasteczkach, rzadko osiedlach wiejskich. W Przemysłu jego populację w drugiej połowie lat 80. oceniono na 150-250 par, w Radymnie na 30-50 par (Hordowski, Kunysz 1991). W latach 80. i 90. jako lęgowy stwierdzony w Jarosławiu, Przeworsku, Sieniawie, Kańczudze, Tryńczy, Rzeszowie, Łańcucie, Żurawicy (30-40 par), Pruchniku (kilka par), Tyczynie i Orłach (kilka par).

Na Pogórzu Przemyskim lęgowy w Kalwarii Pałacowskiej, Krzywczy (ok. 10 par), Birczy (20-25 par), Dubiecku, Dynowie, Błażowej, Brzozowie, Krasiczynie (ok. 5 par – kościół 1994), Jesionowie 4 VI 1981 – 8-10 par (PLPK), Wolicy 5 VI 1981 – kilka par (PLPK) i Nozdrzu (G. Rajchel).

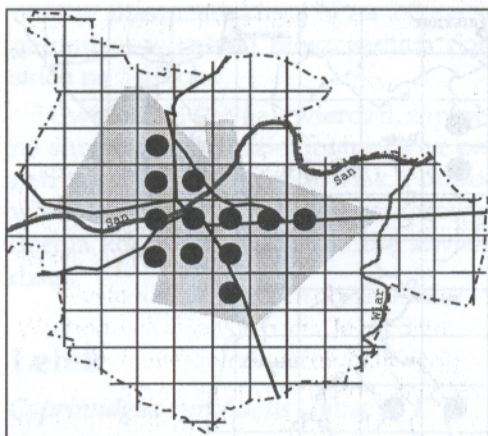
W Górach Sanocko-Turczańskich i Bieszczadach liczna populacja notowa-

Ryc. 25. Występowanie jerzyka (*Apus apus*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

na była w Lesku (100-200 par – 1989), na zaporze w Solinie, ponadto w Sanoku, Ustrzykach Dolnych (np. w 1981 ok. 30 par w rejonie ul. Nowej), Zagórzcu (28 V 1989 – ok. 30 ptaków), Komańczy, Krywem (cerkiew ok. 15 par, w 1994 – 5 par) (Cichoń *et al.* 1995, A. Wuczyński), Myczkowcach, starej cerkwi w Bystrym koło Michniowca (w 1994 – kilkanaście par, C. Ćwikowski), Hoczwi, Zatwarnicy kościół 25 VI 1986 (PLPK) i Bandrowa (PLPK).

Na rozległych obszarach Bieszczad i Gór Sanocko-Turczańskich możliwe są lęgi w dziuplach drzew, bowiem spotykano regularnie ptaki z dala od miejsc potencjalnego gniazdowania; w okolicy Wyżnego koło Rzeszowa stale obserwowano w latach 90. pojedyncze osobniki w otaczających lasach, jednak gniazd nie odnaleziono (M. Baran). Gniazdowanie

Ryc. 26. Występowanie jerzyka (*Apus apus*) w Przemysławiu (Kurek, Kunysz 1997). Objasnienia jak na ryc. 10.

w lasach jest tym bardziej prawdopodobne, iż w okolicy Sokala (ok. 80 km od granicy państwa) Dzieduszycki (1895) stwierdził całe kolonie jerzyków gniazdujących w lasach. Również Strautman (1953) informował o gniazdowaniu w dziuplastych drzewach.

Wędrówka. Przyłot w okolicy Przemysławia następował w latach 1966-96 między 25 IV 1986 a 10 V 1981, średnio 3 V (Hordowski *et al.* 1993 i dane późniejsze). W okresie połęgowym tworzył, zwłaszcza w Bieszczadach duże koncentracje, np. 20 VII 1988 w rejonie elektrowni w Myczkowcach – około 2000 ptaków.

Jerzyk alpejski

Apus melba (Linnaeus, 1758)

Obserwowany wyjątkowo 2 VII 1986 stwierdzono dwa przelotne osobniki w okolicach wsi Lipie (Skakuj 1991).

Zimorodek

Alcedo atthis (Linnaeus, 1758)

Status. Nieliczny gatunek lęgowy i przelotny, bardzo nielicznie zimujący.

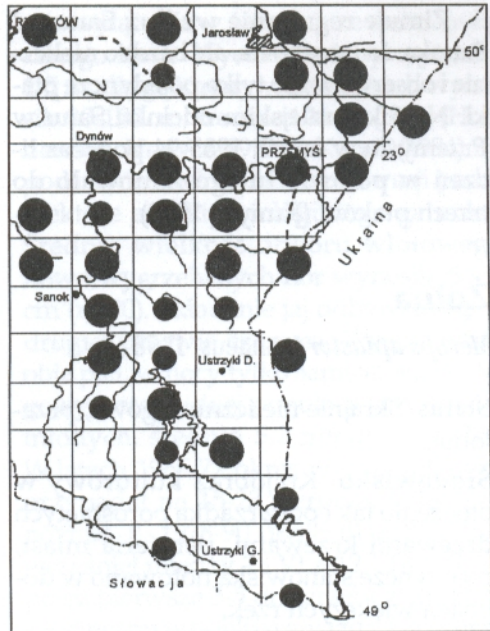
Środowisko. Większość wykrytych stanowisk lęgowych stwierdzona została wzdłuż dolin rzek i potoków, poza tym nieliczne pary gniazdowały na brzegach stawów lub innych zbiorników wodnych.

Występowanie i liczebność. Dawniej podawany w spisach XIX w. ornitologów i określany jako pospolity nad wodami, ale wszędzie rzadki (Schaitter 1868, Dzieduszycki 1880).

Większość populacji skupiona była wzdłuż Sanu począwszy od Smolnika w Bieszczadach. Na odcinku od Dynowa do Przemyśla w 1989 populację oceniono na około 40 par (Walach 1990); od Krasiczyna do Wyszatyc stwierdzony w 1996 na 11 stanowiskach, tj. 0,3 p/km rzeki (dane własne), a między Jarosławem a ujściem Wisłoka – 0,2 p/km rzeki (J. Grzybek, R. Wałęcki); w dolinie Wisłoka między Babicą a Siedliskami (5 km) 29 V 1990 notowany na 4 stanowiskach (M. Baran); wzdłuż Wiaru od źródeł do granicy państwa 1,6 p/km rzeki. Na Pogórzu Przemyskim gniazdował nawet na niewielkich górskich potoczach (Hordowski, Kunysz 1991).

Poza rzekami i potokami obserwowany, np. na kompleksie stawów w Starzawie oraz koło Leska (Ćwikowski 1996), starorzeczu w Bykowcach (Skowroński 1996), zbiorniku Solińskim, 3 VII 1995 para na stawie rybnym przy potoku Olszanica (C. Ćwikowski).

Głęboko w Bieszczadach prawdopodobnie ze względu na brak odpowiednich siedlisk rzadszy, a najwyższe stanowiska notowano na potoku Wołosaty, na wysokości 600 m; na Sanie pod Czereszanką

Ryc. 27. Występowanie zimorodka (*Alcedo atthis*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

(T. Jezierczuk) oraz nad potokiem Litmirz – 17 V 1995 jeden osobnik (M. Ostański). Lęgowy na potoku Górna Solinka, gdzie obserwowano ptaki 30 VI-2 VII 1989; koło Tarnawy oraz w okolicach miejscowości Suche Rzeki – 1983 (PLPK).

Wędrowka i zimowanie. W okresie wędrowki jesiennej spotykany na Sanie dość licznie, zwłaszcza w dolnym odcinku, np. na 6 km miejskim odcinku Sanu w Przemyśle podczas 5 liczeń w połowie października w latach 1988-94 stwierdzono od 1 do 11 ptaków, średnio 7,4 osobnika/liczenie (Kunysz 1998). W dolinie Wisłoka między Babicą a Siedliskami (9 km) 9 IX 1989 stwierdzono 8 osobników (M. Baran). Poza tym pojedyncze ptaki notowano na stawach i innych zbiornikach.

Zimuje regularnie wzdłuż Sanu od Sanoka do Jarosławia, ale bardzo nielicznie i obserwowano tylko pojedyncze ptaki. Na 6 km miejskim odcinku Sanu w Przemyślu w latach 1985-94 podczas liczeń w połowie lutego zimowało do trzech ptaków (Kurek 1998).

Żoła

Merops apiaster Linnaeus, 1758

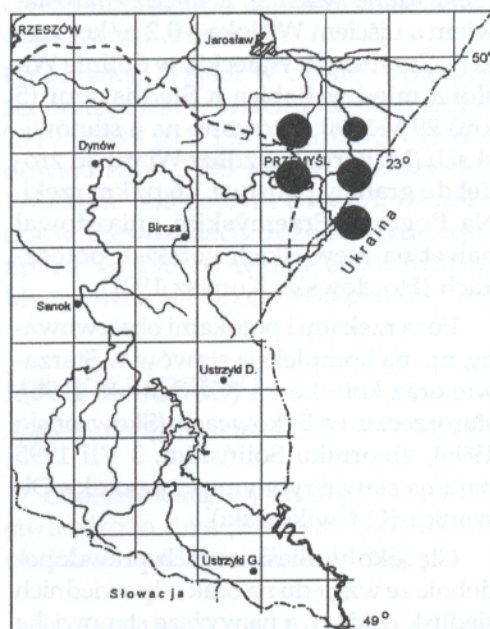
Status. Skrajnie nielicznie lęgowa, przelotna.

Środowisko. Krajobraz kulturowy w otoczeniu łąk i pól z rzadka porośniętych drzewami krzewami, peryferia miast, pojedyncze stanowiska notowano w dolinach większych rzek.

Występowanie i liczebność. Z okolic Przemyśla podana po raz pierwszy mniej więcej z połowy XIX w. (Dzieduszycki 1876), skąd odstrzelono pojedyncze ptaki. Następnie w lipcu 1958 obserwowano ptaka w Olszanach. Miała gniazdować kilkanaście lat wcześniej w urwistym brzegu Sanu poniżej Krasiczyna (Cais 1965). Około 1963 żoły osiedliły się w Buszkowicach opodal Przemyśla, gdzie w 1965 stwierdzono 5-6 par lęgowych (Kurek 1967). W tym samym roku w dolinie Sanu między Przemyślem a Pełkiniami znaleziono 10 innych kolonii lęgowych (Dyrz 1967). W poszczególnych koloniach stwierdził tenże autor po kilka-kilkanaście nor należących do tego gatunku. Obserwacje przeprowadzone były po okresie lęgowym, a liczebność określana na podstawie nor, co zapewne zawyżyło ogólną liczebność, bowiem część nor po okresie lęgowym niewiele różni się od nor starszych.

Populacja żoły w Przemyślu, w latach 1965-1998 liczyła najczęściej 5-7 par. Jedynie w latach 1983-1988 gniazdowa-

ło 10-15 par (Kurek 1994). W latach 80. w okolicach Przemyśla stwierdzono kilkanaście innych stanowisk. W 1985 znaleziono w Siedliskach kolonię liczącą 23 pary (Hordowski, Kunysz 1991). Szczegółowa inwentaryzacja stanowisk w 1989 na obszarze 200 km² w regionie przemyskim wykazała istnienie 7 stanowisk (Hordowski, Kunysz 1991a): Buszkowice – 8 par; Siedliska (fort Borek) – 1-2 pary; Kosienice Stawarka – 1-2 pary; Trójczyce Podgaj – 1 para; Kaszyce – 1 para; Olszynka – 1 para; Sońnica – prawdopodobnie jedna para; łącznie stwierdzono 15-17 par. Ponowna inwentaryzacja przeprowadzona w 1998 wykazała 5 stanowisk (Kunysz, Hordowski 1998): Buszkowice 1-2 pary; Przemyśl Polna 5-6 par, ptaki osiedliły się tutaj w 1992; Ujkowice – 1 para, stare stanowisko istniejące od co najmniej 10 lat; Rożubowice 1-2 pary, stanowisko istniejące od co najmniej 1990; Kosienice Stawarka - 1

Ryc. 28. Rozmieszczenie żoły (*Merops apiaster*) na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

para, stanowisko znane od 1985; łącznie stwierdzono 7-8 par. W 1981 stwierdzono gniazdowanie dwóch par pod Rzeszowem (Tomiałojć 1990).

W latach 1963-1998 stwierdzono żolny w SE Polsce łącznie na ponad 35 stanowiskach.

Zmiany liczebności. W latach 60. w regionie przemyskim gniazdowało około 30 par, 1985 – 35 par, w latach 1986-87 – 23-25 par, 1989 – 15-17 par, w 1998 – 7-8 par. Wskazuje to na stały spadek liczebności tego gatunku w rejonie Przemyśla. Główną przyczyną opuszczania stanowisk było zarastanie istniejących skarp roślinnością zielną oraz krzewami, a na niektórych stanowiskach niszczenie gniazd i silna penetracja ludzka. W jedynym w Polsce rezerwacie żolny „Skarpa Jaksmanicka” w Siedliskach w 1985 gniazdowały 23 pary. W wyniku niszczenia nor, jak i stopniowego zarastania skarpy w 1989 gniazd nie było. Oczyszczenie skarpy w 1992 umożliwiło powrót gatunku i lęgi kilku par.

Wędrownka. Po okresie lęgowym w sierpniu i wrześniu tworzyła duże koczujące stada, np. 2 VIII 1986 około 80 ptaków nad starorzeczem w Hurku (Kurek 1993) lub 4 IX 1984 w parku w Bolestraszczykach ponad 70 osobników. Przyłot następował mniej więcej w połowie maja. Średnia data przyłotu pierwszych ptaków w latach 1966-1990 przypadała na 15 maja, najwcześniej 5 V 1973. Odłot jesienny następował mniej więcej od początku września, najpóźniejsza obserwacja 19 IX 1988. Stwierdzono zalatywanie głęboko w Góry Sanocko-Turczańskie: 23 V 1988 obserwowano jednego ptaka we wsi Jurczkowa (Ćwikowski 1995) oraz 11 V 1997 stado 7 osobników w okolicy wsi Stańkowa (C. Ćwikowski).

Elementy biologii lęgowej. W okolicach Przemyśla nory lokalizowane były pra-

wie wyłącznie w ścianach ze słabo związanego lessu. Wysokość skarp wynosiła 1-5 m, długość nory w Siedliskach wynosiła 80-170 cm, średnio 126 cm (n=6) (Hordowski, Kunysz 1991a). Kurek (1994) na podstawie wieloletnich obserwacji podał niektóre aspekty biologii tego gatunku. Średnia wielkość otworu wlotowego nowo wygrzebanych nor wynosiła 6 x 7 cm (n=20). Składanie jaj odbywało się w drugiej połowie czerwca. Wysiadywały obie płci, w nocy tylko samica. Sukces lęgowy przemyskiej populacji wynosił 4-7 młodych, średnio 5,2 młodego (n=16). W latach 1965-77 okres wylotu młodych przypadał na 15-23 sierpnia, natomiast później, tj. 1978-90 około dwa tygodnie wcześniej między 28 VI a 12 VIII. Młode przez pierwsze 3-5 dni przebywały wraz z rodzicami w pobliżu gniazda. Głównym pokarmem na terenie Przemyśla były ważki, trzmiele, pszczoły, trutnie oraz motyle dzienne i w niewielkiej ilości osy. Teren łowiecki rozciągał się na przestrzeni około 1 km² wokół gniazda. Średnia częstość podawania pokarmu młodym tuż przed wylotem wynosiła 1,5 razy na minutę.

Kraska

Coracias garrulus Linnaeus, 1758

Status. Skrajnie nieliczna na Podkarpaciu, prawdopodobnie zanikła na pozostałym obszarze, przelotna.

Środowisko. Krajobraz rolniczy poprzecinany lasami i zadrzewieniami (z dziuplastymi drzewami) graniczący z suchymi polami, łąkami i nieużytkami silnie nasłonecznionymi.

Występowanie i liczebność. W XIX w. kraska była lokalnie pospolita i częsta, np. pod Rzeszowem (Schaitter 1968). W głębi Karpat pod Stryjem (obecnie Ukraina) nie gnieździła się, a na przelotach była rzadka (Brunicki

1889), również Niezabitowski (1901) nad górnym Strwiążem obserwował ją nieregularnie. Zawadzki (1840) pisał o rzadkim gniazdowaniu w łańcuchu Karpat.

Jeszcze w latach 50. i na początku lat 60. XX w. była ptakiem spotykanym zarówno na Podkarpaciu, jak i w głębi Karpat. Józefik (1959, 1961) podkreślał, iż w środkowym biegu Sanu była spotykana rzadko; na Pogórzu Przemyskim obserwowano ją w okolicach Krasicyzna i Olszan. Cais (1965) mniej więcej w tym samym czasie stwierdził także krasicki w Kuńkowcach i Krzywcy. Ostatnie znane stanowisko stwierdzono koło Orzechowiec (1978) i Prałkowiec (1979). Dolinami przenikała głęboko w góry, choć obserwacja 19 V 1965 jednego ptaka na drutach w Ustrzykach Górnych (Głowaciński 1969) mogła dotyczyć osobnika przelotnego. Kulczycki (1966) w okolicy Łańcuta obserwował wiele ptaków, a 2 pary w 1961 gniazdowały w parku miejskim.

W 1989 stwierdzono kilka lęgowych par tuż za granicą badań w okolicy Żołyńi (S. Kochman). Być może w tej okolicy gniazdowały jeszcze kolejne pary, bowiem kilka kilometrów na północ w okolicach Brzozy Stadnickiej w latach 1992-97 regularnie lęgała się jedna para (Sobuś 1998). W dolinie Wisłoka pod Łańcutem nie obserwowana (Pelc 1988). W 1984 miała gniazdować w parku miejskim w Rzeszowie. Zapewne nielegowego ptaka widziano w okresie rozrodczym w okolicy Hoczwi (Wójcik 1998).

Rzadko pojawiała się na przelotach wiosennych i jesiennych zarówno na Podkarpaciu, jak i w Karpatach, np. 5 IX 1987 - 1 ptak we wsi Brzegi Dolne (Ćwikowski 1995); 21 VIII 1992 - jeden ptak koło Kańczugi; 27 VIII 1988 pod Daliową koło Rymanowa (P. Kawa); 11 V 1994 - 1 ptak polujący na owady pomiędzy Paportnem a Leszczynami (Kunysz

1994). W latach 1966-78 obserwowana regularnie w okolicy Przemysła w liczbie 1-2 ptaków (Hordowski, Kunysz 1991).

Elementy biologii. Najwcześniejszy przylot w okolicy Brzozy Stadnickiej w latach 90. stwierdzono 27 IV 1994. Młode wylatywały mniej więcej 12-15 lipca, liczba odchowanych młodych wynosiła w latach 1992-98 - 2-5 młodych, średnio 4 młode ($n=4$).

W okolicach Lwowa najwcześniejszy przylot zanotowano 29 IV 1878 (Dzieduszycki 1880).

Dudek

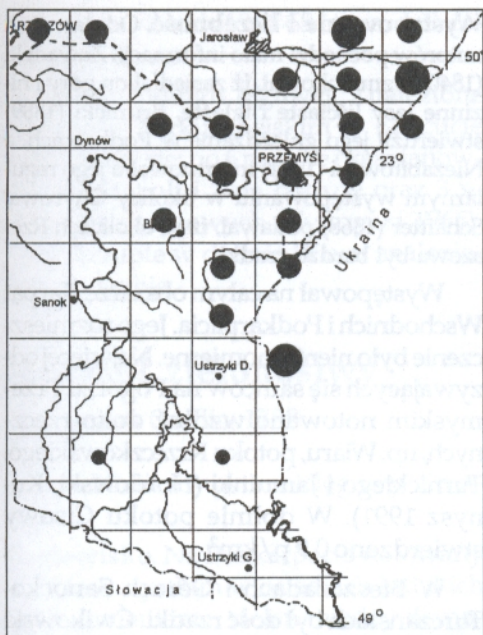
Upupa epops Linnaeus, 1758

Status. Nieliczny gatunek lęgowy, przelotny.

Środowisko. Optymalnym biotopem wydawały się być skraje starszych lasów w sąsiedztwie wilgotnych łąk, ugorów i pastwisk. Ponadto występował w dolinach rzek (San, Wiar, Wisłok) porośniętych, zwłaszcza starymi wierzbami. W górach notowany w zdziczałych sadach w dolinach potoków.

Występowanie i liczebność. W XIX stuleciu na ogół rzadki i miał gniazdować najczęściej na pogórzu, rzadki w górach (Zawadzki 1840). Również Schaitter (1868), Brunicki (1889) i Niezabitowski (1901) uważali go za nielicznego, acz pospolitego.

Występował w dużym rozproszeniu na Podkarpaciu, w głębi Bieszczd stwierdzony tylko na kilku stanowiskach. W gminie Żurawica na Podkarpaciu liczebność oceniono w latach 1994-98 na 10-15 par (Hordowski 1998). Pod Łańcutem występował regularnie (Pelc 1998), choć w dolinie Wisłoka w Babicy notowany tylko na przelotach (M. Baran). Na Podkarpaciu na przelomie lat 80. i 90. najliczniej obserwowany na północ od linii

Ryc. 29. Rozmieszczenie dudka (*Upupa epops*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

Sanu, np. pod Mołodyczem (tuż za granicą badań) w 1989 stwierdzono 6-8 par. Na Pogórzcu Przemyskim w 1987 i 1988 obserwowany głównie w bezleśnych dolinach potoków, szczególnie w dolinie Wiaru na odcinku od Huwnik do Sierakość (co najmniej 4 pary). Pod koniec lat 70. spotykany często w dolinie Sanu w okolicach Dynowa (G. Rajchel).

W Bieszczadach i Górach Sanocko-Turczańskich prawdopodobnie bardzo rzadki. Ćwikowski (1995) stwierdził 12 VI 1993 lęg w dolinie Strwiąża pod Krościenkiem. Poza tym prawdopodobnie

lęgowe ptaki obserwował w okolicach wsi Liskowate. Być może lęgowy także w okolicy Solinki, gdzie 6 VII 1994 obserwowano jednego ptaka (M. Ostański) oraz pod Smolnikiem 25 VI 1985 (PLPK). W latach 50. musiał tu być znacznie częstszy skoro Grodziński (1957) pisał, iż trafia się wszędzie w niższych położeniach.

Zmiany liczebności. W XX w. najwyższą liczebność zanotowano w latach 50. i 60. Jeszcze w latach 70. wielokrotnie słyszano w okolicach Przemyśla odzywające się ptaki. W latach najwyższej liczebności w wielu gospodarstwach, np. pod dachami (zwłaszcza strzechy) gniazdowały pary dudków. Regularnie zasiedlał głowiaste wierzby wzdłuż dróg, wyjątkowo spotykano gniazda nawet w norach ziemnych. Mniej więcej od początku lat 70. rozpoczął się dość silny spadek liczebności. Szczególnie zarysował się on na przełomie lat 80. i 90. Pod koniec lat 90. wydaje się, iż liczebność populacji była względnie ustabilizowana.

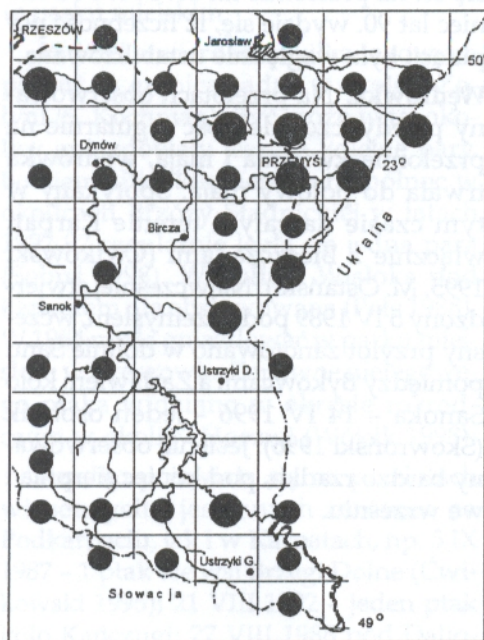
Wędrownka. Na przelotach obserwowany pojedynczo, ale dość regularnie na przełomie kwietnia i maja, wędrownka trwała do połowy maja. Spotykany w tym czasie na całym terenie Karpat, włącznie z Bieszczadami (Ćwikowski 1995, M. Ostański). Najwcześniej stwierdzony 5 IV 1989 pod Przemyślem, wczesny przylot zanotowano w dolinie Sanu pomiędzy Bykowcami a Zaslawiem koło Sanoka – 14 IV 1996 – jeden osobnik (Skowroński 1996). Jesienią obserwowany bardzo rzadko, pod koniec sierpnia i we wrześniu.

Krętogłów

Jynx torquilla Linnaeus, 1758

Status. Nieliczny, miejscami średnio liczny lub bardzo nieliczny gatunek lęgowy, wędrowny.

Środowisko. Zasiadał głównie wilgotne lub nawet podmokłe, przerzedzone lasy olchowe, olchowo-wierzbowe, na pogórzach i w górach doliny potoków i aluwialne doliny rzek, poza tym obserwowany w lasach mieszanych z sosną. Notowany w starych, zdziczałych i wysokopiennych sadach owocowych, cmentarzach, podmiejskich parkach. Wnętrz lasów unikał i występował prawie wyłącznie na ich obrzeżach. Czasami spotykany w nietypowych środowiskach (np. młode lasy sosnowe), ale tylko tam gdzie znajdowała się duża liczba skrzynek lęgowych. Obserwowany do wysokości około 600 m.

Ryc. 30. Rozmieszczenie krętogłowa (*Jynx torquilla*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

Występowanie i liczebność. Od dawnych autorów pochodzi mało informacji. Zawadzki (1840) wzmiankował, iż zasiedlał on góry i nizinne lasy liściaste i iglaste, Brunicki (1889) stwierdził jego gnieźdzenie w Podhorcach, a Niezabitowski (1901) informował o jego regularnym występowaniu w okolicy Chyrowa. Schaitter (1868) podawał, iż w okolicach Rzeszowa był bardzo rzadki.

Występował na całym obszarze Karpat Wschodnich i Podkarpacia. Jego rozmieszczenie było nierównomierne. Najwięcej odzywających się samców na Pogórzu Przemyskim notowano wzdłuż dolin rzecznych, np. Wiaru, potoku Krzeczковского, Turnickiego i Jamninki (Hordowski, Kunysz 1991). W dolinie potoku Cisowy stwierdzono 0,9 p/km².

W Bieszczadach i Górach Sanocko-Turczańskich był dość rzadki. Ćwikowski (1995) obserwował go tylko w kilku miejscach. Nie notowany w Bieszczadzkiem PN przez Cichonia i Zająca (1991), ale lęgowy pod Otrytem (Cichoń *et al.* 1995). W latach 50. XX w. stwierdzony w Bieszczadach przez Grodzińskiego (1957) w zaroślach olchowych nad potokiem koło drogi Lutowiska–Żuraw (570 m) i przez Głowacińskiego (1969), który obserwował go dość często wzdłuż potoków, np. Wetlinka, Rzezyca, Wołosaty.

W gminie Żurawica liczebność oceniono na 20-30 par w zagęszczeniu 0,3 p/km² (Hordowski 1998). Wydaje się, iż na tym terenie w ostatnich 10 latach nastąpił niewielki wzrost liczebności, np. w okolicach Kosienic stwierdzono w latach 1988-91 – 2-3 pary, kiedy w 1988 co najmniej 8 par. Głowaciński (1993) informował o spadku liczebności w Bieszczadach.

Wnikał na obrzeża miast, w Przemyślu stwierdzony w połowie lat 90. na czterech stanowiskach (Kunysz, Kurek 1997). W Przeworsku lęgowy w parku miejskim (W. Kapusta). Kulczycki (1966) w parku w

Łańcucie w latach 1961-65 stwierdził corocznie 6-8 par.

Elementy biologii lęgowej. Znalezione dziuple w parku miejskim w Łańcucie znajdowały się: po 6 na lipie i kasztanowcu, 2 na topoli i 1 na brzozie oraz 3 w skrzynkach lęgowych (Kulczycki 1966). Dwie dziuple w dolinie Wiaru znaleziono w wierzbie.

Dzięcioł zielonosiwy

Picus canus Gmelin, 1788

Status. Nieliczny gatunek lęgowy, zimujący.

Środowisko. Na Podkarpaciu notowany przede wszystkim w osiedlach ludzkich (parki, cmentarze, zieleń między domostwami), na pozostałym obszarze głównie brzegi lasów (głównie liściastych), aluwialne doliny rzek. Ponadto zadrzewienia śródpolne, stare sady i ogrody. Dochodził do wysokości 1200 m.

Występowanie i liczebność. Dawniej na ogół rzadki, Zawadzki (1840) pisał, że gniazdował w lasach liściastych, a Wodzicki (1851), iż występował w niższych lasach do 1000 m. Niezabitowski (1901) na podstawie danych z okolic Chyrowa stwierdzał, iż był on pospolitszy od dzięcioła zielonego.

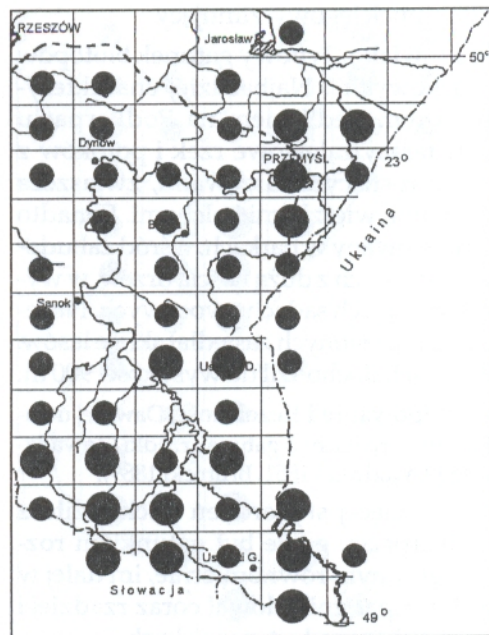
Występował dość równomiernie na całym terenie badań, w Karpatach wydawał się być znacznie liczniejszy. Na ogół częstszy od dzięcioła zielonego, lokalnie jednak, np. w dolinie Wiśloka pod Rzeszowem w latach 90. był rzadszy (M. Baran). Na Podkarpaciu w części północnej był najrzadszy. Na powierzchni Dobkowice stwierdzono tylko jedną parę (Hordowski 1997).

Na Pogórzu Przemyskim występował regularnie, a Kunysz (1994) w granicach Parku Krajobrazowego Pogórza Przemyskiego ocenił jego liczebność na 50-60 par.

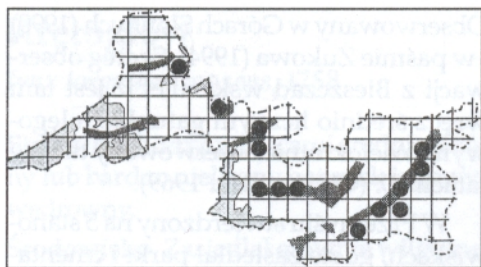
Obserwowany w Górach Słonnych (1990) i w paśmie Żukowa (1994). Szereg obserwacji z Bieszczad wskazuje, iż jest tam wręcz średnio liczny gatunek lęgowy. Wielokrotnie obserwowany tutaj w latach 60. (Głowaciński 1969).

W Przemysku stwierdzony na 5 stanowiskach, gdzie zasiedlał parki i cmentarze (Kunysz, Kurek 1997). W Przeworsku co najmniej 2 pary lęły się w parku miejskim (W. Kapusta); w Łańcucie (19,5 km²) w 1999 stwierdzono tylko 1 parę (B. Pelc).

Zagęszczenie. Na powierzchni krajobrazowej Kosienice stwierdzono 5-6 par i był on nieco liczniejszy od dzięcioła zielonego; na powierzchni Dobkowice 1 p/km². W gminie Żurawica liczebność oceniono na 15-20 par, a w każdej miejscowości występowały 1-3 pary (Hordowski 1998), w zagęszczeniu 0,2 p/km² (Hordowski 1994, 1997, 1998).

Ryc. 31. Rozmieszczenie dzięcioła zielonosiwego (*Picus canus*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu

Ryc. 32. Występowanie dzięcioła zielonosiwego (*Picus canus*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objaśnienia jak na ryc. 8.

Zimowanie. W okresie zimowym obserwowany wielokrotnie w okolicach Przemysła, np. w Arboretum w Bolestraszytach (Czernicki 1997).

Dzięcioł zielony

Picus viridis Linnaeus, 1758

Status: Nieliczny, lokalnie bardzo nieliczny gatunek lęgowy, zimujący.

Środowisko. Typowy gatunek biotopów „parkowych”. Najbardziej charakterystycznym siedliskiem na Podkarpaciu były tarasy zalewowe rzek i potoków z luźno rosnącymi drzewami, zwłaszcza topolami, wierzbami i olchami. Ponadto obserwowany w parkach, wśród zabudowań wiejskich z dużą ilością drzew, w wysokopiennych sadach owocowych. Na terenach zalesionych zasiedlał skraje lasów. W górach dochodził do wysokości 900 m.

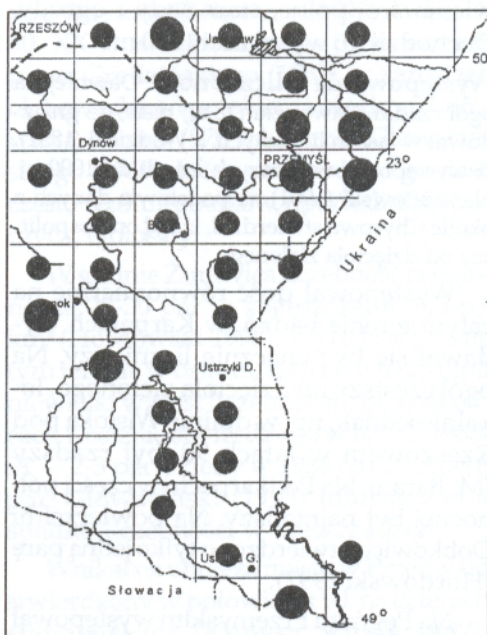
Występowanie i liczebność. Dawniej uważany w Karpatach za gatunek rzadki (Zawadzki 1840, Wodzicki 1851, Brunicki 1889).

Najwięcej stwierdzeń pochodziło z Podkarpacia, gdzie był gatunkiem rozmieszczonym równomiernie, im dalej w głąb Karpat gniazdował coraz rzadziej i na pojedynczych stanowiskach.

W rejonie Przemysła na 7 przebadanych parków, znaleziono go tylko w jed-

nym (Hordowski, Kunysz 1993). W gminie Żurawica liczebność oceniono 8-10 par (Hordowski 1998). Na powierzchni Cisowa na Pogórzu Przemyskim stwierdzono jedną parę w zagęszczeniu 0,2 p/km². W Łańcucie (19,5 km²) stosunkowo liczny, w 1999 stwierdzono na obszarze całego miasta 10-13 par (B. Pelc).

W Bieszczadzkiem PN i w paśmie Otrytu przez Cichonia i Zająca (1991) nie obserwowany. Natomiast Grodziński (1957) w okresie lęgowym widział go kilkakrotnie w pierwotnym drzewostanie pod Haliczem i w Puszczy Bukowej pod Rawką. W okolicach Ustrzyk Dolnych uważany za bardzo rzadkiego: 16 III 1980 – samiec w Ustrzykach Dolnych, 20 VII 1995 – samica w Krościenku (Ćwikowski 1995). Ponadto 24 VII 1994 – samiec w Huczwicy koło Rabego (G. Neubauer, M. Maniakowski).

Ryc. 33. Występowanie dzięcioła zielonego (*Picus viridis*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

W Przemyślu w latach 1980–90 lęgowy na 5 stanowiskach (Kunysz, Kurek 1997). W Przeworsku rzadki, np. jedna para w 1998 gniazdowała przy ul. Witośa (W. Kapusta).

Zimowanie. Jako gatunek względnie osiadły zimuje z reguły w miejscach lęgowych (Cramp 1985). W okolicach Przemyśla obserwowany wielokrotnie w różnych miejscowościach.

Elementy biologii lęgowej. Dwie dziuple w parku w Łańcucie znajdowały się w klonie i lipie 4 m nad ziemią (Kulczycki 1966), a dwie w okolicach Przemyśla w jesionie i w kasztanowcu.

Dzięcioł czarny

Dryocopus martius (Linnaeus, 1758)

Status. Nieliczny gatunek lęgowy, częściowo wędrowny.

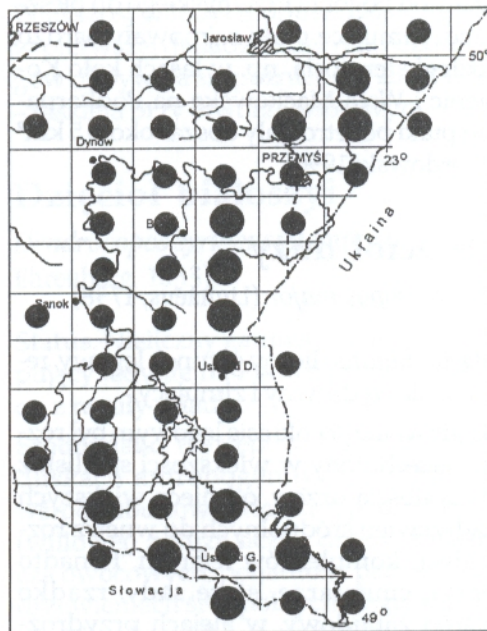
Środowisko. Dojrzałe lasy bukowe, bukowo-jodłowe, jodłowe, grądy, doliny potoków. Znalezione na Pogórzu Przemyskim stanowiska znajdowały się z reguły w miejscach, gdzie występował starodrzew i spróchniałe drzewa. Na Podkarpaciu spotykany w lasach sosnowych i grądach.

Występowanie i liczebność. O gniazdowaniu tego gatunku w Karpatach wspominał Zawadzki (1840), który uważał go za rzadkiego w lasach iglastych, a według Wodzickiego (1851) występował powszechnie na pogórzu nie wnikając wysoko w góry. Jako nieliczny gatunek w Karpatach wymieniają go Dzieduszycki (1880), Brunicki (1889), Niezabitowski (1901), a w okolicach Rzeszowa Schaitter (1868). Domaniewski (1927) twierdził, iż był nieliczny w górach, gdzie miał gnieździć się po górną granicę lasu.

Na Podkarpaciu występował prawie we wszystkich większych kompleksach leśnych (rzędu kilku km²), np. las pod Wyżnem w 1988 stwierdzono kilka par (M. Baran).

Na Pogórzu Przemyskim w granicach dawnego województwa przemyskiego w latach 1980–1995 stwierdzony na co najmniej 33 stanowiskach (Hordowski i Kunysz 1991, Hordowski 1991). Szacunkowo jego liczebność na tym obszarze ocenić można na podstawie potencjalnych siedlisk na około 60–80 par. Jest prawdopodobnie liczniejszy we wschodniej części Pogórza Przemyskiego. Ponadto obserwowano ptaki w paśmie Chwaniowa, Gór Słonnych (co najmniej 4–5 par na odcinku od Tyrawy do Bezmiechowej Górnej). Na obszarze Parku Krajobrazowego Gór Słonnych w 1997 wykryto 29 stanowisk tego dzięcioła co stawiało go pod względem liczebności na drugim miejscu po dzięciole dużym (C. Ćwikowski).

W Bieszczadach występował regularnie, ale jak się wydaje był nieco bardziej rozproszony niż na pogórzu, występując

Ryc. 34. Występowanie dzięcioła czarnego (*Dryocopus martius*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

do górnej granicy lasu (Ćwikowski 1995, dane własne).

Zagęszczenie. Poszczególne pary zajmowały znaczny areał, na Podkarpaciu na powierzchni ok. 500 ha lasów stwierdzono tylko 1 parę. W paśmie Turnicy w latach 1988-85 na powierzchni około 10 km² lasów stwierdzono 8-9 par w zagęszczeniu prawie 1 p/km². Na terenie gminy Żurawica występował w zagęszczeniu 0,1 p/km² (Hordowski 1998).

Na peryferiach Przemysła w latach 70. stwierdzono lęg jednej pary w zadrzewieniu sosnowym (Kunysz, Kurek 1997).

Wędrownka. Część populacji była wędrowną lub koczującą. Jesienią na Podkarpaciu widywano pojedyncze ptaki w ogrodach, sadach, parkach, np. 20 IX 1984 pod Ujkowicami, a w Bieszczadach w karłowatej buczynie (Głowaciński 1969).

Zimowanie. Jako ptak w znacznej mierze osiadły regularnie w tym czasie obserwowany od Pogórza Przemyskiego do Bieszczad. Zimujące ptaki zajmowały bardzo rozległe terytoria, np. w lasach koło Kosienic i Wolą Maćkowską na Podkarpaciu ptaki penetrowały obszar około 5 km² (Hordowski 1996).

Dzięcioł duży

Dendrocopos major (Linnaeus, 1758)

Status. Średnio liczny gatunek lęgowy, regularnie wędrowny i zimujący.

Środowisko. W okresie lęgowym był rozpowszechniony w większości siedlisk z dużą ilością drzew, od nieco większych zadrzewień śródpolnych do wewnątrz rozległych kompleksów leśnych. Ponadto parki, cmentarze, stare sady, rzadko wśród zabudowy, w alejach przydrożnych, a nawet wśród ogródków działkowych. W okresie zimowym regularnie spotykany także w większości parków, we

wsiach wszędzie tam gdzie występowało nieco więcej drzew. Lęgowy do wysokości 1000 m.

Występowanie i liczebność. Przez wszystkich dawnych autorów (Zawadzki 1840, Schmitter 1868, Dzieduszycki 1880) uważany za najbardziej pospolity gatunek dzięcioła.

Występował na całym obszarze Karpat Wschodnich i ich przedpola, gdzie był najliczniejszym gatunkiem wśród dzięciołów. W wyższych partiach Bieszczad był miejscami nieco rzadszy lub nie występował. Pojedyncze obserwacje dorosłych ptaków, np. spod Wielkiej Rawki, na wysokości 1000 m, sugerują, że w okresie lęgowym występuje praktycznie do górnej granicy lasu. W 1997 na obszarze Parku Krajobrazowego Gór Słonnych stwierdzony na co najmniej 45 stanowiskach (C. Ćwikowski).

W Przemysłu obserwowany na 5 stanowiskach (Kunysz, Kurek 1997), a w Łańcucie (19,5 km²) w 1999 stwierdzono 13-14 par (B. Pelc).

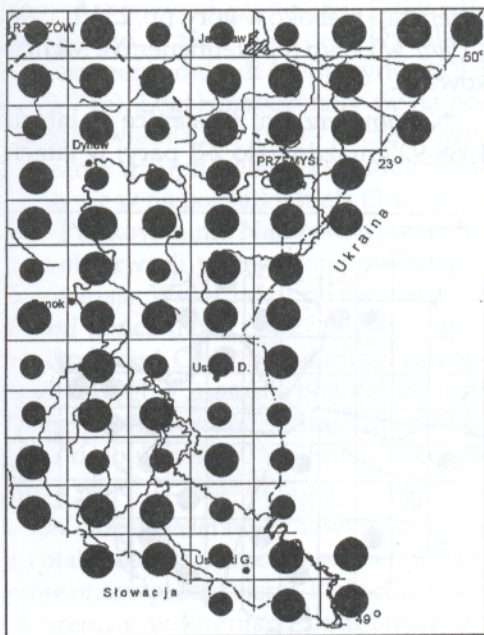
Zagęszczenie. W regionie przemyskim na powierzchniach krajobrazowych stwierdzono zagęszczenia: Kosienice – 1,5 p/10 ha lasu, Dobkowice – 0,6 p/10 ha lasu (Hordowski 1997, 1998); Cisowa – 0,7 p/ha lasu. W 1998 w lesie Zawarcie (gm. Żurawica), w okresie kiedy piskłeta odżywają się najgłośniejszy, stwierdzono 20 czynnych gniazd oraz 19 zajętych terytoriów w zagęszczeniu 2,2 p/10 ha; na terenie gminy Żurawica zagęszczenie 2,2 p/km² (Hordowski 1998). Na małych powierzchniach próbnym zagęszczenie wahało się od 0,7 do 3,3 p/10 ha, średnio 1,9 p/10 ha. Najwyższe stwierdzono w dębinach śred. 2,1 p/10 ha, nieco mniejsze w sośninach i lęgach śred. 1,6 i 1,7 p/10 ha, najniższe w buczynach oraz lasach z udziałem jodły 0,9 p/10 ha.

Zimowanie. W okresie zimowym znacznie liczniejszy w lasach iglastych i mie-

szanych niż w liściastych. Niekiedy w jednorodnych buczynach praktycznie nie występował, zwłaszcza w Bieszczadach. Zimowe liczenia w okolicy Przemyśla wykazały w lasach iglastych i mieszanych zagęszczenie 2,3-9,1 os./10 ha, a w lasach liściastych 0,4-1,1 os./10 ha. W osiedlach występował w tym czasie prawie corocznie, na dwóch powierzchniach obejmujących fragment luźnej zabudowy wsi Kosienice i Wacławice stwierdzono 1-1,1 os./10 ha. Najwięcej ptaków w okolicach Przemyśla obserwowano na początku grudnia. Następnie liczebność stopniowo malała do połowy grudnia, a przez następny miesiąc była względnie ustabilizowana. Od drugiej połowy stycznia ptaki najczęściej opuszczały teren i w pierwszej lub drugiej dekadzie lutego notowano ich najniższy stan. Niekiedy w drugiej połowie stycznia następował wyraźny (o ok. 30-50%) wzrost liczebności, być może

spowodowany przybyciem nowej fali wędrownych dzięciołów. Szczegółowe badania terytorialnych dzięciołów wykazały na powierzchni 60 ha lasów mieszanych z przewagą sosny zimowanie 15-18 osobników (zimy: 1983/84 i 1989/90-91/92). Średnia wielkość terytorium penetrowanego przez ptaki wynosiła ok. 4 ha.

Elementy biologii lęgowej. Z 15 zajętych dziupli w parku w Łańcucie po 3 znajdowały się na kasztanowcu, lipie i platanie, po 2 na topoli, jesionie i buku, na wysokości 4-8 m, średnio 5,7 m; najchętniej (80%) umieszczane były w pniach głównych o średnicy 50-80 cm (Kulczycki 1966). Natomiast z 26 dziupli znalezionych w lasach w okolicach Przemyśla 17 znajdowało się w osice, 4 w olszy, po 1 w buku pospolitym, grabie zwyczajnym, czereśni ptasiej, sośnie zwyczajnej i jesionie wyniosłym, na wysokości 1-10 m, średnio 5,5 m. Najwcześniejszy lęg 11 V 1983 – słabe piski w gnieździe, a 3 VI wylot z gniazda. Większość młodych opuszczała dziuple w pierwszej dekadzie czerwca. Część lęgów odbywała się później, np. 28 VI 1994 – piskłeta przy otworze wlotowym.

Ryc. 35. Występowanie dzięcioła dużego (*Dendrocopos major*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6

Dzięcioł białoszy

Dendrocopos syriacus (Hemprich et Ehrenberg, 1833)

Status. Nieliczny gatunek lęgowy występujący jedynie na Podkarpaciu, zimujący, z reguły osiadły.

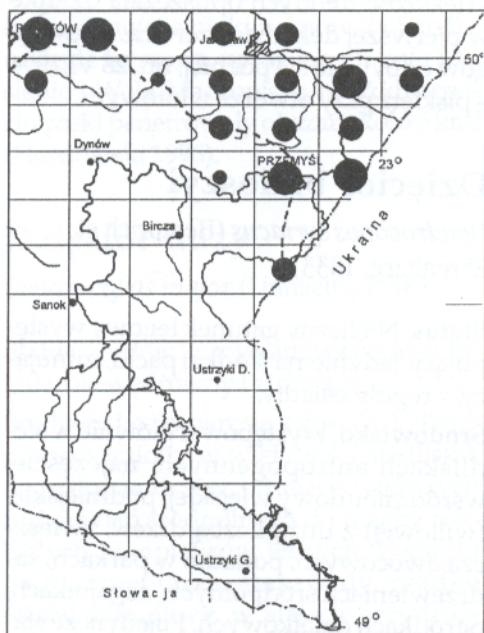
Środowisko. Występował głównie w siedliskach antropogennych, najczęściej wśród zabudowy wiejskiej, podmiejskiej (willowej) z dużą liczbą drzew, zwłaszcza owocowych, ponadto w parkach, zadrzewieniach śródpolnych, zagajnikach, ogródkach działkowych. Pojedyncze stanowiska stwierdzono na brzegach lasów liściastych (prześwietlone dąbrowy, buko-

we, bukowo-grabowe), na tarasach rzek porośniętych luźno rosnącymi drzewami.

Występowanie i liczebność. Ekspansja tego gatunku z ostoi bałkańskich rozpoczęła się na początku tego wieku. Kraje sąsiednie, jak dawna Czechosłowacja skolonizowane zostały już w 1949. Na terenie zachodniej Ukrainy obserwowany po raz pierwszy w Czerniowcach, już w 1948, a w okolicy Lwowa (tylko 80 km od granic Polski) w 1969 (Strautman 1963, Cramp 1985).

Po raz pierwszy na terenie Polski i jednocześnie na terenie badań stwierdzony w VII 1978 albo w 1977 w Trzcianie pod Rzeszowem. W latach 1978-80 stwierdzono tutaj kilka par i znaleziono dwa gniazda (Ciosek, Tomiałojć 1982).

W dolinie Sanu w rejonie Przemyśla stwierdzony po raz pierwszy 17 II 1980. W tym samym roku obserwowany także w Buszkowicach, Prałkowcach, Kruhelu Małym i Żurawicy Rozrządowej. W 1981

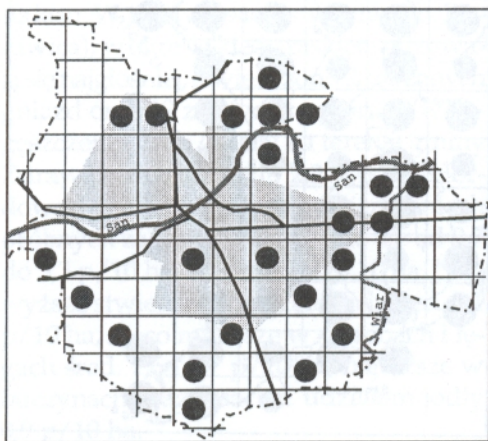

Ryc. 36. Występowanie dzięcioła białoszyjnego (*Dendrocopos syriacus*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

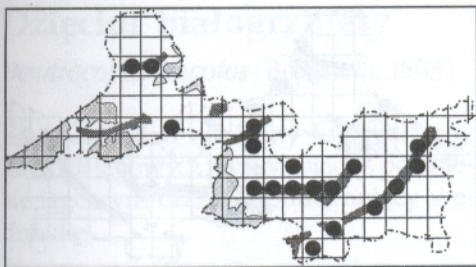
ponadto w Kuńkowcach, Sieniawie, Małkowicach, parku w Przemyślu; w 1983 gniazda znaleziono w Prałkowcach, Dybawce i Żurawicy Rozrządowej (Kurek 1984). W latach 1984-90 występował już na całym Podkarpaciu, będąc z reguły ptakiem nielicznym, lokalnie dość licznym, np. w Żurawicy na odcinku 3 km stwierdzono 20 II 1988 – 8 ptaków (Hordowski 1991, Hordowski, Kunysz 1991). Jego szerokie rozpowszechnienie na początku lat 80. oraz obserwacje pod koniec lat 60. w okolicach Lwowa (Ukraina), sugerują, iż gatunek ten pojawił się w okolicach Przemyśla co najmniej w połowie lat 70. W okolicach Rzeszowa i Łańcuta stwierdzono występowanie prawie w każdej miejscowości, a w granicach Łańcuta (19,5 km²) w 1999 stwierdzono 10-12 par (B. Pelc, M. Baran), a w Przemyślu populację oceniono na 10-15 par (Kunysz, Kurek 1997).

W głębi Karpat do tej pory nie stwierdzono lęgów, jedynie pojedyncze ptaki przenikają głęboko w góry, np. 23 VII 1994 – 1 juv. w Lesku (G. Neubauer, M. Maniakowski).

Na powierzchni Kosienice w latach 1988-92 gniazdowało 2-3 pary; w latach

Ryc. 37. Występowanie dzięcioła białoszyjnego (*Dendrocopos syriacus*) w Przemyślu (Kunysz, Kurek 1997). Objaśnienia jak na ryc. 9.

Ryc. 38. Występowanie dzięcioła białoszyjnego (*Dendrocopos syriacus*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objasnienia jak na ryc. 8.

1993-98 nie więcej, jak 2 pary, w 1999 najliczniejszy, co najmniej 6 par. Na terenie całej gminy Żurawica liczebność w latach 1994-98 oceniono na 15-20 par, a w poszczególnych miejscowościach gniazdowało 1-3 pary (Hordowski 1998).

Elementy biologii lęgowej. Z 9 znalezionych gniazd w okolicach Przemyśla, dziuple wykute były 3 we wierzbie, 2 w jabłoni, po 1 w jaworze, grabie, cyprysiku wirginijskim i orzechu. Średnia wysokość umieszczenia dziupli ($n=8$) wynosiła 4,5 m (3-7 m). Lęgi rozpoczynały się na początku kwietnia 2 IV 1989 – początek wykuwania dziupli. Pierwsze młode pojawiały się w na początku maja (5 V 1983 – pod Prałkowcami). Najczęściej jak wynika z obserwacji, wylęg następował w połowie maja. Wylot z dziupli rozpoczął się od końca maja, np. 27 V 1982 – pod Prałkowcami. Część populacji przystępowała do lęgów znacznie później lub były to lęgi powtarzane po stracie pierwszych, np. 7 dniowe pull. 10 VI 1981 w Przemyślu, a wylot 22 VI 1981.

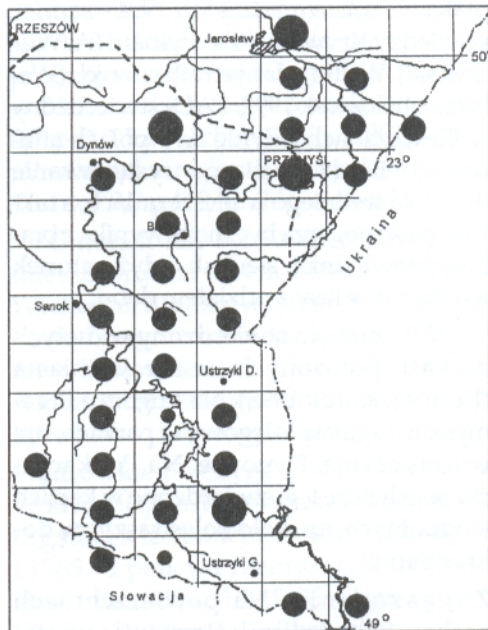
W okresie jesienno-zimowym spotykano ptaki zbierające orzechy laskowe z krzewów oraz wprost z ziemi. Ptaki rozkuwały orzechy w kuźniach podobnych do kuźni dzięcioła dużego.

Dzięcioł średni

Dendrocopos medius (Linnaeus, 1758)

Status. Nieliczny lub bardzo nieliczny gatunek lęgowy, częściowo wędrowny i regularnie zimujący.

Środowisko. Zamieszkiwał przede wszystkim lasy liściaste, głównie z udziałem dębu. Poza tym spotykany w lasach z dominacją grabu, w lęgach (szczególnie olchowych) i grądach. Zasiedlał także lasy mieszane z udziałem dębu, grabu, czasami buka. W jednolitych jedlinach oraz buczynach praktycznie nie występował, unikał małych zadrzewień poniżej 5 ha. Pojedyncze pary regularnie gniazdowały na tarasach zalewowych rzek, w starych parkach, większych zadrzewieniach śródpolnych, wśród silnie zadrzewionej zabudowy wiejskiej.

Ryc. 39. Występowanie dzięcioła średniego (*Dendrocopos medius*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

Występowanie i liczebność. Wodzicki (1851) twierdził, iż zasiedlał on pasmo pogórze a i spotykany był na brzegach lasów.

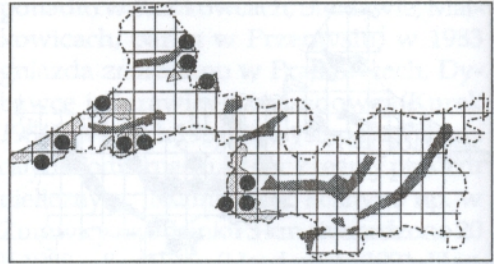
W granicach administracyjnych dawnego województwa przemyskiego stwierdzony prawie na wszystkich polach atlasowych. Na Podkarpaciu, Pogórze Przemyskim i w paśmie Turnicy najczęściej występował w lasach z dominacją dębu. Im dalej na południe stawał się coraz rzadszy, a stanowiska były bardziej rozproszone.

Na obszarze Parku Krajobrazowego Gór Słonnych stwierdzony w 1997 jedynie na trzech stanowiskach: w okolicy Bezmiechowej Dolnej, w rejonie dawnej wsi Jamna Górna i w okolicy Trójcy (C. Ćwikowski). Obserwowany w latach 1987-92 w okresie lęgowym w okolicach Średniej Wsi (M. Filipek).

W Bieszczadach Wysokich nie obserwowany przez Grodzińskiego (1957) i Głowacińskiego (1969). Jedynie Cichoń i Zajac (1991) widzieli 6 VII 1988 jednego ptaka w Pszczelinach; 4 VII 1994 – samiec pomiędzy Krywem a Tworylnem (A. Wuczynski). Według danych atlasowych (Walasz i Mielczarek 1992, PAO) stwierdzony w Bieszczadach jedynie na 5 polach atlasowych. Bardzo nieliczne występowanie dzięcioła średniego w Bieszczadach, a także w pasie pogórze być może wynika z braku odpowiednich siedlisk, gdyż gatunek ten preferuje lasy z udziałem dębu.

W Przemysłu stwierdzony w dużych parkach położonych na skraju miasta (Kunysz, Kurek 1998). Na Pogórze Przemyskim regularnie lęgowy w parkach, np. w Krasieczynie, Dynowie. Na Podkarpaciu pojedyncze lęgi stwierdzono w kępach śródpolnych, np. koło Boleszczyc w dolinie Sanu.

Zagęszczenie. Na powierzchniach próbnych w okolicach Przemysła wystąpił w zagęszczeniu 0,6-0,9 p/10 ha (n=3). Powierzchnie obejmowały fragmenty sta-

Ryc. 40. Występowanie dzięcioła średniego (*Dendrocopos medius*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objasnienia jak na ryc. 8.

rych lasów, powyżej 80 lat: grądy, lęgi i lasy sosnowe. Na powierzchni 5 km² lasów na Podkarpaciu w okolicach Kosienic, Waclawic i Batycz stwierdzono w latach 1988-92 tylko 3 stanowiska; w gminie Żurawica 15-20 par w zagęszczeniu 0,2 p/km² (Hordowski 1994, 1998).

W Bieszczadach według Walasza i Mielczarka (1992) obserwowany do wysokości 1100 m. Nie wiadomo jednak czy obserwacje dotyczą ptaków lęgowych. Na Pogórze Przemyskim w paśmie Turnicy i w Górach Słonnych obserwowany do 700 m. Według Glutza i Bauera (1980) oraz Crampa (1985) nie lęgnie się powyżej 700 m. Podobne dane podaje Dyrz et al. (1991) dla Śląska.

Wędrowka. Po okresie lęgowym regularnie obserwowano koczujące ptaki wśród osiedli ludzkich, w sadach, parkach i zadrzewieniach śródpolnych

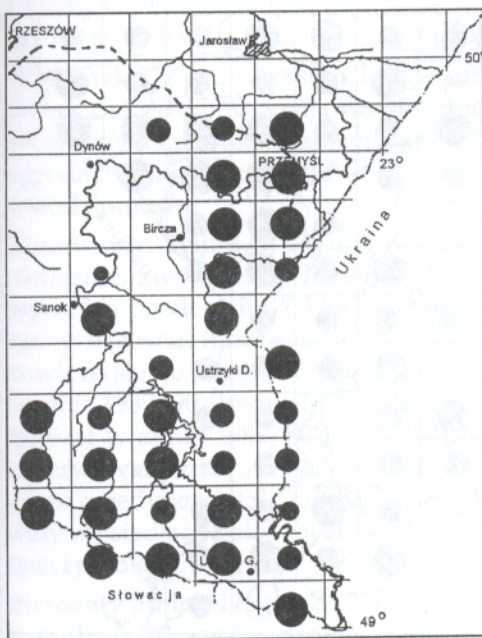
Zimowanie. Zimował regularnie, ale nielicznie. Na powierzchni 60 ha lasów mieszanych w okolicach Maćkowic na skraju Pogórze Przemyskiego w sezonach 1989/90-91/92 stwierdzono 1-2 ptaki. Natomiast na powierzchniach położonych w lasach z dużym udziałem dębu na Podkarpaciu występował regularnie w ilości 1-2 ptaki na około 20-30 ha lasów. Corocznie zimował w latach 1983/84-95/96 na terenie Arboretum w Boleszczycach (Czernicki 1995).

Dzięcioł biało brzbiety

Dendrocopos leucotos (Bechstein, 1803)

Status. Bardzo nieliczny lub nieliczny gatunek lęgowy, z reguły osiadły, po okresie lęgowym czasami podejmujący wędrówkę.

Środowisko. Głównie starsze drzewostany bukowe oraz bukowo-jodłowe, niekiedy z domieszką innych drzew liściastych, zwłaszcza grabu i brzozy. Występował zarówno na skraju drzewostanów, jak i we wnętrzu rozległych kompleksów leśnych. Większość wykrytych stanowisk znajdowała się w takich fragmentach lasów, gdzie występował drzewostan powyżej 60-70 lat. Lęgi stwierdzono także w starych zdziczałych sadach owocowych oraz w lasach lęgowych z olszynką karpacką (*Alnetum incanae*). Obserwowany do wysokości około 1100 m.

Ryc. 41 Występowanie dzięcioła biało brzbietygo (*Dendrocopos leucotos*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

Występowanie i liczebność. W pierwszej połowie lat 50. obserwowany przez Grodzińskiego (1957) w lasach mieszanych pod Otrytem, Połoniną Caryńską oraz na wzgórzu Ryczywół. Cais (1965) stwierdził ten gatunek w okresie lęgowym w parku w Krasiczynie oraz w okolicznych lasach.

Stwierdzony na ponad 57 stanowiskach. Najobficiej obserwowany w Bieszczadzkim PN i jego otulinie, gdzie w 1993 stwierdzono co najmniej 22 pary (Głowaciński 1993, M. Przydryga, dane własne). Jak podkreślają autorzy rzeczywista liczba par jest na pewno wyższa. Ponadto równomiernie rozsiedlony we wschodniej części Pogórza Przemyskiego, gdzie stwierdzono co najmniej 15-20 par (1984-1995). Kilka par obserwowano w okolicach Ustrzyk Dolnych (Ćwikowski 1995). W Górach Słonnych na obszarze parku krajobrazowego w 1997 wykryto co najmniej 10 stanowisk, ale prawdopodobnie jest tu znacznie liczniejszy (C. Ćwikowski), a w Parku Krajobrazowym Doliny Sanu w 1998 stwierdzony na 6 stanowiskach (C. Ćwikowski). Na powierzchni próbnej w regłowej buczynie karpackiej w Bieszczadach zagęszczenie wynosiło 0,3 p/10 ha (Cichoń, Zajac 1991), natomiast w dolnoreglowej buczynie w paśmie Turnicy 0,9 p/10 ha (Hordowski 1993).

Gatunek ten był równomiernie rozmieszczony na całym obszarze Karpat Wschodnich, gdzie występowały lasy bukowe z fragmentami starych drzewostanów. Wszędzie tam, gdzie prowadzono regularne obserwacje ornitologiczne wykrywano co najmniej kilka par.

Wędrowka. Pojedyncze obserwacje ptaków w miejscach nietypowych sugerują, iż gatunek ten podejmował wędrówkę, 13 I 1965 – 1 ptak w Przemyślu (Potrzebowska-Dutka 1986), 15 I 1983 – 1 ptak w wilklinach nad Sanem w Torkach.

Elementy biologii lęgowej. Na Pogórzu Przemyskim trzy znalezione dziuple

Ryc. 42. Romieszczenie stanowisk dzięcioła białogrzebietego (*Dendrocoptes leucotos*) w Bieszczadzkim PN i okolicy (Głowaciński 1993)

umieszczone były w bukach, a jedna w olszy szarej, na wysokości 10-13 m nad ziemią. Do lęgów przystępował wcześniej – pod koniec marca i na początku kwietnia, np. 19 IV 1983 – wysiadywanie (Grochowce).

Dzięciołek

Dendrocoptes minor (Linnaeus, 1758)

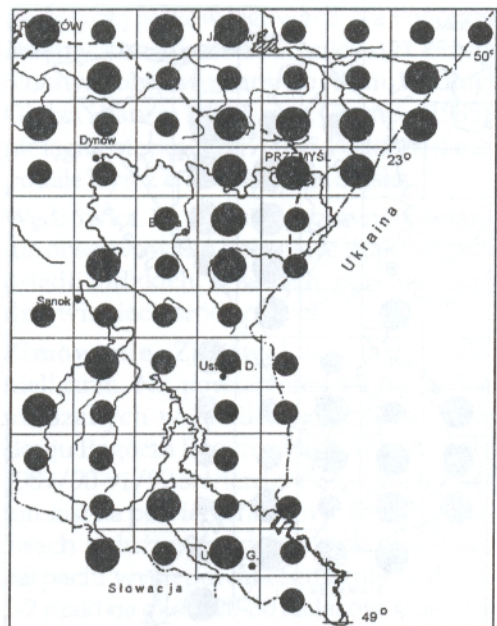
Status. Nieliczny lub średnio liczny gatunek lęgowy, zimujący, częściowo wędrorny.

Środowisko. Występował przede wszystkim w dolinach potoków porośniętych lasami, głównie liściastymi; zwłaszcza w buczynach, grądach i lęgach. Na pogórzach notowany, wzdłuż dolin potoków ze zdziczałymi sadami, w parkach i cmentarzach. Na Podkarpaciu spotykany najczęściej w lasach z dominacją dębu.

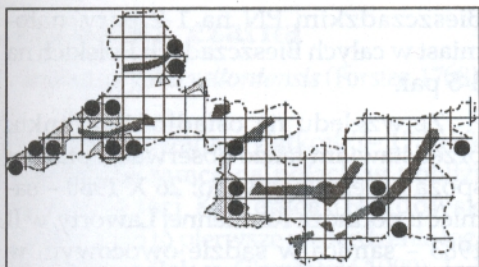
Występowanie i liczebność. Dawniej prawdopodobnie tak samo rzadki i rozproszony jak dzisiaj. Według Zawadzkiego (1840) miał występować w lasach liściastych Karpat, Brunicki (1889) spotkał go tylko raz, podobnie twierdził Niezabitowski (1901), jak i Schaitter (1868). Jedynie Dzieduszycki (1880, 1895) pisał, iż jest pospolity szczególnie w lasach szpilkowych (?), cho-

ciaż w okolicach Sokala uważał go za rzadkiego (Dzieduszycki za Bokotey 1992).

Obecnie występował na całym terenie badań, ale wszędzie był rozproszony. Poszczególne pary najczęściej gniazdowały w oddaleniu od siebie. W głębi pogórza i w Bieszczadach był bardzo nieliczny i występował do wysokości 900 m. Nie obserwowany przez Cichonia i Zajacę (1991) w Bieszczadzkiem PN, a brak danych z niektórych pól atlasowych sugeruje, że występował tam bardzo nielicznie. Wydaje się być jednak liczniejszy od dzięcioła średniego. Na obszarze Parku Krajobrazowego Doliny Sanu stwierdzony na 4 stanowiskach (C. Ćwikowski). W Przemyślu stwierdzono 1-2 pary lęgowe (Kunysz, Kurek 1997); w latach 60. był regularnie lęgowy w parku miejskim w Łańcucie (Kulczycki 1966), a w całym mieście (19,5 km²) naliczono w 1999 – 10-12 par (B. Pelc).

Ryc. 43. Występowanie dzięciołka (*Dendrocoptes minor*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

Ryc. 44. Występowanie dzięciołka (*Dendrocopos minor*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objaśnienia jak na ryc. 6.

Zagęszczenie. Na powierzchniach krajobrazowych położonych w okolicach Przemyśla stwierdzono zagęszczenia: Kosienice – 0,5-0,6 p/km²; Wielkie Błonia – 0,1 p/km²; Dobkowice – 0,1 p/km²; Cisowa – 0,2 p/km². Na obszarze gminy Żurawica liczebność oceniono na 20-25 par w zagęszczeniu 0,2 p/km² (Hordowski 1994, 1997, 1998). Na 7 małych powierzchniach próbnych w okolicach Przemyśla stwierdzony w zagęszczeniu 0,8-1,0 p/10 ha.

Wędrówka. Poza okresem lęgowym, zwłaszcza od końca maja do sierpnia spotykany regularnie w sadach, parkach, ogrodach, niewielkich zadrzewieniach wśród domostw.

Zimowanie. Zimował regularnie, choć nielicznie, zwłaszcza w lasach szpilkowych. Na powierzchni 60 ha lasów mieszanych (sosna i inne liściaste) koło Maćkowic na skraju Pogórza Przemyskiego w sezonie 1989/90 zimowały 1-2 ptaki, natomiast w zimie 1989/90 i 1991/92 nie obserwowany tutaj ani razu. W głębi Pogórza pojedyncze ptaki regularnie zimowały w osiedlach położonych w dolinach rzek i potoków.

Elementy biologii lęgowej. Z 4 zajętych dziupli w parku w Łańcucie 2 znajdowały się w topoli, po 1 w dębie i kasztanowcu, na wysokości od 1,5 do 2,5 m (Kul-

czycki 1966). Dwie dziuple znalezione w okolicach Przemyśla znajdowały się w buku i osice na wysokości 5 i 6 m.

Dzięcioł trójpalczasty

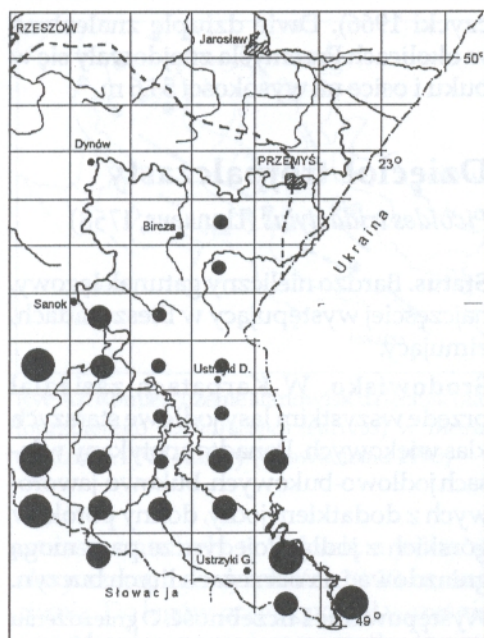
Picoides tridactylus (Linnaeus, 1758)

Status. Bardzo nieliczny gatunek lęgowy, najczęściej występujący w Bieszczadach, zimujący.

Środowisko. W Karpatach zasiedlał przede wszystkim lasy jodłowe starszych klas wiekowych. Ponadto spotykany w lasach jodłowo-bukowych, bukowo-jaworowych z dodatkiem jodły, doliny potoków górskich z jodłą. Pojedyncze pary mogą gniazdować na obrzeżach litych buczyn.

Występowanie i liczebność. O gnieźdzeniu tego gatunku w Karpatach i Pogórzu Karpacim wspominał Zawadzki (1840) i Wodzicki (1851). Domaniewski (1927) pisał, iż występował on powszechnie na przedgórzu i w górach, aż do górnej granicy lasów karpacczych.

W latach 80. i 90. XX stulecia lęgowe lub prawdopodobnie lęgowe ptaki spostrzeżono w następujących okolicach: 5-10 VII 1983 – rodzina 3 ptaki, 28 VI 1985 – 3 ptaki koło Bukowca (PLPK); 1987 – 1 para koło Muczego oraz 16 VI 1988 – 1 ptak (Cichoń, Zajac 1991); południowy stok Matragony 8 VII 1985 – samiec i *juv.* (M. Ostański); południowy stok Wielkiej Semenowej – 10 V 1995 żerujący samiec (M. Ostański); czerwiec 1995 Osławica i Radoszyce k. Komańczy – kilkakrotnie obserwacje jednej pary; koniec czerwca 1995 – przy szlaku opodal Jeziorek Duszatyńskich – para ptaków; północny stok góry Dwernik-Kamień, między Nasicznem a Zatwarnicą 27 VII 1994 – 1 *juv.* i samiec (G. Neubauer, M. Maniakowski); 12 III 1993 – 1 ptak, 22 X 1995 – samiec, 14 I 1996 – samiec na górze Granickiej w Górach Słonnych (Skowroński 1995); 22 IV 1996 – terytorialny samiec na południo-

Ryc. 45. Występowanie dzięcioła trójpalczastego (*Picoides tridactylus*) w Karpatach Wschodnich. Objaśnienia jak na ryc. 6.

wo-wschodnich stokach Równi w okolicy Ustrzyk Dolnych (C. Ćwikowski); 1998 – na północnych stokach Otrytu odnotowano dwa stanowiska w rejonie Posady Dolnej (C. Ćwikowski); 5 VI 1990 – południowy stok Otrytu powyżej Dwerniczka zajęta dziupla, dorosłe z pokarmem (P. Zieliński); 4 VI 1991 – 1 osobnik na grani Otrytu powyżej Sękowca (P. Zieliński); 14 V 1992 – samica na stokach Łopiennika (na północ od Dołżycy) i 20 V 1994 – jeden odżywający się ptak na stokach nad Bukiem (obie obs. A. Wuczyński); 5 VI 1988 – w lesie jodłowym w okolicach Cisowej – para ptaków (Hordowski, Kunysz 1991). Na podstawie danych PAO i pracy Walasza i Mielczarka (1992) lęgowy w okolicy Sano-ka. Prawdopodobnie występował w paśmie Turnicy oraz Chwaniowa. Głowaciński *et al.* (1995) ocenił jego liczebność w

Bieszczadzkiem PN na 1-2 pary, natomiast w całych Bieszczadach Polskich na 3-5 par.

Ze względu na osiadłość gatunku, przedstawiam także obserwacje ptaków spoza okresu lęgowego: 26 X 1980 – samiec u podnóża Kamiennej Laworty, w II 1983 – samica w sadzie owocowym w Ustrzykach Dolnych; 19 I 1993 – 1 ptak w starodrzewiu bukowo-jodłowym w okolicy dawnej wsi Stebnik, pasmo Oratyka (Ćwikowski 1995); 26 XII 1995 – samica na NE stokach Kamiennej Laworty w okolicy Ustrzyk Dolnych i 11 XI 1996 żerująca samica na południowych stokach Czereniny w okolicy Jałowego (obie obs. C. Ćwikowski); 28 II 1990 – 1 ptak pod Brelikowem; 17 XI 1987 – 1 ptak w okolicach Leska (G. Filipek); 22 X 1983 – para ptaków koło Bryliniec na Pogórzu Przemyskim, kontrole w 1984 nie wykazały jednak obecności tego gatunku, być może z powodu wycięcia starodrzewia (Hordowski, Kunysz 1991). Pojedyncze osobniki napotkano w VII 1960 i 1963 koło wsi Dwernik i Łukawica (Kulczycki 1964).

Ze względu na znaczną jeszcze ilość starodrzewia i odpowiednich biotopów bardziej szczegółowe obserwacje pozwoliłyby na wykrycie kolejnych stanowisk.

Kalandra białoskrzydła

Melanocorypha leucoptera (Pallas, 1811)

Opodal granicy badań w Będziemyślu 12 V 1993 obserwowano dwa samce (Filipek 1995).

Kalandra czarna

Melanocorypha yeltoniensis (Forster, 1768)

Obserwowana wyjątkowo – 17 I 1988 napotkano samca na polach w pobliżu miejscowości Kosienice (Hordowski 1989a). Było to pierwsze stwierdzenie tego gatunku w Polsce (Tomiałojć 1990). Jednego młodego ptaka zdobyto 1 II 1877 w Radwańcach pod Sokalem (Ukraina) około 70 km od obecnego stwierdzenia (Dzieduszycki 1880).

Skowrończyk krótkopalcowy

Calandrella brachydactyla (Leisler, 1814)

Obserwowany wyjątkowo – 18 II 1990 na polach w pobliżu miejscowości Kosienice obserwowano stado około 20 ptaków (Hordowski 1993a). Ptaki przebywały w zwartym stadzie z górniczkami oraz skowronkami. Do 1991 było to 4-5 stwierdzenie tego gatunku w Polsce (Tomiałojć 1990).

Dzierlatka

Galerida cristata (Linnaeus, 1758)

Status. Skrajnie nielicznie lęgowa, dawniej zimująca.

Środowisko. Znane stanowiska znajdowały się na stacjach kolejowych oraz na terenach ruderalnych miast.

Występowanie i liczebność. W XIX i pierwszej połowie XX w. dzierlatka była ptakiem często spotykanym. Pietruski (1860) pisał, iż występowała pospolicie w miastach wzdłuż *wielkich dróg* przebiegających przez łąny zbóż. W zimie natomiast przebywała we wsiach i miastach pod stogami w towarzystwie wróbli i trznadli. W czasie wielkich mrozów ptaki miały podejmować wędrówkę i pojawiały się na

obszarach, które w okresie lęgowym były omiijane. Podobnie twierdzili inni dawni ornitologowie, jak Wodzicki (1851), Brunicki (1889), Dzieduszycki (1880, 1895). W okolicy Rzeszowa była równie częsta i pospolita, a także zimująca (Schaitter 1868). Według Domaniewskiego (1915) nie występowała w górach.

W latach 30. i 40. XX w. obserwowana była często na targowiskach w Przemyśle (Trella 1938). Ostatnie lęgowe ptaki napotkano 26 VI 1968 – 2 ptaki między torami w Żurawicy Rozrządowej. W Dynowie ostatnie ptaki lęgowe stwierdzono 4-8 VI 1977 (J. Rajchel). Ponadto 12 IV 1988 obserwowano jednego ptaka pod Siedliszkami (Hordowski, Kunysz 1991).

W Bieszczadach obserwowano prawdopodobnie lęgowego ptaka w dniach 26-28 V 1967 w Ustrzykach Górnych oraz w Pszczelinach (Głowaciński 1969). Grodziński (1957) na początku lat 50. obserwował prawdopodobnie lęgowe ptaki na stacji kolejowej w Rzepedzi.

W latach 1987-90 gniazdowanie potwierdzono tylko w Rzeszowie, gdzie znaleziono kilka stanowisk lęgowych (J. Ciosek).

Zimowanie. Z drugiej połowy XX w. tylko jedna obserwacja 11 XII 1966 – 3 ptaki na łące nad Sanem w Przemyśle (H. Kurek).

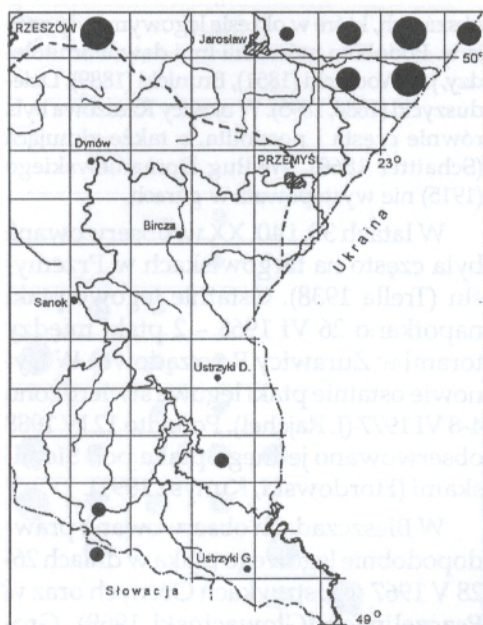
Lerka

Lullula arborea (Linnaeus, 1758)

Status. Nieliczny gatunek gniazdowy na Podkarpaciu, wędrowna.

Środowisko. Bory sosnowe poprzecinane polami, zrębami, rosnące na glebach piaszczystych. Rzadziej obserwowana w przerzedzonych młodnikach, na skrajach lasów.

Występowanie i liczebność. Dawniej prawdopodobnie była znacznie liczniejsza i występowała także w górach. Zasiadła lasy igła-

Ryc. 46. Występowanie larki (*Lullula arborea*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

ste, młodniki, a nawet drzewostany bukowe do wysokości 1200 m (Zawadzki 1840, Wodzicki 1851, Pietruski 1860, Dzie duszycycki 1880, 1895).

Na Podkarpaciu występowała równomiernie na północ od linii wyznaczonej przez rzekę Wisznę i San do Sieniawy oraz miasta Łańcut i Rzeszów (Hordowski 1991, Pelc 1998). Wszędzie była jednak dość rzadka i rozproszona.

W Bieszczadach obserwowano czterokrotnie pojedyncze ptaki, w maju i czerwcu (lata 80. i 90.), które zapewne były osobnikami niełęgowymi (M. Ostański i dane własne).

Wędrownka. W okolicach Przemysła była regularnym, ale nielicznym ptakiem przelotnym. Obserwowana głównie w październiku, najczęściej w grupach 3-10 ptaków, rzadko 10-15 ptaków, średnia wielkość stada 3,8 osobnika ($n=39$ stad). Na wiosnę najliczniej leciała na przełomie

marca i kwietnia. Pojedyncze osobniki przenikały głęboko w góry, włącznie z wysokimi Bieszczadami.

Skowronek

Alauda arvensis Linnaeus, 1758

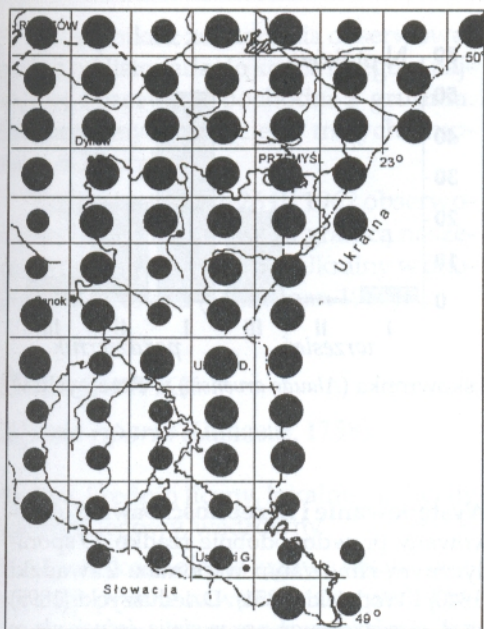
Status. Bardzo liczny, na Pogórzcu liczny, jedynie w wyższych partiach gór nieliczny gatunek łągowy, wędrowny, pojedyncze ptaki zimowały.

Środowisko. Wszelkiego rodzaju tereny otwarte; pola, łąki, nieużytki, pastwiska. Na pogórzcu i w górach wnikał polami i łąkami głęboko w kompleksy leśne. Pojedyncze pary zasiedlały połoniny bieszczadzkie. Na Podkarpaciu gniazdował niekiedy na większych polanach leśnych.

Występowanie i liczebność. Dawniej częsty i bardzo pospolity według ocen wszystkich ornitologów (Zawadzki 1840, Schaitter 1868, Dzie duszycycki 1880, 1895, Niezabitowski 1901), spotykany w najwyższych partiach górskich.

Najliczniej występował na Podkarpaciu w pasie żyznych gleb, tzw. Przykarpackiego Progu Lessowego od Przemysła po Rzeszów oraz w dolinie Sanu. Na Pogórzcu Przemyskim i dalej w głąb Karpat po pasmo Otrytu występował średnio licznie na wszystkich polach, łąkach, nieużytkach, a nawet dużych zrębach. Rzadki był jedynie w wysokich Bieszczadach. Obserwowany, np. w okolicach Muczne go, Tarnawy, Sianek, w dolinie potoku Wołosaty, wszędzie gdzie występowały choćby niewielkie połacie łąk. Na połoninach gniazdowały zapewne tylko pojedyncze pary, np. prawdopodobnie łęgową parę obserwowano 20 VI 1994 pod Wielką Rawką.

Zagęszczenie. Na powierzchniach próbnych w rejonie Przemysła na Progu Lessowym zagęszczenie ogólne wynosiło 5,7 p/10 ha, w tym na polach uprawnych 5 p/10 ha, na łąkach i w środowi-

Ryc. 47. Występowanie skowronka (*Alauda arvensis*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

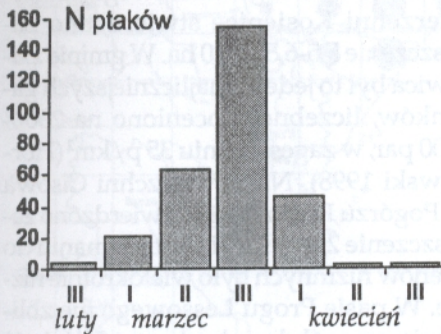
skach polno-łąkowych 5,5 p/10 ha. Na 13 powierzchniach próbnych (86%) zdecydowanym dominantem był skowronek. Na polach, gdzie zespół był najuboższy w gatunki średnia dominacja tego gatunku wynosiła prawie 50%, w środowiskach przejściowych polno-łąkowych – 31%, a na samych łąkach – 23% (Hordowski 1998a). Wysokie zagęszczenie było być może wynikiem występowania na tym obszarze urodzajnych gleb, które są zasobne w bezkręgowce. Opodal Rzeszowa na wilgotnych łąkach porośniętych luźno krzewami zagęszczenie wynosiło około 0,5 p/10 ha (Kawa 1998). W okolicach Kańczugi w Tarnawce stwierdzono w 1999 na dwóch powierzchniach (50 i 20 ha) odpowiednio 1,6 i 1,6 p/10 ha (B. Pelc).

Na powierzchniach krajobrazowych w regionie przemyskim obejmujących

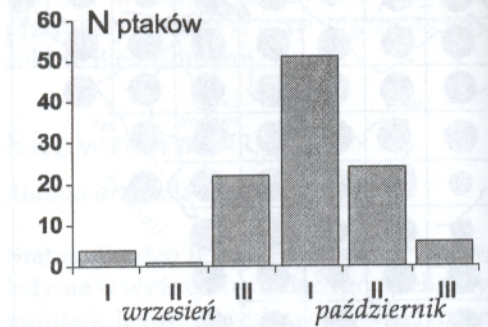
żyzne gleby Progu Lessowego na powierzchni Kosienice stwierdzono zagęszczenie 5,5-6,5 p/10 ha. W gminie Żurawica był to jeden z najliczniejszych gatunków, liczebność oceniono na 2300-2700 par, w zagęszczeniu 35 p/km² (Hordowski 1998). Na powierzchni Cisowa na Pogórze Przemyskim stwierdzono zagęszczenie 2,8 p/km² i w porównaniu do terenów nizinnych było wielokrotnie niższe. W pasie Progu Lessowego nie zbliżał się na ogół do zabudowań bliżej niż na 100-200 m. Natomiast w piętrze pogórze i górach występował tuż przy budynkach mieszkalnych, na skrajach lasów lub wręcz wnikał na polany leśne. W Przemysku spotykany jedynie na dalekich peryferiach (Kunysz, Kurek 1997).

Wędrówka. W okresie przelotów spotykany regularnie. Pod Przemysłem w czasie systematycznych obserwacji przelotu w latach 1984-1987 najliczniejszy przelot notowany był pod koniec marca, a wędrówka ustawała w połowie kwietnia. Jesienią przelot rozpoczynał się od drugiej dekady września i trwał prawie do końca października. Największe nasilenie przypadało na pierwszą połowę października. Na ogół leciał pojedynczo lub w niewielkich grupach do 5 ptaków, zwłaszcza wiosną; jesienią tworzył na polach koncentracje, np. w Hurku 250 ptaków. Średnia wielkość stad obserwowanych pod Przemysłem wynosiła 2,8 ptaka (n=401) (H. Kurek). W Bieszczadach napotymano na połoninach znacznie częściej niż w okresie lęgowym, np. 29 IX 1986 – kilka ptaków pod Tarnicą.

W latach 60. i 70. XX w. przylot pierwszych ptaków w okolicie Przemysła następował 20 II. Natomiast w latach 80. nastąpiło opóźnienie przylotu na około 1 III. W pierwszej połowie lat 90. skowronki przylatywały znowu wcześniej średnio 20 II (Hordowski *et al.* 1993, dane własne). Najwcześniej w okolicie Przemysła przy-

Ryc. 48. Dynamika wiosennej i jesiennej wędrówki skowronka (*Alauda arvensis*) w Przemyślu w latach 1984-89 (H. Kurek), I-III kolejne dekady.

lot w latach 1963-1996 nastąpił 11 II 1991. Ostatnie ptaki obserwowano jeszcze 6 XII 1981 w Przemyślu (H. Kurek) oraz 2 XII 1989 w Kosienicach. W Rzeszowie najwcześniej stwierdzony 11 II 1990 – 9 przelotnych ptaków (M. Baran).

Zimowanie. Kilkakrotne zimowanie stwierdzono koło Rzeszowa, choć spotkania z pierwszej dekady lutego mogą dotyczyć osobników przelotnych, np. 31 XII 1996 w Miłocinie 1 osobnik, 7 I 1995 – Gnojnica (Ciosek, Surman 1997).

Elementy biologii lęgowej. W 8 gniazdach najwcześniejszy lęg stwierdzono 26 IV 1990 – 3 jaja, natomiast najpóźniej 21 VII 1990 – 5 jaj wysiadywanie; w 7 gniazdach stwierdzono 4,2 jaja (3-5). Wymiary 37 jaj spod Przemyśla: 23,21 x 16,80 mm (sd=1,18 i 0,98).

Górniczek

Eremophila alpestris (Linnaeus, 1758)

Status. Bardzo nieliczny gatunek przelotny i zimujący.

Środowisko. Żerujące ptaki obserwowano na polach uprawnych; oziminach, rzepakach i nieużytkach.

Występowanie i liczebność. Dawniej obserwowany prawdopodobnie rzadko. O sporadycznym zimowaniu wspomina Zawadzki (1840) i Wodzicki (1851). Dzieduszycki (1895) pisał, iż odwiedza on nas w zimie, jednak nie co roku. Ma ulubione okolice, a nawet pewne drogi i gościńce, które wspólnie ze śniegami odwiedza.

Na terenie badań stwierdzony co najmniej 18 razy, głównie na Podkarpaciu i brzeżnych partiach Karpat: 28 I 1877 – 1 samiec zdobyty koło Rybotycz (Dzieduszycki 1880); 21 XII 1963 – 9 ptaków koło Przemyśla (Cais 1965); 26 XI 1972 – kilka ptaków, 20 I 1979 – 9 ptaków, 19 X 1981 – 15 na przelocie na SE, 4 XII 1983 – 16 na przelocie na E, 11 XII 1983 – 10 żerujących, 24 I 1987 – 22 ptaki, 3 XII 1989 – kilka ptaków – wszystkie obserwacje spod Przemyśla; 11 I 1981 – 2 ptaki w Ostrowie; 18 XI 1981 – 7 żerujących osobników na polach koło Małkowiec; 20 XI 1982 – 12 ptaków na przelocie pod Pikulicami; 22 I 1984 – 48 osobników w Sońnicy (wszystkie obs. H. Kurek); 20 II 1983 – 20 i 11 II 1990 – 5 ptaków koło Kosienic; 6 II 1991 – 2 ptaki między Maćkowicami a Kosienicami; 26 I 1997 – 20 osobników między Hruszowicami a Chotyńcem (J. Jakubowski); 10 I 1999 – 2 ptaki między Przeworskiem a Pełkianami (J. Grzybek).

Jak wynika z zestawienia obserwowany był od listopada do końca lutego, a najczęściej obserwacji pochodzi z grudnia. Stwierdzony najczęściej w małych grupkach 5-22 ptaków.

Późno bo jeszcze 26 III 1962 obserwowano 7-10 ptaków, tuż za granicą naszego państwa na terytorium Ukrainy w okolicach Krakowca (Strautman 1963).

Brzegówka

Riparia riparia (Linnaeus, 1758)

Status. Średnio liczny, lokalnie nieliczny gatunek lęgowy, wędrowny.

Środowisko. Kolonie lęgowe lokalizowane były prawie zawsze w skarpacech i innych urwistych brzegach rzek, potoków, w cegielniach, żwirowniach, piaskowniach, nad brzegami stawów lub innych zbiorników wodnych. Rzadko notowano kolonie położone z dala od wody.

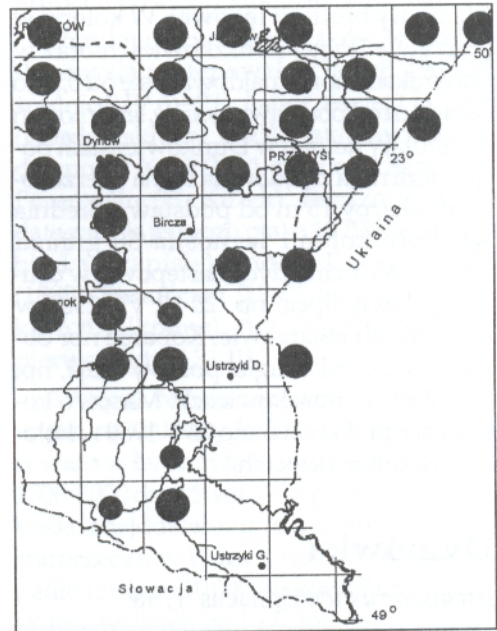
Występowanie i liczebność. W latach 50. XX w. występowała prawdopodobnie równie często, bowiem Józefik (1962) stwierdził wzdłuż Sanu w 120 koloniach około 4600 par, np. 430 nor na Sanie między Kuńkowcami a Ostrowem. Grodziński (1957) pisał niemal o masowym występowaniu brzegówki w środkowym dorzeczu Sanu.

Główne lęgowiska znajdowały się wzdłuż Sanu oraz Wiśłoki w koloniach od kilku do około 100 par. Na pozostałym terenie znaleziono pojedyncze stanowiska, włącznie z dolinami potoków bieszczadzkich.

Kolonie dość często zmieniały swoją lokalizację, najczęściej z powodu ich zniszczenia lub zarastania, dlatego oceny mogą się zmieniać w zależności od roku. Na powierzchni ok. 1200 km² Ziemi Przemyskiej stwierdzono w drugiej połowie lat 80. około 4000 par, w tym około 2000 par (1987) w jednej kolonii opodal stawów w Starzawie (Hordowski,

Kunysz 1991); w 1991 było tam 500-700 nor, w 1995 około 50 nor; w 1998 nie stwierdzono już gniazd. Na odcinku Sanu od Krasiczyna do Wyszatyc w rejonie Przemysła w 1996 stwierdzono 9 kolonii z 475-525 zajętych norami w zagęszczeniu 13 p/km rzeki; między Jarosławem a ujściem Wiśłoka 313 nor, tj. 9 p/km rzeki (J. Grzybek, R. Wałęcki). W dolinie Wiśłoka między Babicą a Boguchwałą stwierdzono 4 kolonie z około 155 zajętych norami, w zagęszczeniu 17 p/km rzeki (M. Baran). W Przeworsku znaleziono dwie niewielkie kolonie przy ul. Wojska Polskiego i w starej cegielni w zachodniej części miasta (W. Kapusta).

W Górach Sanocko-Turczańskich występowała wzdłuż Sanu regularnie, choć była tutaj nieliczna, np. kolonia koło Zwierzynia (ok. 50 nor) i w skarpie przybrzeżnej Jeziora Solińskiego w Rajskim (ok. 50 nor) (Ćwikowski 1995), między Załużem

Ryc. 49. Występowanie brzegówki (*Riparia riparia*) w Karpatach Wschodnich i Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

a Bykowcami (20 nor) i między Trepczą a Międzybrodziem (ok. 50 nor) (Skowroński 1996). W 1996 znaleziono kolonię nad Strwiążem w Krościenku około 1,2 km na zachód od granicy z Ukrainą (55 nor) (C. Ćwikowski). W wysokie góry wnikała głęboko dolinami potoków i rzek do 500 m. Głowaciński (1973) stwierdził kolonie na Sanie pod Smolnikiem.

Wieloletnią kolonię (około 30 lat) stwierdzono w cegielni w Buszkowicach, która w 1987 liczyła 600, a w 1990 około 800 zajętych nor (Kurek 1994), w 1998 około 500 nor. Duża kolonia istniała w cegielni w Radymnie, gdzie w 1997-98 stwierdzono około 250 zajętych nor.

Wędrownik. Przelot jesienny zauważalny, w stadkach po kilkanaście ptaków. Większe koncentracje obserwowano na stawach w Starzawie, nawet do kilkuset ptaków. Największe nasilenie przelotu obserwowano we wrześniu, a na wiosnę na przełomie maja i kwietnia.

Elementy biologii lęgowej. W kolonii w Starzawie Rolnej i Buszkowicach oraz w Huwnikach nory znajdowały się od 0,5 do około 8 m od podstawy skarpy, średnio 3 m ($n=120$). W kolonii w Duńkowiczkach pojedyncza nora znajdowała się na wierzchowie skarpy 15 m od podstawy. Średnia wielkość kolonii wynosiła 50 gniazd ($n=57$). Wylot młodych następował w drugiej połowie lipca, np. 20-22 VII 1986 w Huwnikach i Starzawie. Kopanie nor obserwowano od drugiej połowy maja, np. 18 V 1993 w Buszkowicach. Masowo kopujące ptaki widziano 23 V 1989 w kolonii w Duńkowiczkach.

Dymówka

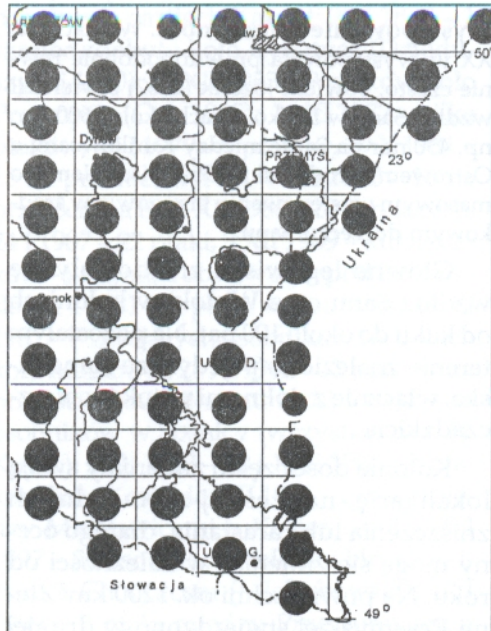
Hirundo rustica Linnaeus, 1758

Status. Bardzo liczny i liczny gatunek lęgowy, migrujący.

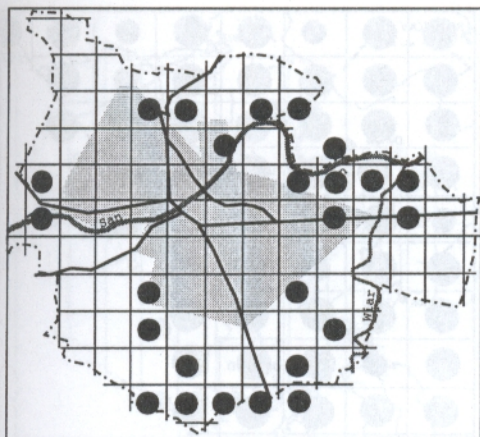
Środowisko. Zasiadła przede wszystkim obszary zabudowane, głównie wsie. Notowana w samotnych zabudowaniach położonych w otwartym krajobrazie. Pojedyncze pary gniazdowały na zewnątrz budynków oraz pod mostami, np. pod mostem kolejowym w Buszkowicach w 1998 lęgi się 2-3 pary. W większych miastach obecnie spotykana jedynie na obrzeżach.

Występowanie i liczebność. Dawniej częsta i bardzo pospolita według ocen wszystkich ornitologów (Zawadzki 1840, Schaitter 1868, Dzieduszycki 1880, 1895, Niezabitowski 1901).

Występowała równomiernie na całym obszarze Podkarpacia i Karpat. Zasiadła prawie wszystkie miejscowości, włącznie z położonymi na wysokościach 700 m. Rzadsza była jedynie na obszarach silnie zalesionych. W ukraińskich Karpatach Wschodnich była lęgowa do 1400 m (Strautman 1963).

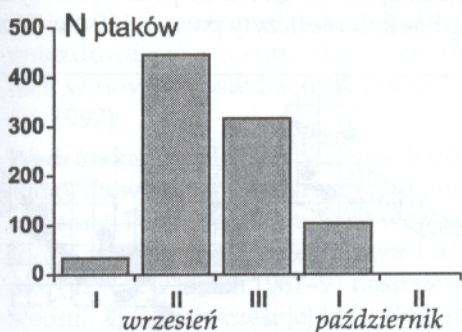

Ryc. 50. Występowanie dymówki (*Hirundo rustica*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

Ryc. 51. Występowanie dymówki (*Hirundo rustica*) w Przemysku (Kunysz, Kurek 1997). Objaśnienia jak na ryc. 9.

Zagęszczenie. Dość dokładnych ocen liczebności dokonano w kilku miejscowościach na Podkarpaciu; Kosienice, Wacławice i Maćkowice (część wsi) – 350–400 par, tj. 17 p/10 ha zabudowy. Na mniejszych powierzchniach osiągała większe zagęszczenia, np. na terenie wsi Kosienice na obszarze 10 ha w 1987 gniazdowało 46–48 par. W każdym z gospodarstw posiadających stajnie występowała choć jedna para, w niektórych budynkach notowano do 5 zajętych gniazd. Na obszarze gminy Żurawica stwierdzono 1100–1300 par w zagęszczeniu około 15 p/km² (Hordowski

Ryc. 52. Dynamika jesiennego przelotu dymówki (*Hirundo rustica*) w Przemysku w latach 1984–89 (H. Kurek)

1998). Na Pogórzu Przemyskim w osadzie Cisowa (8 domów) stwierdzono 9 zajętych gniazd.

W Przemysku w drugiej połowie lat 90. obserwowana tylko w rejonie peryferyjnych dzielnic, natomiast w połowie lat 80. gniazdowała jeszcze w pobliżu centrum miasta (Kunysz, Kurek 1997).

Wędrownika. Główny przelot wiosenny przypadał w okolicach Przemyska na drugą połowę kwietnia, a rozpoczynał się z reguły w drugiej połowie kwietnia i trwał do pierwszej dekady maja. Natomiast jesienny rozpoczął się na ogół w drugiej połowie sierpnia, największe nasilenie następowało mniej więcej w połowie września, a przelot kończył się na początku października. Bardzo intensywny przelot wzdłuż doliny Wołosatego obserwowano 9–11 IX 1984 w Bieszczadach. Nastąpił on po kilku dniach deszczowej pogody. Ptaki leciały przez dwa dni prawie ciągłym strumieniem, zwykle pojedynczo, rzadziej w grupach po kilka/kilkanaście ptaków.

Przylot pierwszych ptaków w okolicy Przemyska następował w latach 1965–95 średnio 8 IV (n=21), najwcześniej 1 IV 1990 (Hordowski *et al.* 1993). Ostatnie ptaki widziano 22 X 1989 – 1 ptak nad Sanem w Przemysku (H. Kurek). Bardzo wczesną datę zabicia jednego ptaka 12 III 1871 (może błąd w zapisie) podaje Dzieduszycki (1880). Strautman (1963) widział w Krakowcu (Ukraina), tuż za granicą Polski pierwsze ptaki 31 III 1962.

W lipcu regularnie tworzyła noclegowiska, np. między 15–20 VII 1983 stale nocowało w łanie żyta w okolicach Kosienic 1500–2000 dymówek. Wieloletnie noclegowisko znajdowało się w trzcinowiskach na starorzeczu w Hurku, np. 21 VII 1986 zapadło tu około 10 000 ptaków (Kurek 1993). W łożowiskach nad Wisłokiem w Lubeni stwierdzono 18 VII 1990 noclegowisko złożone z 1000–2000 ptaków (M. Baran).

Elementy biologii lęgowej. Szczyt przystępowania do pierwszego lęgu przypadał na ogół na III dekadę maja. Najwcześniejszy budowę gniazda stwierdzono 4 V 1990, najpóźniejszy lęg 6 IX 1991 – wyłot młodych z trzeciego lęgu. Liczba piskląt w gniazdach z pierwszego lęgu wynosiła 9 x 4 i 4 x 5 młodych. Stwierdzono lęgi na zewnątrz budynków w Bolestraszycach (1987), Kosienicach (1985), Hołowicach (1988), Wyszatycach (1991), Żurawicy (1995). Wymiary 58 jaj spod Przemysła: 20,31 x 14,01 mm (sd=1,34 i 1,28).

Jaskółka rudawa

Hirundo daurica Linnaeus, 1771

Obserwowana wyjątkowo, pierwszego stwierdzenia w Przemyśle, a zarazem w Polsce dokonano 9 V 1982 – 2 osobniki nad brzegiem Sanu (Kurek 1984a). Ptaki przebywały w stadzie oknówek oraz brzegówek. Drugiej obserwacji dokonano 13 IV 1987 – 1 ptak koło Soliny (KF, Raport nr 4). Zwraca uwagę wczesna data obserwacji.

Oknówka

Delichon urbica (Linnaeus, 1758)

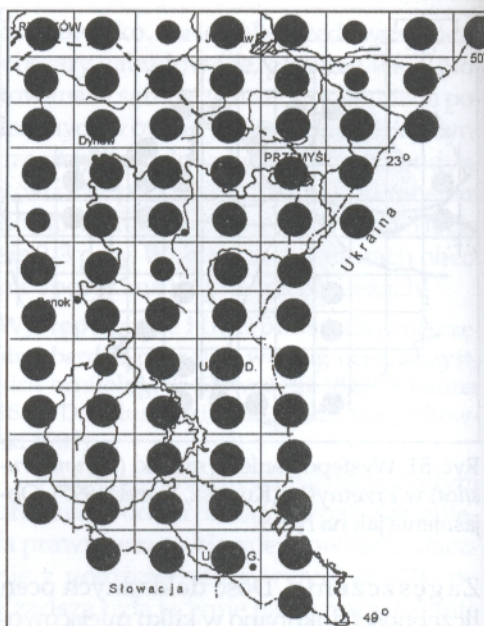
Status. Średnio liczny gatunek lęgowy, miejscami nieliczny, wędrowna.

Środowisko. Związana z osiedlami ludzkimi; wioskami i miastami włącznie z centrami dużych miast.

Występowanie i liczebność. Przez dawniejszych ornitologów uważana za pospolitą, ale rzadszą od dymówki, w osiedlach ludzkich (Dzieduszycki 1880, Domaniewski 1915).

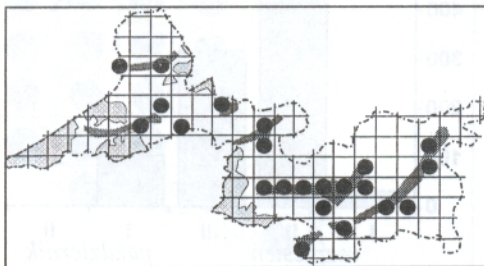
Rozsiedlona na całym obszarze Podkarpacia i Karpat, gdzie występowała w osiedlach ludzkich, także w wyższych partiach gór (do około 800-900 m).

Ogólnie rzadsza od dymówki, choć w niektórych miejscowościach przewyższała

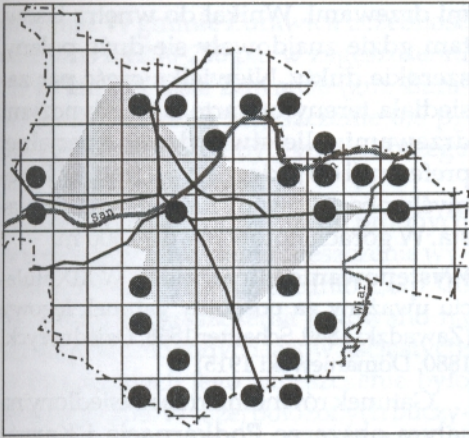

Ryc. 53. Występowanie oknówki (*Delichon urbica*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

liczebnie ten gatunek, zwłaszcza w głębi Karpat. Na powierzchni krajobrazowej Kosienice stwierdzono 38-42 pary, tj. 1,8 p/10 ha terenów zabudowanych (Hordowski 1994). W 1995 jej liczebność na tym samym obszarze nie przekraczała 15-20 par. W gminie Żurawica liczebność oknówki oceniono na 90-120 par. Była tu nieco liczniejsza na terenach przemysłowych, gdzie kolonie liczyły powyżej 10 par (Hor-

Ryc. 54. Występowanie oknówki (*Delichon urbica*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objasnienia jak na ryc. 8.

Ryc. 55. Występowanie oknówki (*Delichon urbica*) w Przemyślu. Objaśnienia jak na ryc. 9.

dowski 1998). Na powierzchni Cisowa na Pogórzu Przemyskim obejmującej osadę Cisowa (8 budynków) stwierdzono 13 par i była liczniejsza od dymówki. Na ogół gniazdowała w niewielkich koloniach po kilka par, choć w Posadzie Rybotyckiej 1 VIII 1987 – stwierdzono 45 czynnych gniazd. W Bieszczadach spotykana prawie wszędzie, gdzie znajdowały się budynki mieszkalne i gospodarcze. Wyjątkowo licznie lęgała się pod mostem na Sanie w miejscowości Ubieszyn, gdzie 12 VI 1999 stwierdzono 228 zajętych gniazd (J. Grzybek, R. Wałęcki).

W Przemyślu występowała wyspowo na całym obszarze miasta. Regularnie gniazdowała w centrum miasta, jak również w nowych osiedlach (Kunysz, Kurek 1997).

Wędrownka. Przelot zaznaczony bardzo słabo, najwięcej wędrownych ptaków w okolicach Przemyśla spotykano we wrześniu, a na wiosnę w drugiej połowie kwietnia. Przyłot w latach 1967–91 następował średnio 21 IV, najwcześniej 14 IV 1988, najpóźniej 27 IV 1986 ($n=6$). Na stawach w Starzawie obserwowano większe koncentracje sięgające 150 ptaków.

Elementy biologii lęgowej. Znalezione gniazda znajdowały się wyłącznie na zewnętrznych budynkach; pod balkonami, dachami, gzymsami itp. Okres lęgowy rozpoczął się od maja i trwał regularnie do początku września, najpóźniej 29 IX 1983 – duże pisklęta w gnieździe w Przemyślu (H. Kurek).

Świergotek szponiasty

Anthus richardi Vieillot, 1818

Zalatywał wyjątkowo, 15 IV 1988 i 3 IV 1989 – po 1 ptaku obserwowano na odstożnikach ścieków w Siedliskach.

Świergotek polny

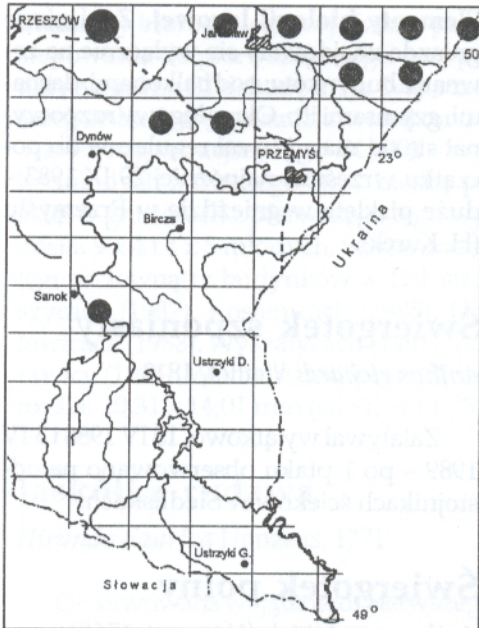
Anthus campestris (Linnaeus, 1758)

Status. Nieliczny gatunek lęgowy Podkarpacia, wędrowny.

Środowisko. Obserwowany najczęściej na nieużytkach, ugorach i pastwiskach porastających gleby piaszczyste, na skrajach lasów, uprawach zbóż, roślin okopowych, jak ziemniaki lub buraki.

Występowanie i liczebność. Z XIX wiecznych autorów jedynie Dzieduszycki (1880, 1895) podawał, iż gniazdował na Podkarpaciu zasiedlając pagórki piaszczyste lub wydmy rzadkimi porostami krzaczkami, dodając, że ma swoje ulubione miejscowości.

Występował dość równomiernie, ale w rozproszeniu na całym Podkarpaciu na północ od linii wyznaczonej miejscowościami Korczowa, Surmaczówka, Sienawa, Grodzisko Dolne, Łańcut i Rzeszów. Domaniewski (1915) pisał, iż występowanie jego w dużym stopniu zależne jest od terenów, albowiem trzyma się głównie wydm piaszczystych z rzadka porośniętych roślinnością. Z powodu braku takich gleb w Karpatach praktycznie tam nie występował. Prawdopodobnie lęgowe ptaki obserwowano

Ryc. 56. Występowanie świergotka polnego (*Anthus campestris*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

w okolicach Sanoka (Walasz, Mielczarek 1992). Zalatywał w Karpaty w okresie dyspersji połęgowej i wędrówki: 8 IX 1994 – 2 ptaki na pastwisku przy stawach leskich (Ćwikowski 1996), 16 VIII 1988 – 1 ptak pod Kopysnem (ponad 500 m), 18 VIII 1988 – 3 ptaki, 20 VIII 1992 – 1 ptak i 11 VIII 1994 – 2 ptaki na polach w Kosienicach. Najpóźniejsza obserwacja 21 X 1990 – 3 przelotne ptaki w Przemyślu (H. Kurek).

Świergotek drzewny

Anthus trivialis (Linnaeus, 1758)

Status. Liczny gatunek lęgowy, przelotny.

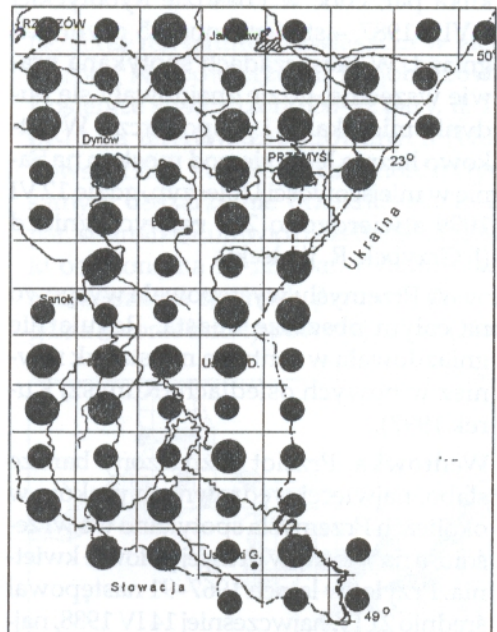
Środowisko. Występował najczęściej wzdłuż brzegów lasów oraz w otwartym krajobrazie z kępami śródpolnymi, w dolinach rzek porośniętych luźno rosnący-

mi drzewami. Wnikał do wnętrza lasów, tam gdzie znajdowały się duże polany, szerokie dukty. Niewielka część par zasiedlała tereny otwarte z pojedynczymi drzewami. Nie stwierdzono specjalnej preferencji do jakiegoś typu lasu. W Przemyślu obserwowany na peryferiach miasta. W górach notowany do 1300 m.

Występowanie i liczebność. W XIX stuleciu uważany za pospolity gatunek lęgowy (Zawadzki 1840, Schaitter 1868, Dzieduszycki 1880, Domaniewski 1915)

Gatunek równomiernie rozsiadany na całym obszarze Podkarpacia i Karpat Wschodnich (do piętra połonin włącznie).

Zagęszczenie. Na powierzchniach krajobrazowych w rejonie Przemyśla stwierdzono zagęszczenia: Kosienice – 6 p/km²; Wielkie Błonia – 0,1 p/km²; Dobkowice – 1,8-1,9 p/km² (Hordowski 1994, 1997, Hordowski i Czernicki 1997); Cisowa – 8,7 p/km² i stanowił on 5,7% całego ugru-

Ryc. 57. Występowanie świergotka drzewnego (*Anthus trivialis*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

powania. W gminie Żurawica liczebność oceniono na 200-250 par w zagęszczeniu 2,3 p/km². W lesie Zawarcie (gm. Żurawica) stwierdzono zagęszczenie 0,6 p/km², a pary skupione były wzdłuż brzegu lasu (Hordowski 1998).

Na małych powierzchniach próbnych w regionie przemysłowym zagęszczenie wynosiło 0,9-4,5 p/10 ha, średnio 2,6 p/10 ha. Wyższe zagęszczenia notowano na skraju przerzedzonych lasów liściastych. W Bieszczadach jego zagęszczenie było także wysokie. W niżej położonych buczynach (700-1170 m) stwierdzono 1,0-1,4 p/10 ha, w buczynie skarłowaciałej nieco wyższe 1,6-2,7 p/10 ha, a w zaroślach porastających połoniny Bukowego Berda jeszcze wyższe 2,4-2,9 p/10 ha (Cichoń, Zajac 1991).

W Przemyślu obserwowany był w parku miejskim (Kunysz, Kurek 1997).

Wędrownka. Na wiosnę przylot pierwszych ptaków w okolicy Przemyśla przypadał w latach 1982-92 (n=7) średnio 10 IV, najwcześniej 25 III 1987. Główny przelot przypadał w drugiej połowie kwietnia i na początku maja. Wędrownka jesienna była bardziej widoczna i ptaki leciły od połowy sierpnia, a największe

nasilenie osiągały w połowie września. Ostatnie ptaki spotykano jeszcze na początku października 1 X 1994 – 1 ptak w Bolestraszczykach. Lecił w małych grupach lub pojedynczo średnio 1,9 osobnika (n=203) (H. Kurek).

Elementy biologii lęgowej. 6 gniazd znalezionych w okolicach Przemyśla usytuowanych było na ziemi pod kępami traw; stwierdzono 1 x 4, 3 x 5 i 2 x 6 jaj. Do lęgów przystępował w pierwszej dekadzie maja, najwcześniejszy 9 V 1996 – 5 jaj lub 11 V 1995 – początek budowy gniazda, a 15 V – 1 jajo. Średnia wielkość zniesienia wynosiła 5,17 jaja (n=6). Wymiary 39 jaj spod Przemyśla: 20,31 x 15,18 mm (sd=1,24 i 0,70).

Świergotek łąkowy

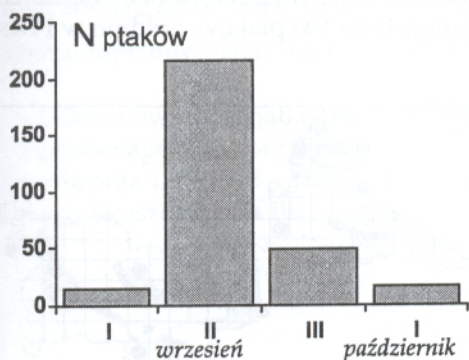
Anthus pratensis (Linnaeus, 1758)

Status. Średnio liczny gatunek lęgowy na Podkarpaciu, nieliczny w Karpatach, przelotny, zimujący.

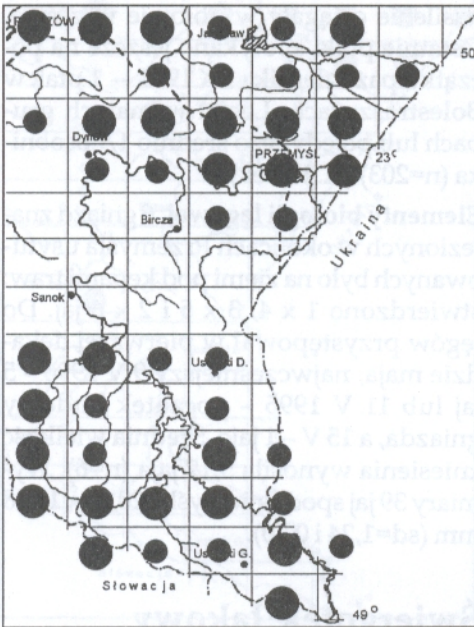
Środowisko. Wilgotne i podmokłe łąki, tereny wokół stawów lub wzdłuż rowów melioracyjnych, rzadko wśród suchych pól uprawnych z dużą ilością użytków zielonych, połoniny, łąki wysokogórskie, ugory. Notowany do 1000 m.

Występowanie i liczebność. Rozsiedlenie tego gatunku w XIX w. było słabo poznane, zwłaszcza w górach (Domaniewski 1915).

Na Podkarpaciu występował regularnie na większości użytków zielonych, zwłaszcza wilgotnych łąkach. W optymalnych środowiskach, jak na łąkach opodal Cieszacina, wzdłuż doliny Lubaczówki pod Surmaczówką, Wisłoka koło Łańcuta i na innych większych kompleksach łąk był nieco liczniejszy. W ostatnich latach obserwowano pojedyncze pary gniazdujące wśród zbóż (Hordowski 1994).

Ryc. 58. Dynamika jesiennego przelotu świergotka drzewnego (*Anthus trivialis*) w Przemyślu w latach 1984-89 (H. Kurek).

Ryc. 59. Występowanie świergotka łąkowego (*Anthus pratensis*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

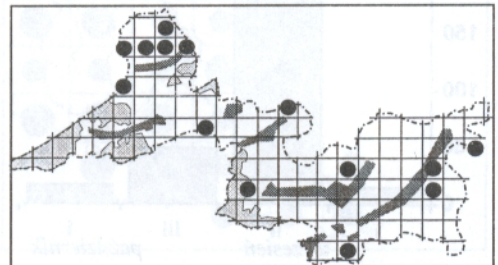
Na Pogórzu Przemyskim, w paśmie Chwaniowa i w Górach Słonnych występowały tylko nieliczne par, gniazdujące na większych użytkach zielonych, zwłaszcza w dolinach potoków (Hordowski i Kunysz 1991, Ćwikowski 1995). Pojawiał się jakby nieco liczniej w Górach Sanocko-Turczańskich i Bieszczadach występując w całej górnej części doliny Sanu od Sianek po Muczne, wzdłuż Wołosatego, Wetliny, Oslawicy. Pary gniazdowały także na poloninach, np. Caryńskiej, Wetlińskiej (kilkanaście par). W latach 60. obserwowany był na Tarnicy (Głowaciński 1969). Strautman (1954) w ukraińskich Karpatach Wschodnich praktycznie nie obserwował go w wysokich górach.

Zagęszczenie. Na powierzchniach krajobrazowych położonych w regionie przemyskim stwierdzono zagęszczenie: Kosienice – 1,7 p/km²; Wielkie Błonia – 0,8 p/km²; Dobkowice – 1,8-1,9 p/km² (Hordow-

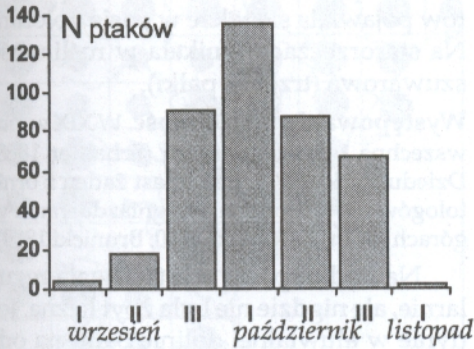
ski 1994, 1997, Hordowski i Czernicki 1997). Na terenie gminy Żurawica liczebność oceniono na 40-50 par w zagęszczeniu 0,5 p/km², a na wilgotnych łąkach pod Rzeszowem wystąpił w zagęszczeniu 0,2 i 0,8 p/10 ha (Kawa 1998).

Zmiany liczebności. Liczebność świergotka łąkowego na terenie gminy Żurawica zależna była od wielkości opadów. W latach stosunkowo suchych 1990-96 liczebność w porównaniu do lat 80. nieco spadła. Na powierzchni Kosienice w latach 1988-90 stwierdzono 30-35 par, podczas gdy w latach 1996-97 nie więcej jak 20 par. Na niektórych stanowiskach w wyniku przesuszenia przestał gniazdować. Natomiast bardzo mokra wiosna 1998 spowodowała, że na łągi w tym roku zatrzymało się więcej par (50-60%) niż w roku poprzednim (Hordowski 1998).

Wędrownik. Przyłot w okolicy Przemysła w latach 1983-92 (n=9) następował średnio 10 III, najwcześniejszy 25 II 1990 (Hordowski *et al.* 1993). Główne nasilenie przelotu wiosennego przypadało w na drugą połowę marca. Natomiast przelot jesienny trwał od września do połowy listopada z największym nasileniem na przełomie września i października. Pojedyncze ptaki corocznie obserwowano do końca listopada. Leciał w niewielkich stadach lub pojedynczo, czasami w większych grupach do 100 ptaków. Średnio w Prze-

Ryc. 60. Występowanie świergotka łąkowego (*Anthus pratensis*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objasnienia jak na ryc. 8.

Ryc. 61. Dynamika jesiennego przelotu świergotka łąkowego (*Anthus pratensis*) w Przemyślu w latach 1984-89 (H. Kurek)

myślu obserwowano 1,7 osobnika ($n=315$) (H. Kurek).

Zimowanie. Stwierdzono pojedyncze ptaki: 7 I 1984 w Starzawie, w I i II 1986 w Przemyślu, 4 II 1988 nad Sanem w pobliżu Grabowca, 24 XII 1991 w Kosienicach.

Elementy biologii lęgowej. W 4 gniazdach stwierdzono po 5 jaj, najwcześniejszy lęg 28 IV 1990 – 5 jaj, a 11 V – 4 *pull.*, najpóźniej 14 VI – 5 jaj. Wymiary 28 jaj spod Przemyśla: $19,54 \times 14,73$ mm ($sd=1,62$ i $0,55$).

Świergotek rdzawogardlisty

Anthus cervinus (Pallas, 1811)

Obserwowany wyjątkowo, 28 IV 1981 – 1 ptaka napotkano przy stawach w Starzawie oraz 13 V 1993 – samiec na zbiorniku w Rzeszowie (M. Baran).

Siwerniak

Anthus spinoletta (Linnaeus, 1758)

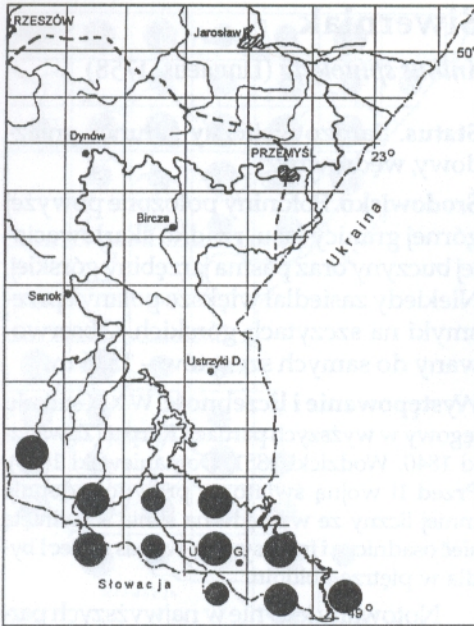
Status. Bardzo nieliczny gatunek gniazdowy, wędrowny.

Środowisko. Połoniny położone powyżej górnej granicy lasu, rzadko skarłowaciałej buczyny oraz pasma jarzębiny górskiej. Niekiedy zasiedlał większe polany i przesmyki na szczytach górskich. Obserwowany do samych szczytów – 1346 m.

Występowanie i liczebność. W XIX stuleciu lęgowy w wyższych partiach Karpat (Zawadzki 1840, Wodzicki 1851, Domaniewski 1915). Przed II wojną światową prawdopodobnie mniej liczny ze względu na silnie rozwiniętą sieć osadniczą i intensywny wypas owiec i bydła w piętrze połonin.

Notowany jedynie w najwyższych partiach Bieszczad, gdzie zasiedlał głównie połoniny. Obserwowany na wszystkich połoninach począwszy od Sianek: Kińczyk Bukowski, Halicz, Krzemień, Tarnica, Bukowe Berdo, Połonina Caryńska i Wetlińska, Mała i Wielka Rawka, szczyt Paportno, Małe Jasło, Krzemienica, Hyrlata. W 1994 przez cały maj kilka śpiewających samców obserwowano w pobliżu Osławicy PGR (660 m). Na Smereku stwierdzono 25 V 1991 co najmniej 12 śpiewających samców (M. Ostański). W Bieszczadzkiem PN Głowaciński (1995) ocenił liczebność na 50-100 par. Notowany bywał również na wysoko położonych polanach, dlatego można spodziewać się go także w innych partiach Bieszczad, nawet dość nisko położonych. Grodziński (1957) stwierdził go w całych Bieszczadach na 36 odrębnych stanowiskach.

W piętrze połonin był jednym z najliczniejszych gatunków i osiągał tu wysokie zagęszczenia. Na Bukowym Berdzie na powierzchni 44 ha w 1987 stwierdzono 2,3 p/10 ha, a w 1988 – 3,2 p/10 ha (Cichoń, Zajac 1991).

Ryc. 62. Występowanie siwerniaka (*Anthus spinoletta*) w Karpatach Wschodnich. Objasnienia jak na ryc. 6.

Elementy biologii lęgowej. 8 VII 1952 znaleziono gniazdo z 4 jajami między kamieniami na wschodnich stokach Tarnicy (1280 m) (Grodziński 1957). 25 VI 1968 znaleziono porzucane jaja przy szlaku na Hnatowe Berdo (Głowaciński 1969).

Pliszka żółta

Motacilla flava Linnaeus, 1758

Podgatunek. *Motacilla flava flava*

Status. Średnio liczny gatunek lęgowy na Podkarpaciu, nieliczny w Karpatach, przelotna.

Środowisko. Na Podkarpaciu zasiedlała pola uprawne porośnięte zbożami, głównie pszenicą. Ponadto różnego rodzaju łąki, pastwiska, ugory, brzegi rzek, starorzeczy i stawów. W Bieszczadach pojedyncze pary zasiedlały doliny potoków z

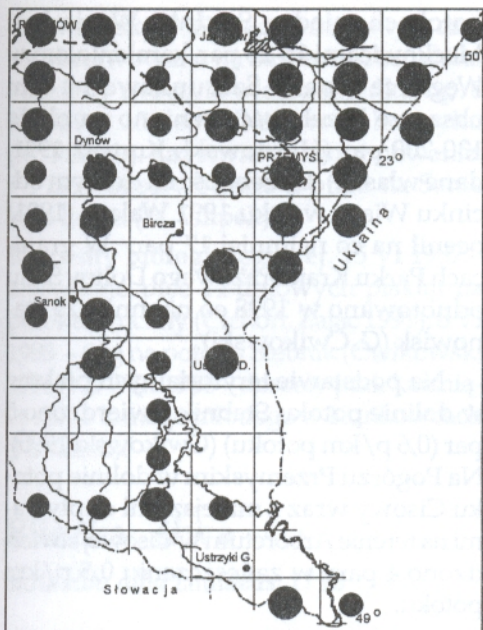
łąkami i pastwiskami. W okresie przelotów pojawiała się także w pasie połonin. Na starorzeczach wnikała w roślinność szuwarową (trzciny, pałki).

Występowanie i liczebność. W XIX w. powszechna była na nizinach (Schaitter 1868, Dzieduszycki 1880), natomiast żaden z ornitologów nie wspomina o jej gniazdowaniu w górach (m.in. Zawadzki 1840, Brunicki 1889).

Na Podkarpaciu występowała regularnie, ale nigdzie nie była zbyt liczna. Jedynie w aluwialnej dolinie Sanu na odcinku od Przemyśla do Jarosławia występowała o wiele obficie niż na terenach ościennych. W 1994 obok skowronka była najliczniejszym gatunkiem na polach uprawnych w okolicach Barycza, Nienowic i Stubienka.

W Karpatach nieliczna i wnikała w góry głównie dolinami rzek do wysokości 600 m, np. Sianki u źródeł Sanu, Dwereniczek (M. Przydryga). Na tym obszarze była silnie rozproszona i z reguły notowana na pojedynczych stanowiskach. Czasami mogła jednak być nieco częstsza, jak np. w okolicy stawów w Posadzie Leskiej, gdzie 28 V 1990 stwierdzono co najmniej 4-6 par, natomiast w 1992-96 – 1-2 pary (Ćwikowski 1996). Wodzicki (1851) dość trafnie określił, iż w Karpatach występuje na *ciepłych łąkach*. Również Cais (1965) podkreślał, iż spotykana była bardzo nielicznie w piętrze pogórzy. Dolina Wiaru przenikała do Rybotycz.

Zagęszczenie. W regionie przemyskim na powierzchniach krajobrazowych stwierdzono zagęszczenia: Kosienice – 2,3 p/km²; Wielkie Błonia – 5,9-6,1 p/km²; Dobkowice – 3,1-3,2 p/km² (Hordowski 1994, 1997, Hordowski i Czernicki 1997). Na terenie gminy Żurawica liczebność oceniono na 290-340 par w zagęszczeniu 3,3 p/km²; najliczniejsza była w dolinie Sanu około 6 p/km², natomiast na pozostałym obszarze około 3 p/km². Lokalnie,

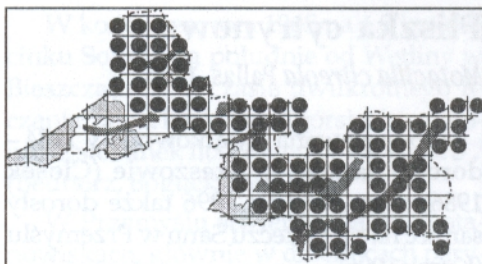

Ryc. 63. Występowanie pliszki żółtej (*Motacilla flava flava*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

jak np. na powierzchni 10 ha pastwisk stwierdzono zagęszczenie 14 p/km² (Hordowski 1998).

Na małych powierzchniach próbnych w rejonie Przemyśla wystąpiła prawie na wszystkich. Zagęszczenie wynosiło 0,5-2,0 p/10 ha, średnio 1 p/10 ha. Na polach było nieco niższe niż na łąkach i w środowiskach przejściowych polno-łąkowych – 1,3 p/10 ha (Hordowski 1998a). Na wilgotnych łąkach w okolicach Rzeszowa zagęszczenia były nieco niższe 0,2-0,4 p/10 ha (Kawa 1998).

Wędrownka. W okolicy Przemyśla przylatywała w latach 1965-98 średnio 15 IV (n=9), najwcześniej 3 IV 1989 (Hordowski et al. 1991). Główny przelot wiosenny przebiegał najczęściej w drugiej połowie kwietnia oraz na początku maja. Przelot jesienno rozpoczynał się od sierpnia i trwał do

Ryc. 64. Występowanie pliszki żółtej (*Motacilla flava*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objasnienia jak na ryc. 8.

października. Przelatywała przez łańcuch Karpat, np. 2-5 IX 1965 obserwowano intensywny przelot nad masywem Tarnicy i Halicza (około 1300 m) (Głowaciński 1969).

Największe koncentracje stwierdzono na stawach w Starzawie, gdzie w ciągu jednego dnia obserwowano przelot kilkuset ptaków. Na stawach leskich 6 IX 1995 napotkano około 90 ptaków zapadających na nocleg w trzcinowisko (Ćwikowski 1996). Poza stawami na przelotach obserwowana rzadko. Najpóźniejsza obserwacja prawdopodobnie wędrownego ptaka 14 XII 1986 – 1 ptak na Sanie w Wapowcach (H. Kurek).

Elementy biologii lęgowej. Najwcześniejszy wylot zanotowano 25 V 1996 – dorosły karmiący podlota pod Bykowcami (Skowroński 1996). Wymiary 37 jaj spod Przemyśla: 18,40 x 14,28 mm (sd=0,87 i 0,65) (Hordowski 1998b).

Podgatunek *Motacilla flava cinereocapilla*

17 IV 1990 obserwowano jednego przelotnego ptaka w Lesku (M. Filipek).

Pliszka cytrynowa

Motacilla citreola Pallas, 1766

Obserwowana wyjątkowo 19 V 1984 – dorosły samiec w Rzeszowie (Ciosek 1986) oraz 28-29 IV 1996 także dorosły samiec na starorzeczu Sanu w Przemyślu (Kurek 1996).

Pliszka górska

Motacilla cinerea Tunstall, 1771

Status. Nieliczny lub średnio liczny gatunek lęgowy, przelotna.

Biotop. Związana głównie z szybko płynącymi potokami z kamienistym dnem. Stanowiska lęgowe notowano nad potokami wewnątrz zwartych lasów, jak i wśród pól uprawnych. Występowała także wzdłuż wolno płynących potoków, zwłaszcza w niższych położeniach. Pojedyncze pary stwierdzono na Pogórzu Przemyskim pośród zabudowań ludzkich.

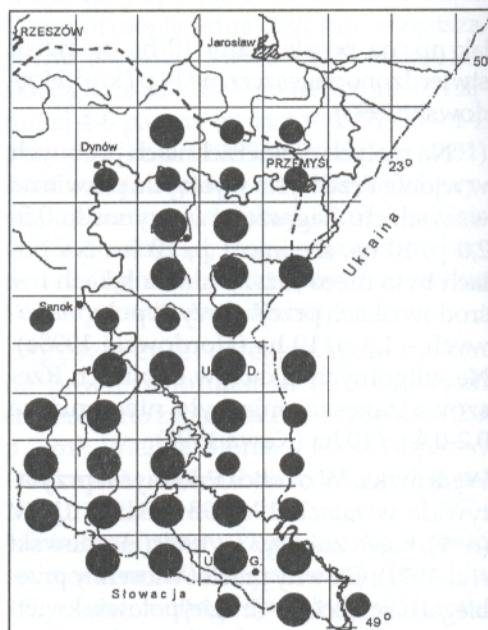
Występowanie i liczebność. Dawniej uważana za pospolitą „w Karpatach” przez większość ówczesnych ornitologów (m.in. Wodzicki 1851, Dzieduszycki 1880).

Zasiedlała praktycznie cały łańcuch Karpat Wschodnich. Najliczniej notowana w Bieszczadach, paśmie Otrytu, Chwaniowie, Górach Słonnych, Oстрыm, Pogórzu Leskim. Nieco mniej liczna, w porównaniu do Bieszczad, na Pogórzu Przemyskim, gdzie w części zachodniej stwierdzono jedynie pojedyncze stanowiska. W latach 1984-88 i 1994-95 w wschodniej części Pogórza Przemyskiego stwierdzona na następujących potokach: Korzeniecki 1 para, Cisowy 10-15 par, Łętowianka 2-5 par, Jamnianka 10-15 par, Stupnica 5-10 par, Wiar 30-35 par, Turnica 10-15 par, Krzeczkowski 5-10 par, Olszaniecki 2-5 par, na niewielkich

potokach między Średnią, Węgierką i Maćkowicami 15-20 par, kamieniołom w Węgierce 1 para. Szacunkowo na tym obszarze liczebność oceniono na około 130-200 par (Hordowski, Kunysz 1991, dane własne). Liczebność na dolnym odcinku Wiaru w roku 1991 Walasz (1991) ocenił na co najmniej 17 par. W granicach Parku Krajobrazowego Doliny Sanu odnotowano w 1998 co najmniej 25 stanowisk (C. Ćwikowski).

Na podstawie terytorialnych ptaków w dolinie potoku Stebnik stwierdzono 5 par (0,6 p/km potoku) (Ćwikowski 1995). Na Pogórzu Przemyskim w dolinie potoku Cisowy wraz z mniejszymi dopływami na terenie Arboretum w Cisowej stwierdzono 4 pary w zagęszczeniu 0,5 p/km potoku.

Wędrowka i zimowanie. Najwcześniejsza obserwacja 14 III 1991 w Huwnikach i 17 III 1994 – 4 osobniki koło Monasterca

Ryc. 65. Występowanie pliszki górskiej (*Motacilla cinerea*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

(Skowroński 1996). Regularnie w tym czasie obserwowana na Sanie w Przemyślu. Niekiedy tworzyła większe stadka, np. 6 X 1989 – 15 osobników w Polańczyku (M. Filipek). Raz stwierdzono zimowanie: 7 I 1990 obserwowano 2 ptaki na Sanie koło Leska (M. Filipek).

Elementy biologii lęgowej. 15 VI 1987 – znaleziono pięć 14-dniowych piskląt na potoku Muczny (Cichoń, Zajac 1991), 8 VI 1995 – 6 jaj na potoku Stebnik (Ćwikowski 1995) i 27 VIII 1988 – dorosły ptak karmiący słabo lotnego młodego w Kuńkowcach (H. Kurek).

Pliszka siwa

Motacilla alba Linnaeus, 1758

Status. Średnio liczny gatunek lęgowy i przelotny.

Środowisko. Osiedla ludzkie, szałas górskie, schroniska, szerokie doliny rzek, potoków i strumieni. Dość często występowała wzdłuż kamienistych rzek, np. Sanu, Wiaru, Smolnika. Ponadto regularnie spotykana w lasach na porębach, składowiskach drewna, wzdłuż szerokich dróg z większymi polanami. W miastach zasiedlała tereny peryferyjne, wilowe dzielnice i parki. Lęgowa do 1300 m.

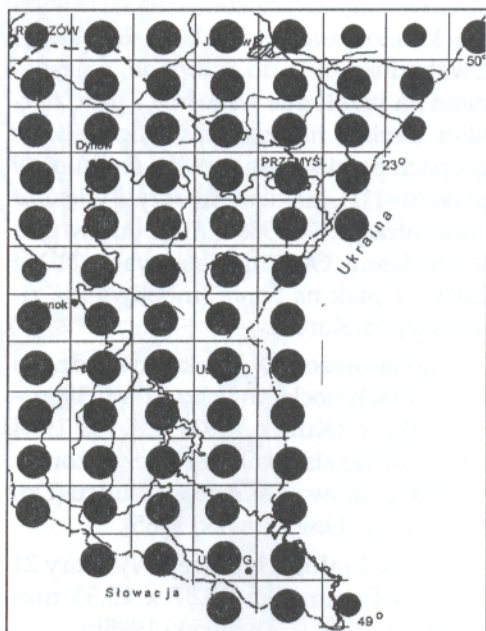
Występowanie i liczebność. Zawadzki (1840) podawał, iż pliszka siwa była w całym łańcuchu Karpat *pospolita* wszędzie gdzie znajdowały się osiedla ludzkie, a Wodzicki (1851), że jest rozpowszechniona w niższych piętrach.

W latach 80. i 90. występowała równomiernie na całym obszarze badań. W Bieszczadach obserwowana przy schronisku na Połoninie Wetlińskiej (1200 m). Wśród otwartych pól uprawnych na Podkarpaciu nie obserwowana. W lasach spotykana tylko na dużych składowiskach drewna, szerokich duktach i porębach.

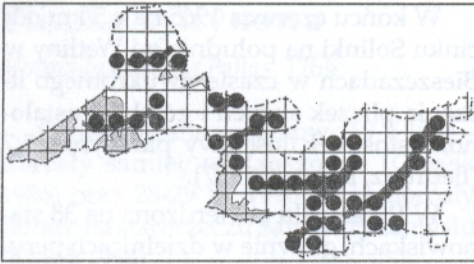
W końcu czerwca 1965 na 4,5 km odcinku Solinki na południe od Wetliny w Bieszczadach w czasie dwukrotnego liczenia pliszek siwych i górskich ustalono, iż stosunek ilościowy par wynosi 3:7 (Bednorz, Bogucki 1967).

W Przemyślu stwierdzona na 38 stanowiskach, głównie w dzielnicach peryferyjnych (Kunysz, Kurek 1997).

Zagęszczenie. W regionie przemyskim na powierzchniach krajobrazowych stwierdzono zagęszczenia: Kosienice – 2,2 p/km²; Dobkowice – 0,5 p/km² (Hordowski 1994, 1997); Cisowa – 2,0 p/km². Na terenie gminy Żurawica liczebność oceniono na 150-180 par, a ptaki występowały prawie wyłącznie w osiedlach, np. w miejscowości Kosienice (ok. 220 gospodarstw) gniazdowało 9-11 par. Zagęszczenie w osiedlach wraz z otaczającymi sadami wynosiło około 8 p/km² (Hordowski 1998). Na małych powierzchniach

Ryc. 66. Występowanie pliszki siwej (*Motacilla alba*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

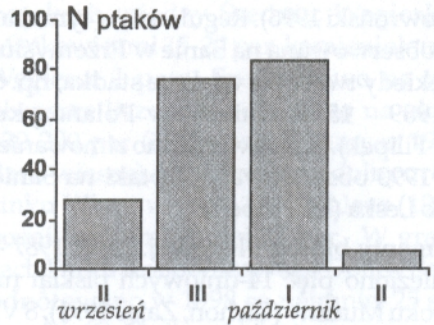
Ryc. 67. Występowanie pliszki siwej (*Motacilla alba*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objaśnienia jak na ryc. 8.

próbnym zagęszczenie wahało się od 0,6 do 1,7 p/10 ha, średnio 1 p/10 ha.

Wędrownica. Na wiosnę przylatywała najczęściej w pierwszej połowie marca, średnio w okolicach Przemyśla w latach 1967–92 – 13 III, najwcześniej 2 III 1989 (Hordowski *et al.* 1993). Przelot wiosenny był słabo zaznaczony, rozpoczynał się na ogół od początku marca i trwał do końca kwietnia, a najwięcej ptaków przelotnych obserwowano na przełomie marca i kwietnia. Przelot jesienny był bardziej obfity i trwał od sierpnia do listopada, z nasileniem na przełomie września i października. Leciwała najczęściej w niewielkich grupach po kilka osobników, średnio 2,0 ptaki ($n=111$), niekiedy tworzyła większe koncentracje 5 X 1989 – 110 ptaków pod Kosienicami. Ostatnia obserwacja 21 XII 1986 – 1 ptak na Sanie (możliwie, iż zimujący) (H. Kurek).

Na starorzeczu w Hurku stwierdzono w trzcinach noclegowisko 21 VII 1986 – 50 ptaków (Kurek 1993). 28 VII 1974 stwierdzono stado noclegowe złożone z 150–200 ptaków na stawie w Czudcu (Domaszewicz, Lewartowski 1985).

Elementy biologii lęgowej. Wymiary 21 jaj spod Przemyśla: 20,37 x 15,33 mm ($sd=1,01$ i 0,69) (Hordowski 1998b).

Ryc. 68. Dynamika jesiennego przelotu pliszki siwej (*Motacilla alba*) w Przemyślu w latach 1984–89 (H. Kurek)

Jemiołuszka

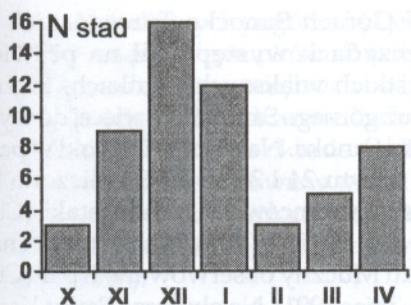
Bombycilla garrulus (Linnaeus, 1758)

Status. Nieliczny gatunek przelotny i zimujący.

Występowanie i liczebność. Dawniej, podobnie, jak i dziś była na ogół nieliczna i pojawiała się nieregularnie podczas prawie wszystkich zim, niekiedy tylko będąc gatunkiem częstym (Schaitter 1868, Dzieduszycki 1880, Brunicki 1889, Niezabitowski 1901).

W latach 1980–96 obserwowana w okolicy Przemyśla corocznie podczas jesiennej i wiosennej wędrownicy oraz w zimie. Najwcześniej pojedyncze ptaki obserwowano 25 X 1970 w Przemyślu, najpóźniej 29 IV 1999 – 25 ptaków w Cisowej na Pogórzu Przemyskim. Najwięcej stwierdzeń pochodziło z listopada, grudnia i stycznia, a najmniej z lutego i marca. Ponownie więcej ptaków obserwowano w kwietniu, kiedy następował przelot powrotny na północ.

Z reguły leciała i żerowała w grupach od kilku do 60 ptaków, rzadko większych do 140 ptaków. Wyjątkowo obserwowano wieczorne skupienie około 1000 osobników 3 I 1987 w Przemyślu (H. Kurek).

Ryc. 69. Liczba stwierdzonych stad jemioluszek (*Bombycilla garrulus*) w okolicach Przemyśla od października do kwietnia w latach 1979-98

W okolicy Babicy w dolinie Wisłoka obserwowana 21 razy od 18 XI 1988 do 31 III 1994 (M. Baran).

W głębi Karpat spotykana regularnie i to dość licznie, np. 7 XI 1980 – 10 ptaków, 24 XI 1990 – 50 ptaków; 11 IV 1994 – 18 ptaków, 21 I 1995 – 21 ptaków w Ustrzykach Dolnych (Ćwikowski 1995), 2 II 1996 w Cisnej 15 ptaków i 6 II 1996 – 2 ptaki w Jabłonce (G. Neubauer, W. Stasieczek).

Pluszcz

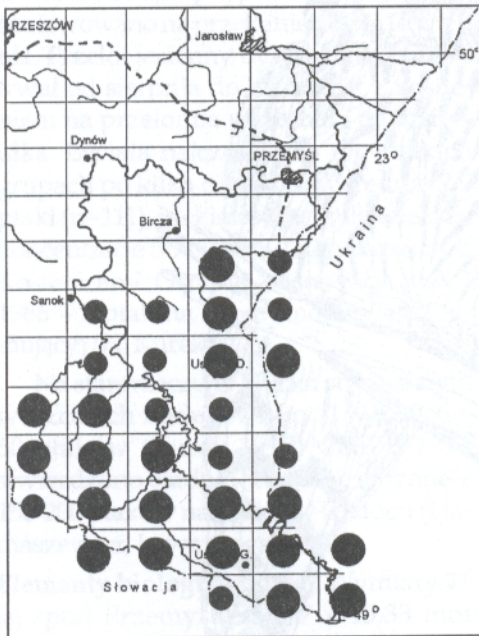
Cinclus cinclus (Linnaeus, 1758)

Status. Nieliczny gatunek lęgowy, przelotny i zimujący.

Środowisko. Lęgowy wzdłuż czystych i kamienistych górskich rzek i potoków o szybkim nurcie, na brzegach porośniętych najczęściej gęstymi krzewami. Lęgowy do wysokości 1100 m.

Występowanie i liczebność. Dzieduszycki (1880) w górach i na pogórzu uważał go za pospolitego i częstego, podobnie twierdził Domaniewski (1915).

Na Pogórzu Przemyskim nieliczny i obserwowany jedynie w rejonie pasma Turnicy na potoku Sopotnik, Turnica, Mszaniec i Wiar. Walasz (1991, 1993) ocenił liczebność w dolnym biegu Wiaru na 6 par, a w całym paśmie Turnicy na około 10-15 par.

Ryc. 70. Występowanie pluszcza (*Cinclus cinclus*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

W Górach Sanocko-Turczańskich i Bieszczadach występował na prawie wszystkich większych potokach, także wzdłuż górnego Sanu mniej więcej do wysokości Sanoka. Na potoku Głęboki w paśmie Otrytu 24 i 26 VI 1989 naliczono 5 dorosłych samców i 2 młode ptaki (Cichoń *et al.* 1995). W Bieszczadzkim PN na potoku Muczny obserwowano 5 par (Cichoń, Zając 1991). Na obszarze Parku Krajobrazowego Doliny Sanu w 1998 stwierdzono co najmniej 11 stanowisk lęgowych (C. Ćwikowski).

Józefik (1969) podawał, iż w porównaniu do końca lat 50., gdzie osiągał liczebność 3 p/km cieku wodnego, 10 lat później nastąpiła znaczna redukcja tego gatunku.

Zimowanie. Regularnie zimował wzdłuż całego Sanu: na kilkukilometrowym odcinku powyżej ujścia Osławy stwierdzono w: 1993/94 – 3 ptaki, 1994/95 – do 2 ptaków, 1995/96 – 2-4 ptaki (najliczniej 18 II 1996 – 8 ptaków). Na sąsiednich odcinkach rzadszy do 2 osobników (Skowroński 1996); 13 I 1985 – 2 ptaki w Warze oraz 3 koło Krzemiennej (P. Bara). W okolicach Przemysła podczas ostrzejszych zim 1-2 ptaki regularnie zimowały w pobliżu tamy (Kunysz 1998).

Elementy biologii. Nad potokiem Stebnik 11 VI 1995 znaleziono gniazdo z 4 młodymi (opuściły je 20 VI) (Ćwikowski 1995a). Nad potokiem Muczny w czerwcu znaleziono gniazdo z 7 jajami; 4 młode wyleciały 15 VII (Cichoń, Zając 1991).

Strzyżyk

Troglodytes troglodytes (Linnaeus, 1758)

Status. Średnio liczny gatunek gniazdowy, przelotny i zimujący.

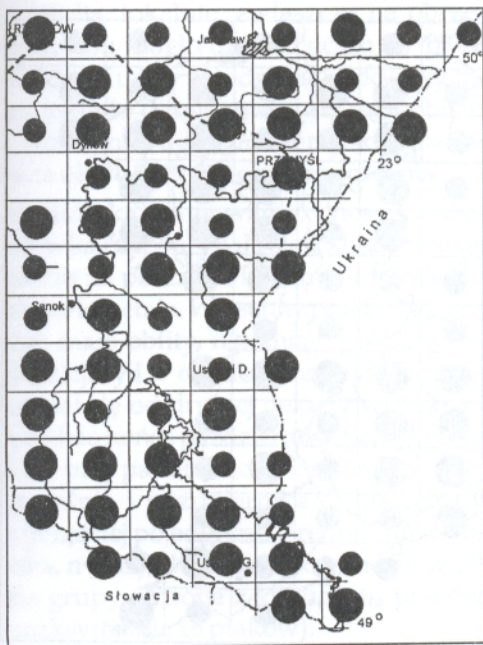
Środowisko. Lasy, głównie wilgotne drzewostany liściaste o gęstym podszyciu, najczęściej wzdłuż głębokich jarów potoków.

W lasach jodlowych pogórza był jednym z dominujących gatunków. Pojedyncze pary gniazdowały w wiklinach nadrzecznych i większych zadrzewieniach śródpolnych. Natomiast w okresie wędrówki regularnie był obserwowany wśród zabudowy wiejskiej, zwłaszcza wzdłuż strumieni. Dochodził do górnej granicy lasu (ok. 1250 m).

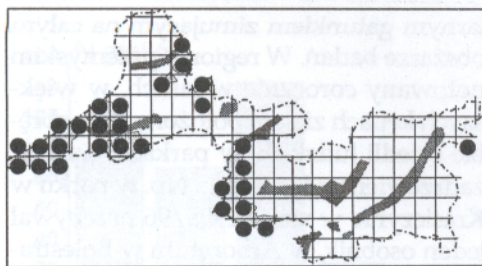
Występowanie i liczebność. W XIX stuleciu pospolity zarówno w Karpatach, jak i na nizinach (Schaitter 1868, Dzieduszycki 1880, 1895, Niezabitowski 1901).

Występował równomiernie na obszarze całych Karpat. Szczególnie obficie notowany w paśmie pogórza wzdłuż potoków i strumieni. Preferował lasy z dominacją jodły, szczególnie w warstwie podszycia. Zagęszczenie, np. w paśmie Turnicy dochodziło do 4 p/10 ha.

W Przemyśle obserwowany w peryferyjnych parkach (Kunysz, Kurek 1997).

Ryc. 71. Występowanie strzyżyka (*Trogodytes troglodytes*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

Ryc. 72. Występowanie strzyżyka (*Trogodytes troglodytes*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objaśnienia jak na ryc. 8.

Zagęszczenie. Na powierzchni krajozobrazowej Kosienice stwierdzono zagęszczenie 3,7 p/km² (Hordowski 1994); Ciszowa na Pogórzu Przemyskim – 6,1 p/km². Na terenie gminy Żurawica liczebność oceniono na 170-200 par (1,9 p/km²), a w lesie Zawarcie stwierdzono 17 p/km² (Hordowski 1998).

Na małych powierzchniach próbnych zagęszczenie wahało się 0,7-6,0 p/10 ha. W buczynach na Pogórzu stwierdzono do 5,5 p/10 ha, średnio 2,8 p/10 ha. Równie wysokie zagęszczenie w tych biotopach notowano w paśmie Otrytu 5,3 p/10 ha (Cichoń *et al.* 1995). W lasach z udziałem jodły wysokość zagęszczenia była zbliżona, np. 6 p/10 ha w dolinie potoku Krzczkowskiego (Hordowski 1994). W innych biotopach, jak grądy, łągi i drzewostany z dominacją sosny zagęszczenie wynosiło około 1,5 p/10 ha. Jedynie w podgórskim łągu w paśmie Turnicy położonym w dolinie potoku stwierdzono 5,7 p/10 ha. W Bieszczadach Wysokich w łągu olszowym w dolinie Terebowca stwierdzono 2,2 p/10 ha (Głowaciński, Profus 1996), w buczynie karpackiej 1-2,3 p/10 ha, a w najwyższych partiach Bieszczad, w tzw. skarłowaciałej buczynie 0,4 p/10 ha (Cichoń, Zajac 1991).

Zimowanie. Już w XIX w. obserwowano zimowanie ptaków na peryferiach Rzeszowa (Schaitter 1868). W latach 90. był regu-

larnym gatunkiem zimującym na całym obszarze badań. W regionie przemyskim notowany corocznie w lasach, w większych kępach zieleni położonych w obrębie osiedli ludzkich, w parkach, wzdłuż zadrzewień nadszańskich. Np. w parku w Krasiczynie w zimie 1995/96 przebywał jeden osobnik, w Arboretum w Bolestraszycach w latach 1994-97 zimował jeden ptak – często wlatujący do budynków i szklarni (Czernicki 1997). Zimowanie w budynkach obserwował już ponad 150 lat temu Pietruski (1860). Spotykany stale w dolinie Sanu koło Sanoka oraz w Lutczy (Skowroński 1996, P. Bara). W okolicach Łańcuta w dolinie potoku Mikuska w 1998 stwierdzono do 8 zimujących osobników (B. Pelc).

Elementy biologii lęgowej. W okolicach Przemyśla znaleziono 18 gniazd, które znajdowały się średnio 2 m nad ziemią. Jedno z gniazd znaleziono na ziemi wśród roślinności zielnej (P. Kunysz) oraz w starym gnieździe kosa. Natomiast wszystkie pozostałe zlokalizowane były przy pniu głównym. W 5 zniesieniach było średnio 5,3 jaja; najwięcej lęgów znaleziono na przełomie kwietnia i maja, np. 3 V 1990 – 7 jaj, najpóźniej 2 VIII 1985 – 5 jaj.

Pokrzywnica

Prunella modularis (Linnaeus, 1758)

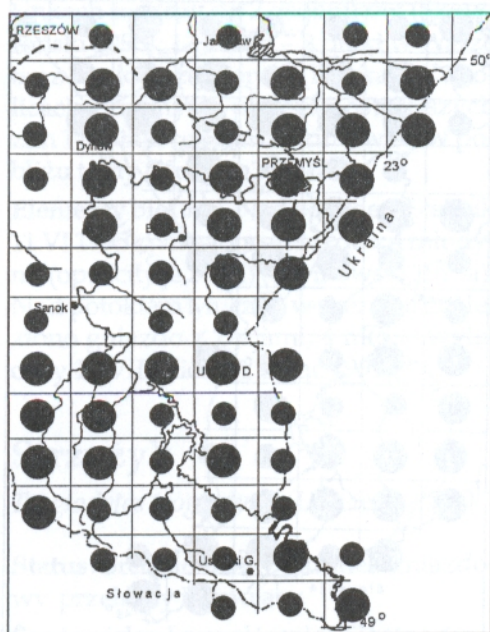
Status. Średnio liczny gatunek lęgowy, przelotny, sporadycznie zimujący.

Środowisko. Optymalnym siedliskiem były lasy z udziałem jodły (zwłaszcza młodniki począwszy od 4-5 letnich), poza tym większość typów lasów. W Bieszczadach lęgała się w zdziczałych sadach. Obserwowana w parkach, zadrzewieniach śródpolnych, wiklinach nadrzecznych.

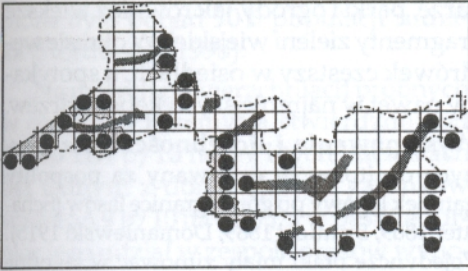
Występowanie i liczebność. W Karpatach już w połowie XIX w. była zapewne rozpowszechniona i nierzadka (Zawadzki 1840, Pietruski 1860, Dzieduszycki 1880, 1895, Niezabittowski 1901). W okolicy Rzeszowa również się lęgała, a Schaitter (1868) odłowił parę w ogrodzie. Domaniewski (1915) pisał, iż była na pogórzach i w górach pospolita, gniazdując do piętra kosodrzewiny. W latach 50. i 60. XX stulecia w Bieszczadach była liczna (Grodziński 1957, Głowaciński 1969). Wydaje się, iż na Pogórze Przemyskim była także częsta, choć Cais (1965) nie stwierdził jej gniazdowania.

W Karpatach była rozmieszczona równomiernie, lokalnie nieco liczniejsza, natomiast na Podkarpaciu nieliczna i notowana w większych lasach. Nieliczne pary spotykano w parkach, wiklinach nadrzecznych i kępach śródpolnych. W lasach jodłowych pasma Turnicy była jednym z dominantów.

Zagęszczenie. Na powierzchniach krajobrazowych w regionie przemyskim stwierdzono zagęszczenia: Kosienice – 1,8

Ryc. 73. Występowanie pokrzywnicy (*Prunella modularis*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

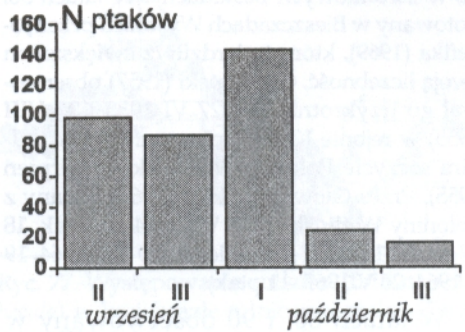

Ryc. 74. Występowanie pokrzywnicy (*Prunella modularis*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objasnienia jak na ryc. 8.

p/km²; Wielkie Błonia – 0,9 p/km²; Dobkowice – 0,9-1,0 p/km²; Cisowa – 6,1 p/km². Na terenie gminy Żurawica liczebność oceniono na 170-200 par (1,9 p/km²) i ponad 90% populacji lęgo się w lasach. W okolicy stawów leskich gniazdowało w latach 1994-96 – 4-6 par (Ćwikowski 1996). Na małych powierzchniach próbnym zagęszczenie wynosiło średnio 2,0 p/10 ha, lokalnie, zwłaszcza na obrzeżach lasu mogło dochodzić do 3,7 p/10 ha. Jedynie w młodnikach jodłowych, gdzie była dominantem, np. w pobliżu Cisowej na Pogórzu Przemyskim stanowiła około 20% całego ugrupowania.

Wędrownka i zimowanie. Wiosenna wędrownka rozpoczynała się z końcem marca lub na początku kwietnia i trwała do końca kwietnia. Wiosenny przelot był bardzo mało obfity, natomiast jesienny był liczniejszy i w okolicy Przemyśla rozpoczynał się od drugiej dekady września i trwał do końca października. Szczyt przelotu przypadał najczęściej na przełom września i października. Ptaki leciały najczęściej pojedynczo (średnio 1,6 osobnika, n=242), choć obserwowano niewielkie grupy złożone z kilkunastu ptaków (maksymalnie 16 ptaków).

Przyłot w latach 80. i 90. w okolice Przemyśla następował średnio 27 III. Naj-

Ryc. 75. Dynamika jesiennego przelotu pokrzywnicy (*Prunella modularis*) w Przemyślu w latach 1984-89 (H. Kurek)

wcześniejsza obserwacja 21 III 1989 (Hordowski *et al.* 1993).

Kilkakrotnie na Podkarpaciu obserwowano zimujące ptaki: 24 XII 1981 i 24 I 1988 po jednym ptaku nad Sanem w Przemyślu; w dniach 15 XII 1994-20 IV 1995 stale obserwowano jednego osobnika przy karmniku w Przemyślu (K. Zadorożny). W dolinie Wisłoka w okolicach Rzeszowa stwierdzono trzy przypadki zimowania pojedynczych ptaków: 16 II 1986 i 5 II 1988 w Wyznem oraz 18 XII 1988 w Boguchwale (M. Baran).

Elementy biologii lęgowej. 7 znalezionych gniazd w okolicach Przemyśla znajdowało się: 3 na sośnie, 2 w kępie chrustu i 2 na świerku, średnio 80 cm nad ziemią (30-200 cm), najwcześniejsze pełnie zniszczenie znaleziono 1 V 1983.

Płochacz halny

Prunella collaris (Scopoli, 1769)

Status. Skrajnie nieliczny gatunek lęgowy, przelotny.

Środowisko. Połoniny od granicy lasu po szczyty (1200-1346 m).

Występowanie i liczebność. Zawadzki (1840) pisał o gniazdowaniu płochacza halne-

go w „środkowych Beskidach”. W latach 50. notowany w Bieszczadach Wysokich przez Józefika (1969), który twierdził, iż zwiększa on swoją liczebność. Grodziński (1957) obserwował go trzykrotnie (26, 27 VI 1955 i 27 VIII 1955) w rejonie Krzemienia oraz na wschodnim szczycie Połoniny Wetlińskiej (sierpień 1955). Przez Głowacińskiego (1969) podany z Połoniny Wetlińskiej (22 VII 1964 – 1 ptak, 18 IV 1965 – 1 ptak) i Krzemienia (30 VIII 1964, 19 X 1964, 26 V 1967 – 1 ptak).

W latach 80. i 90 obserwowany w Bieszczadach na następujących stanowiskach: 13 VII 1987 podlot na Krzemieniu (Cichoń, Zając 1991); w drugiej połowie lat 80. łęgowy na Tarnicy (Walasz, Mielczarek 1991); 12 V 1995 – 2 osobniki na skałkach Krzemienia (M. Ostański); 16 V 1995 – 2 osobniki na Tarnicy (M. Ostański); 25 V 1994 – jeden śpiewający samiec na zachód od szczytu Połoniny Wetlińskiej.

Powyższe, wieloletnie obserwacje na tych samych stanowiskach wskazują, iż w Bieszczadach Wysokich znajdowały się łęgowiska kilku/kilkunastu par w rejonie Krzemienia, Połoniny Caryńskiej i Wetlińskiej. Głowaciński *et al.* (1995) ocenił liczebność w Bieszczadzkim PN na 1-3 pary, natomiast Bocheński (1992) na nie więcej jak 10 par.

Rudzik

Erithacus rubecula (Linnaeus, 1758)

Status. Średnio liczny gatunek łęgowy, lokalnie liczny, przelotny, sporadycznie zimujący.

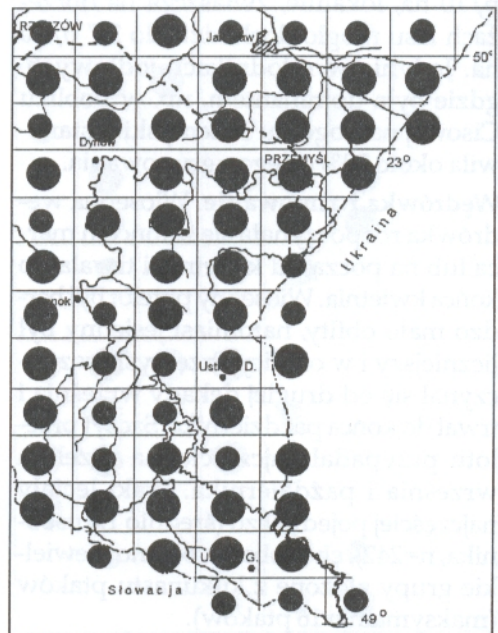
Środowisko. W okresie łęgowym zasiedlał wszystkie typy lasów, włącznie z skarłowaciałą buczyną i jarzębiną pod połoninami, niekiedy we fragmentach całkowicie pozbawionych warstwy podszytu. Poza tym notowany w obrębie osiedli ludzkich (wsie, miasta), gdzie zasiedlał cmen-

tarze, parki i ogrody, jak również większe fragmenty zieleni wiejskiej. W okresie wędrówek częstszy w osiedlach, a spotykany nawet w najmniejszych kępach drzew.

Występowanie i liczebność. Przez dawnych ornitologów uznawany za pospolicity gatunek łęgowy po górną granicę lasów (Schmitter 1869, Brunicki 1889, Domaniewski 1915). Pojedyncze ptaki miały zimować w łagodne zimy (Pietruski 1860, Dzieduszycki 1880).

Pospolicity gatunek łęgowy na całym obszarze badań do górnej granicy lasu. W Przemyślu zasiedlał wyłącznie obrzeża miasta (Kunysz, Kurek 1997).

Zagęszczenie. Na powierzchni Wielkie Błonia w dolinie Sanu stwierdzono tylko jedną parę (Hordowski, Czernicki 1997); na powierzchni Cisowa na Pogórzu Przemyskim stwierdzony w zagęszczeniu 4,6 p/km². W gminie Żurawica liczebność oceniono na 500-550 par, w zagęszczeniu 5,5 p/km², a w lasach sku-

Ryc. 76. Występowanie rudzika (*Erithacus rubecula*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

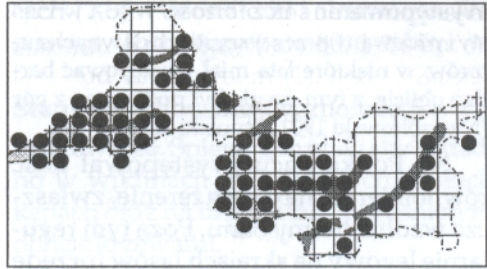
pione było ponad 90% populacji rudzika (Hordowski 1998).

Na małych powierzchniach próbnych w okolicach Przemyśla stwierdzono od 0,2 do 11,4 p/10 ha. W litych buczynach był jednym z dominujących gatunków średnio 6,9 p/10 ha (n=7), a w paśmie Turnicy jego udział w zespole ptaków wynosił aż 17%. W lasach z udziałem jodły stwierdzone zagęszczenia były mniejsze około 4,5 p/10 ha (n=4), a w łągach jeszcze niższe 4,1 p/10 ha (n=4). Lokalnie, zwłaszcza na skraju lasu osiągał jeszcze wyższe zagęszczenia bez względu na rodzaj drzewostanu, np. w modrzewiowym z silnie rozwiniętym podszyciem nawet 11,4 p/10 ha. W parkach wiejskich stwierdzono 5,1 p/10 ha (n=5), a najwyższe zanotowano w parku w Krasiczynie 11,1 p/10 ha (Hordowski, Kunysz 1993).

W Bieszczadach Wysokich równie liczny, jak na pogórzcu. W buczynie karpackiej stwierdzono zagęszczenie 4-7,4 p/10 ha, a jeszcze wyższe w łągu olchowym wzdłuż potoku 10 p/10 ha, a jego udział w całym zespole wynosił ponad 15% (Głowaciński, Profus 1996). W piętrze skarłowaciałej buczyny pod połoninami stwierdzono około 3 p/10 ha, a dominacja w zespole wynosiła prawie 10% (Cichoń, Zajac 1991).

Wędrownik i zimowanie. Przyłot wiosenny następował mniej więcej na początku trzeciej dekady marca, przeciętnie w latach 1966-1998 – 21 III (n=18), najwcześniej 9 III 1991 (Hordowski *et al.* 1993).

Prawie rokrocznie spotykano w Przemyślu i okolicach pojedyncze zimujące ptaki w pobliżu osiedli ludzkich, np. 9 I 1983 w Waclawicach, 21 I 1982, 25 I 1983 i 7 II 1988 w Zielonce w Przemyślu (Hordowski, Kunysz 1991), w styczniu 1999 w okolicy ul. Klasztornej w Przemyślu lub w latach 1988-98 w Arboretum w Boleszycach – 1 ptak, który podczas nieco większych mrozów wlatywał do szklarni albo kotłowni poszukując pożywienia, a

Ryc. 77. Występowanie rudzika (*Erithacus rubecula*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objaśnienia jak na ryc. 8.

nawet nocując. Zimowanie stwierdzono również w Łańcucie, 19 XII 1998 – 1 ptak (P. Wiercioch), jak i w Rzeszowie 26 XII 1985, 10 II 1991 i 14 II 1993 oraz 18 XII 1988 w Boguchwale po jednym ptaku (M. Baran).

Elementy biologii lęgowej. Z 8 gniazd 3 znajdowały się dość wysoko nad ziemią 30, 190, 240 cm, a jedno w starym gnieździe kosa. Najwięcej ptaków przystępujących do lęgów stwierdzono w pierwszej połowie maja, najwcześniej 24 IV 1990 – budowa gniazda, 5 V – 2 jaja a 6 VI – wyłot z gniazda; w 7 gniazdach wylęgło się średnio 4,4 młodego (2-6). Wymiary 46 jaj spod Przemyśla: 19,65 x 14,73 mm (sd=1,25 i 0,71) (Hordowski 1998b).

Słowik szary

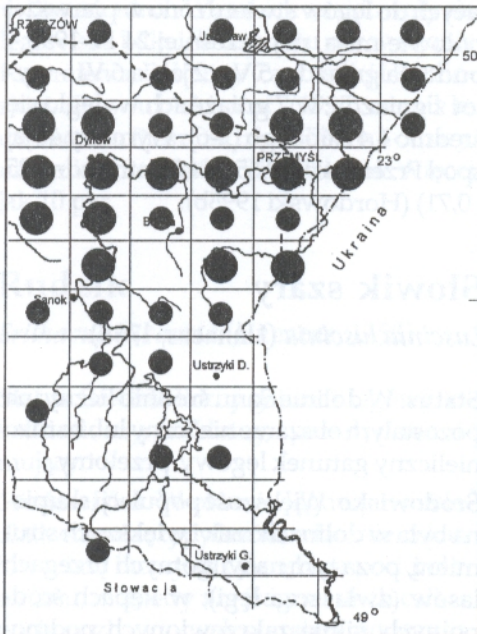
Luscinia luscinia (Linnaeus, 1758)

Status. W dolinie Sanu średnio liczny; na pozostałym obszarze nieliczny lub bardzo nieliczny gatunek lęgowy, przelotny.

Środowisko. Większość populacji skupiona była w dolinach rzek i większych strumieni, poza tym na wilgotnych brzegach lasów (zwłaszcza łągi), w kępach śródpolnych, silnie zakrzewionych podmokłych łąkach, rzadko w parkach i ogrodach, niekiedy w większych fragmentach zieleni wiejskiej.

Występowanie i liczebność. W XIX w. często i podawany przez wszystkich dawnych autorów, w niektóre lata miał występować bardzo obficie, z tym, że nie był podawany z gór (Niezabitowski 1901, Brunicki 1889).

Na Podkarpaciu występował dość równomiernie na całym terenie, zwłaszcza wzdłuż doliny Sanu. Poza tym regularnie lęgłowy na skrajach lasów (przede wszystkim wilgotnych), wzdłuż potoków. Natomiast na Pogórzu Przemyskim stawał się już znacznie rzadszy, choć lokalnie, np. wzdłuż potoków Stupnica czy Wiaru był liczniejszy. Im bardziej w głąb Karpat stawał się coraz rzadszy, a stanowiska były silnie rozproszone, z wyjątkiem aluwialnej doliny Sanu, gdzie mniej więcej do Leska trafiał się częściej. W Bieszczadach obserwowany jedynie w okolicach Baligrodu 22 V 1993 – śpiewający samiec (T. Jezierczuk) i w okolicach Solinki (T. Mokwa). Prawdopodobnie

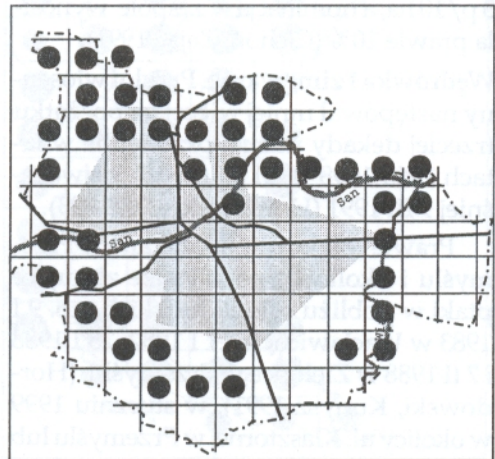
Ryc. 78. Występowanie słowika szarego (*Luscinia luscinia*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

przelotne ptaki obserwowano w pierwszej dekadzie maja 1990 (M. Filipek) oraz 9 V 1995 w okolicach Ustrzyk Górnych (M. Ostański).

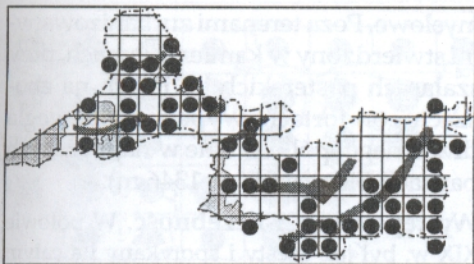
W Przemysłu w latach 1993-97 stwierdzony na co najmniej 43 stanowiskach, które rozlokowane były w peryferyjnych częściach miasta (Kunysz, Kurek 1997).

Zagęszczenie. W regionie przemyskim na powierzchniach krajobrazowych stwierdzono zagęszczenia: Kosienice – 1,2 p/km²; Wielkie Błonia – 4,1 p/km²; Dobkowice – 0,5 p/km². Na terenie gminy Żurawica stwierdzono 105-110 par w zagęszczeniu 1,1 p/km², około 75% populacji skupionej było w dolinie Sanu (Hordowski 1998).

Na małych powierzchniach próbnych w okolicach Przemysła stwierdzono zagęszczenie od 0,8 do 4,1 p/10 ha. Na starorzeczu Sanu w Hurku obserwowano w latach 1986-87 – 6-7 śpiewających samców. Najwyższe zagęszczenie zanotowano w lęgu w sąsiedztwie stawów w Starzawie ponad 4 p/10 ha. Liczenia wzdłuż Sanu w okolicach Dubiecka wykazało

Ryc. 79. Występowanie słowika szarego (*Luscinia luscinia*) w Przemysłu (Kunysz, Kurek 1997). Objaśnienia jak na ryc. 8.

Ryc. 80. Występowanie słowika szarego (*Luscinia luscinia*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objaśnienia jak na ryc. 8.

około 2,2 p/km rzeki, pod Przemyślem 4,5 p/km rzeki, między Jarosławiem a ujściem Wisłoka – około 2 p/km (1999 – J. Grzybek, R. Wałęcki). Na Wiarze zagęszczenie w okolicach Huwnik wynosiło 5,1 p/km rzeki, a wzdłuż Wiszni w okolicach Stubna 1,5 p/km rzeki. Stanowił on średnio 5% całego ugrupowania (Hordowski 1993). Liczenie 5 VI 1988 w dolinie Wisłoka między Babicą a Boguchwałą (5 km) wykazało 4 śpiewające samce (M. Baran). Zmiany liczebności. W latach 1993-98 w gminie Żurawica stwierdzono spadek liczebności. Na powierzchni Kosienice zanotowano w latach 1988-92 około 25 par, a w 1998 nie więcej jak 10 par. Ponadto wzdłuż Sanu od Wyszatyc do Boleszyc na odcinku 10 km podczas liczenia 12 VI 1992 stwierdzono co najmniej 45 śpiewających samców, natomiast w 1997 podczas kilkakrotnych liczeń tylko 22 śpiewające samce (Hordowski, Czernicki 1997).

Wędrownik. Wiosenny przylot następował w latach 1980-1994 średnio 27 IV ($n=8$), najwcześniej 23 IV 1989 (Hordowski *et al.* 1993). Jesienią najliczniej łapany był w sieci pod koniec sierpnia, choć ostatnie ptaki notowano 24 IX 1998.

Słowik rdzawy

Luscinia megarhynchos Brehm, 1831

Status. Okazjonalnie być może lęgowy.

Środowisko. Śpiewające ptaki stwierdzono w wiklinach nadrzecznych, niskich kępkach oraz na brzegu lasu porośniętym obficie krzewami.

Występowanie liczebność. W XIX w. miał regularnie występować w niższych partiach Karpat oraz na Podkarpaciu. Schaitter (1868) podawał, iż w okolicach Rzeszowa oba gatunki występowały w zbliżonej ilości, natomiast słowika rdzawego za mniej licznego, acz notowanego corocznie. Dzieduszycki (1880, 1895) twierdził, iż gniazdował w sadach i zaroślach, zwłaszcza w miejscach suchych. Podobnie pisał Domaniewski (1915) opierając się zapewne na danych Dzieduszyckiego. Na początku XX w. rozpoczął się proces wycofywania tego gatunku z terenu południowo-wschodniej Polski.

W 1990 przez cały maj notowano pojedyncze śpiewające samce w Przemyślu, Kosienicach i Mielnowie (Hordowski 1991). Ponownie w 1995 stale śpiewającego samca obserwowano w maju i czerwcu w Kosienicach. Na tym stanowisku w 1998 i 1999 słyszano ptaka, który śpiewał częściowo głosem słowika rdzawego a częściowo szarego. Również w 1995 po jedynym śpiewającym ptaku obserwowano na starorzeczu Sanu pod Kruhelem Małym i w zaroślach nad potokiem w rejonie ul. Pikulickiej w Przemyślu (Kunysz, Kurek 1997).

Walasz i Mielczarek (1992) podali kilka być może lęgowych stanowisk z okolic Dynowa i Zalewu Solińskiego. 7 VI 1987 obserwowano śpiewającego samca w Średniej Wsi (M. Filipek).

Możliwe są lęgi w Bieszczadach bowiem stwierdzono wiele stanowisk lęgowych w Słowacji na wysokości Bieszczad (Stastny *et al.* 1987).

Podróżniczek

Luscinia svecica (Linnaeus, 1758)

Status. Skrajnie nieliczny gatunek lęgowy Podkarpacia, przelotny.

Środowisko. Stawy rybne porośnięte na brzegach pasami trzciny pospolitej i pałki wodnej.

Występowanie i liczebność. Dzieduszycki (1895) podawał, iż gniazdował zarosłach nad rowami w Zarzeczcu pod Jarosławiem, skąd pochodzi kilka odstrzelonych okazów. Trella (1938) wspominał o gnieźdzeniu na nie istniejących bagnach pod Łuczycami koło Przemyśla. Dunajewski (1934) twierdził, iż był „bardzo liczny” i nie gnieździł się jedynie w górach. Jednak w okolicach Rzeszowa przez Schaittera (1868) uważany był za bardzo rzadkiego, a Brunicki (1889) w okolicy Stryja widział go tylko raz. Domaniewski (1915) bardzo trafnie [zapewne za Dzieduszyckim (1895)] ocenił jego rozszedlenie twierdząc *występuje bardzo lokalnie, w jednych miejscowościach dość licznie się gnieździ, inne starannie omija.*

Jedyne stanowisko lęgowe znajdowało się na Podkarpaciu na stawach rybnych w Starzawie. W latach 1982-88 stwierdzono 3-4 pary, natomiast w okresie 1989-92 obserwowano stale 3 śpiewające samce (Kunysz 1993).

Wędrowka. W okolicy Przemyśla przylatywał wcześniej, na ogół pod koniec marca, najwcześniejsza obserwacja 22 III 1988. W tym czasie obserwowany również w głębi Karpat, np. 14 IV 1996 – samiec na brzegu stawu w Posadzie Leskiej (Ćwikowski 1996).

Kopciuszek

Phoenicurus ochruros (Gmelin, 1774)

Status. Nieliczny, lokalnie średnio liczny gatunek lęgowy, przelotny.

Środowisko. Przede wszystkim obszary zabudowane – wsie i miasta, tereny prze-

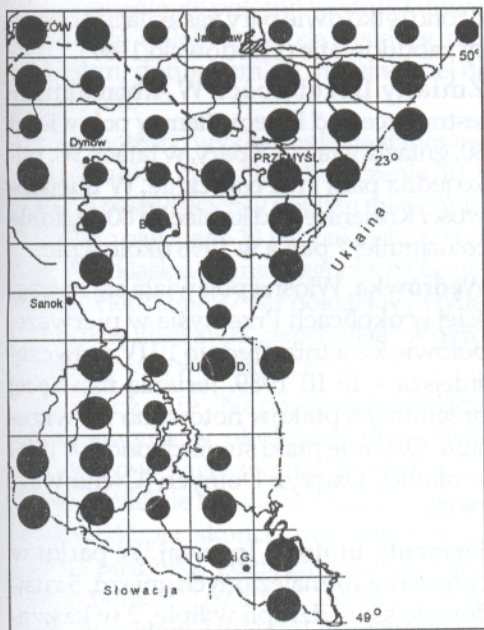
mysłowe. Poza terenami zurbanizowanymi stwierdzony w kamieniołomach, przy szalaszach pasterskich i wiatkach na zboczach gór, fortach, wypalarniach węgla drzewnego; półki skalne w najwyższych partiach Bieszczad (do 1346 m).

Występowanie i liczebność. W połowie XIX w. był już częsty i spotykany na całym terenie Podkarpacia i Karpat (Schaitter 1868, Niezabitowski 1901), a Dzieduszycki (1880) uważał, iż w zachodniej części Galicji był pospolitszy niż we wschodniej. Domaniewski (1915) pisał, iż w Galicji był wszędzie pospolity, zarówno na nizinach, jak i w górach.

Rozmieszczony równomiernie na całym terenie badań. Szczególnie obficie występował w większych miastach (Przemyśl, Przeworsk, Jarosław). W Bieszczadach Wysokich lęgowy w piętrze połonin do samych szczytów, np. Tarnica, Krzemień, Bukowe Berdo (Cichoń, Zajac 1991), niekiedy także schodził na obrzeża olchy kosej, np. pod Wielką Rawką. Wnikała, ale niezbyt głęboko w tereny leśne o ile znajdują się tam szerokie dukty z drewnianymi budynkami lub składami drewna, np. w pobliżu Osławicy pod Komańczę.

Zagęszczenie. Na powierzchni Dobkowie stwierdzony w zagęszczeniu 1,2-1,3 p/km² (Hordowski 1997); Cisowa – stwierdzono 5 par skupionych wokół budynków i wiat w zagęszczeniu 1,1 p/km². W gminie Żurawica liczebność oceniono na 80-100 par w zagęszczeniu około 1 p/10 ha zabudowań wraz z przylegającą zielenią, np. w Kosienicach stwierdzono w 1998 – 12-14 par, w Maćkowicach i Woli Maćkowskiej 15-18 par. W tych miejscowościach populacja od 15 lat była stabilna (Hordowski 1998).

Wędrowka i zimowanie. W latach 1960-98 kopciuszek przylatywał w okolicy Przemyśla średnio 26 III (n=19), najwcześniej 18 III 1990. Stwierdzono zimowanie: od 21 XII 1988 do 5 I 1989 obserwowano samca w willowej dzielnicy Przemyśla (Hor-

Ryc. 81. Występowanie kopciuszka (*Phoenicurus ochruros*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

dowski, Kunysz 1991); 13 XII 1989 – 1 ptak w Czudcu (M. Baran).

Pleszka

Phoenicurus phoenicurus (Linnaeus, 1758)

Status. Nielicznie lęgowa, migrująca.

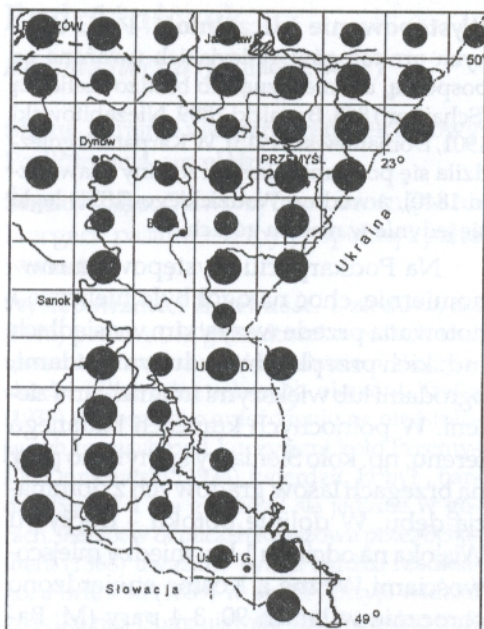
Środowisko. Na Podkarpaciu i Pogórzu Przemyskim zasiedlała parki, cmentarze, stare i wysokopiennie sady owocowe, doliny rzek ze starymi wierzbami. W północnej części stwierdzona na skrajach prześwietlonych lasów dębowych. Natomiast w Górach Sanocko-Turczańskich i Bieszczadach oprócz wymienionych siedlisk stwierdzona w lasach i borach. Obserwowana także w piętrze skarłowaciałej buczyny i olchy kosej (1200 m).

Występowanie i liczebność. Przez dawnych ornitologów galicyjskich uważana za pospolitą, ale nieliczną lub bardzo nieliczną (Schaitter 1868, Brunicki 1889, Niezabitowski 1901, Domaniewski 1915). W Karpatach gnieździła się po granicę kosodrzewiny (Zawadzki 1840), a według Wodzickiego (1851) lęga się jedynie w niskich górach.

Na Podkarpaciu występowała równomiernie, choć na ogół była nieliczna i notowana przede wszystkim w osiedlach ludzkich przeplatanych dużymi sadami, ogrodami lub większymi fragmentami zieleni. W północnych krańcach badanego terenu, np. koło Sieniawy spotykano pary na brzegach lasów gładowych z dominacją dębu. W dolinie potoku – dopływu Wiśłoka na odcinku 1 km między miejscowościami Wyżne a Kosina stwierdzono corocznie w latach 90. 3-4 pary (M. Baran). Natomiast w Bieszczadach lęga się przede wszystkim w lasach, choć poszczególne pary, w porównaniu do terenów nizinnych były bardziej rozproszone. Ćwikowski (1995) podawał zaledwie kilka stanowisk. Jednak przy szczególowej kontroli, np. w Bieszczadzkiem PN (Cichoń, Zajac 1991) czy w okolicach Balnicy (M. Ostański) zawsze znajdowano po kilka par.

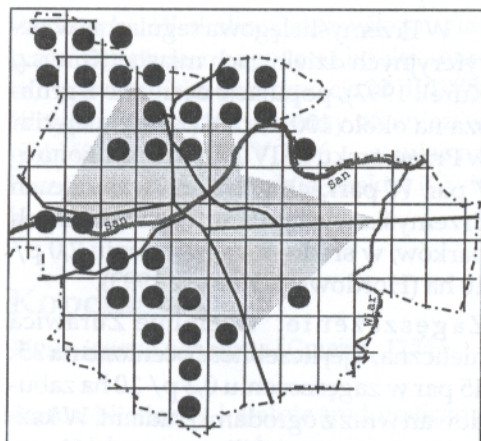
W Przemysłu lęgowa regularnie w peryferyjnych dzielnicach miasta (Kunysz, Kurek 1997), populację oceniono z grubsza na około 100 par. W parku miejskim w Przeworsku 28 IV 1990 stwierdzono 6-7 par. W parkach wiejskich w okolicach Przemysła wystąpiła w 5 na 7 badanych parków, w średnim zagęszczeniu 2,0 p/10 ha (Hordowski, Kunysz 1993).

Zagęszczenie. W gminie Żurawica nieliczna, a jej liczebność oceniono na 35-45 par w zagęszczeniu 0,3 p/10 ha zabudowań wraz z ogrodami i sadami. W każdej wsi lęgało się po kilka par, np. w Kosienicach 4 pary (stanowiska zajmowane były od co najmniej 10 lat), Orzechowce

Ryc. 82. Występowanie pleszki (*Phoenicurus phoenicurus*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

3 pary, Batycze co najmniej 3 pary. W parku w Łańcucie w pierwszej połowie lat 60. gniazdowało 3-4 pary (Kulczycki 1966). Na powierzchni Dobkowice stwier-

Ryc. 83. Występowanie pleszki (*Phoenicurus phoenicurus*) w Przemysłu (Kunysz, Kurek 1997). Objasnienia jak na ryc. 9.

dzono tylko dwie pary zasiedlające obszary zabudowane (Hordowski 1997).

Zmiany liczebności. W Arboretum Boleszycy pod Przemysłem w połowie lat 80. gniazdowały 2-3 pary, w latach 90. tylko jedna para i nie corocznie. W miejscowości Kosienice pod koniec lat 80. lęgo się co najmniej 7 par, a w 1998 około 4 par.

Wędrówka. Wiosną pojawiała się najczęściej w okolicach Przemysła w pierwszej połowie kwietnia, średnio 10 IV, najwcześniejsza – 18 III 1989. Jesienią najwięcej przelotnych ptaków notowano we wrześniu. Ostatnie ptaki stwierdzono 5 X 1980 w okolicy Ustrzyk Dolnych (Ćwikowski 1995).

Elementy biologii lęgowej. W parku w Łańcucie z 10 znalezionych gniazd, 5 znajdowało się w dziupli w lipie, 2 w kasztanowcu, 2 w dębie i jedna w klonie (Kulczycki 1966).

Pokląska

Saxicola rubetra (Linnaeus, 1758)

Status. Nieliczny, lokalnie średnio liczny gatunek lęgowy, migrująca.

Środowisko. Łąki, pastwiska, nieużytki, bardzo nielicznie wśród pól uprawnych we fragmentach porośniętych użytkami zielonymi. W górach zasiedlała doliny strumieni i potoków z łąkami i ugorami, poza tym regularnie notowana na połoninach.

Występowanie i liczebność. Domaniewski (1915) na podstawie danych innych ornitologów pisał, iż na równinach wszędzie jest pospolita, a w górach jest na ogół rzadka.

Występowała na całym obszarze Podkarpacia i Karpat Wschodnich. W górach pary obserwowano wzdłuż dolin potoków porośniętych zbiorowiskami trawistymi. Stwierdzona na wszystkich połoninach bieszczadzkiej do samych szczy-

tów. Zasiedlanie połonin według Głowacińskiego (1969) było zjawiskiem niedawnym, datującym się mniej więcej od roku 1960.

Zauważono wykluczanie się stanowisk z kłaskawką, np. w trakcie liczenia 10 V 1990 na pastwiskach w pobliżu miejscowości Nakło naliczono 14 par pokłaskwy i tylko 1 parę kłaskawki; na Wzgórzach Łuczyckich stwierdzono 37 par pokłaskwy i tylko jedną parę kłaskawki „zepchniętą” w ogródki warzywne wsi Łuczycze.

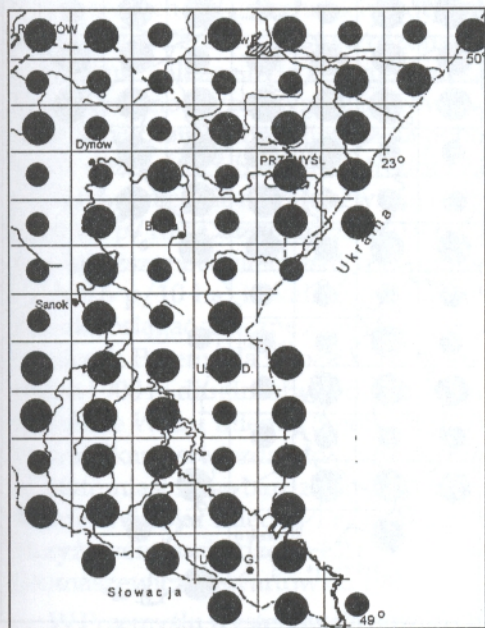
Zagęszczenie. Na powierzchniach krajobrazowych w okolicach Przemyśla stwierdzono zagęszczenia: Kosienice – 1 p/km²; Wielkie Błonia – 4,1-4,2 p/km², ale większość par skoncentrowana była na 150 ha pastwisk, gdzie zagęszczenie wynosiło ponad 22 p/km²; Cisowa – 14,6 p/km². W gminie Żurawica liczebność oceniono na 120-140 par, w zagęszczeniu 1,3 p/km² (Hordowski 1998). Bardzo wysokie

zagęszczenie obserwowano na Wzgórzach Łuczyckich, gdzie w szczytowych partiach porośniętych kserotermicznymi zbiorowiskami trawiastymi stwierdzono 37 p/km².

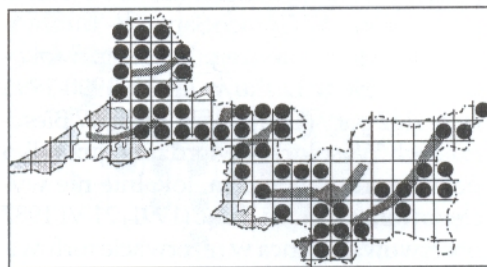
Na małych powierzchniach próbnych położonych w okolicach Przemyśla w krajobrazie rolniczym średnio na łąkach stwierdzono 3 p/10 ha, w siedliskach przejściowych polno-łąkowych 1,1 p/10 ha, a na polach uprawnych jedynie 0,7 p/10 ha (Hordowski 1998). Pod Rzeszowem na wilgotnych łąkach stwierdzono 0,8 i 4,8 p/10 ha (Kawa 1998). W okolicach Kańczugi koło Tarnawki w 1999 na dwóch powierzchniach stwierdzono odpowiednio 0,4 i 0,5 p/10 ha (B. Pelc). Liczenie na większych obszarach łąk (45 ha) koło Boratyna wykazało zagęszczenie 1,7 p/10 ha. Analogiczne – od Cieszacina do Zarzecza (55 ha) – 1,8 p/10 ha. Na starorzeczach w dolinie Sanu obserwowana w liczbie 2-5 par, gdzie zasiedlała strefę przejściową między roślinnością szuwarową a łąkami, np. w Hurku 4-5 par (Kurek 1993). Na połoninach Bukowego Berda zanotowano 0,5 p/10 ha (Cichoń, Zajac 1991).

Elementy biologii lęgowej. Wymiary 35 jaj spod Przemyśla: 18,35 x 14,27 mm (sd=0,79 i 0,41) (Hordowski 1998b).

Wędrowka. Wiosną pokłaskwy przylatywały w okolice Przemyśla około 20 IV, najwcześniejsza obserwacja 1 IV 1990 (Hordowski *et al.* 1993).

Ryc. 84. Występowanie pokłaskwy (*Saxicola rubetra*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

Ryc. 85. Występowanie pokłaskwy (*Saxicola rubetra*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objaśnienia jak na ryc. 8.

Kłaskawka

Saxicola torquata (Linnaeus, 1766)

Status. Średnio liczny, w głębi Karpat nie-liczny gatunek lęgowy, wędrowna.

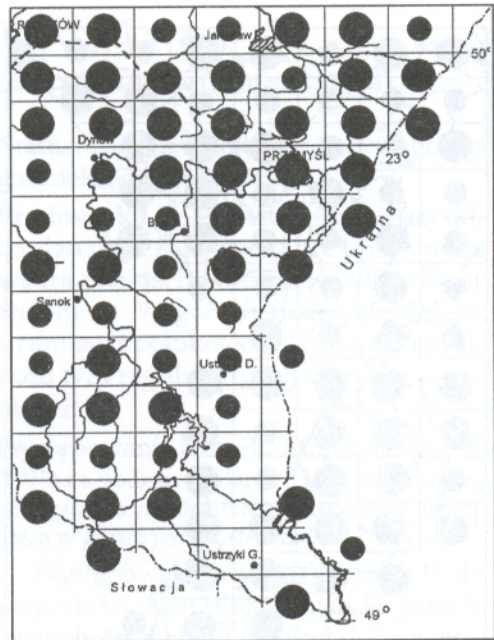
Środowisko. Najliczniejsza w silnie przekształconych środowiskach, mianowicie wzdłuż torowisk, dróg, wokół zabudowań, ogródków działkowych, wszędzie tam gdzie występowały krzewy, pojedyncze drzewa, strome zbocza i między porośnięte ciepłolubnymi zbiorowiskami trawiastymi. Wśród bezdrzewnych pól obserwowana rzadko, np. w monokulturach rzepaku.

Występowanie i liczebność. W XIX w. była prawdopodobnie tak samo rozpowszechniona jak dzisiaj. Zawadzki (1840) twierdził, iż lęga się na obszarach kamienistych i łąkach, a Wodzicki (1851) i Pietruski (1860) uważali ją za nierzadką na pogórz. W okolicach Rzeszowa była także pospolita (Schaitter 1868), podobnie jak i w całej wschodniej Galicji (Dzieduszycki 1880, 1895, Domaniewski 1915). Jedynie Brunicki (1889) i Niezabitowski (1901) nie obserwowali jej w okresie lęgowym.

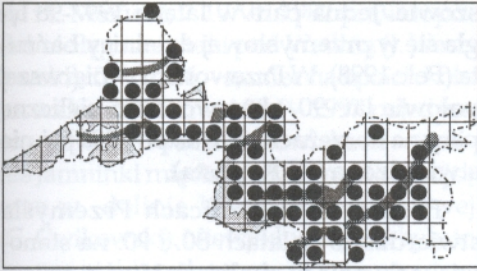
Na Podkarpaciu była kłaskawka szeroko rozpowszechnionym gatunkiem lęgowym, występującym regularnie w krajobrazie antropogennym. Na Pogórz Przemyskim była nieco rzadsza, ale występowała na obszarach z łąkami, ugorami i pastwiskami. Im bardziej na południowy-wschód od granicy Karpat i Podkarpacia stawała się coraz rzadsza i bardziej rozproszona. W Górach Sanocko-Turczańskich była notowana regularnie, np. w okolicy stawów w Lesku w latach 1990-1996 lęły się 2 pary (Ćwikowski 1995). W Bieszczadach Wysokich stwierdzono już tylko pojedyncze stanowiska, lokalnie nie występowała. Cichoń i Zajac (1991) 21 VI 1987 obserwowali samca w rezerwacie torfowiskowym Tarnawa; 15 V 1995 – samiec w pobliżu Ustrzyk Górnych (M. Ostański). Stwierdzona wzdłuż traktu kolejowego z

Zagórza do Łupkowa oraz wzdłuż kolejki wąskotorowej z Rzepedzi do Balnicy (M. Ostański, dane własne). Głowaciński *et al.* (1995) ocenił jej liczebność w Bieszczadzkim PN na 1-3 pary, a w całych Bieszczadach na 5-10 par. W latach 50. była być może częstsza u podnóża Bieszczad bowiem Grodziński (1957) obserwował ją na kilku stanowiskach, podobnie twierdził Cais (1965).

Zagęszczenie. Na powierzchniach krajobrazowych w okolicach Przemysła stwierdzono zagęszczenia: Kosienice 1988-90 – 3 p/km², 1995 – 1,5 p/km²; Wielkie Błonia – 0,7 p/km²; Dobkowice – 1,8-1,9 p/km²; Siedliska – 2 p/km² oraz Wzgórze Łuczyckie – 1 p/km² (Hordowski 1994, 1995a, 1997, Hordowski i Czernicki 1997). W gminie Żurawica populację oceniono na 130-150 par, w zagęszczeniu 1,5 p/km² (Hordowski 1998). Z przedstawionych danych wynika, iż w połowie lat 90. średnie

Ryc. 86. Występowanie kłaskawki (*Saxicola torquata*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

Ryc. 87. Występowanie kłaskawki (*Saxicola torquata*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objaśnienia jak na ryc. 8.

zagęszczenie na Podkarpaciu wynosiło około 1,5 p/km², na Pogórzcu Przemyskim w siedliskach odpowiadających gniazdowaniu było wyższe 2,2 p/km² (Kunysz 1995a). Na przylegającym Pogórzcu Środkowobeskidzkim stwierdzono w 1974 – 1,5-6 p/10 km², a na obrzeżach doliny Wisłoka między Frysztakiem a Strzyżowem na długości 20 km stwierdzono 25 par (Domaszewicz, Lewartowski 1985).

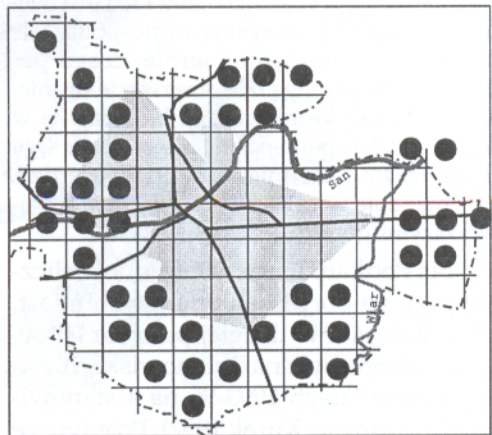
Na małych powierzchniach próbnych w okolicach Przemysła, stwierdzone zagęszczenie zależne było od środowiska. Najwyższe notowano wzdłuż torowisk i dróg asfaltowych porośniętych na poboczach drzewami i krzewami, średnio 2,6 p/10 ha, następnie na zakrzewionych łąkach 1,1 p/10 ha, starorzeczach 0,9 p/10 ha. Najniższe notowano wśród pól uprawnych 0,6 p/10 ha. Lokalnie mogła kłaskawka osiągać znaczne zagęszczenie: w okolicach Przemysła w pasie 200 m szerokim i 900 m długim stwierdzono 6 par; w dolinie Wiaru między Sierakościami a Nowsiólkami stwierdzono 1,5 p/km rzeki. Natomiast nieco bardziej na zachód w dolinie Wisłoka między Frysztakiem a Strzyżowem stwierdzono 1,2 p/km rzeki (Domaszewicz, Lewartowski 1985).

W Przemysłu występowała powszechnie na obrzeżach miasta, a jej liczebność oceniono na co najmniej 50 par (Kunysz, Kurek 1997), tj. w zagęszczeniu około 1 p/

km². W Przeworsku liczna na peryferiach miasta (W. Kapusta).

Zmiany liczebności. Stwierdzono w rejonie Przemysła istotne zmiany liczebności. Na powierzchni próbnej (około 130 ha) w latach 1981-1998 liczebność kłaskawki była następująca: 1981 – ok. 10 par, 1983 – 8 par, 1984 – 7 par, 1985 – 6 par, 1987 i 1988 po 5 par, 1989 – 4 pary, 1990 – 9 par, 1991 – 13 par, 1993 – 5 par, 1994 i 1995 – 3 pary, 1997 – 2 pary, 1998 – 1 para, 1999 – 1 para (Hordowski 1995, dane niep.). Na powierzchni krajobrazowej Kosienice w latach 1988-90 stwierdzono 3 p/km², a w 1998 nie więcej jak 1,5 p/km².

Wędrownka. Wiosną w okolicach Przemysła pojawiała się w latach 1996-99 średnio 19 III, najwcześniej 10 III 1977 (Hordowski *et al.* 1993). W dolinie Wisłoka pod Rzeszowem w latach 1989-94 przyłot następował średnio 17 III, najwcześniej 12 III 1994 w Boguchwale (M. Baran). W Karpatach najwcześniej stwierdzona w okolicach Hoszowa – 11 III 1994, a najpóźniej 8 X 1994 w Posadzie Leskiej – 5 osobników (obie obs. C. Ćwikowski).

Ryc. 88. Występowanie kłaskawki (*Saxicola torquata*) w Przemysłu (Kunysz, Kurek 1997). Objaśnienia jak na ryc. 9.

Elementy biologii lęgowej. Z 13 znalezionych gniazd wszystkie były umieszczone na brzegach skarp, rowów i miedz. Do jednego z gniazd prowadził 40 cm „tunel” wśród suchych traw. Szczyt przystępowania do lęgów przypadał w trzeciej dekadzie kwietnia, najwcześniej 9 IV 1991 – budowa gniazda lub 7 V 1990 – 5 kilkuniedniowych piskląt; najpóźniej 3 VIII 1990 – wylęg młodych. W 6 gniazdach z pełnym zniesieniem stwierdzono 4 x 6, 1 x 4 i 1 x 2 jaja; w 8 gniazdach stwierdzono średnio 3,9 młodego (2-5). Ptaki wyprawdzały na ogół dwa lęgi. Wymiary 13 jaj spod Przemyśla: 19,31 x 14,96 mm (sd=0,61 i 0,55) (Hordowski 1998b).

Białorzytka

Oenanthe oenanthe (Linnaeus, 1758)

Status. Nieliczny i bardzo nieliczny gatunek lęgowy, przelotna.

Środowisko. Przedewszystkim tereny ruderalne, kamieniołomy, cegielnie, żwirownie.

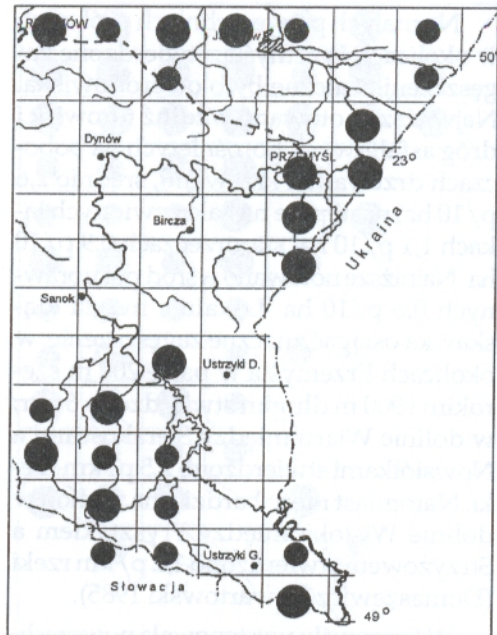
Występowanie i liczebność. W XIX stuleciu była zapewne nieco częstsza. Według Zawadzkiego (1840) gniazdowała w Karpatach regularnie do wysokości około 1300 m. Dzie duszycki (1880) uważał ją za pospolitą, ale rozsiadłą nierównomiernie, czego potwierdzeniem mogą być obserwacje Brunickiego (1889), który widział białorzytkę w czasie przelotów gromadnie... – w czasie lęgu nader rzadko. Domaniewski (1915) twierdził, iż gniazduje w całej Galicji włącznie z najwyższymi górami.

Na Podkarpaciu stwierdzono nieliczne pary na obrzeżach większych miast. W Przemyśle w drugiej połowie lat 80. stwierdzona była na 7 stanowiskach, natomiast w latach 1993-96 na 4 stanowiskach (Kunysz, Kurek 1997). Pojedyncze pary stwierdzono na początku lat 90. w Jarosławiu, Rzymnie, Kańczudzie i Rze-

szowie. Jedna para w latach 1997-98 lęgała się w przemysłowej dzielnicy Łańcuta (Pelc 1998). W Przeworsku w pierwszej połowie lat 90. obserwowano nieliczne pary na obrzeżach miasta, po 1995 już nie stwierdzona (W. Kapusta).

Poza tym w okolicach Przemyśla stwierdzono w latach 80. i 90. na stanowiskach: pola w okolicach Hurka, gniazdo w norze żoły w Buszkowicach, Tarnawce, Medyka, torowiska w Żurawicy Rozrządowej i między Zakładami Zbrojeniowymi w Żurawicy a Buszkowicami (3-4 pary). Jedną parę w 1998 widziano na przejściu granicznym w Korczowej i na wyrobisku piasku w Starzawie Rolnej.

Na Pogórzcu Przemyskim obserwowano w 1986 w dolinie Wiaru, w okolicach Nowych Sądów. Kilka stanowisk odkryto w zachodniej części Bieszczad i Gór Sannocko-Turczańskich, np. 7 V 1995 – para w środkowej części doliny Balnicy (M. Ostań-

Ryc. 89. Występowanie białorzytki (*Oenanthe oenanthe*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

ski i T. Mokwa), 7-10 VII 1982 prawdopodobnie lęgowe ptaki pod Wetliną (J. Wasilewski); 5 V 1996 – samiec na łąkach koło Jureczkowej Górnej i 28 IV 1997 pojedyncze ptaki na dwóch stanowiskach w dolinie Jamninki między Arłamowem i Trójcą oraz w dolinie Wiaru koło Grąziowej (C. Ćwikowski). Niewykluczone, iż były to jeszcze ptaki wędrowne.

Wędrownka. Przelot jest zauważalny zarówno wiosenny, jak i jesienny. Spotyka-

no wówczas pojedyncze ptaki lub rodziny. Podczas wędrowki nie omijała białorzutka najwyższych partii Bieszczad, np. 7 IX 1967 i 10 VIII 1968 pojedyncze ptaki w dolinie Wołosatki i u szczytu Rabiej Skały oraz 10 VIII 1995 – 1 ptak na Smereku (1222 m, G. Neubauer). W okolicach Przemyśla pierwsze ptaki pojawiały się najczęściej 5 IV, najwcześniejsza obserwacja 25 II 1984 (Hordowski *et al.* 1993).

Nagórnik

Monticola saxatilis (Linnaeus, 1766)

Status. Skrajnie nielicznie lęgowy, migrujący.

Środowisko. Najwyższe skalne partie połonin bieszczadzkich.

Występowanie i liczebność. Pietruski (1840, 1860) podał, iż w czerwcu 1834 znaleziono gniazdo w Winnikach pod Lwowem (ok. 70 km od obecnej granicy), z których on odkupił dwa młode i doprowadził do tego, że samica w niewoli zniosła jaja. Mapa zasięgu przedstawiona przez Godynia (1939) obejmowała obszary Bieszczad.

W Bieszczadach na Krzemieniu 5 VII 1963 widziano samca (Kania, Rafiński 1964), tamże 1 IX 1965 – Głowaciński (1969) widział trzy dobrze wyrosnięte młode. Na Połoninie Caryńskiej (drugie stanowisko) 18 V 1969 znaleziono gniazdo z jajami (Gotzman 1969). Ponownie w 1992 stwierdzono prawdopodobnie lęgową parę na Krzemieniu (Głowaciński *et al.* 1995).

Drozd obrożny

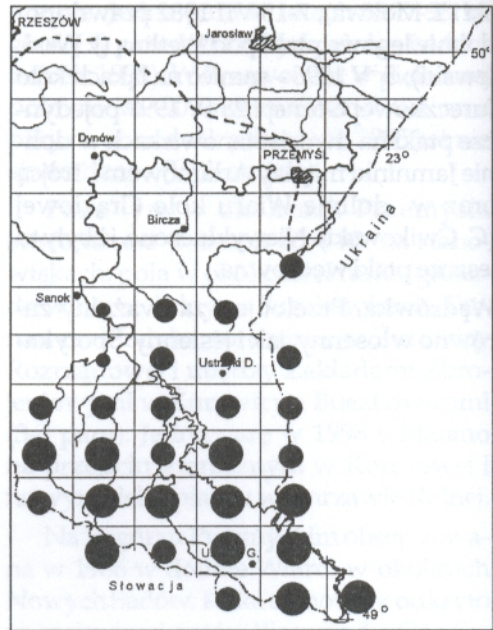
Turdus torquatus Linnaeus, 1758

Status. Nieliczny, lokalnie średnio liczny gatunek lęgowy, przelotny.

Środowisko. Typowy ptak lasów reglaowych, zwłaszcza z dodatkiem jodły. Poza tym obserwowany w buczynach, skarłowaciałej buczynie, w piętrze olchy kosej i jarzębiny.

Występowanie i liczebność. Dzieduszycki (1880), uważał go jako nierzadkiego ptaka lęgowego terenów górskich. Miał jakoby zimować.

W obrębie Bieszczad, pasma Otrytu i Żukowa, mniej więcej do wysokości Ustrzyk Dolnych i pasma Gór Słonnych, powszechny ptak lęgowy. Im bardziej na południe stawał się coraz liczniejszy, a

Ryc. 90. Występowanie drozda obrożnego (*Turdus torquatus*) w Karpatach Wschodnich. Objaśnienia jak na ryc. 6.

optimum występowania osiągał w wyższych partiach Bieszczad. W czerwcu 1987 w pobliżu osady Muczne stwierdzono 4 pary (Cichoń, Zajac 1991), a J. Jezierczuk w 1993 (dane. niep.) ocenił liczebność na tym obszarze na 6-7 par. Według Głowacińskiego (1969) większość miejscowej populacji skupiona była w najwyższej części Bieszczad, w grupie Tarnicy, Halicza i Bukowego Berda. „Chętniej” miał zasiedlać południowe stoki gór aniżeli północne, najliczniej strefę stykową lasów i połonin.

W Górach Słonnych C. Ćwikowski (dane niep.) stwierdził prawdopodobnie lęgową parę 8 VI 1997 około 2 km na południe od Tyrawy Wołoskiej. Ponadto możliwe, iż lęgowego ptaka obserwowano 22 V 1992 w okolicach Bezmiechowej Górnej oraz w kwietniu 1997 wśród zabudowań wsi Bykowce (Skowroński 1997); 9 VI 1990 – jeden ptak w okolicach

wsi Brelików. Jako, że gatunek ten przystępuje do lęgów już w drugiej połowie kwietnia, obserwacje z końca miesiąca mogą sugerować gniazdowanie. W okolicy Ustrzyk Dolnych regularnie lęgowy, np. w dolinie potoku Stebnik (Ćwikowski 1995a).

Na Pogórzu Przemyskim stwierdzono 29 VI 1988 parę ptaków w okolicach nie istniejącej wsi Paportno (pasmo Turnicy). Poza tym 17 IV 1988 obserwowano w tym paśmie pod wsią Leszczyny 2 samce. W okolicach Dobromiła (Ukraina – na wysokości pasma Turnicy) w latach 50. był ptakiem lęgowym (H. Kurek).

Wędrownik. Wiosną przylatywał mniej więcej na początku kwietnia. W okresie polęgowym tworzył duże stada, np. w masywie Tarnicy na początku września 1965 Głowaciński (1969) obserwował stado 150 ptaków.

Elementy biologii lęgowej. Do lęgów przystępował, jak na tereny górzyste bardzo wcześnie, mniej więcej w drugiej połowie kwietnia, np. 17 V 1993 – zajęte gniazdo koło Magurzec, 27 V 1990 samiec z podlotem koło Jaworzca (M. Ostański).

Kos

Turdus merula Linnaeus, 1758

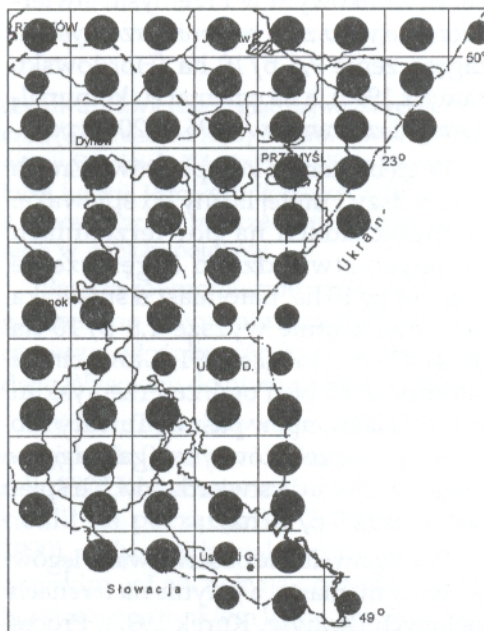
Status. Średnio liczny gatunek gniazdowaty, przelotny, regularnie zimujący.

Środowisko. Notowany we wszystkich drzewiastych siedliskach, nawet niewielkich zadrzewieniach śródpolnych, wiklinach nadrzecznych. Wnikał do centrum większych miast. Dochodzi do górnej granicy lasu.

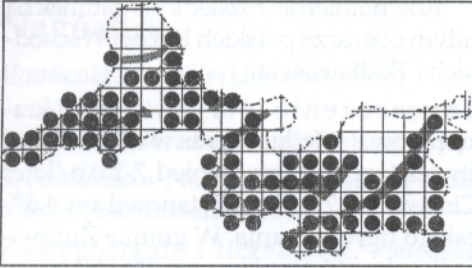
Występowanie i liczebność. Uważany w XIX stuleciu za liczny gatunek lęgowy i przelotny (Zawadzki 1840, Pietruski 1860, Dzieduszycki 1880). Domaniewski (1915) przypuszczał, iż pojedyncze ptaki mogą zimować w Galicji.

Równomiernie rozsiedlony gatunek na całym obszarze polskich Karpat Wschodnich i Podkarpacia.

Zagęszczenie. Na powierzchni krajobrazowej Wielkie Błonia w dolinie Sanu stwierdzono zagęszczenie 1,7-2,0 p/km²; Cisowa – 6,7 p/km² i stanowił on 4,6% całego ugrupowania. W gminie Żurawica liczebność oceniono na 500-550 par w zagęszczeniu 5,5 p/km² i stanowił około 2,1% całego zespołu ptaków gminy (Hordowski 1998). Na małych powierzchniach próbnych w okolicy Przemysła zagęszczenie wynosiło do 9,3 p/10 ha. Najliczniej występował wzdłuż brzegów lasów (z rozwiniętym podszyciem) stykających się z polami uprawnymi i łąkami. Osiągał tu średnio 5,9 p/10 ha (n=12 powierzchni), natomiast wewnątrz lasów był mniej liczny średnio 2,8 p/10 ha (n=13 powierzchni). Najwyższe zagęszczenie wśród siedlisk leśnych (bez wzglę-

Ryc. 91. Rozmieszczenie kosa (*Turdus merula*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

Ryc. 92. Występowanie kosa (*Turdus merula*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objasnienia jak na ryc. 8.

du czy powierzchniowo badawcze znajdowały się na brzegu lasu czy w jego wnętrzu) stwierdzono w grądach średnio 6,7 p/10 ha ($n=5$), następnie w sośninach z bogatym podszyciem 5,2 p/10 ha ($n=5$) oraz łągach 4,8 p/10 ha ($n=4$). W buczynie karpackiej zagęszczenie było znacznie mniejsze 2,7 p/10 ha ($n=11$); w parkach wiejskich średnio 1,8 p/10 ha. W parku zamkowym w Przemyślu stwierdzono najwyższe w regionie przemyskim zagęszczenie 9,6 p/10 ha (Hordowski, Kunysz 1993), a na cmentarzu komunalnym gniazdowało w 1996 – 20-25 par.

W głębi dużych kompleksów leśnych był rzadszy i mniej liczny od śpiewaka. W Bieszczadach na powierzchniach próbnych stwierdzono zagęszczenie kosa 0,9 p/10 ha, natomiast u śpiewaka było dwukrotnie wyższe 1,8 p/10 ha ($n=4$) (Cichoń i Zajac 1991, Głowaciński i Profus 1996). Na Pogórzu Przemyskim w głębi lasów, np. w paśmie Turnicy lub w okolicy Krzeczkowej osiągał zagęszczenia zbliżone do stwierdzonych u śpiewaka (ok. 2,5 p/10 ha).

W Przemyślu nie obserwowano łągów w centrum miasta, a jedynie na terenach zielonych (Kunysz, Kurek 1997). Proces osiedlania się kosa „miejskiego” w Przemyślu miał miejsce w latach 1947-1955

(Sokołowski 1947, Graczyk 1959). Na terenach wiejskich nie stwierdzony, z wyjątkiem większych miejscowości liczących kilka tysięcy mieszkańców.

Wędrownik i zimowanie. Przyłot wiosenny przypadał na połowę marca. Wędrował najczęściej pojedynczo, rzadko w niewielkich grupach, np. 5 X 1986 – 13 ptaków w stadzie w Przemyślu (H. Kurek).

W Przemyślu mniej więcej od lat 70. zimował regularnie. Niekiedy tworzył większe skupienia, np. 5 I 1983 – 10 samców żerujących na głogu w Zielonce. W Arboretum w Bolestraszcach 1994-97 stwierdzono zimowanie 5-12 kosów, średnio w kolejnych latach 1994/95 – 7,8, 1995/96 – 10,6 i 1996/97 – 2,6 os./10 ha/liczenie. W sezonie 1994/95 średnio na 4 samce przypadała 1 samica (Czernicki 1995, 1997). W parku zamkowym w Przemyślu w sezonie 1994/95 stwierdzono średnio 1,3 os./10 ha/liczenie, a parku w Krasieczynie 1 samca i 1 samicę (Kunysz 1995a, 1996). Na obszarze Łańcuta zimowało w latach 90. – 30-50 kosów, np. 30 XII 1998 – 39 ptaków w tym 30 samców (B. Pelc). W lasach Podkarpacia i brzeżnych partiach Pogórza Przemyskiego zimował także regularnie, choć bardzo nielicznie. Poza tym zimowanie stwierdzono we wszystkich większych miastach Podkarpacia.

Elementy biologii łągowej. Gniazda umieszczone były najczęściej przy pniu głównym lub na bocznych gałęziach drzew i krzewów, średnio 2 m nad ziemią ($n=65$) (0-6 m). Tylko 5 gniazd stwierdzono umieszczonych w innych miejscach, np. na kupie chrustu, ściętym pniu drzewa, a jedno znaleziono na ziemi, na ostro opadającym stoku. Z 40 gniazd, gdzie stwierdzono pełne zniesienia w 2 były 3 jaja, 18 x 4, 18 x 5, 2 x 6 jaj, średnio 4,5 jaja. Najwcześniej łąg stwierdzono 17 IV 1990 – 3 jaja wysiadujące; szczyt przystępo-

wania do lęgów następował w trzeciej dekadzie kwietnia; najpóźniejszy lęg stwierdzono 1 VII 1988 – 4 jaja. Wymiary 165 jaj z okolic Przemyśla 29,43 x 21,60 mm (sd=1,13 i 1,29) (Hordowski 1998)

W parku w Łańcucie znalezione gniazda znajdowały się: 4 na krzewach tawuły, po 3 w biezie czarnym i jaśminie, po 2 w krzewach tarniny i dzikim winie oplatającym mury oraz jedno pod krzewem forsycji ukryte w trawie (Kulczycki 1966).

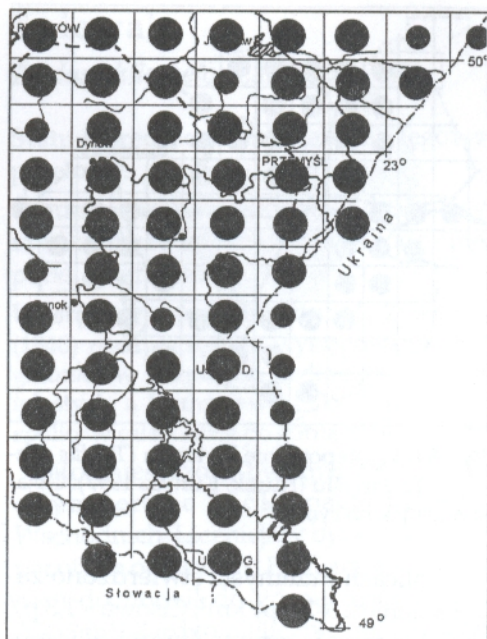
Kwiczoł

Turdus pilaris Linnaeus, 1758

Status. Średnio liczny gatunek lęgowy, regularnie przelotny i zimujący.

Środowisko. Doliny potoków i rzek, parki, ogrody, cmentarze, zielenie wiejska, rezerwy śródpolne, w górach i na pogórzu w przerzedzonych lasach położonych w szerokich dolinach rzek i potoków, starych sadach owocowych (dochodził do 700 m).

Występowanie i liczebność. Według Tomiałowicza (1990) do końca XVIII w. gniazdował tylko na Mazurach i Pomorzu. W Galicji Zawadzki (1840) nie stwierdził gniazdowania; również Pietruski (1840, 1860) w latach 20. i 30 XIX w. uważał go za przelotnego i zimującego. Jednak Dzieduszycki (1880) w połowie XIX w. na obszarze Podkarpacia obserwował liczne lęgi, poza tym jako lęgowy stwierdził w tym czasie w Rzeszowie i okolicy (Schaitter 1868). U stóp wysokich gór albo nie występował albo był bardzo rzadki, np. Brunicki (1889) nie stwierdził go w okolicy Stryja. Natomiast na całym pogórzu był częsty (Niezabitowski 1901, Dunajewski 1934). Według Strautmana (1954) zasiedlanie najwyższych gór rozpoczął kwiczoł w latach 40 XX w. Grodziński (1957) nie podał go w spisie ptaków Bieszczad. Natomiast Cais (1965) na początku lat 60. stwierdził prawdopodobnie lęgowe ptaki w Ustrzykach Dolnych. W tym samym czasie rozpoczął się pro-

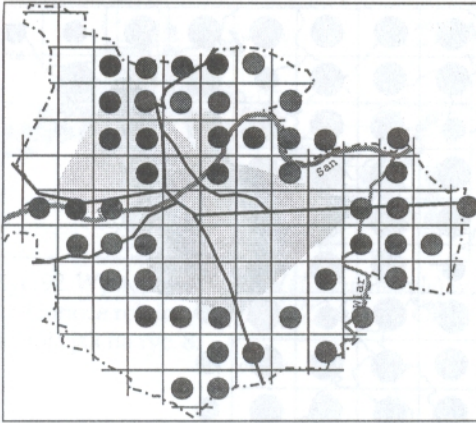
Ryc. 93. Występowanie kwiczoła (*Turdus pilaris*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

ces inwazji kwiczoła w głąb najwyższych Bieszczad (Głowaciński 1969). W 1967 stwierdził on, np. w Berechach Górnych i dolinie Wołosatki kilka kolonii lęgowych liczących 3-10 gniazd usytuowanych w przerzedzonych drzewostanach w pobliżu potoków.

Bardzo równomiernie rozmieszczony gatunek na całym obszarze badań, począwszy od dolin górskich w Bieszczadach Wysokich do nizin na Podkarpaciu.

W Przemyślu stwierdzony na 48 stanowiskach (Kunysz 1997, Kunysz i Kurek 1997). W Rzeszowie parki miejskie zasiedlił na początku lat 70. (Tomiałowicz 1990), z drugiej jednak strony w parku miejskim w Łańcucie na początku lat 60. był stałym gatunkiem lęgowym w liczbie do 9 par (Kulczycki 1966).

Zagęszczenie. Na powierzchni krajoobrazowej Wielkie Błonia w dolinie Sanu

Ryc. 94. Występowanie kwiczoła (*Turdus pilaris*) w Przemysław (Kurek, Kunysz 1997). Objasnienia jak na ryc. 9.

w okolicach Przemysław stwierdzono zagęszczenie 2,3-2,6 p/km²; Cisowa – 1,3 p/km². Na terenie gminy Żurawica liczebność oceniono na 130-150 par w zagęszczeniu 1,5 p/km².

Wielkość kolonii w latach 80 i na początku 90. była nieduża, np. w okolicach Przemysław stwierdzono kolonie liczące po: Kosienice 9-18 i 4-8 par, Waclawice – 7-9 par, Maćkowice – park 9-13 par, Łowce – park 8-10 par, Więckowice – park 18 par; na starorzeczach Sanu: Buszkowice – 5-7 par, Nienowice – 7 par (Hordowski, Czernicki 1994). Największą kolonię stwierdzono na skraju lasu sosnowego w pobliżu Bobrowki na Podkarpaciu liczącą w 1990 – 38 gniazd (Hordowski 1991).

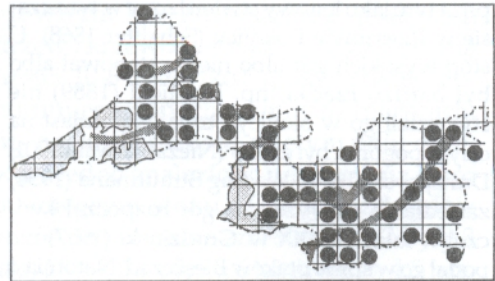
W latach 80. gniazdował w miejscowości Kosienice trzech wyodrębnionych koloniach. Od początku lat 90. wszystkie kolonie stawały się coraz mniej liczne, a ptaki zaczęły gniazdować pojedynczymi parami na obszarze całej miejscowości. W 1998 na terenie całej gminy Żurawica nie udało się stwierdzić wyraźnych kolonii lęgowych, np. w zadrzewieniu śródpolnym fort XIIIb pod Bolestraszcycami w 1984 gniazdowało 15 par, a w 1998 roz-

proszaniu 2-3 pary. Dwie kolonie istniały co najmniej 15 lat i corocznie zlokalizowane były na tym samym terenie wielkości 0,5-2,5 ha.

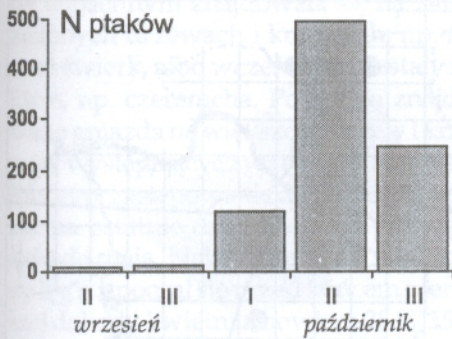
Mimo rozproszenia wydaje się, iż nastąpił wzrost liczebności, czego potwierdzeniem może być liczba par gniazdujących w Arboretum w Bolestraszcycach 1987 – 1 para, 1994-98 – 7-8 par (Hordowski 1998).

Wędrownik i zimowanie. Jesienna wędrownik w okolicach Przemysław rozpoczęła się na ogół w trzeciej dekadzie września, a szczyt przelotu następował w drugiej dekadzie października (H. Kurek). Średnia wielkość wędrującego stada wynosiła 12 ptaków (n=123). Czasami jednak tworzył duże stada, np. corocznie w okolicy stawów w Lesku obserwowano w marcu stada 100-500 żerujących ptaków (Ćwikowski 1996).

Zimował corocznie w różnej ilości, w niektóre lata, np. zimą 1993/94 był wręcz liczny, natomiast zimą 1998/99 w rejonie Przemysław rzadki i rozproszony. W Arboretum w Bolestraszcycach, w latach 1994-97 stwierdzono średnio w kolejnych latach 1994/95 – po 2,2, 1995/96 – 1,5 i 1996/97 – 7,0 os./10 ha/liczenie (Czernicki 1997); w parku miejskim w Przemysław średnio 3,1 os./10 ha/liczenie (Kunysz 1995a). Na ogół notowany w stadach po kilkanaście/kilkadziesiąt ptaków,

Ryc. 95. Występowanie kwiczoła (*Turdus pilaris*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objasnienia jak na ryc. 8.

Ryc. 96. Dynamika jesiennego przelotu kwiczoła (*Turdus pilaris*) w Przemyślu w latach 1984-89 (H. Kurek)

rzadko tworzył większe koncentracje, np. 26 XII 1982 – około 2000 ptaków (Hordowski, Kunysz 1991) lub 15 XII 1984 – około 1500 ptaków w Przemyślu (H. Kurek).

Elementy biologii lęgowej. W okolicach Przemyśla 84 gniazda znajdowały się średnio 6,7 m nad ziemią (3-14 m); umieszczone były prawie w 95% w rozwidleniu pnia głównego albo na bocznych gałęziach drzew. Tylko w kilku przypadkach stwierdzono inną lokalizację, np. w starym gnieździe sroki. 94% gniazd znajdowało się na drzewach liściastych; w 11 gniazdach stwierdzono średnio 4,8 jaja (3-6); w 9 gniazdach średnio 4,3 młodego. Najwcześniejsze ptaki przystępujące do budowy gniazda stwierdzono 30 III 1999, a 3 IV już wysiadywanie. Szczyt przystępowania do lęgów przypadał na drugą lub trzecią dekadę kwietnia. Najpóźniejszy lęg zanotowano 10 VII 1985 – karmienie młodych. W parku w Łańcucie znalezione gniazda znajdowały się na dębie 10, lipie 6, wiązcie 5 i na plataniu 4 gniazda (Kulczycki 1966). Wymiary jaj z okolic Przemyśla 28,98 x 21,24 mm (n=121, sd=1,33 i 0,77) (Hordowski 1998b).

Śpiewak

Turdus philomelos C.L. Brehm, 1831

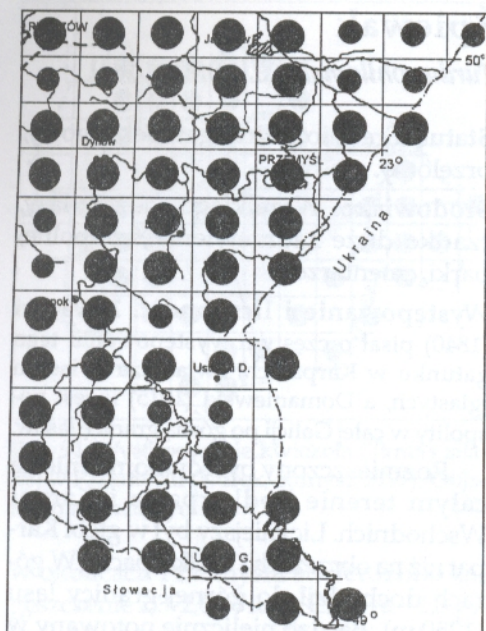
Status. Średnio liczny gatunek lęgowy, przelotny.

Środowisko. Wszelkiego rodzaju lasy, rzadko duże zadrzewienia śródpolne, parki, cmentarze.

Występowanie i liczebność. Zawadzki (1840) pisał o częstym występowaniu tego gatunku w Karpatach, zwłaszcza w lasach iglastych, a Domaniewski (1915) iż jest pospolity w całej Galicji po górną granicę lasów.

Rozmieszczone był równomiernie na całym terenie Podkarpacia i Karpat Wschodnich. Liczniejszy był w głębi Karpat niż na obrzeżach i Podkarpaciu. W górach dochodził do górnej granicy lasu (1250 m). Bardzo nielicznie notowany w dużych parkach, cmentarzach lub zadrzewieniach śródpolnych. W Przemyślu stwierdzony jedynie na 5 stanowiskach (Kunysz, Kurek 1997). Praktycznie nie obserwowany wśród osiedli ludzkich.

Zagęszczenie. Na powierzchni Cisowa na Pogórzu Przemyskim stwierdzony w zagęszczeniu 2,4 p/km². W gminie Żurawica liczebność oszacowano na 240-260 par, w przeciętnym zagęszczeniu 2,6 p/km², a poza lasami stwierdzony tylko na trzech stanowiskach. Na małych powierzchniach próbnych w rejonie Przemyśla osiągał zagęszczenia do 4,5 p/10 ha, zwłaszcza w strefie ekotonalnej. Najwyższe średnie zagęszczenie zanotowano w grądach 3,4 p/10 ha, niższe w łągach 2,6 p/10 ha; w sośninach z silnie rozwiniętym podsyciem 2,0 p/10 ha; w buczynie karpackiej 1,9 p/10 ha. Wysokie zagęszczenie stwierdzono w lasach jodłowych Pogórza Przemyskiego ponad 3 p/10 ha (Kunysz 1994, 1995). Na powierzchniach próbnych położonych wewnątrz kompleksów leśnych osiągał śred-

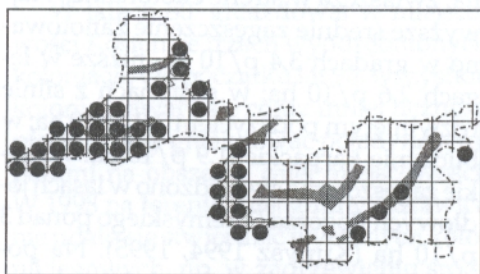

Ryc. 97. Występowanie śpiewaka (*Turdus philomelos*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc 6.

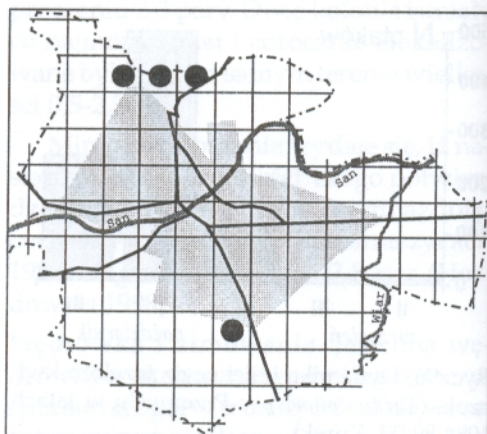
nio 1,9 p/10 ha (n=13), natomiast położonych na brzegach 2,8 p/10 ha (n=12).

W Bieszczadach Wysokich stwierdzono zagęszczenia wyższe niż u kosa, na 4 powierzchniach średnio 1,8 p/10 ha (Cichoń i Zajac 1991, Głowaciński i Profus 1996).

Wędrówka. Przylot wiosenny nastąpił w rejonie Przemyśla w latach 1966-98

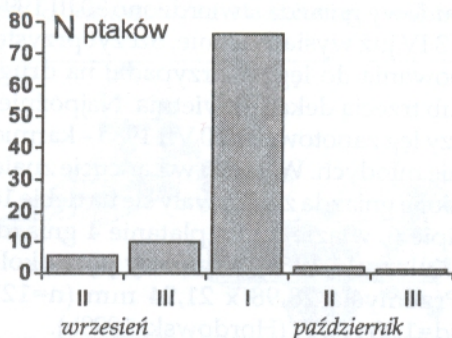
Ryc. 98. Występowanie śpiewaka (*Turdus philomelos*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objasnienia jak na ryc 8.

Ryc. 99. Występowanie śpiewaka (*Turdus philomelos*) w Przemyślu (Kunysz, Kurek 1997). Objasnienia jak na ryc 9.

średnio 20 III, najwcześniej 6 III 1990 (Hordowski *et al.* 1993). Przelot jesienny rozpoczął się we wrześniu, najliczniej przelatywał w pierwszej dekadzie października. Lecił na ogół pojedynczo, rzadko obserwowany w stadach do 25 ptaków (średnio 2,0 osobnika, n=67), wyjątkowo 31 III 1997 około 90 ptaków w Łańcucie (Pelc 1998).

Elementy biologii lęgowej. 56 gniazd znajdowało się średnio na wysokości 2,5 m (30-650 cm). Większość gniazd w okre-

Ryc. 100. Dynamika jesiennego przelotu śpiewaka (*Turdus philomelos*) w Przemyślu w latach 1984-89 (H. Kurek)

sie wiosennym znajdowała się na zimozielonych drzewach i krzewach, np. sosna i świerk, albo wcześniej wyrastały im liście, np. czeremcha. Poza tym znajdowano gniazda na większości drzew i krzewów występujących w rejonie Przemyśla. Szczyc przystępowania do lęgów przypadał na ostatnie dni kwietnia i pierwszą dekadę maja. Najwcześniejszy znaleziony lęg rozpoczął się przed końcem pierwszej dekady kwietnia, bowiem 28 IV 1989 w gnieździe stwierdzono 5 kilkunastu piskląt. Wielkość zniesienia wynosiła 3-6 jaj, średnio 4,3 jaja ($n=32$) 4×3 , 17×4 , 11×5 , 1×6 jaj. Wymiary 99 jaj z okolic Przemyśla $27,11 \times 20,82$ mm ($sd=1,16$ i $1,07$) (Hordowski 1998b).

Droździk

Turdus iliacus Linnaeus, 1766

Status. Sporadycznie lęgowy, przelotny i zimujący.

Występowanie i liczebność. Według danych autorów (Zawadzki 1840, Wodzicki 1851, Pietruski 1860) pojawiał się na przelotach, choć sporadycznie mógł gniazdować w „Karpatach”.

W dniach 7 V-1 VI 1964 obserwowano kilka ptaków w świerczynie karpackiej oraz odłowiono 5 osobników (większość w wieku immaturalnym) na Połocyzszczy (Borowski 1968). W dniach 15-24 VII 1964 Głowaciński (1969) spotkał kilka ptaków w lasach mieszanych, także na Połocyzszczy i Ryczywole. Tomiałojć (1990) twierdził, iż były to ptaki lęgowe. Grodziński (1957) znalazł martwego ptaka w 1952 między Smolnikiem a Dwernikiem.

Ponownie prawdopodobnie lęgową parę obserwowano w 1993 w dolinie Terebowca koło Ustrzyk Górnych (Głowaciński, Profus 1996) w heterogenicznej lęgowej olszynie. Na południe od Ustrzyk Gór-

nych 9 V 1995 obserwowano śpiewającego samca na skraju olszyny (M. Ostański).

Na Pogórzu Przemyskim 5 V 1984 obserwowano jednego ptaka w lesie jodłowym opodal Bryliniec. Późniejsze kontrole nie wykazały już obecności gatunku (Hordowski, Kunysz 1991).

Wędrownik i zimowanie. Regularnie przelotny wiosną i jesienią. Wędrował przede wszystkim nocą. Spotykany na ogół w niewielkich grupach do 20 ptaków lub pojedynczo z innymi gatunkami drozdów. Rzadko spotykany w stadach do 100 ptaków 24 IV 1982 w Przemyślu (Hordowski, Kunysz 1991). W czasie dziennych obserwacji w Przemyślu najliczniej leciał w październiku; średnia wielkość stada ($n=52$) wynosiła 10 ptaków (H. Kurek). Najwcześniej stwierdzony 6 III 1994 (być może zimujący) ptaki obserwowano w dolinie Stebnika (Ćwikowski 1995).

W Arboretum w Bolestraszcach obserwowano w sezonie 1995/96 jednego stale zimującego ptaka (Czernicki 1997) oraz 12-13 1998 jeden ptak przy karmniku w Przemyślu (K. Zadorożny).

Paszkot

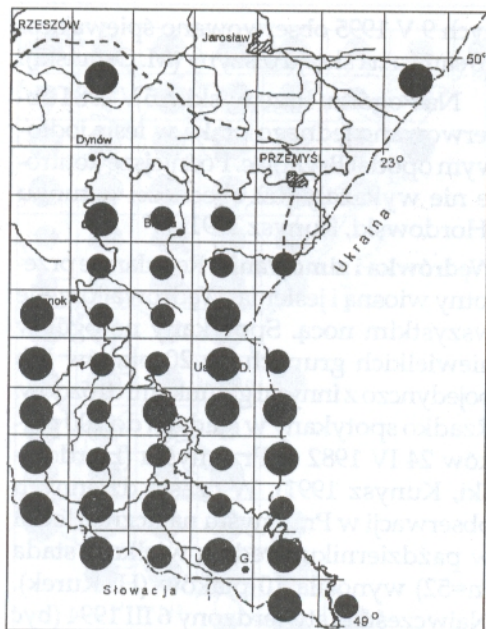
Turdus viscivorus Linnaeus, 1758

Status. Nieliczny gatunek lęgowy, przelotny i zimujący.

Środowisko. Dojrzałe lasy bukowo-jodłowe, bory sosnowe i mieszane

Występowanie i liczebność. W XIX w. prawdopodobnie równie nieliczny i jak podkreślał Dunajewski (1934) jego rozmieszczenie było wybitnie plamowe. W okolicy Rzeszowa miał być rzadki, ale lęgowy (Schaitter 1868). Niezabitowski (1901) w okolicach Chyrowa uważał go za pospolitego.

Na Podkarpaciu obserwowany w północnych obszarach, gdzie zasiedlał bory sosnowe, np. w lesie w Wyżnem w doli-

Ryc. 101. Występowanie paszkota (*Turdus viscivorus*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc 6.

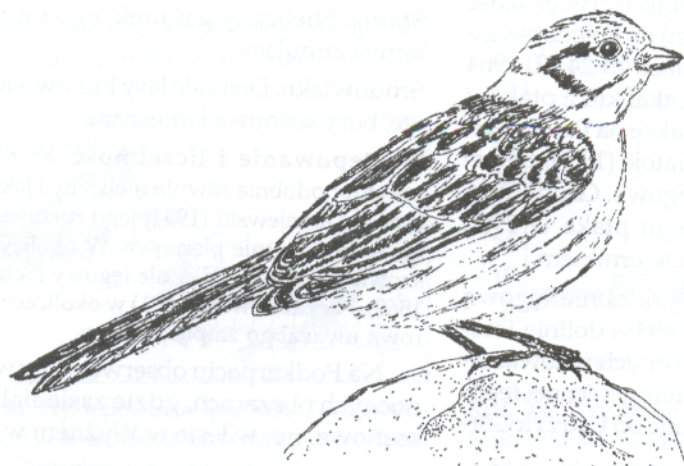
nie Wisłoka (lata 90.) stwierdzono gniazdowanie kilku/kilkunastu par (M. Baran). Nie występował na Progu Lessowym. Na-

tomiast począwszy od lasów Pogórza Przemyskiego, w głąb Karpat do Bieszczad Wysokich notowany równomiernie, acz w rozproszeniu. Występował po górnej granicy lasu.

Praktycznie brak ocen liczebności, a jedynie Głowaciński i Profus (1996) stwierdzili w dolinie Terebowca koło Ustrzyk Górnych 1,7 p/10 ha.

Wędrownik i zimowanie. Na Pogórzu Przemyskim zimował regularnie, np. 22 XII 1984 – 12 ptaków w Brylińcach lub 9 I 1984 w Krzeczkowej – 2 ptaki. W sezonie 1996/97 widziano kilka ptaków nad Wisłokiem koło Woli Dalszej (Pelc 1998) oraz w Wyżnem, np. 27 XII 1991 – 8 osobników (M. Baran). Według Ćwikowskiego (1995) przelot wiosenny rozpoczynał się od trzeciej dekady lutego oraz jesienią w październiku. W okresie wędrowności obserwowany w dużych stadach do 80 ptaków – 12 IV 1997 (Pelc 1998).

Elementy biologii lęgowej. 6 VI 1987 znaleziono gniazdo w okolicy Mucznego z 8 dniowymi pull. (Cichoń, Zajac 1991); 7 V 1988 – gniazdo w Wyżnem (M. Baran).

Świerszczak

Locustella naevia (Boddaert, 1783)

Status. Bardzo nielicznie lęgowy, zwłaszcza na Podkarpaciu, w górach stwierdzono pojedyncze stanowiska.

Środowisko. Wilgotne łąki, starorzecza, stawy, niewielkie obszary podmokłe, doliny rzek i potoków w otoczeniu łąk.

Występowanie i liczebność. W XIX w. uważany za częstego na rozległych łąkach i błotach (Dzieduszycki 1880, Domaniewski 1915).

Stanowiska lęgowe (śpiewające samce) w drugiej połowie lat 80. i w latach 90. stwierdzono przede wszystkim na Podkarpaciu i w dolinie Sanu: stawy w Starzawie 2-4 śpiewające samce (Kunysz 1993); starorzecza w: Buszkowicach (1), Hurku (2-3) (Kurek 1993), Piganach (4), Stubienku (1), Nienowicach (4), Torkach (3), Wietlinie (3), Radymnie (1), Wyszaty-

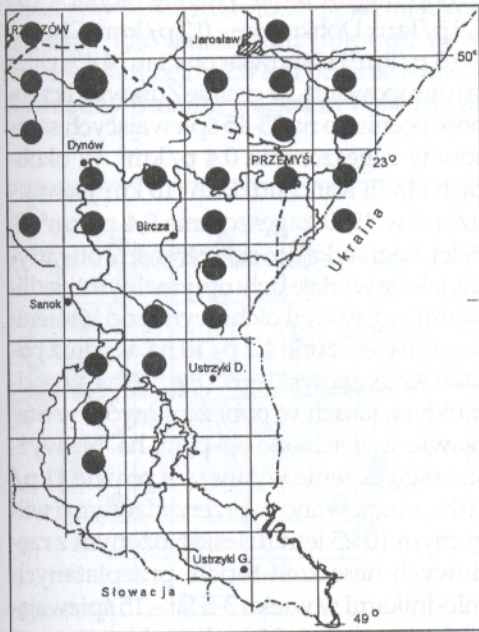
cach (2-3). Pozostałe znane stanowiska: stawy w Krzywcy (lata 80. 1-2 samce), łąki pod Cieszacinem (1), łąki w Zarzeczcu (1), wikliny nadrzeczne nad Sanem w Bolestraszczykach i Buszkowickach (1), łąki w Kosienicach (1) i Rożubowicach (1) oraz Hadlach Kańczudzkich (1 - B. Pelc), osadniki ścieków w Siedliskach i Wólce Małkowej (1), dolina Wiaru koło Grążiowej i Trójcy (po 1) oraz w okolicy Bezmiechowej Górnej w dolinie Sanu, 3 śpiewające samce na stawach leskich (M. Filipek).

Zapewne część nieodkrytych stanowisk położonych będzie w wiklinach nadrzecznych wzdłuż Sanu począwszy od Sanoka, np. na około 10 km odcinku Sanu od Buszkowic do Wyszatyc stwierdzono w 1996 - 2 śpiewające samce. Poza tym pod Dynowem w 1989 stwierdzono regularnie śpiewającego ptaka (Hordowski 1991). W Górach Sanocko-Turczańskich obserwowany w Bykowcach oraz w Myczkowcach w zatoce Bereźnicy (Skowroński 1996).

U podnóża Bieszczad obserwowano ptaki w dolinie Balniczki na terenie dawnej wsi Balnica 28 VI 1985 - 1 śpiewający samiec; w Kalnicy 20 V 1990 i 24 V 1995 - 1 samiec; na dużych łąkach w Tarnawie - 2 samce (może przelotne) 11 V 1995 (600 m) (M. Ostański) i koło Mucznego (725 m) (Walasz, Mielczarek 1992).

W Przemyślu stwierdzony w latach 1980-90 na dwóch stanowiskach: za parkiem Zamkowym oraz starorzeczcu Sanu koło Kruhela Małego (Kunysz, Kurek 1997). W Przeworsku stwierdzono wyraźny wzrost liczebności i w drugiej połowie lat 90. co najmniej kilka par gniazdowało nad Mleczką (W. Kapusta). W okolicach Łańcuta prawdopodobnie lęgowe ptaki obserwowano koło Woli Dalszej i na stawach rybnych w Korniaktowie (Pelc 1988).

Na podmokłych łąkach w okolicy Trziciany i Mrowli pod Rzeszowem wy-

Ryc. 102. Występowanie świerszczaka (*Locustella naevia*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

stępował regularnie w zagęszczeniu 0,4 p/10 ha, a na powierzchni Trzciana stwierdzono 4 samce (Kawa 1988)

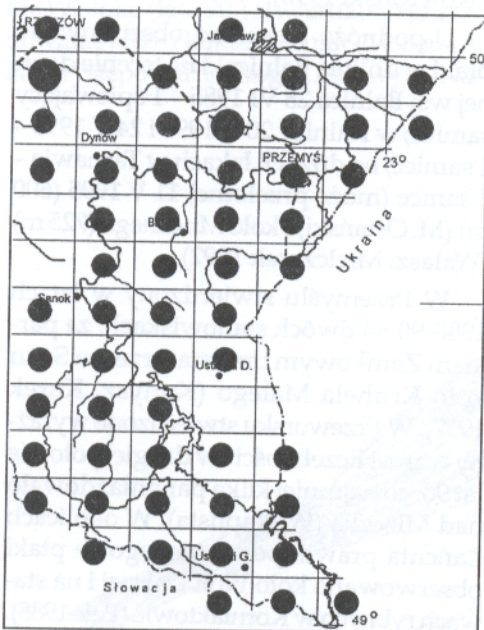
Wędrownka. Najwcześniejsza obserwacja – 2 V 1852 w Zarzeczcu zastrzelono dorosłą samicę (Dzieduszycki 1880).

Strumieniówka

Locustella fluviatilis (Wolf, 1810)

Status. Nieliczny gatunek lęgowy, wędrowny.

Środowisko. Wikliny nadrzeczne przerośnięte wysoką roślinnością zielną, zakrzaczone łąki, wilgotne brzegi lasów, doliny potoków w otoczeniu łąk, pojedyncze pary notowano w zarośniętych parkach wiejskich, wśród pól uprawnych z niewielkimi krzewami, zdziczałe sady w dolinach potoków. Dochodziła w górach do wysokości 800 m.

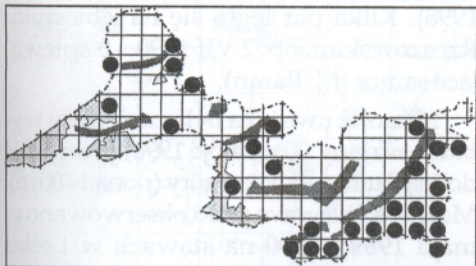

Ryc. 103. Występowanie strumieniówki (*Locustella fluviatilis*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

Występowanie i liczebność. W odpowiednich siedliskach, jak łożowiska, wilgotne gaje itp., uważana była za dość częsty gatunek lęgowy, zwłaszcza na nizinach (Dzieduszycki 1880, 1895, Domaniewski 1915).

Była najliczniejszym gatunkiem z rodzaju *Locustella* rozmieszczonym równomiernie na całym obszarze Karpat Wschodnich i Podkarpacia. Grodziński (1957) w latach 1952-56 w Bieszczadach nie obserwował tego gatunku. Cais (1965) w latach 1958-1964 najgłębiej w górach śpiewające ptaki notował koło Wojtkowej i Krościenka opodal Ustrzyk Dolnych. Natomiast Głowaciński (1969) w maju 1967 głosy pojedynczych ptaków słyszał w dolinie górnej Solinki powyżej Moczarnego oraz nad Wołosatym. W latach 80. i 90. strumieniówka była już szeroko rozpowszechniona w prawie wszystkich dolinach potoków do wysokości 750 m.

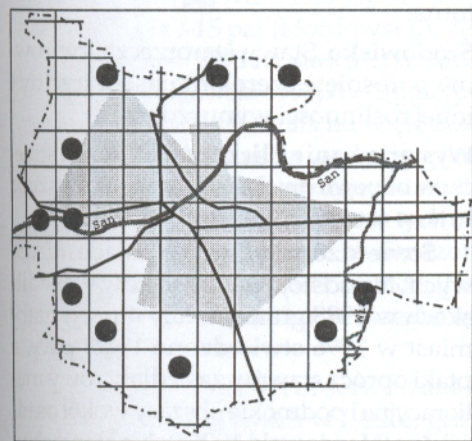
Zagęszczenie. Na powierzchniach krajobrazowych w okolicach Przemysła stwierdzono zagęszczenia: Wielkie Błonia – 1,7-1,9 p/km²; Dobkowice – 0,2 p/km²; Cisowa – 6,3 p/km² i stanowiła ona tam 4,4% całego ugrupowania. W gminie Żurawica liczebność oceniono na 35-45 śpiewających samców w zagęszczeniu 0,4 p/km². W okolicach Hadli Kańczudzkich (10 km²) stwierdzono w 1999 zagęszczenie 0,4 p/km² (B. Pelc). Łęgi stykające się z terenami otwartymi, jak się wydaje były optymalnymi siedliskami, np. w łągu olchowym pod Kosienicami stwierdzono 4,2 p/10 ha, wzdłuż potoku Krzeczковского 3,8 p/10 ha, w podmokłych lasach w pobliżu stawów w Starzawie stwierdzono 5,3 p/10 ha. Najwyższe zagęszczenie wynoszące prawie 11 p/10 ha zanotowano w przeredzonym i wilgotnym 10-25 letnim lesie złożonym z rzędowych nasadzeń topoli, przeplatanych młodnikami w wieku 3-5 lat – 15 śpiewających samców na 14 ha lasu. Na starorzeczach w dolinie Sanu występowała w ilości 1-7 śpiewających samców, w zagęszcze-

Ryc. 104. Występowanie strumieniówki (*Locustella fluviatilis*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objasnienia jak na ryc. 8.

niu do 3 samców/10 ha (Hordowski, Czernicki 1994). W okolicach Rzeszowa na powierzchni Trzciana stwierdzono 0,5 p/10 ha (Kawa 1998). W dolinie potoku Stebnik zanotowano 1 p/10 ha (Ćwikowski 1995a).

W Bieszczadach Wysokich w trakcie jednorazowych liczeń stwierdzono interesujące zagęszczenia (A. Wuczyński): 7 VII 1994 – na 4,5 km odcinku doliny potoku Paniszczówka na terenie dawnej wsi Paniszczów stwierdzono 25 śpiewających samców (5,5 samca/km potoku); 18 V 1994 – 4 samce na 2,5 km odcinku Solinki między Bukiem a ujściem Wetliny; 21

Ryc. 105. Występowanie strumieniówki (*Locustella fluviatilis*) w Przemyślu (Kunysz, Kurek 1997). Objasnienia jak na ryc. 9.

V 1994 – 8 samców na 3,5 km doliny potoku Wołkowyja między Radziejową a Tyskową oraz 6 VII 1994 – 5 samców na 3,5 km potoku Czarny od Skorodnego do Polany.

Zmiany liczebności. Ze względu na suche lata 1990-96 i powolny zanik wilgotnych łąk w pobliżu lasów na niektórych obszarach gminy Żurawica stwierdzono zmniejszenie liczebności, np. pod Kosienicami w latach 1988-90 było tu 7-8 stanowisk, podczas gdy w 1998 tylko 2-3 śpiewające samce. Natomiast wzdłuż Sanu jej liczebność wydaje się być od lat ustabilizowana. W 1992 na odcinku 10 km od Wyszatyc do Bolestraszyc stwierdzono 11 śpiewających samców, natomiast w 1997 – 10 samców. Zmiany w Bieszczadach omówiono we wstępie.

Wędrowka. Przyłot w okolice Przemyśla następował w latach 1966-1997 średnio 9 V, najwcześniejsza obserwacja 6 V 1990 (Hordowski *et al.* 1993).

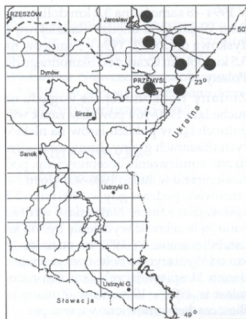
Brzęczka

Locustella luscinioides (Savi, 1824)

Status. Nieliczny gatunek lęgowy na niżu, wędrowny.

Środowisko. Stawy rybne, starorzecza, małe bagienka z dość dobrze rozwiniętą roślinnością wynurzona (trzcina, pałka wodna, turzyce).

Występowanie i liczebność. W XIX stuleciu uważana była za bardzo rzadką i we wschodniej Galicji znane były tylko trzy stanowiska, m.in. w dolinie Sanu w powiecie jarosławskim (Dzieduszycki 1895, Domaniewski 1915). Józefik (1961) oprócz stanowiska w Hurku obserwował śpiewającego samca pod Chałupkami koło Radymna. Cais (1965) w dniach 15-19 V 1964 obserwował brzęczkę w trzcinach stawów na Lipowicy w Przemyślu. Obecnie stanowiska te nie istnieją.

Ryc. 106. Występowanie brzczyki (*Locustella luscinioides*) na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

Na Podkarpaciu obserwowana była na następujących stanowiskach: starorzecze w Buszkowicach (1994) – 4 śpiewające samce (Hordowski, Czernicki 1994); zarastające starorzecze w Radymnie (1988) – 1 samiec, skąd podawał ją Józefik (1961); Wietlinem – 2 samce i Piganami – 3 samce (1994). Pod koniec lat 80. występowała także w Nienowicach (Hordowski 1991).

Na stawach w Starzawie w latach 1982-88 stwierdzono 4 śpiewające samce, natomiast w latach 1989-91 – 6 par, a specjalnie poszukiwania w 1992 wykazały 8 par w zagęszczeniu około 1 p/10 ha roślinności wynurzzonej (Kunysz 1993). Na starorzeczu w Hurku w latach 1986-87 regularnie gniazdowało 6-8 par, a 21 VII 1986 stwierdzono maksymalnie 12 śpiewających samców. W latach 50. obserwował ją tam Józefik (1961). Poza tym w czerwcu 1998 czterokrotnie słyszano samca na stawach w Korniaktowie (Pelc

1998). Kilka par lęgo się na Zbiorniku Rzeszowskim, np. 2 VII 1990 – 3 śpiewające samce (M. Baran).

Mimo, iż uważana była za element wybitnie nizinny (Tomiałojć 1990) przenikała doliną Sanu głęboko w góry (ponad 400 m). Możliwe, iż lęgowe ptaki obserwowano w maju 1989 i 1990 na stawach w Lesku (M. Filipek), jednak w następnych latach już nie napotkana (Ćwikowski 1996). Ponadto w maju 1990 stwierdzono śpiewającego samca na stawie w Bóbrce (M. Filipek).

Wędrownka. Przyłot w okolicy Przemysła następował w latach 1966-1997 średnio 22 IV, najwcześniejsza obserwacja 16 IV 1986 (Hordowski *et al.* 1993). 6 IX 1977 obserwowano śpiewającego ptaka przy potoku Wołosaty, co świadczy, iż gatunek ten leciał przez łańcuch Karpat (Borowiec, Borowiec 1979). Poza tym w trzeciej dekadzie kwietnia 1990 słyszano samca na Zbiorniku w Myczkowcach (M. Filipek).

Rokitniczka

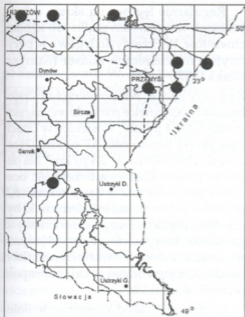
Acrocephalus schoenobaenus (Linnaeus, 1758)

Status. Nieliczny gatunek lęgowy, przelotna.

Środowisko. Stawy, starorzecza, żwirownie porośnięte szerokim pasem trzciny i innej roślinności wynurzzonej.

Występowanie i liczebność. W XIX stuleciu w odpowiednich środowiskach uważana była za częstą (Domaniewski 1915).

Stwierdzona tylko na 6 polach atlasowych. Na odstojnikach ścieków w Siedliskach w 1988 gniazdowały 4 pary, natomiast w 1996 stwierdzono 19-23 pary, a ptaki oprócz stawów zasiedlały rowy melioracyjne i podmokłe obszary wokół osadników (Hordowski 1996a). Na stawach w Starzawie w 1992 stwierdzono 40 śpiewających samców (Kunysz 1993). Poza

Ryc. 107. Występowanie rokitniczki (*Acrocephalus schoenobaenus*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

stawami ptaki notowano wzdłuż rowów melioracyjnych, nawet do 1,5 km od lustra wody. Poza tym stwierdzona na starorzeczach w Kruhelu Małym, Hurku (1986-87) – 6-8 par (Kurek 1993), Piganach (1994) około 12-15 par (Hordowski, Czernicki 1994) i w 1990 na stawach w Kidałowicach (Hordowski 1991). W drugiej połowie lat 80. występowała na większości starorzeczy. Zanik lustra wody i stopniowe wypływanie, jak się wydaje, miało decydujący wpływ na opuszczenie tych stanowisk. Śpiewające samce stwierdzono na starorzeczu Wisłoka w Łańcucie (Pelc 1988) oraz na zbiorniku w Rzeszowie (J. Ciosek).

Najgłębiej w górach obserwowana w dolinie Sanu na stawach w Lesku, gdzie w latach 1994-96 liczebność oceniono na 10-12 par (Ćwikowski 1996). Na północnej granicy badań łęgowa była w latach

90. na osadnikach ścieków w Wólce Małkowej (Hordowski 1991) oraz na stawach w Korniaktowie (Pelc 1998).

Na powierzchni 90 ha łąk w pobliżu Trzciany pod Rzeszowem zagęszczenie wynosiło 1,8 p/10 ha, a jej udział w zespole prawie 7% (Kawa 1998). Na stawach w Starzawie zagęszczenie w 1992 wynosiło 6 p/10 ha roślinności wynurzzonej (Kunysz 1993).

Wędrowka. Wiosną pojawiała się najczęściej w trzeciej dekadzie kwietnia, a ostatnie osobniki łapano w sieci w okolicach Przemysła pod koniec września.

Łozówka

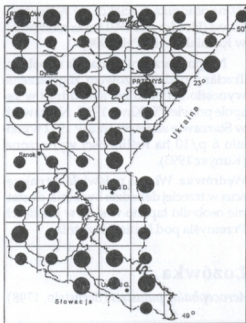
Acrocephalus palustris (Bechstein, 1798)

Status. Liczna na Podkarpaciu, a średnio liczna w Karpatach, przelotna.

Środowisko. Na Podkarpaciu wszystkie lądowe środowiska, z wyjątkiem wnętrza lasu. Stwierdzono natomiast nieliczne pary na świeżych zrębach. Najliczniej notowana wzdłuż Sanu oraz na starorzeczach (zbiorowiska roślinności szuwarowej przechodzące w łąki). Preferowała łąny dość wysokiej roślinności zielnej, zwłaszcza z dominacją pokrzyw i nawłoci, rosnące w pobliżu kęp brzewów, niewysokich zarośli oraz brzegów lasów. Wyjątkowo obserwowano pary wśród pól zasiedlające uprawy rzepaku i zbóż. Łęgowa do wysokości 700 m.

Występowanie i liczebność. W XIX w. była zapewne równie częsta, włącznie z pogórzem, na co wskazują ogólnikowe obserwacje Niezabitowskiego (1901) i Brunickiego (1889), którzy uważali ją *wśród łóz i wiklin* za ptaka częstego. Dzieduszycki (1895) uważał ją za dość rzadkiego ptaka łęgowego.

Szeroko rozpowszechniony gatunek, liczny na całym Podkarpaciu i w dolinie Sanu do Leska. Natomiast w głębi Karpat stawała się coraz rzadsza i występowała

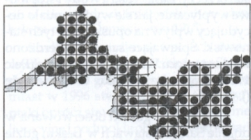
Ryc. 108. Występowanie łożówki (*Acrocephalus palustris*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

jedynie wzdłuż większych dolin rzek i potoków otoczonych łąkami i zaroślami. Cais (1965) stwierdził jej bardzo nieliczne gniazdowanie w okolicy Ustrzyk Górnych oraz na kilku innych stanowiskach w Bieszczadach. Obserwowana w dolinach potoków w paśmie Otrytu, np. w dniach 3-7 VI 1991 słyszano śpiewające samce w pobliżu wsi Dwernik (3), Chmiel (2), Krywe (1) (P. Zieliński) oraz w Bieszczadzkiem PN (Cichoń, Zajac 1991). Poza tym stwierdzono pojedyncze stanowiska w okolicach Bałnicy, Osławicy, Muczne-go, Ustrzyk Górnych. Zapewne zasiedla, acz nielicznie prawie wszystkie doliny rzeczne. W okolicy stawów w Lesku spotykana licznie, a w latach 1994-96 liczebność oceniono na 7-17 par (Ćwikowski 1996), podobnie jak i w dolinie Sanu pod Zwierzyniem (co najmniej 20 śpiewających samców).

Regularnie łągowa na skraju osiedli ludzkich w uprawach malin lub kępach chwastów. W Przemysłu łągowa w peryferyjnych dzielnicach miasta (Kunysz, Kurek 1997).

Zagęszczenie. Na powierzchni krajo-brazowej Dobkowice stwierdzono zagęszczenie 3,1-3,4 p/km²; Kosienice w latach najwyższej liczebności 31 p/km² (Hordowski 1998); Cisowa - 2,4 p/km². Na obszarze gminy Żurawica liczebność oceniono na 800-900 par w zagęszczeniu 8,8 p/km². Oprócz trznadla i cierniówki był to jeden z najszerzej rozpowszechnionych gatunków, który nie występował jedynie wewnątrz lasów i w zwartych osiedlach ludzkich, a jego udział w całym zespole wynosił około 3,4%.

W dolinie Sanu od Wyszatyc do Bolestraszyc gniazdowało średnio 13 p/km/lewy brzeg, a na Pogórze Przemyskim od Bachorza do Bachórca prawie 24 p/km/lewy brzeg Sanu. Na podgórskiej rzece Wiar między Sierakościami a Nowosiółkami Dydyńskimi stwierdzono prawie 7 p/km rzeki; na nizinnej Wiszni w okolicach Stubna ponad 17 p/km rzeki (Hordowski 1993). W dolinie Wisłoka między Babicą a Siedliskami (5 km) stwierdzono 29 VI 1990 - 20 śpiewających samców; 12 VII 1990 między Babicą a Czudcem (5 km) - 20 śpiewających samców; na prawym

Ryc. 109. Występowanie łożówki (*Acrocephalus palustris*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objaśnienia jak na ryc. 8.

brzegu Zbiornika Rzeszowskiego (2 km) 12 śpiewających samców (M. Baran).

Na starorzeczach w dolinie środkowego Sanu w latach 90. była jednym z najliczniejszych gatunków, a jej udział wynosił do 30% całego zespołu. Najwyższe zagęszczenie stwierdzono w Stubienu 36 p/10 ha (wynik silnie wydłużonego starorzecza) (Hordowski, Czernicki 1994).

W okolicach Rzeszowa łożówka na wilgotnych łąkach była w 1998 gatunkiem dominującym, jej zagęszczenie na trzech powierzchniach wynosiło 4,0-4,4 p/10 ha, a dominacja 18,3-37,5% całego ugrupowania (Kawa 1998).

Zmiany liczebności. W gminie Żurawica stwierdzono wyraźne zmniejszenie liczebności. W latach 1985-90 w okolicach Kosienic występowała prawie w każdej kępie chwastów. Gniazda znajdowano wśród łąk, a nawet w łąkach zbóż. Od tamtej pory liczebność w tym rejonie regularnie spadała i osiągnęła wartości notowane obecnie w innych rejonach Polski. W tamtym okresie na małych powierzchniach próbnym położonych w otwartym krajobrazie rolniczym średnie zagęszczenie wynosiło 2,5 p/10 ha (0,8-6 p/10 ha) (Hordowski 1998).

Wędrowka. Przyłot w okolicy Przemyśla w latach 1966-1997 następował średnio 6 V (n=8), najwcześniej 24 IV 1986 (Hordowski *et al.* 1993). Przelot jesienny obserwowano od drugiej dekady sierpnia, mniej więcej do końca września.

Elementy biologii lęgowej. 7 gniazd zawieszonych było na 3 łożkach, a jedno znajdowało się prawie na ziemi; wysokość nad ziemią średnio 42 cm (3-80 cm); w 4 gniazdach było 4,6 jaja, a w 5 gniazdach stwierdzono średnio 4,4 pull. Wymiary 27 jaj spod Przemyśla: 18,33 x 14,03 mm (sd=0,89 i 1,27) (Hordowski 1998b).

Trzcinniczek

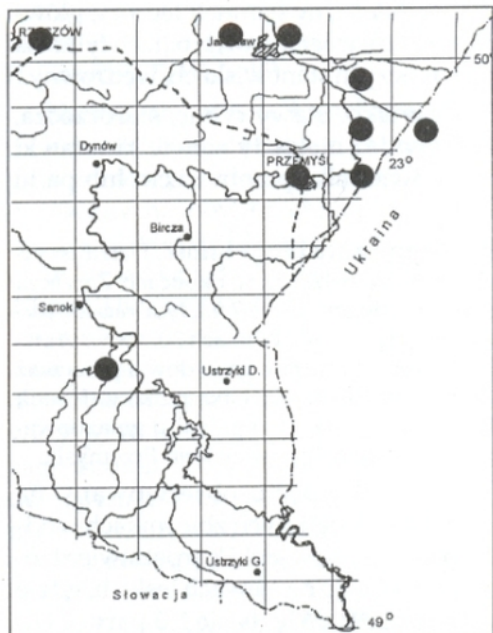
Acrocephalus scirpaceus (Hermann, 1804)

Status. Bardzo nieliczny gatunek lęgowy, głównie na Podkarpaciu; w Karpatach stwierdzony na jednym stanowisku, wędrowny.

Środowisko. Stawy rybne, starorzecza z odpowiednimi pasami roślinności wynurzonej.

Występowanie i liczebność. W XIX stuleciu w odpowiednich siedliskach spotykany był dość często, np. w okolicach Jarosławia (Dzieduszycki 1895, Domaniewski 1915).

Na Podkarpaciu w latach 80. i 90. najliczniej notowany w szerokiej dolinie środkowego Sanu. Na starorzeczu w Hurku stwierdzono 7-10 par (1986-87) (Kurek 1993). Na stawach w Starzawie obserwowano corocznie w latach 1984-92 w licz-

Ryc. 110. Występowanie trzcinniczka (*Acrocephalus scirpaceus*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

bie 4-5 par (Kunysz 1993). Poza tym lęgowe ptaki napotkano na starorzeczu w Piganach 2-3 pary, Wietlinie i Walawie – po 1 parze (Hordowski, Czernicki 1994). W latach 80. obserwowany był także na innych starorzeczach: Buszkowice, Niziny, Nienowice i Radymno (Hordowski 1991). Zapewne wypłylenie i osuszenie starorzeczy spowodowało opuszczenie tych stanowisk. Wzdłuż Sanu między Jarosławem a ujściem Wisłoka stwierdzono co najmniej 2 śpiewające samce (J. Grzybek, R. Wałęcki).

W górach najgłębiej stwierdzony jako lęgowy na stawach leskich (340 m), gdzie w latach 1994-96 legły się 2-3 pary (Ćwikowski 1996).

Trzciniak

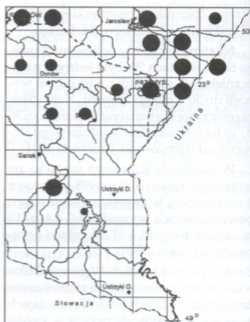
Acrocephalus arundinaceus (Linnaeus, 1758)

Status. Nieliczny gatunek lęgowy, głównie na Podkarpaciu, w Karpatach tylko na pojedynczych stanowiskach, wędrowny.

Środowisko. Stawy rybne, starorzecza, żwirownie i niekiedy niewielkie stawki z odpowiednim pasem trzcin lub pałki wodnej.

Występowanie i liczebność. Dzieduszycki (1895) twierdził, iż w okolicach Zarzecza pod Jarosławem *po zarośniętych rowach bardzo liczny i pospolity*. W latach 30. XX w. prawdopodobnie także tam gniazdował ponieważ Dunajewski odstrzelił kilka ptaków (Józefik 1961). Cais (1965) wspominał o gniazdowaniu na stawie w Lipowicy koło Przemyśla.

Na Podkarpaciu obserwowany na wszystkich większych zbiornikach wodnych, natomiast w głębi Karpat stwierdzony jako lęgowy na stawach leskich, gdzie w latach 1993-96 legły się 1-3 pary (Ćwikowski 1996). Możliwe są lęgi na niewielkich stawkach przy Zbiorniku Solińskim w Wołkowyi, gdzie 14 VI 1992 słyszano

Ryc. 111. Występowanie trzciniaka (*Acrocephalus arundinaceus*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

śpiewającego ptaka. W dolinie Sanu pod Hłomczą 1 ptak na stawach (1989) oraz na żwirowisku koło Nozdrzca.

Najliczniej stwierdzony na stawach w Starzawie, gdzie w 1992 liczebność oceniono na 40 par (Kunysz 1993). Na starorzeczu w Hurku w latach 1986-87 – 18-20 par (Kurek 1993). W latach 50. Józefik (1961) stwierdził tam ponad 15 par, liczebność populacji po upływie około 30 lat nie uległa więc większym zmianom. Poza tym lęgowy na starorzeczach: w Wyszatycach 2-3 pary (1998), Buszkowicach 2-3 pary (1998), Bolestraszczykach 2-3 pary (1998), Piganach 9-11 par, Nienowicach 6 par, Wietlinem 3 pary i Walawą 4 pary (Hordowski, Czernicki 1994). Na osadnikach ścieków w Siedliskach w 1988 gniazdowały co najmniej 3 pary, a w 1996 – regularnie śpiewały 4 samce (Hordowski

1996). W rejonie Przemysła w latach 80. stwierdzony poza tym na następujących stanowiskach: zwirownia w Radymnie (kilka/kilkanaście par), stawki w Lipie (1 para), w Jaworniku Polskim (1 para), Kidałowicach (1 para), w Jarosławiu (Kostków – kilka par), w Krzywcy (1-2 pary), w zwirownia w Ostrowie (Hordowski 1991). Łęgowy na zbiorniku zaporowym w Rzeszowie (J. Ciosek), na starorzeczu w Łańcucie w latach 1996-98 łęgo się kilka par (Pelc 1998).

Zagęszczenie. Na stawach w Starzawie stwierdzono zagęszczenie prawie 6 p/10 ha roślinności wynurzzonej (Kunysz 1993), a na starorzeczu w Hurku zagęszczenie wynosiło 7,6 p/10 ha starorzecza (Kurek 1993).

Wędrownka. Przyłot wiosenny w okolicy Przemysła w latach 1966-93 następował 29 IV, najwcześniejsza obserwacja 23 IV 1988 (Hordowski *et al.* 1993).

Zaganiacz

Hippolais icterina (Vieillot, 1817)

Status. Średnio licznie łęgowy, lokalnie nieliczny, przelotny.

Środowisko. Ogrody, parki, zieleń wiejska i miejska, sady, zadrzewienia śródpolne, wikliny nadrzeczne, lasy przede wszystkim liściaste – łągi i grądy. Wnętrz lasów z reguły unikał, choć terytorialne ptaki notowano na porębach i młodnikach. W górach dochodził do ponad 600 m.

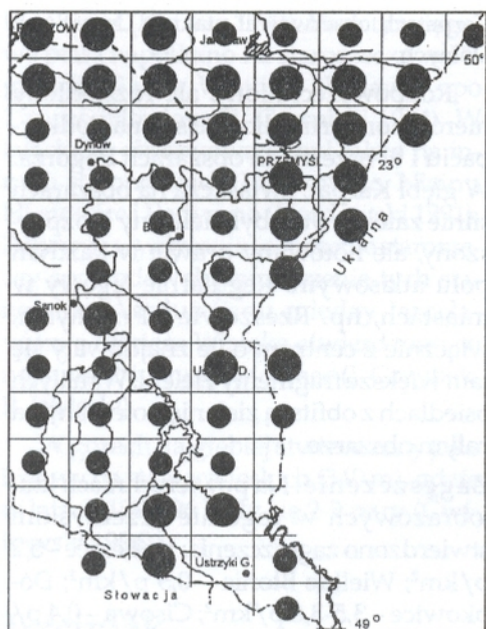
Występowanie i liczebność. Wydaje się, iż w drugiej połowie XX w. nastąpiła ekspansja zaganiacza w głąb dolin górskich. Według Wodzickiego (1851) występował tylko na pogórzcu, a Niezabitowski (1901) pod Chyrowem uważał go za dość częstego, podobnie jak Brunicki (1889) pod Stryjem. Natomiast Grodziński (1957) nie stwierdził go w wysokich Bieszczadach; Cais (1965) najgłębiej w

Karpatach obserwował ptaki w Ustrzykach Dolnych.

Rozpowszechniony, ale rozsiedlony nierównomiernie, liczniejszy na Podkarpaciu i w brzeźnych obszarach Pogórza. W głębi Karpat, zwłaszcza na obszarach silnie zalesionych, był nieliczny i rozproszony, ale notowany prawie w każdym polu atlasowym. Regularnie łęgowy w miastach, np. Rzeszowie i Przemysłu, włącznie z centrum o ile znajdowały się tam większe fragmenty zieleni. W małych osiedlach z obfitszą zielenią notowany na całym obszarze.

Zagęszczenie. Na powierzchniach krajobrazowych w regionie przemyskim stwierdzono zagęszczenia: Kosienice – 5,2 p/km²; Wielkie Błonia – 0,5 p/km²; Dobkowice – 3,5-3,8 p/km²; Cisowa – 0,4 p/km². Na terenie gminy Żurawica liczebność oceniono na 200-230 par, w zagęszczeniu 2,2 p/km² (Hordowski 1998). W wiklinach nadrzecznych Sanu między Jarosławiem a ujściem Wisłoka stwierdzono w 1999 – 8 śpiewających samców (J. Grzybek, R. Wałęcki).

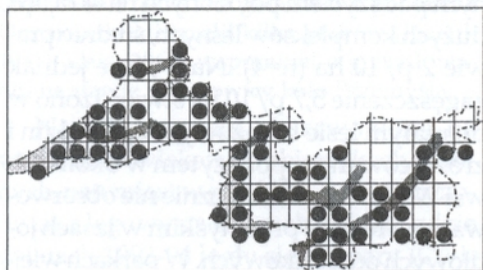
Na małych powierzchniach próbnych na których stwierdzono ten gatunek zagęszczenie wynosiło ok. 1,8 p/10 ha. Nie notowany na powierzchniach położonych w głębi lasu. Najliczniej stwierdzony w łągach i grądach odpowiednio 3,3 i 2,1 p/10 ha (n=3 i n=5). Nieoczekiwanie równie częsty w lasach sosnowych z bujnym podszyciem położonych na skrajach dużych kompleksów leśnych, średnio prawie 2 p/10 ha (n=4). Najwyższe jednak zagęszczenie 5,7 p/10 ha stwierdzono w dojrzałym lesie brzozy z wysokim i zróżnicowanym podszytem w okolicach wsi Waclawice. Praktycznie nie obserwowany w rejonie przemyskim w lasach jodłowych oraz bukowych. W parkach wiejskich jego zagęszczenie było wyższe od notowanych w lasach średnio 3,2 p/10 ha (n=6) (Hordowski, Kunysz 1991).

Ryc. 112. Występowanie zaganiacza (*Hippolais icterina*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

W Przemyśle lęgowy prawie na całym obszarze (Kunysz, Kurek 1997), a na cmentarzu komunalnym stwierdzono w 1995 – 6-8 par.

Zmiany liczebności. W gminie Żurawica w latach 1992-95 zaganiacz był częściej spotykany niż obecnie, np. na obszarze około 12 ha zabudowań wsi Kosienice w latach 1982-88 gniazdowała rokrocznie 1 para, 1988-91 – 2 pary, 1992-95 do 5

Ryc. 113. Występowanie zaganiacza (*Hippolais icterina*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objaśnienia jak na ryc. 8.

par, 1997-99 – 1-2 pary. Również w lesie Zawarcie w latach 80. był liczniejszy niż obecnie. Łącznie na trzech powierzchniach próbnych, które obejmowały tylko 20% powierzchni lasu stwierdzono 10 par; w 1998 na 180 ha lasu napotkano jedynie 3 pary (Hordowski 1998).

Wędrówka. Przyłot pierwszych ptaków w okolicy Przemyśla następował w latach 1966-1997 średnio 2 V, najwcześniej 23 IV 1985 (Hordowski *et al.* 1993).

Elementy biologii lęgowej. 9 gniazd w rejonie Przemyśla średnio znajdowało się 3,1 m nad ziemią (12-700 cm), najwcześniejszą budowę gniazda stwierdzono 25 VI 1983, najpóźniejszy lęg 14 VIII 1987 – karmienie piskląt; w 6 gniazdach było średnio 4,4 jaja. Na 22 gniazda w parku w Łańcucie 7 znaleziono na akacji, 5 na lipie, po 3 na klonie i bzie czarnym, po 2 na lilaku i dębie (1,5-2,5 m nad ziemią) (Kulczycki 1966). Wymiary 34 jaj spod Przemyśla: 18,22 x 14,57 mm (sd=1,74 i 1,27) (Hordowski 1998b).

Jarzębatka

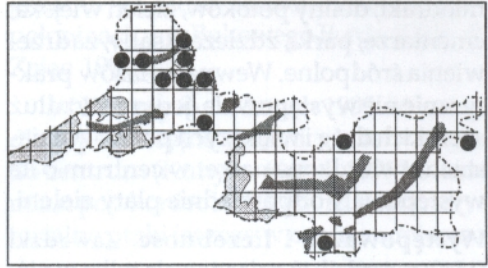
Sylvia nisoria (Bechstein, 1795)

Status. Nieliczny gatunek lęgowy Podkarpacia i brzeżnych obszarów Karpat, przelotna.

Środowisko. Nasłonecznione skraje różnych typów lasów porośniętych zwłaszcza dziką różą, młodymi grochodrzewami i ostreżynami, zadrzewienia śródpolne, brzegi starorzeczy. Wyjątkowo obserwowana w parkach.

Występowanie i liczebność. Dzieduszycki (1880) uważał ten gatunek za nierzadki, jednak Domaniewski (1915) jej występowanie określili jako wybitnie plamowe w jednych okolicach stale się gnieździ, inne, nieraz tuż obok leżącej, starannie omija. Ani Brunicki (1889), ani Niezabitowski (1901) nie obserwowali jej na obszarze pogórza.

Najrzadsza z rodzaju *Sylvia*. Na Podkarpaciu rozpowszechniona, ale występowała skupiskowo. W przypadku jednak szczegółowych badań, wykrywane były prawie zawsze nowe stanowiska, np. w gminie Żurawica udało się zlokalizować 15-20 par, podczas gdy wcześniej znano tylko kilka par. Również szczegółowe badania na powierzchni Dobkowice pozwoliły wykryć co najmniej 6 par. Pod koniec lat 80. – 4 stanowiska znaleziono na terenie nie istniejących wsi Paporčno i Leszczyzny. W 1992 stwierdzono liczne (co najmniej 15-20 par) skupienie jarzębatki w przeredzonych lasach topolowych w okolicach Starzawy, a zagęszczenie na jednym z transektów wynosiło 3,6 p/10 ha. Podczas majowego liczenia stwierdzono aż 12 tokujących samców. Na powierzchni Cisowa położonej na Pogórzu Przemyskim stwierdzono jedną parę.

Ryc. 115. Rozmieszczenie jarzębatki (*Sylvia nisoria*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objaśnienia jak na ryc. 8.

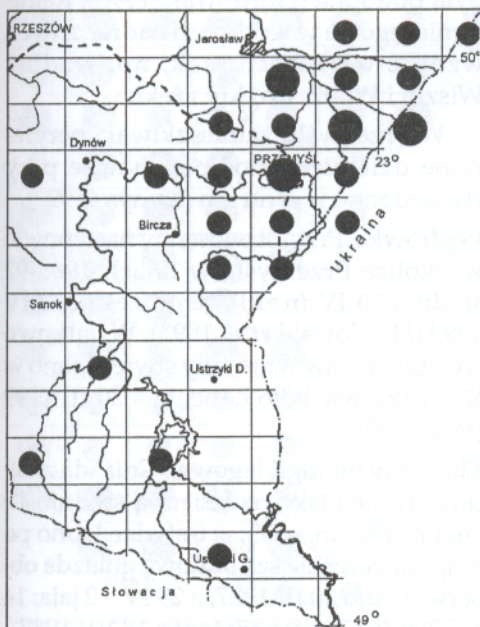
Głęboko w górach obserwowano tokującego samca w trzeciej dekadzie czerwca 1991, w okolicy Ustrzyk Górnych (dane PAO, W. Półtorak) oraz od kwietnia do lipca 1989 obserwowano pojedynczego ptaka w siedlisku lęgowym w dolinie Osławy (dane PAO, G. Sitko). 27 V 1993 w Stuposianach przy potoku Wołosaty widziano śpiewającego samca (T. Jezierzuk). Lęgowa w okolicach Leska w latach 1987-92 (M. Filipek). Poza tym Walasz i Mielczarek (1992) podali trzy stanowiska możliwe lęgowych ptaków z przedpola Bieszczad (w latach 1985-91). Te wszystkie obserwacje wskazują, iż pojedyncze pary przystępowały do lęgów bardzo głęboko w górach.

W latach 1961-62 jedna para gniazdowała w parku miejskim w Łańcucie (Kulczycki 1966). Tenże autor twierdził, iż jest gatunkiem lęgowym w najbliższej okolicy Łańcuta. Najnowsze badania przeprowadzone przez Pelca (1998) wykazały także kilka stanowisk tuż za granicą badań pod Smolarzynami.

Piegza

Sylvia curruca (Linnaeus, 1758)

Status. Średnio licznie lęgowa, przelotna.
Środowisko. Brzegi lasów różnych typów porośnięte bujną roślinnością krzewiastą,

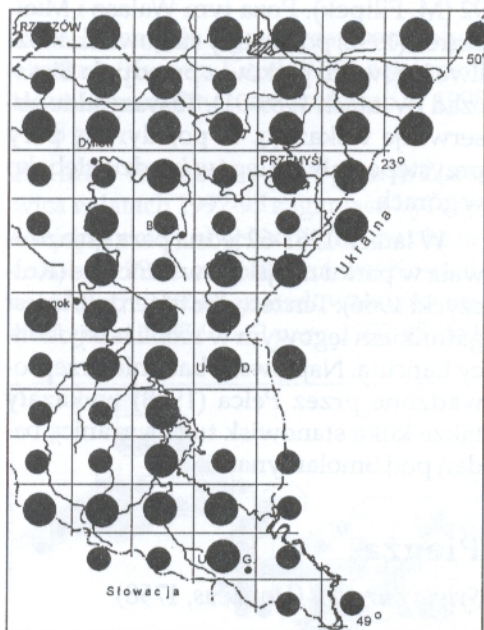
Ryc. 114. Występowanie jarzębatki (*Sylvia nisoria*) w Karpatkach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

młodniki, doliny potoków, zielen wiejska, cmentarze, parki, zdziczałe sady, zadrzewienia śródpolne. Wewnątrz lasów praktycznie nie występowała, jedynie wzdłuż szerokich dróg i większych polan. W miastach stwierdzona nawet w centrum o ile występowały odpowiednie płyty zieleni.

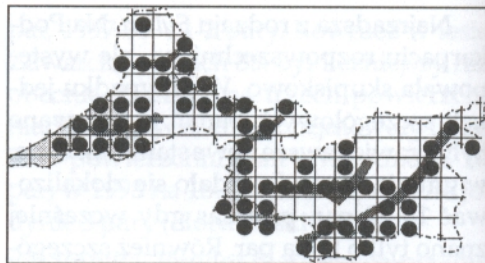
Występowanie i liczebność. Zawadzki (1840) twierdził, iż gniazdowała tylko w niższych partiach gór. Również Wodzicki (1851) nie obserwował ją w najwyższych partiach górskich. W okolicach Rzeszowa była *dosyć częsta* (Schaitter 1868).

Występowała dość równomiernie na obszarze całych Karpat i Podkarpacia. W górach notowana do górnej granicy lasu.

Zagęszczenie. Na powierzchniach krajobrazowych w okolicach Przemyśla stwierdzono zagęszczenia: Kosienice – 2,5 p/km², Wielkie Błonia – 0,8 p/km²; Dobkowice – 1,1 p/km²; Cisowa – 2,6 p/km². W gminie Żurawica liczebność oceniono

Ryc. 116. Występowanie piegży (*Sylvia curruca*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

Ryc. 117. Występowanie piegży (*Sylvia curruca*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objasnienia jak na ryc. 8.

na 140-160 par, w zagęszczeniu 1,8 p/km². W lasach notowana była przede wszystkim na obrzeżach w zagęszczeniu około 1 p/10 ha, wewnątrz rzadka do 0,2 p/10 ha lub nie występowała. W osiedlach lęgała się regularnie, np. w Kosienicach stwierdzono w 1998 – 4-5 par w zagęszczeniu 0,6 p/10 ha zabudowań wraz z terenami zielonymi. W innych miejscowościach gminy Żurawica liczebność była podobna (Hordowski 1998). Regularnie lęgowa w wiklinach nadrzecznych wzdłuż większych rzek, np. wzdłuż Wiszni i Wiaru 1 p/km rzeki.

W Przemyślu zamieszkiwała peryferyjne dzielnice, choć pojedyncze pary stwierdzono w centrum (Kunysz 1997).

Wędrowka. Przyłot wiosenny następował w okolicy Przemyśla w latach 1966-97 średnio 13 IV (n=13), najwcześniej 2 IV 1990 (Hordowski *et al.* 1993). Wyjątkowo wczesny pojaw wiosenny stwierdzono w Korniaktowie koło Łańcuta – 30 III 1999 (Pelc 1999).

Elementy biologii lęgowej. Gniazda znajdowały się nisko nad ziemią średnio 75 cm (40-150 cm, n=7); w 6 stwierdzono po 5 jaj, najwcześniejszą budowę gniazda obserwowano 20 IV 1987, a 29 IV – 2 jaja; 14 V – 3 pull. i 2 jaja; najpóźniej 18 VII 1987 – stwierdzono wylęg piskląt. Wymiary 30 jaj spod Przemyśla: 16,68 x 12,94 mm (sd=1,21 i 0,43) (Hordowski 1998b).

Cierniówka

Sylvia communis Latham, 1787

Status. Liczny gatunek lęgowy, przelotna.

Środowisko. Przeważająca część populacji występowała na obszarach odlesionych: krajobraz rolniczy z drzewami krzewami, zakrzaczone łąki, zakrzewione doliny rzek itp. Niewielka część populacji zasiedlała młodniki i brzegi lasów. Nie notowana jedynie wewnątrz osiedli ludzkich oraz wewnątrz lasów. Pojedyncze pary stwierdzono wśród bezdrzewnych pól, gdzie zasiedlały uprawy rzepaku oraz bobiku.

Występowanie i liczebność. Według dawnych autorów miała być szeroko rozpowszechniona po górną granicę lasu (Zawadzki 1840, Wodzicki 1851, Domaniewski 1915).

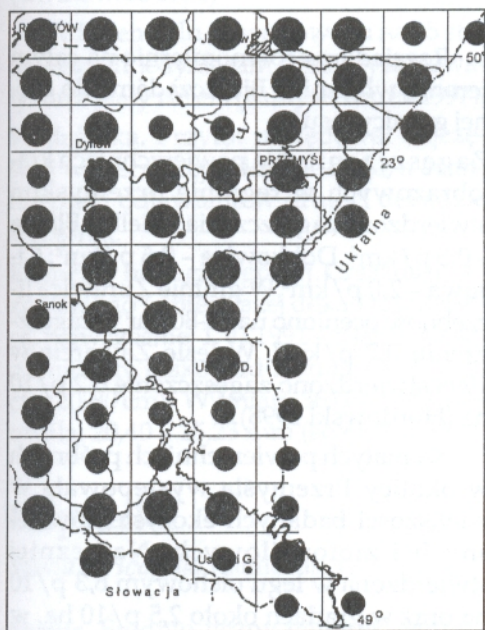
Występowała równomiernie na całym terenie badań, włącznie z najwyższymi

górami. W Bieszczadach notowana na połoninach, np. Bukowego Berda (Cichoń, Zajac 1991).

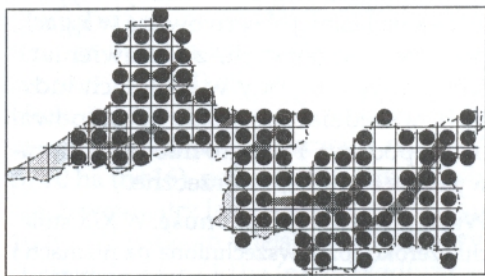
W Przemyślu w latach 1993-96 zasiedlała peryferyjne dzielnice, nie wnikała do centrum (Kunysz, Kurek 1997). Natomiast pod koniec lat 80. stwierdzono terytorialne ptaki jeszcze w centrum miasta.

Zagęszczenie. Na powierzchniach krajobrazowych w regionie przemyskim stwierdzono zagęszczenia: w dolinie Sanu w środowisku jak się wydaje optymalnym osiągała 8 p/km²; na powierzchni Kosienice, gdzie udział lasów i zadrzewień był większy 11,5 p/km²; na powierzchni Dobkowice 5,2 p/km². Na Pogórzu Przemyskim równie liczna jak na nizinach, na powierzchni Cisowa stwierdzono 7,8 p/km². Na obszarze gminy Żurawica w krajobrazie rolniczym była jednym z najliczniejszych gatunków, a liczebność oceniono na 600-700 par w zagęszczeniu 6,8 p/km². Udział jej w całym zespole wynosił 2,6% (Hordowski 1998).

Wzdłuż rzek stwierdzono zagęszczenia około 7,5 p/km rzeki. W przypadku Sanu dotyczy to tylko jednego brzegu. W dolinie Wisłoka między Babicą a Siedliskami (5 km) liczenie 29 VI 1990 wykazało 20 śpiewających samców (M. Baran). Cierniówka była także bardzo charakterystycznym gatunkiem starorzeczy w dolinie Sanu pod Przemyślem osiągnięciem

Ryc. 118. Występowanie cierniówki (*Sylvia communis*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

Ryc. 119. Występowanie cierniówki (*Sylvia communis*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objaśnienia jak na ryc. 8.

na niektórych zbiornikach znaczne zagęszczenie. Z reguły najmniej licznie występowała na starorzeczach z dużym lustrem wody, zaś najliczniej na całkowicie wypłyconych i zarastających krzewami wierzby. Najwyższe zagęszczenie zaobserwowano w Bolestraszcach 12,7 p/10 ha, a na pozostałych 2-9 p/10 ha (Hordowski, Czernicki 1994). Wśród pól z niewielką ilością krzewów występowała w zagęszczeniu 0,7 p/10 ha, a na zakrzaczonych łąkach średnio 1,4 p/10 ha. Chętnie zasiedlała młodniki średnio 4 p/10 ha (n=4). Przystawała gniazdować gdy młodniki osiągały wiek około 10 lat. Na połoninie Bukowego Berda zagęszczenie wynosiło 3 p/10 ha (Cichoń, Zajac 1991).

Wędrownka. Przyłot w okolice Przemyśla w latach 1966-93 następował średnio 27 IV, najwcześniej 18 IV 1989 (Hordowski *et al.* 1993).

Elementy biologii lęgowej. 6 znalezionych gniazd stwierdzono w gęstych krzewach przerośniętych zwartą roślinnością zielną, średnio 54 cm nad ziemią (30-100 cm); najwcześniejszy lęg 26 V 1986 – 4 młode.

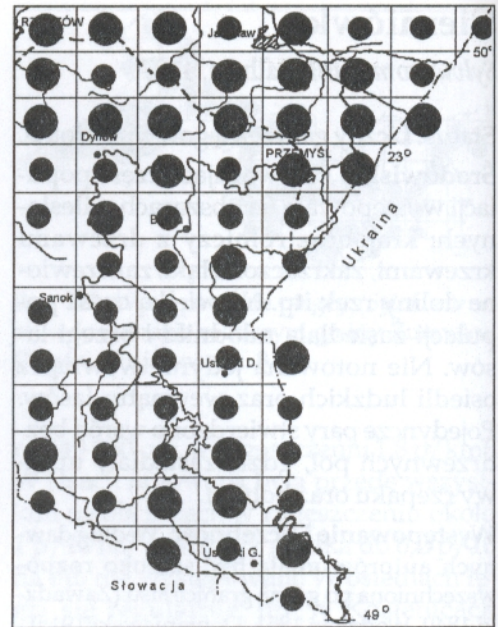
Gajówka

Sylvia borin (Boddaert, 1783)

Status. Średnio licznie lęgowa, przelotna.

Środowisko. Brzegi lasów różnych typów, jednak najliczniej obserwowana w łągach, poza tym w parkach, zadrzewieniach śródpolnych, ogrody w osiedlach ludzkich; wszędzie tam gdzie występował obfity podszyt. Ponadto młodniki, uprawy leśne i wikliny nadrzeczne.

Występowanie i liczebność. W XIX stuleciu szeroko rozpowszechniona na nizinach i pogórzu (Wodzicki 1851, Schaitter 1868, Dzieduszycki 1880, Niezabitowski 1901, Domański 1915).

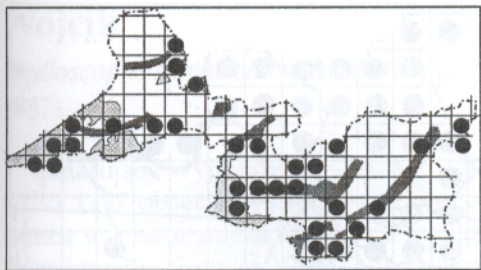

Ryc. 120. Występowanie gajówki (*Sylvia borin*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 8.

Rozsiedlona równomiernie na całym terenie, włącznie z Bieszczadami, do górnej granicy lasu.

Zagęszczenie. Na powierzchniach krajobrazowych w regionie przemyskim stwierdzono zagęszczenia: Wielkie Błonia – 0,5 p/km²; Dobkowice – 0,6 p/km²; Ciszowa – 2,0 p/km². W gminie Żurawica liczebność oceniono na 60-80 par w zagęszczeniu 0,7 p/km². W lesie Zawarcie w 1998 stwierdzono zagęszczenie 0,2 p/10 ha (Hordowski 1998).

Na małych powierzchniach próbnych w okolicy Przemyśla występowała w większości badanych ekosystemów leśnych i ziołoroślowych. Najliczniej stwierdzona w łągu olchowym 6,3 p/10 ha oraz w grądach około 2,5 p/10 ha, w buczynach mniej liczna około 2 p/10 ha. Zasiedlała młodniki w wieku 5-10 lat. W parkach wiejskich występowała w za-

Ryc. 121. Występowanie gajówki (*Sylvia borin*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objaśnienia jak na ryc. 8.

gęszczeniu 1 p/10 ha. W Bieszczadach zagęszczenie w buczynie karpackiej było niskie – około 0,5 p/10 ha (Cichoń, Zajac 1991). W dolinie Wisłoka między Babicą a Siedliskami (5 km) 29 VI 1990 stwierdzono 6 śpiewających samców (M. Baran). W okolicy stawów leskich najliczniejsza z pokrzewek w latach 1994-96 – 9-11 par, podczas gdy kapturka jedynie 3-4 pary (Ćwikowski 1996).

W Przemyślu obserwowana na 15 stanowiskach, jedynie tam gdzie występowały duże płyty zieleni (Kunysz, Kurek 1997).

Wędrowność. Przyłot następował najczęściej w pierwszej dekadzie maja, a ostatnie ptaki odławiano w drugiej dekadzie września.

Elementy biologii lęgowej. Gniazda (n=6) znaleziono w pierwszej dekadzie czerwca, najwcześniej 1 VI 1991 – 5 jaj; umieszczone były nisko nad ziemią średnio 50 cm (20-80 cm). Wymiary 36 jaj spod Przemyśla: 20,40 x 15,23 mm (sd=1,12 i 0,52).

Kapturka

Sylvia atricapilla (Linnaeus, 1758)

Status. Średnio liczny gatunek lęgowy, migrująca.

Środowisko. Wszystkie rodzaje zadrzewień bez względu na ich rodzaj, wszę-

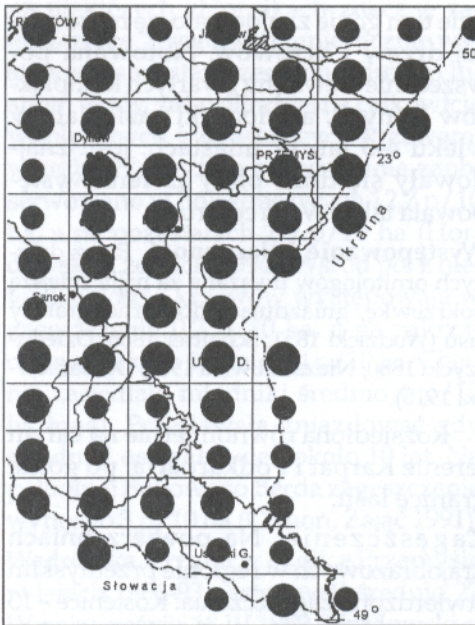
dzie tam gdzie znajdowało się nieco więcej drzew i krzewów. Notowana powszechnie wewnątrz zwartych kompleksów leśnych, a młodniki zasiedlała w wieku 4-5 lat. W miastach, jeśli znajdowały się duże płyty zieleni występowała także w ich centrum.

Występowanie i liczebność. Przez dawnych ornitologów uważana za najliczniejszą pokrzewkę, gniazdującą do górnej granicy lasu (Wodzicki 1851, Schaitter 1868, Dzieduszycki 1880, Niezabitowski 1901, Domaniewski 1915).

Rozsiedlona równomiernie na całym terenie Karpat i Podkarpacia, po górną granicę lasu.

Zagęszczenie. Na powierzchniach krajobrazowych w regionie przemyskim stwierdzono zagęszczenia: Kosienice – 13 p/km², Wielkie Błonia (bez lasów) – 2,7-2,8 p/km²; Cisowa była najliczniejszym gatunkiem, a jej zagęszczenie wynosiło 10 p/km² i stanowiła ona 6,9% całego ugrupowania. W gminie Żurawica (lesistość 11%) liczebność oceniono na 500-600 par w zagęszczeniu 6,5 p/km², a jej udział w zespole wynosił 2,2% (Hordowski 1998).

W okolicach Przemyśla zagęszczenia na małych powierzchniach próbnych przedstawiały się następująco: najliczniej spotykana w łągach średnio 7,7 p/10 ha (n=4) i grądach 6,6 p/10 ha (n=4); w lasach sosnowych z bujnym podsyciem średnio 6,1 p/10 ha (n=5), a w lasach z dominacją jodły średnio 5 p/10 ha. Wewnątrz buczyn zagęszczenie wynosiło średnio 3,6 p/10 ha, natomiast na skraju około 5 p/10 ha (n=7). Na brzegach lasów stwierdzono zagęszczenie około 6,6 p/10 ha (n=16), natomiast na powierzchniach wewnątrz lasów mniejsze – 4,1 p/10 ha. W parkach wiejskich średnio występowało 4,6 p/10 ha (n=6). Wzdłuż niewielkich rzek Wiszni i Wiaru wykazały gniazdowało odpowiednio 1 i 0,7 p/km rzeki. W Bieszczadach Wysokich i w pa-

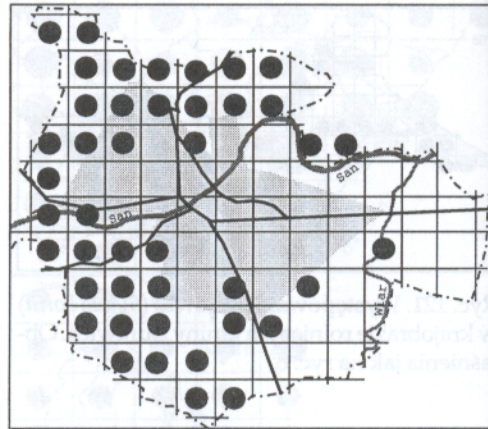

Ryc. 122. Rozmieszczenie kapturki (*Sylvia atricapilla*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 8.

śmie Otrytu w buczynie karpackiej stwierdzono średnio 2,8 p/10 ha (Cichoń i Zajac 1991, Cichoń *et al.* 1995; Głowaciński i Profus 1996). Bardzo wysokie, najwyższe na badanym terenie zagęszczenie stwierdzono w olszynie w Bieszczadach 12,6 p/10 ha, gdzie stanowiła prawie 20% całego zgrupowania (Głowaciński, Profus 1996).

W Przemyślu obserwowana na 43 stanowiskach, a najbliżej centrum w rejonie ul. Piłsudskiego (Kunysz, Kurek 1997).

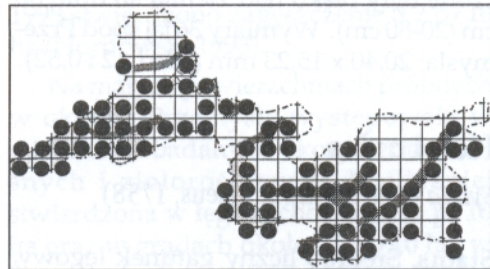
Wędrownik. Przyłot w okolicy Przemyśla w latach 1966-1996 następował średnio 13 IV (n=11), najwcześniej 2 IV 1986 (Hordowski *et al.* 1993). 23 III 1997 widziano jednego ptaka w Łąncucie (prawdopodobnie wczesny przyłot) (B. Pelc). Jesienny przelot był rozciągnięty w czasie od połowy sierpnia do końca września. Podczas chwywania i obrączkowania ptaków opodal Przemyśla była najczęściej łapanym gatunkiem, a najwięcej ptaków chwymano

Ryc. 123. Występowanie kapturki (*Sylvia atricapilla*) w Przemyślu (Kunysz, Kurek 1997). Objasnienia jak na ryc. 9.

w pierwszej dekadzie września (Kunysz 1997, 1998).

Elementy biologii lęgowej. Gniazda (n=20) znajdowano najczęściej w gęstych krzewach przerośniętych roślinnością zielną, średnio na wysokości 90 cm (20-210 cm). Jedno gniazdo znalezione umieszczone bezpośrednio w trawie na wysokości 20 cm nad ziemią. Najwięcej ptaków przystępujących do lęgów stwierdzono w drugiej połowie maja, a najwcześniejszy lęg w okolicach Przemyśla znalazł się 10 V 1991 - 5 jaj i 1 VI - 5 piskląt. Wielkość zniesień 4-7 jaj, średnio 4,6 jaj (n=13); wymiary 45 jaj spod Przemyśla: 19,05 x 13,98 mm (sd=1,29 i 1,20).

Ryc. 124. Występowanie kapturki (*Sylvia atricapilla*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objasnienia jak na ryc. 8.

Wójcik

Phylloscopus trochiloides (Sundevall, 1837)

Zalutujący wyjątkowo, w dniach 13-15 VI 1987 obserwowano śpiewającego samca w parku miejskim w Przemyśle (Hordowski, Kunysz 1991). Niedaleko od zachodniej granicy badań dwukrotnie stwierdzony w okolicach Strzyżowa: w 1978 (Tomiałojć 1990) oraz 11 VI 1990 - samiec (KF, Raport nr 7).

Świstunka górska

Phylloscopus bonelli (Vieillot, 1819)

Opodal granicy badań w Bratkowicach pod Rzeszowem 8 V 1995 stwierdzono 2 ptaki (KF, Raport nr 12).

Świstunka

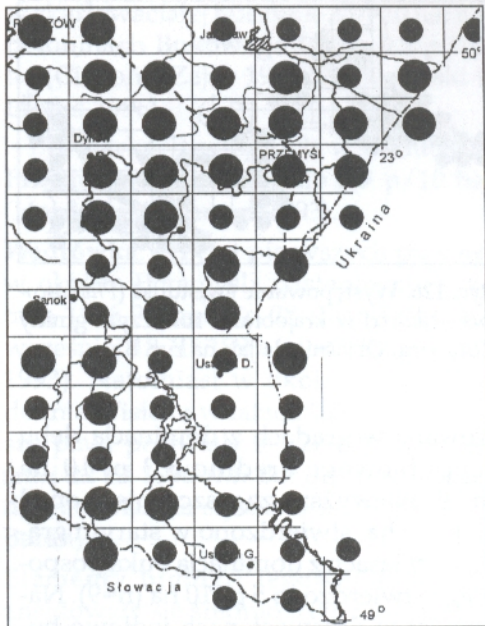
Phylloscopus sibilatrix (Bechstein, 1793)

Status. Licznie lęgowa, wędrowna.

Środowisko. Lasy mieszane (bukowo-jodłowe) i liściaste (bukowe, grabowe), zwłaszcza starszych i średnich klas wiekowych, duże zadrzewienia śródpolne (małe laski), rzadko parki i cmentarze.

Występowanie i liczebność. W XIX stuleciu zapewne równie pospolita jak dzisiaj, a w Karpatach najliczniejsza miała być w lasach liściastych usytuowanych na południowych zboczach; notowana do górnej granicy lasu, a nawet w ogrodach (Wodzicki 1851, Dzieduszycki 1880, Brunicki 1889, Domański 1915).

Występowała na całym obszarze Karpat i Podkarpacia do górnej granicy lasu (1250 m). Jako jedyny gatunek z rodzaju *Phylloscopus* lęgała się regularnie wewnątrz dużych i zwartych kompleksów leśnych i była tam na ogół gatunkiem

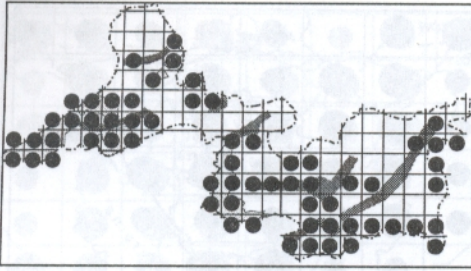
Ryc. 125. Występowanie świstunki (*Phylloscopus sibilatrix*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

dominującym. Poza lasami obserwowana była tylko nielicznie w dużych zadrzewieniach śródpolnych (powyżej 5 ha), w parkach i cmentarzach. Z reguły nie występowała także w młodych lasach sosnowych sadzonych po II wojnie światowej, np. na powierzchni Cisowa stwierdzono tylko jedną parę.

W Przemyśle obserwowana na 6 stanowiskach (Kunysz, Kurek 1997).

Zagęszczenie. Na powierzchniach krajobrazowych pod Przemyślem stwierdzono zagęszczenia: Kosienice - 13,5 p/km²; Dobkowice - 0,8 p/km² (Hordowski 1994, 1997). Na terenie gminy Żurawica liczebność oceniono na 600-700 par, w zagęszczeniu 7,8 p/km², a jej udział w całym zespole wyniósł 2,6% (Hordowski 1998).

Na małych powierzchniach próbnych w okolicy Przemyśla najliczniej obser-

Ryc. 126. Występowanie świstunki (*Phylloscopus sibilatrix*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objaśnienia jak na ryc. 8.

wowana w grądach z dominacją dębu szypułkowego średnio 8,3 p/10 ha (n=4). Najwyższe zagęszczenie, ponad 13 p/10 ha, stwierdzono w starym grądzie. W lasach z dominacją buka pospolitego stwierdzono 5 p/10 ha (n=9). Natomiast w drzewostanach jodłowo-bukowych i jodłowych była mniej liczna około 2 p/10 ha (n=4). Wysokie zagęszczenie ponad 11 p/10 ha zanotowano w lesie z dominacją grabu. W Bieszczadach w buczynie karpackiej stwierdzono prawie 3 p/10 ha (Cichoń, Zając 1991), a w paśmie Otrytu 1 p/10 ha (Cichoń *et al.* 1995). 30 V 1994 na powierzchni około 20 ha starodrzewia w dolinie Stebnika naliczono 5 śpiewających samców (Ćwikowski 1995).

Wędrownka. Przyłot w okolicy Przemyśla w latach 1966-97 następował średnio 17 IV, najwcześniejszy 9 IV 1983 i 1989 (Hordowski *et al.* 1993).

Pierwiosnek

Phylloscopus collybita (Vieillot, 1817)

Status. Średnio liczny gatunek lęgowy, wędrowny.

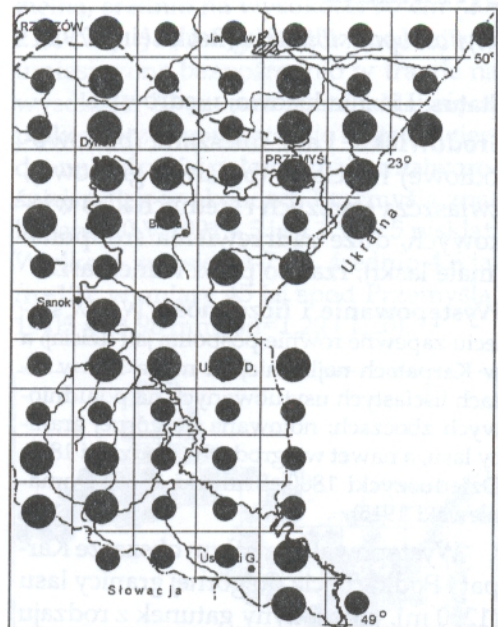
Środowisko. Wszystkie typy zadrzewień, od małych lasków po piętro olchy kosej, skarłowaciałej buczyny i jarzębiny pod połoninami (1250 m). Re-

gularnie notowany w parkach, zieleni wiejskiej, starych sadach itp.

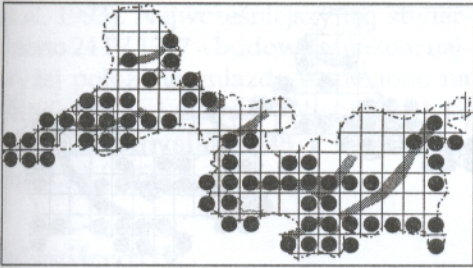
Występowanie i liczebność. Zawadzki (1840) oraz Wodzicki (1851) twierdzili, iż był *pospolicity*, ale gniazdował tylko do piętra regłowego.

Występował na całym obszarze Karpat i Podkarpacia. Nie notowany jedynie w zwartych lasach bez przecinek lub polan. Regularny spotykany w obrębie zabudowy wiejskiej, wszędzie tam gdzie znajdowały się nieco większe fragmenty zieleni.

W miastach występował powszechnie, np. w Przemyślu notowany prawie w centrum miasta, a w parku miejskim w latach 1988-90 stwierdzono corocznie 10 p/10 ha (Hordowski, Kunysz 1993), na cmentarzu komunalnym 6-7 par. Nie był obserwowany w parku miejskim w Łańcucie (Kulczycki 1966).

Ryc. 127. Rozmieszczenie pierwiosnka (*Phylloscopus collybita*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

Ryc. 128. Występowanie pierwiosnka (*Phylloscopus collybita*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objaśnienia jak na ryc. 8.

Zagęszczenie. Na powierzchniach krajobrazowych w regionie przemyskim stwierdzono zagęszczenia: Kosienice – 13 p/km²; Wielkie Błonia – 1,6-1,7 p/km²; Cisowa – 5,4 p/km². Na obszarze gminy Żurawica liczebność oceniono na 300-350 par w zagęszczeniu 3,4 p/km². Najliczniej notowany był w lasach, gdzie skupiało się około 60% populacji. W lesie Zawarcie stwierdzono 1,2 p/10 ha, z tym, że większość par skupiała się na brzegu lasu (Hordowski 1998).

Na małych powierzchniach próbnych w okolicach Przemyśla najliczniej stwierdzony w lasach sosnowych z obfitym podszyciem oraz w łągach 5 p/10 ha, również liczny w łągach z dominacją dębu 4,7 p/10 ha. W prześwietlonych lasach bukowo-jodłowych na pogórzcu stwierdzono – 3,9 p/10 ha, a w jednorodnych buczynach – 2,9 p/10 ha. Wyraźnie mniej liczny wewnątrz dużych kompleksów leśnych. Wnikał w nie jedynie wzdłuż szerokich duktów, wokół polan oraz zasiedlał młodniki. Na powierzchniach próbnych położonych w głębi lasu średnie zagęszczenie wynosiło 2,8 p/10 ha (n=9), a na skraju lasu średnio 5,1 p/10 ha (n=16).

W Bieszczadach zagęszczenia były podobne jak w regionie przemyskim, np. w buczynie karpackiej Bieszczadzkiego PN stwierdzono około 3 p/10 ha,

w skarłowaciałej buczynie 2 p/10 ha; na połoninach Bukowego Berda 0,2 p/10 ha (Cichoń i Zajac 1991, Głowaciński i Profus 1996).

W parkach wiejskich w okolicach Przemyśla liczny średnio 3,9 p/10 ha (Hordowski, Kunysz 1993).

Wędrownka. Przyłot pierwszych ptaków w okolicy Przemyśla następował w latach 1966-96 średnio 28 III (n=15), najwcześniej 18 III 1990 (Hordowski *et al.* 1993). Natomiast w okolicy Babicy w dolinie Wisłoka w latach 1988-92 pierwsze ptaki pojawiały się 27 III, najwcześniej 22 III 1990 (M. Baran). Ostatnie w dolinie Wisłoka słyszano 14 X 1991 (M. Baran).

Elementy biologii lęgowej. Gniazda znajdowały się średnio 6 cm nad ziemią (0-40, n=14); szczyt przystępowania do lęgów przypadał na pierwszą dekadę maja, najwcześniej stwierdzono 13 IV 1990 – budowę gniazda, 20 IV – 1 jajo, a 18 V – 5 pull.; najpóźniejszy lęg 14 VII 1982 – karmienie młodych; w 6 gniazdach stwierdzono średnio 5 jaj; wymiary 34 jaj spod Przemyśla: 15,32 x 12,28 mm (sd=1,15 i 0,75) (Hordowski 1998b).

Piecuszek

Phylloscopus trochilus (Linnaeus, 1758)

Status. Średnio liczny gatunek lęgowy, wędrowny.

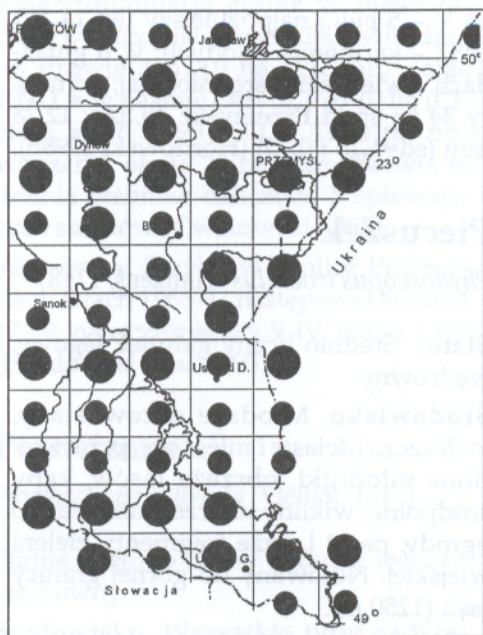
Środowisko. Młodsze drzewostany, zwłaszcza liściaste i mieszane, prześwietlone młodniki, obrzeża lasów, kępy śródpolne, wikliny nadrzeczne. Rzadko ogrody, parki i duże fragmenty zieleni wiejskiej. Notowany do górnej granicy lasu (1250 m).

Występowanie i liczebność. Większość XIX wiecznych ornitologów uważała ten gatunek za częsty i pospolity po górną granicę lasu, ponadto w sadach i ogrodach (Zawadz-

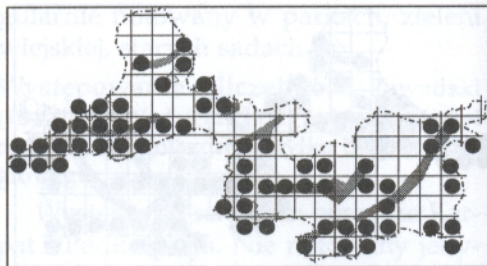
ki 1840, Wodzicki 1851, Dzieduszycki 1880, Niezabitowski 1901, Domaniewski 1915).

Dość rozpowszechniony na całym terenie Podkarpacia i Karpat. Nie występował wewnątrz zwartych lasów. W osiedlach notowany w miejscach, gdzie znajdował się wyższy drzewostan, zwłaszcza na obrzeżu, np. w Kosienicach stwierdzono 3 stacjonarne samce, a w Żurawicy 8-9 ptaków (Hordowski 1998). W Przemyśle nieliczny i spotykany jedynie w dzielnicach peryferyjnych. W latach 60. regularnie lęgowy w parku miejskim w Łańcucie (Kulczycki 1966).

Zagęszczenie. Na powierzchniach krajobrazowych w regionie przemyskim stwierdzono zagęszczenia: Kosienice – 2,2 p/km²; Wielkie Błonia – 1,3 p/km²; Dobkowice – 0,4 p/km²; Cisowa – 2,2 p/km². W lesie Zawarcie (gm. Żurawica) stwierdzono 2 stacjonarne ptaki w za-

Ryc. 129. Występowanie piecuszka (*Phylloscopus trochilus*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

Ryc. 130. Występowanie piecuszka (*Phylloscopus trochilus*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objasnienia jak na ryc. 8.

gęszczeniu 0,1 p/10 ha (Hordowski 1997, 1998, Hordowski i Czernicki 1997).

Na małych powierzchniach próbnych w okolicach Przemyśla występował tylko na niektórych i to nielicznie, średnio około 1 p/10 ha, najliczniej 6,3 p/10 stwierdzono w suchej sośninie w okolicach Wólki Małkowej koło Tryńcy. W buczynach na Pogórzu Przemyskim notowany rzadko, wystąpił jedynie na 3 z ośmiu badanych powierzchni. Najliczniejszy wydawał się być w lęgach średnio 2,9 p/10 ha. W młodnikach notowany od wieku 3-4 lat – 1,9 p/10 ha, najczęściej w 5-6 letnich około 4 p/10 ha, a w 10-12 letnich 0,9 p/10 ha, nie obserwowany w drągowinach powyżej 15 lat. Piecuszek był charakterystycznym gatunkiem dolin rzecznych porośniętych wiklinami nadrzecznymi, np. wzdłuż Wiaru stwierdzono 4,9 p/km rzeki, a na Wiszni – 1 p/km rzeki. W dolinie Wisłoka między Babicą a Siedliskami 29 VI 1990 (5 km) stwierdzono 9 śpiewających samców (M. Baran).

W Bieszczadach w buczynie stwierdzono 0,4 p/10 ha; na połoninie Bukowego Berda 0,3 p/10 ha (Cichoń, Zajac 1991).

Wędrownik. Przyłot w okolicach Przemyśla w latach 1966-96 następował średnio 9 IV, najwcześniej 1 IV 1992 (Hordowski

et al. 1993). Najwcześniejszy lęg stwierdzono 24 IV 1987 – budowa gniazda; powyżej położone gniazdo znaleziono na tui 90 cm nad ziemią. Wymiary 11 jaj spod Przemyśla 15,68 x 12,43 mm (sd=1,13 i 0,56).

Mysikrólik

Regulus regulus (Linnaeus, 1758)

Status. W Karpatach średnio licznie lęgowy, wędrowny, regularnie zimujący.

Środowisko. Optymalnym środowiskiem były lasy jodłowe, jodłowo-bukowe, poza tym drzewostany świerkowe. Pojedyncze pary zasiedlały cmentarze.

Występowanie i liczebność. Rozsiedlenie w XIX w. było zbliżone do dzisiejszego, w niższych partiach pogórza obserwowany był na przelotach i w zimie (Schaitter 1868, Brunicki 1889, Niezabitowski 1901), w górach natomiast, zwłaszcza w lasach iglastych częsty (Dzieduszycki 1880, Domaniewski 1915).

Rozpowszechniony na obszarze lasów karpaccich, na Podkarpaciu prawdopodobnie ze względu na brak odpowiednich środowisk nie występuje lub jest bardzo rzadki. W dolinie Wisłoka w okolicy Babicy lęgowy w lasach z domieszką drzew iglastych (M. Baran).

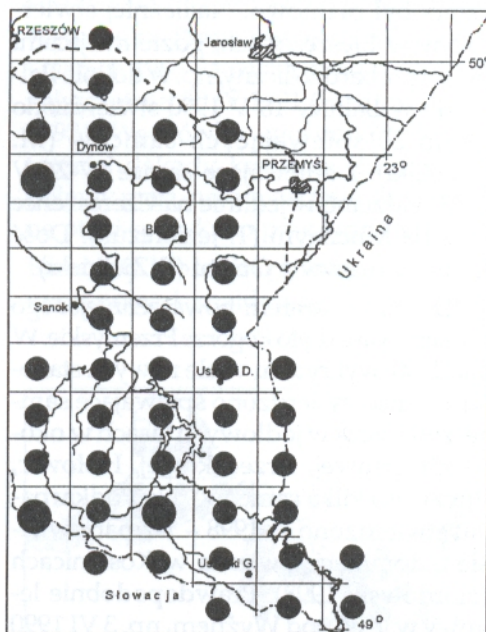
W Przemyśle, w 1995 obserwowano przez cały maj – 2 śpiewające samce na cmentarzu komunalnym (Kunysz, Kurek 1997).

Zagęszczenie. W lasach bukowo-jodłowych Pogórza Przemyskiego stwierdzono średnio 2,1 p/10 ha (n=4) (Hordowski 1993, Kunysz 1995, 1996). Natomiast w jednorodnych lasach jodłowych na dwóch transektach stwierdzono około 7 p/10 ha i był tam gatunkiem dominującym. W Bieszczadach lęgowy także w lasach liściastych, np. olszynie karpacciej. Zagęszczenie w buczynie karpacciej

w paśmie Otrytu, jak i na stokach Bukowego Berda było podobne i wynosiło odpowiednio 1,6 i 1,3 p/10 ha (Cichoń, Zając 1991, Cichoń et al. 1995).

Wędrowka i zimowanie. Wiosną wędrowka rozpoczynała się w marcu, natomiast jesienią koczujące ptaki obserwowano od sierpnia (włącznie z ogrodami, sadami, parkami), właściwa wędrowka rozpoczynała się od września i trwała do listopada. W zimie naloty inwazyjne (fale migrantów) pojawiały się regularne, zwłaszcza w styczniu.

W lasach iglastych w okolicach Przemyśla mysikrólik był jednym z dominantów w okresie zimowym (XII-II). Zagęszczenie wynosiło średnio około 10 os./10 ha lasu (3,6-15,1 os./10 ha), a jego udział w ugrupowaniu wynosił 23,8% (11-36%) zespołu. W wielogatunkowych stadach mieszanych mysikrólik był głównym gatunkiem stadotwórczym i wchodził w

Ryc. 131. Występowanie mysikrólika (*Regulus regulus*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

skład 65% obserwowanych stad (Hordowski 1996b). W lasach liściastych regionu przemyskiego praktycznie nie zimował, choć czasami koczujące ptaki obserwowano, np. w jednorodnych buczynach.

Zniczek

Regulus ignicapillus (Temminck, 1820)

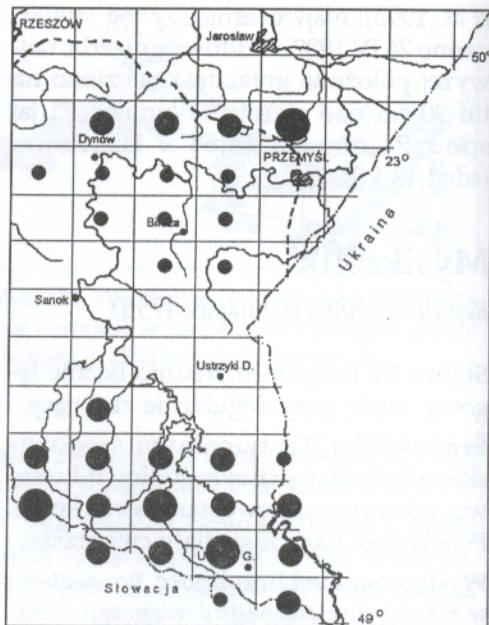
Status. Nieliczny, lokalnie średnio liczny gatunek lęgowy, migrujący.

Środowisko. Biotop podobny jak u mysikrólika.

Występowanie i liczebność. W porównaniu do poprzedniego gatunku był uważany za znacznie rzadszego i spotykanego tylko w niektórych okolicach (Domaniewski 1915). Nie notowany pod Stryjem (Niezabitowski 1901) ani w okolicach Chyrowa (Brunicki 1889). Pod Rzeszowem miał występować, ale był rzadki (Schaitter 1868).

Dość rozpowszechniony, ale rozmieszczone był plamowo. Najliczniej stwierdzony w Bieszczadach, gdzie miejscami był wręcz bardzo liczny, np. w dolinie Balniczki w Balnicy 18 V 1990 stwierdzono około 20 śpiewających samców (M. Ostański); 2 śpiewające samce 17-26 V 1993 widziano w jedlinie na Czereszence oraz na Muczonym (T. Jezierczuk). Dość liczny w masywie Otrytu (P. Zieliński).

Drugim obszarem powszechniejszego występowania było Pogórze Przemyskie. W latach 90. wykryto tu wiele nowych stanowisk, gdzie stwierdzono śpiewające samce, zwłaszcza w jodłowych lasach w okolicach Cisowej, Krzeczkowej, Hołowic, Birczy (po kilka samców). Na Podkarpaciu stwierdzono w 1998 - 1-2 pary w lesie z dominacją świerka w Kosienicach (Hordowski 1998). Prawdopodobnie lęgowy w lesie pod Wyżnem, np. 3 VI 1990 - śpiewający samiec (M. Baran).

Ryc. 132. Występowanie zniczka (*Regulus ignicapillus*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

Zagęszczenie. Z pięciu badanych powierzchni próbnych w Bieszczadach i paśmie Otrytu wystąpił na trzech w zagęszczeniu 0,4-1 p/10 ha (Cichoń i Zając 1991, Cichoń *et al.* 1995, Głowaciński i Profus 1996).

W okresie wędrówek zapewne pojawia się na całym obszarze i w różnych miejscach, ale tylko raz udało się stwierdzić 6 IV 1986 śpiewającego samca w zadrzewieniu śródpolnym w Przemysłu (Hordowski, Kunysz 1991).

Muchołówka szara

Muscicapa striata (Pallas, 1764)

Status. Średnio liczny gatunek lęgowy, wędrowna.

Środowisko. Lasy (różnych typów), zadrzewienia śródpolne, poza tym obszary zabudowane, parki, cmentarze. W głębi

Karpat zasiedlała stare wysokopienne sady owocowe, zadrzewione doliny potoków.

Występowanie i liczebność. Na nizinach i w piętrze pogórza miała być pospolita (Schäffer 1868, Brunicki 1889, Niezabitowski 1901), natomiast w górach według Wodzickiego (1851) pojawiała się tylko na przelotach.

Występowała na całym obszarze, choć w lasach stwierdzona przede wszystkim w brzeżnych partiach. W Bieszczadach notowana do 1000 m.

Regularnie lęgowa w miastach (Przeworsk, Jarosław, Rzeszów). oraz wsiach. W Przemyślu obserwowana na całym terenie włącznie z centrum (Kunysz, Kurek 1997), na cmentarzu komunalnym stwierdzono w 1995 – 8-9 par.

Zagęszczenie. Na powierzchniach krajobrazowych w regionie przemyskim stwierdzono zagęszczenia: Kosienice –

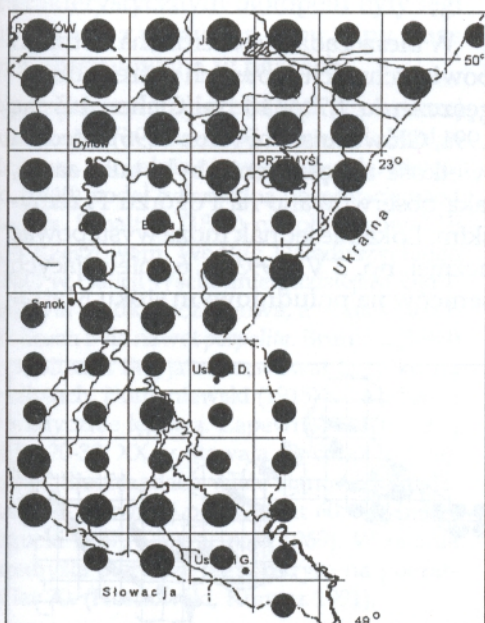
2,5 p/km²; Wielkie Błonia – 0,2 p/km²; Dobkowice – 1,2-1,3 p/km² (Hordowski 1994, 1997, Hordowski i Czernicki 1997); Cisowa – 1,3 p/km². W gminie Żurawica liczebność oceniono na 170-190 par w zagęszczeniu 2,3 p/km² (Hordowski 1998).

Na małych powierzchniach próbnych położonych w lasach w okolicach Przemysła, gdzie stwierdzono muchołówkę szarą średnio zagęszczenie wynosiło około 2 p/10 ha. W buczynach występowała raczej dość nielicznie, bowiem z 8 przebadanych powierzchni próbnych wystąpiła tylko na jednej. Natomiast w parkach wiejskich notowana liczniej 3,1 p/10 ha i obserwowano ją we wszystkich badanych powierzchniach (Hordowski, Kunysz 1993).

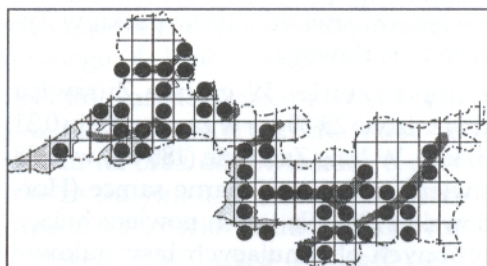
Na powierzchniach położonych w Bieszczadach stwierdzona tylko na jednej, obejmującej buczynę karpacką – w zagęszczeniu 0,3 p/10 ha (Cichoń, Zajac 1991).

Wędrowka. Przyłot w okolicy Przemysła w latach 1966-94 następował średnio 3 V, najwcześniej 20 IV 1991 (Hordowski *et al.* 1993). Wędrowka wiosenna trwała od trzeciej dekady kwietnia do pierwszej połowy maja, natomiast jesienią wędrownie ptaki spotykano przez cały wrzesień.

Elementy biologii lęgowej. 17 znalezionych gniazd znajdowało się w bardzo

Ryc. 133. Występowanie muchołówki szarej (*Muscicapa striata*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

Ryc. 134. Występowanie muchołówki szarej (*Muscicapa striata*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objasnienia jak na ryc. 8.

różnych miejscach, np. na wysięgniku maszyny rolniczej, we wnęce słupa. Szczyt przystępowania do lęgów przypadał na początku czerwca, najpóźniejszy lęg 18 VIII 1991 – kilkudniowe pisklęta; w 7 gniazdach stwierdzono średnio 5,3 jaja. Z 12 znalezionych gniazd w parku w Łańcucie 6 znajdowało się w półotwartych dziuplach (Kulczycki 1966). Wymiary 34 jaj spod Przemyśla: 18,60 x 13,92 mm (sd=1,03 i 0,47).

Muchołówka mała

Ficedula parva (Bechstein, 1794)

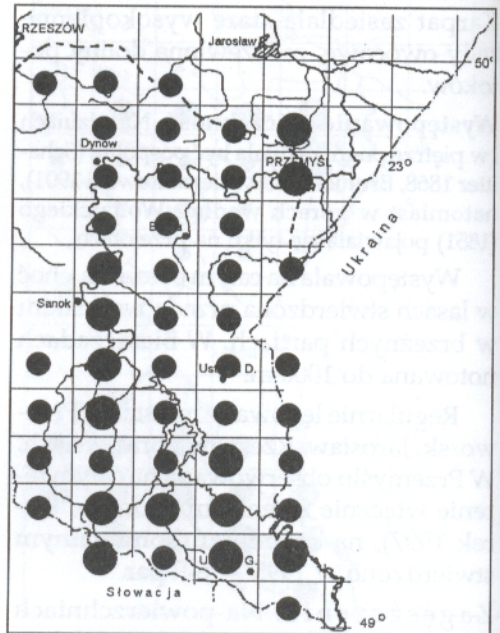
Status. Nieliczny gatunek lęgowy lasów Karpat, wędrowny.

Środowisko. Najobficiej notowana w lasach z dominacją buka, w bukowo-jodłowych oraz grabu. Obserwowana także w lasach dębowych.

Występowanie i liczebność. W XIX stuleciu zapewne równie nieliczna jak dzisiaj i notowana prawie wyłącznie w lasach bukowych, 5 VI 1875 zabito samca w Tuligłowach pod Jarosławiem (Dzieduszycki 1880, 1895). W latach 50. i 60. XX w. obserwowana wszędzie, gdzie prowadzono badania ornitologiczne (Grodziński 1957, Cais 1965, Głowaciński 1969).

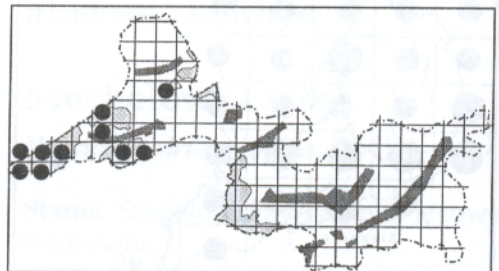
Występowała powszechnie na całym obszarze Karpat, wszędzie gdzie znajdowały się lasy z udziałem buka i grabu, rzadsza w grądach. Jako prawdopodobnie lęgowa stwierdzona w parku w Tyczynie (P. Kawa).

Zagęszczenie. W gminie Żurawica stwierdzono 25-35 par w zagęszczeniu 0,31 p/km². W lesie Zawarcie (185 ha) w 1998 stwierdzono 4 stacjonarne samce (Hordowski 1998). Na trzech powierzchniach próbnych obejmujących lasy bukowe stwierdzono zagęszczenie 1,7 p/10 ha. Liczenie śpiewających samców (20 VI 1988) między Cisową a Hołowicami wykazało 2 p/10 ha (Hordowski, Kunysz 1991).

Ryc. 135. Występowanie muchołówki małej (*Ficedula parva*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

W Bieszczadach stwierdzona na trzech powierzchniach próbnych w średnim zagęszczeniu 1,7 p/10 ha (Cichoń i Zajac 1991, Głowaciński i Profus 1996). Średnia wielkość zagęszczenia była taka sama, jaką obserwowano na Pogórzu Przemyskim. Lokalnie jednak może występować liczniej, np. 3 VI 1993 – 6 śpiewających samców na południowym stoku Matra-

Ryc. 136. Występowanie muchołówki małej (*Ficedula parva*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 8.

gony, kilkanaście samców w paśmie granicznym od Balnicy do Rydoszowej lub ponad 10 śpiewających samców na południowym zboczu Bukowego Berda (M. Ostański); 5 samców w rejonie rezerwatu Hulskie w masywie Otrytu (P. Zieliński).

W północnych obszarach Podkarpacia, tuż za granicą badań w Korniaktowie pod Łańcutem stwierdzono w 1998 kilka śpiewających samców (Pelc 1998).

Wędrowka. W okolicach Przemysła najwcześniej stwierdzona 8 V 1983.

Muchołówka białoszyja

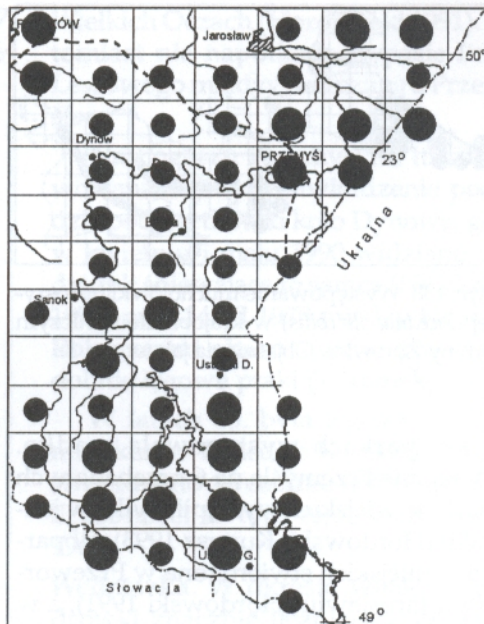
Ficedula albicollis (Temminck, 1815)

Status. Średnio liczna, lokalnie mogła być nieliczna, wędrowna.

Środowisko. W Karpatach najczęściej notowana w lasach z dominacją buka, często nad jarami i potokami, natomiast charakterystycznym biotopem były łągi oraz grądy z przewagą dębu i lipy. Poza tym obserwowana w parkach.

Występowanie i liczebność. W pierwszej połowie XIX w. prawdopodobnie była bardzo nieliczna, a lokalnie nie występowała. Pietruski (1840) podał tylko jedną obserwację spod Lwowa. Schaitter (1868) nie obserwował jej pod Rzeszowem. Według Dzieduszyckiego (1880) w Galicji Wschodniej (dzisiejsza Ukraina) była rzadka, acz lęgowa, a w niektórych okolicach była nawet *pospolita*. Brunicki (1889) w okolicach Stryja obserwował ją tylko na przelotach. Domaniewski (1915) uważał ją za sporadycznie lęgową. Zapewne mniej więcej od lat 20-30. XX w. stawała się coraz liczniejsza. W Bieszczadach wiele stanowisk znaleziono w pierwszej połowie lat 60. (Bednorz, Bogucki 1967, Głowaciński 1969). W rejonie Przemysła pierwsze łągi odkryto na początku lat 70. (Hordowski, Kunysz 1991).

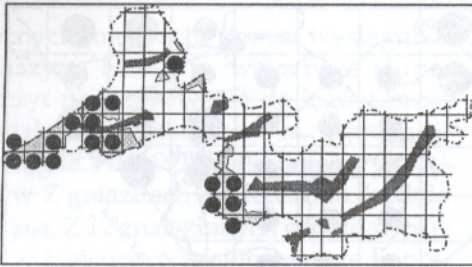
W latach 80. i 90. występowała dość równomiernie na obszarze Karpat i Pod-

Ryc. 137. Występowanie muchołówki białoszyjej (*Ficedula albicollis*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

karpacia. Na Pogórzu Przemyskim była notowana regularnie w lasach bukowych, podobnie i w Górach Słonnych. W paśmie Otrytu Cichoń *et al.* (1995) stwierdził kilka gniazd i śpiewających samców. W Bieszczadzkim PN znaleziono wiele stanowisk (Cichoń, Zajac 1991), jak i w innych rejonach, np. koło Rydoszowej 16 V 1994 – 4-5 zaniepokojonych ptaków (M. Ostański) lub 9 V 1993 – 7 śpiewających samców w dolinie potoku Nasiczniańskiego (A. Wuczyński).

Na Podkarpaciu nieco bardziej rozproszona niż w Karpatach, może ze względu na brak odpowiednich typów lasów ze starymi drzewami. Nie obserwowana na powierzchni Dobkowice (Hordowski 1997), ani w okolicach Łańcuta (Pelc 1998).

Ryc. 138. Występowanie muchołówki białoszyjej (*Ficedula albicollis*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objasnienia jak na ryc. 8.

W parkach występowała rzadko. W rejonie Przemysła na 6 przebadanych parków wiejskich wystąpiła tylko w jednym (Hordowski, Kunysz 1993). W parkach miejskich stwierdzona w Przeworsku i Jarosławiu (Hordowski 1991), a w 1986 w parku w Tyczynie (P. Kawa).

Zagęszczenie. Na obszarze gminy Żurawica liczebność oceniono na 90-110 par, w zagęszczeniu 1 p/km² (Hordowski 1998). Na małych powierzchniach próbnych w okolicach Przemysła najbardziej charakterystycznym gatunkiem była w łągach, średnio 3 p/10 ha (n=3), w grądach mniej liczna 1,2 p/10 ha (n=3). W buczynie karpackiej – najbardziej rozpowszechnionym siedlisku w Karpatach – średnie zagęszczenie wynosiło 1,1 p/10 ha (n=4) (Hordowski 1994). W Bieszczadzkiem PN na trzech powierzchniach stwierdzono średnio 0,9 p/10 ha (n=3). Najliczniejsza w buczynie 1,6 p/10 ha, a jej udział w zespole ptaków wynosił 5,4% całego ugrupowania (Cichoń i Zajac 1991, Głowaciński i Profus 1996).

Zmiany liczebności. Trwa zapewne wzrost liczebności; na powierzchni Kosienice stwierdzono w latach 1988-90 – 4-5 par, a w 1998 ponad 15 par (Hordowski 1998).

Wędrówka. Przelot wiosenny następował od końca kwietnia mniej więcej do poło-

wy maja. W tym czasie obserwowana dość często w osiedlach, sadach i ogrodach. Jesienny przelot praktycznie niezauważalny.

Muchołówka żałobna

Ficedula hypoleuca (Pallas, 1764)

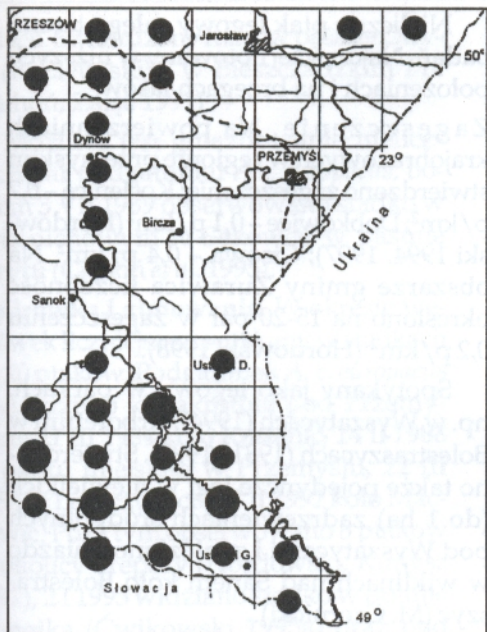
Status. Nieliczny gatunek lęgowy, liczniejsza w okresie wędrówek.

Środowisko. W Karpatach obserwowana najczęściej w lasach z przewagą buka, natomiast na Podkarpaciu lasy grądowe z przewagą dębu. Poza tym spotykana w parkach, dziedziczących ogrodach.

Występowanie i liczebność. W XIX stuleciu zapewne występowała w podobnej liczebności jak dzisiaj (Brunicki 1889, Dzieduszycki 1880). Gniazdowała w rejonie Jarosławia – 18 V 1936 w Zarzeczcu odstrzelono samiec z pary ptaków (Dunajewski 1938).

Na podstawie uzyskanych informacji zaznaczają się dwa obszary występowania: Bieszczady oraz nizinne tereny północnego Podkarpacia i zachodniej części Pogórza Przemyskiego. W Bieszczadach wydaje się gniazdować regularnie, acz nielicznie lub bardzo nielicznie, np. 27 VII 1994 – samiec i samica w Nasicznem (G. Neubauer), 20 V 1990 śpiewający samiec na południowym zboczu Matragony (M. Ostański). Możliwe, iż część obserwacji pochodzących z drugiej połowy maja dotyczy jeszcze ptaków przelotnych. Jako lęgowa obserwowana w latach 60. przez Głowacińskiego (1969). Nie stwierdzona przez Cichonia i Zajac (1991) w Bieszczadzkiem PN oraz w paśmie Otrytu (Cichoń *et al.* 1995, P. Zieliński).

W północnej części Podkarpacia i zachodniej Pogórza Przemyskiego gniazdowała powszechnie, ale podobnie nieliczna, jak w Bieszczadach. Regularnie lęgowa w okolicach Łańcuta (Pelc 1998),

Ryc. 139. Występowanie muchołówki żałobnej (*Ficedula hypoleuca*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

Przeworska i Sieniawy. Miejscami, np. tam gdzie były rozwieszane skrzynki lęgowe gniazdowała dość licznie, np. w

Wielkich Oczach (Hordowski 1991). Natomiast nie napotkana w pasie Progu Lessowego między Kańczugą a Przemyślem.

Na Pogórzu Przemyskim nie obserwowana, a jedyne stwierdzenie pochodzi spod Bartkówki koło Dynowa, gdzie w kwietniu i maju 1990 widziano przy dziupli śpiewającego samca (Hordowski 1991) oraz 14 VI 1978 między Helichą a Rokszycami obserwowano prawdopodobnie lęgowe ptaki (T. Tomek).

W latach 60. była lęgowa w parku miejskim w Łańcucie w liczbie 1-3 par i stwierdzono ówczas wyraźny wzrost liczebności w tym rejonie (Kulczycki 1966).

Wędrówka. W okresie wiosennej wędrówki znacznie liczniejsza. Obserwowana wtedy regularnie w parkach, ogrodach i sadach na całym obszarze Karpat i Podkarpacia. Najwcześniejsza obserwacja 21 IV 1991 – samiec przy stawach w Lesku (C. Ćwikowski).

Wąsatka

Panurus biarmicus (Linnaeus, 1758)

Status. Sporadycznie lęgowa, przelotna.

Środowisko. Stawy rybne z pasami wynurzonej roślinności wodnej.

Występowanie. 31 VII 1988 obserwowano na stawach w Starzawie dorosłe ptaki wraz z kilkoma młodymi (Hordowski, Kunysz 1991). Poza tym stwierdzona 8 razy na przelotach, np. 25 X 1992 widziano na stawach w Starzawie 4 samce i 3 samice (Kunysz 1993); na starorzeczu w Hurku 11 XI 1992 – 20 ptaków (Kurek 1993); 13 XI 1994 – 4 ptaki na Zbiorniku Rzeszowskim (M. Baran). Zalatuje w góry 14-18 XI 1994 obserwowano samicę na stawach leskich (Ćwikowski 1996).

Na początku naszego wieku 1 VII 1915 pod Jarosławiem obserwowano jednego ptaka (Gengler 1916). Data obserwacji wskazywałaby na możliwość gniazdowania. Ponadto 8 XI 1854 zabito samca w Zarzeczcu pod Jarosławiem (Dzieduszycki 1880).

Raniuszek

Aegithalos caudatus (Linnaeus, 1758)

Status. Nieliczny gatunek lęgowy, przelotny i zimujący.

Środowisko. Lasy różnych typów z gęstym podszyciem, poza tym parki miejskie i wiejskie, wikliny nad rzeczne, cmentarze, zadrzewienia wzdłuż potoków.

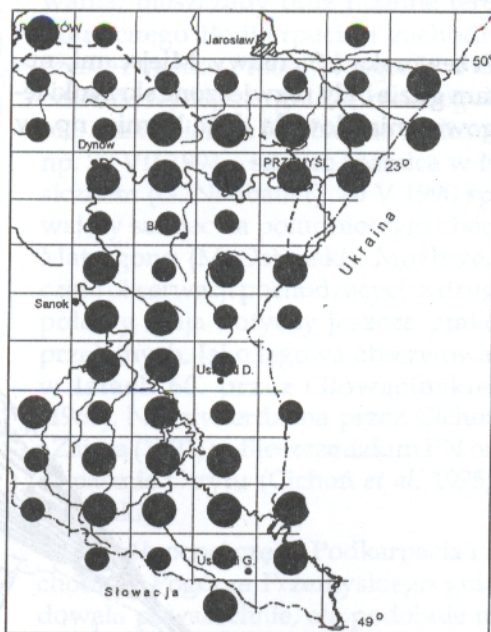
Występowanie i liczebność. Przez Schaittera (1868) w okolicach Rzeszowa i Brunickiego (1889) w okolicach Stryja oraz Niezabitowskiego (1901) pod Chyrowem obserwowany był tylko w okresie przelotów. Natomiast Wodzicki (1851) i Domaniewski (1915) twierdzili, iż występował pospolicie na nizinach z piętnem pogórza włącznie.

Nieliczny ptak lęgowy całego terenu badań. Najczęściej notowany w niższych położeniach i na brzegach lasów.

Zagęszczenie. Na powierzchniach krajobrazowych w regionie przemyskim stwierdzono zagęszczenia: Kosienice – 0,7 p/km²; Dobkowice – 0,1 p/km² (Hordowski 1994, 1997); Cisowa – 0,4 p/km². Na obszarze gminy Żurawica liczebność określono na 15-20 par w zagęszczeniu 0,2 p/km² (Hordowski 1998).

Spotykany jako lęgowy w parkach, np. w Wyszatycach (1994), Arboretum w Bolestraszczykach (1981 i 1992). Stwierdzono także pojedyncze lęgi w niewielkich (do 1 ha) zadrzewieniach śródpolnych pod Wyszatycami i znaleziono gniazdo w wiklinach nad Sanem koło Bolestraszczyk (M. Czernicki).

W Bieszczadach jako lęgowy stwierdzony najczęściej w niższej położonych dolinach potoków, olszynach, zdziczałych

Ryc. 140. Występowanie raniuszka (*Aegithalos caudatus*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

sadach. Stwierdzony m.in. w paśmie Otrytu (P. Zieliński) i w Bieszczadzkiem PN (Cichoń, Zajac 1991).

Możliwe jest gniazdowanie nielicznych par podgatunku *A.e. europaeus*, bowiem 3 VII 1989 obserwowano stadko w lesie olchowym w Sękowcu w paśmie Otrytu (Cichoń *et al.* 1995).

Wędrowka i zimowanie. W okresie wędrowek liczniejszy, spotykany w stadkach do 20 ptaków. Podgatunek *A. c. europaeus* stwierdzono kilkakrotnie pod Przemysłem: 21 III 1984 koło Kosienic, 14 II 1988 w parku miejskim w Przemysłu, 22 III 1988 w Leszczynach, 18 II 1992 koło Maczkowic. Poza tym obserwowano 8 ptaków w okolicy Trepczy (Hordowski, Kunysz 1991), 2 I 1995 widziano stadko w dolinie Stebnika (Ćwikowski 1995a) oraz pod Rzeszowem (Ciosek 1981a).

W okresie zimowym w lasach Pogórza Przemyskiego spotykany nielicznie w grupach po kilka/kilkanaście ptaków. Koczujące stada zimowały na dość dużym obszarze (rzędu kilku km²), dlatego praktycznie nie stwierdzony na małych powierzchniach próbnych (Hordowski 1996b). Liczniejszy był w tym okresie w lasach górskich niż na Podkarpaciu.

Sikora uboga

Parus palustris Linnaeus, 1758

Status. Średnio liczny lub nieliczny gatunek lęgowy, wędrowna i zimująca.

Środowisko. Lasy liściaste i mieszane, duże zadrzewienia śródpolne, parki, zdziczałe sady, niekiedy zieleń wiejska. Rzadsza w lasach iglastych – sosnowych, jak i jodłowych.

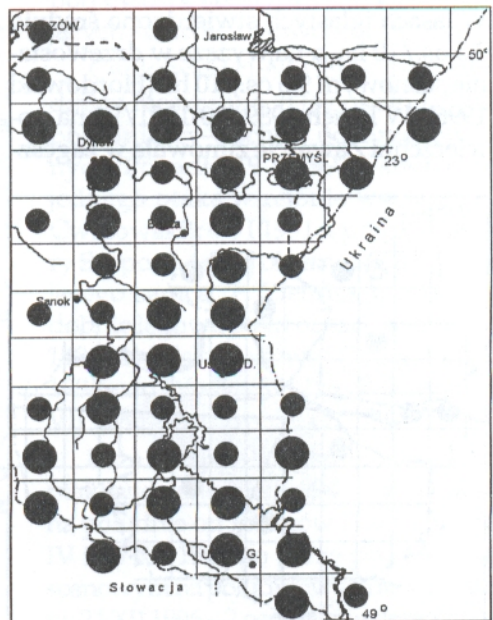
Występowanie i liczebność. Ze względu na nieodróżnianie przez większość dawnych autorów *P. palustris* od *P. montanus* nie można ocenić ich występowania w XIX w.

Na Podkarpaciu spotykana była dość równomiernie. Na Pogórzu Przemyskim rzadsza, a w wyższych jego partiach gniazdowały tylko pojedyncze pary (Hordowski, Kunysz 1991). W Bieszczadach, podobnie jak i w paśmie pogórza, mniej liczna od czarnogłówki, ale występowała powszechnie do wysokości około 800 m, zwłaszcza w dolinach porośniętych wilgotnymi olszynkami, wierzbami itp.

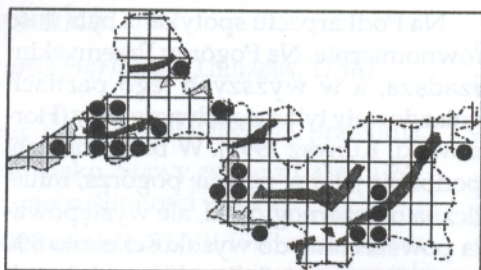
W Przemysłu obserwowana na 10 stanowiskach (Kunysz, Kurek 1997). Regularnie w latach 60. gniazdowała w parku miejskim w Łańcucie (Kulczycki 1966).

Zagęszczenie. Na powierzchni Kosienice stwierdzona w zagęszczeniu 1,7 p/km²; Cisowa – 0,4 p/km². W gminie Żurawica liczebność oceniono na 60-80 par w zagęszczeniu 0,7 p/km² (Hordowski 1994, 1998).

Na małych powierzchniach próbnych w okolicach Przemysłu średnie zagęsz-

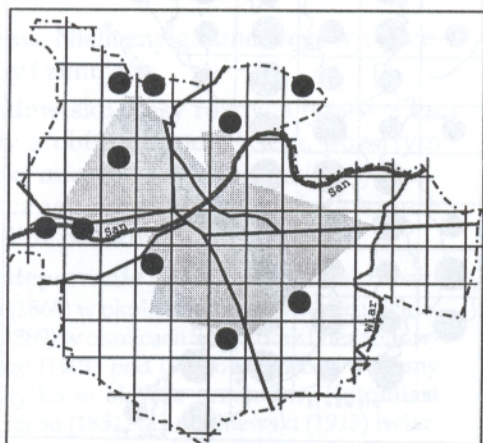
Ryc. 141. Występowanie sikory ubogiej (*Parus palustris*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

Ryc. 142. Występowanie sikory ubogiej (*Parus palustris*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objaśnienia jak na ryc. 8.

czenie wynosiło około 1 p/10 ha lasu. Najczęściej notowana w lasach z dominacją buka i w grądach 1,3 p/10 ha (n=6). Natomiast w lasach z przewagą sosny oraz w łągach mniej liczna około 0,7 p/10 ha (n=4). W parkach wiejskich w okolicach Przemyśla występowała w średnim zagęszczeniu 1,4 p/10 ha (Hordowski, Kunysz 1993).

Zimowanie. W okolicach Przemyśla jeden z najliczniej zimujących gatunków. W lasach iglastych stwierdzono średnio 3,5 os./10 ha, a najwyższe w drzewostanie sosnowym 9,6 os./10 ha (Hordowski 1996). W latach 1989/90-1991/92 na powierzchni Zawarcie zimowała w zagęsz-

Ryc. 143. Występowanie sikory ubogiej (*Parus palustris*) w Przemyślu (Kunysz, Kurek 1997). Objaśnienia jak na ryc. 9.

czeniu 2,6-3,5 os./10 ha. Regularnie notowana w parkach, np. w Przemyślu – 2,8 os./10 ha/liczenie (Kunysz 1995). Była jednym z podstawowych gatunków tworzących wielogatunkowe stada mieszane w okolicach Przemyśla. Na 457 wielogatunkowych stad 13,2% wszystkich osobników stanowiła sikora uboga (Hordowski 1996b).

Czarnogłówka

Parus montanus Conrad von Baldenstein, 1827

Status. Średnio licznie lęgowa, przelotna i zimująca.

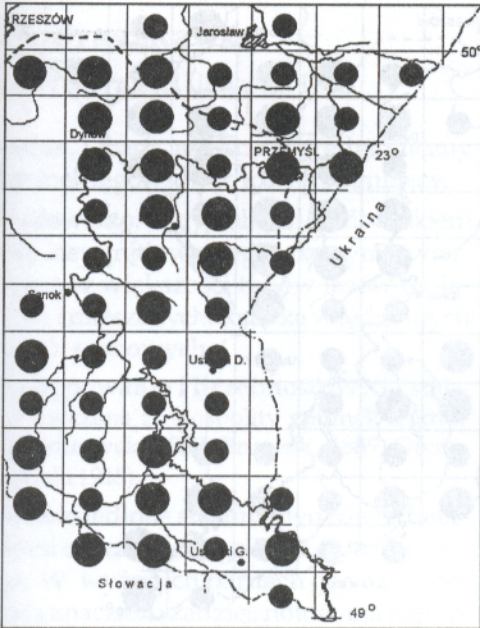
Środowisko. Lasy liściaste i mieszane (zwłaszcza bukowo-jodłowe), parki, cmentarze doliny potoków ze zdziczałymi sadami.

Występowanie i liczebność. Na terenie Pogórza i Otrytu (P. Zieliński) w najwyższych jego partiach była najliczniejszym gatunkiem z rodzaju *Parus*. Na Podkarpaciu dość rzadka, notowana na ogół w większych kompleksach leśnych i dolinach rzek.

Zagęszczenie. Na powierzchni Kosienice stwierdzona w zagęszczeniu 1 p/km²; Cisowa – 0,4 p/km². W gminie Żurawica liczebność oceniono na 40-50 par w zagęszczeniu 0,5 p/km² (Hordowski 1998).

Na małych powierzchniach próbnych w okolicach Przemyśla średnie zagęszczenie wynosiło 0,9 p/10 ha (Hordowski 1994). W Bieszczadach największe zagęszczenie stwierdzono w olszynie karpackiej 2,8 p/10 ha; w lasach bukowych było zbliżone do stwierdzonych w okolicach Przemyśla średnio 0,9 p/10 ha (Cichoń i Zajac 1991, Głowaciński i Profus 1996).

W Przemyślu stwierdzona na 4 stanowiskach (Kunysz, Kurek 1997).

Ryc. 144. Występowanie czarnogłówki (*Parus montanus*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

Zimowanie. Zagęszczenie w okresie zimowym w lasach regionu przemyskiego wynosiło około 2 os./10 ha. Na powierzchni Zawarcie w latach 1989/90-1991/92 była nieliczna średnio 1,5 os./10 ha. Najliczniej obserwowana w zimie 1995/96 w lesie dębowym 6,5 os./10 ha i stanowiła ona tam ponad 13% całego zespołu (Hordowski 1996). Była jednym z podstawowych gatunków tworzących wielogatunkowe stada mieszane w okolicach Przemyśla. Na 457 wielogatunkowych stad 8,2% wszystkich osobników stanowiła czarnogłówka (Hordowski 1996b). W parku w Przemyślu w zimie 1994/95 stwierdzono średnio 1,7 os./10 ha/liczenie (Kunysz 1995b).

Czubatka

Parus cristatus Linnaeus, 1758

Status. Bardzo nielicznie lęgowa, przelotna i zimująca.

Środowisko. Bory sosnowe i świerkowe, rzadziej lasy jodłowe.

Występowanie. W XIX w. zapewne podobnie nieliczna. Brunicki (1889) nie obserwował jej w okolicach Stryja, podobnie jak i Niezabitowski (1901) pod Chyrowem. Jedynie Schmitter (1868) uważał ją w okolicach Rzeszowa za częstą. Ogólna ocena Dzieduszyckiego (1895) była, jak się wydaje, trafna *u nas niierzadka rok cały, przeważnie w lasach szpilkowych.*

Walasz i Mielczarek (1992) podali z terenu badań 3 pewne i 2 prawdopodobne stanowiska lęgowe: koło Rzeszowa, Przemyśla oraz Czarnej i Lutowisk w Bieszczadach. Hordowski i Kunysz (1991) prawdopodobnie lęgowe ptaki obserwowali między Panieńskim Czubem a Cisową (5 śpiewających samców). Ponownie pod Cisową obserwowano kilka śpiewających samców w kwietniu 1999.

Ćwikowski (1995) 29 IV 1994 stwierdził w Bieszczadach lęg około 1,5 km na południowy-wschód od Brzegów Dolnych. Ponadto 19 V 1997 – stwierdzono jednego ptaka w rejonie wsi Jałowe (C. Ćwikowski); 6 VI 1991 u podnóża Magury Stuposiańskiej obserwowano śpiewającego samca (P. Zieliński); prawdopodobnie lęgowe ptaki obserwowano 24 VI 1986 niedaleko Sękowca (T. Tomek); 7 VII 1986 pod Wielką Rawką (B. Kies) oraz 9 VII 1983 koło Dwernika.

Poza tym prawdopodobnie nielęgowe ptaki widziano 30 III 1994 – 1 osobnik 1 km na południe od Brzegów Dolnych oraz 11 IV i 26 XII 1993 po parze ptaków w lesie sosnowym na południowych stokach Równi; 24 XII 1996 – 2 osobniki w drzewostanie świerkowym w rejonie wsi Jałowe i 12 I 1998

- 3 osobniki również w rejonie wsi Jałowe (Ćwikowski 1995 i dane niepubli.).

W latach 50. Grodziński (1957) obserwował kilka stadek (bez daty) wśród lasów u stóp Krzemiennej (Strubowiska, Przysłop, Krywe).

Sosnówka

Parus ater Linnaeus, 1758

Status. Średnio liczna, lokalnie licznie lęgowa, wędrowna i zimująca.

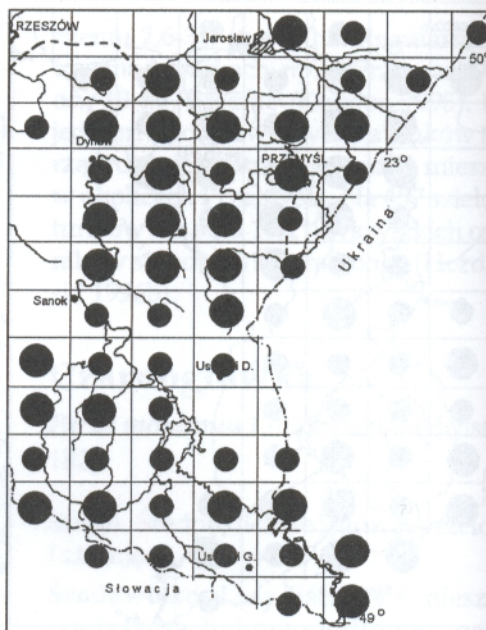
Środowisko. Optymalnym środowiskiem były lasy z dominacją jodły oraz sosny i świerka. Rzadziej obserwowana w lasach mieszanych, np. z dodatkiem buka lub w liściastych grądach.

Występowanie i liczebność. Ocena Domańskiego (1915) zapewne była trafna i można ją odnieść także do dzisiejszych czasów: *na równinach nie tak liczna, jak bogatka lub sikora modra. Naodwrot w górach ... najpospolitsza ze wszystkich sikor.*

W wyższych partiach Pogórza Przemyskiego i Gór Słonnych obok czarnogłówki była jedną z najliczniejszych sikor, a miejscami w lasach jodłowych była dominantem.

Zagęszczenie. W gminie Żurawica jej liczebność oceniono na 40-50 par w zagęszczeniu 0,5 p/km². Pojedyncze pary obserwowano w liściastym grądzie (Hordowski 1998). Natomiast na powierzchni Kosienice liczebność oceniono na 20-25 par w zagęszczeniu 0,4 p/10 ha lasu.

Na małych powierzchniach próbnych w okolicach Przemysła najliczniejsza była w lasach jodłowych osiągając zagęszczenie ponad 4 p/10 ha (n=2). Poza tym w buczynach i lasach bukowo-jodłowych stwierdzono średnio 1,6 p/10 ha (n=6), a w lasach sosnowych 0,8 p/10 ha (n=3). W Bieszczadach osiągnęła zagęszczenia poniżej 1 p/10 ha, z wyjątkiem buczyny w

Ryc. 145. Występowanie sosnówki (*Parus ater*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

paśmie Otrytu, gdzie zagęszczenie wynosiło 2,6 p/10 ha (Cichoń i Zajac 1991, Cichoń *et al.* 1995, Głowaciński i Profus 1996).

W Przemyslu stwierdzono 3-4 pary na cmentarzu komunalnym (Kunysz, Kurek 1997).

Wędrowka i zimowanie. W lasach iglastych w okolicach Przemysła zimowała regularnie w niewielkich grupach, choć czasami tworzyła stada do 60 ptaków. Na powierzchni Zawarcie w latach 1989/90-1991/92 jej liczebność systematycznie malała od 3,6 do 0,4 os./10 ha lasu (Hordowski 1996). Wchodziła w skład wielogatunkowych stad mieszanych w okolicach Przemysła. Na 457 wielogatunkowych stad 6,2% wszystkich osobników stanowiła sosnówka (Hordowski 1996b).

Modraszka

Parus caeruleus Linnaeus, 1758

Status. Liczny, miejscami średnio liczny gatunek lęgowy, wędrowny i zimujący.

Środowisko. Optymalnym środowiskiem były lasy grądowe i lęgi, poza tym stwierdzona w większości typów lasów liściastych i mieszanych. Rzadka w jednolitych lasach sosnowych.

Występowanie i liczebność. W XIX stuleciu uważana za pospolity gatunek lęgowy (Dzieduszycki 1880, Brunicki, 1889, Domański 1915).

Rozsiedlona stosunkowo równomierne na obszarze całego Podkarpacia i Karpat. W wyższych partiach gór występowała znacznie rzadziej, notowana najwyższej do 900-950 m. Poza lasami stale gniazdowała w parkach, cmentarzach, zadrzewieniach śródpolnych, wsiach i miastach. Drugi pod względem liczebności gatunek z rodzaju *Parus*.

W wysokich Bieszczadach była dość rzadka, np. nie stwierdzona na żadnej z 5 badanych powierzchni próbnych.

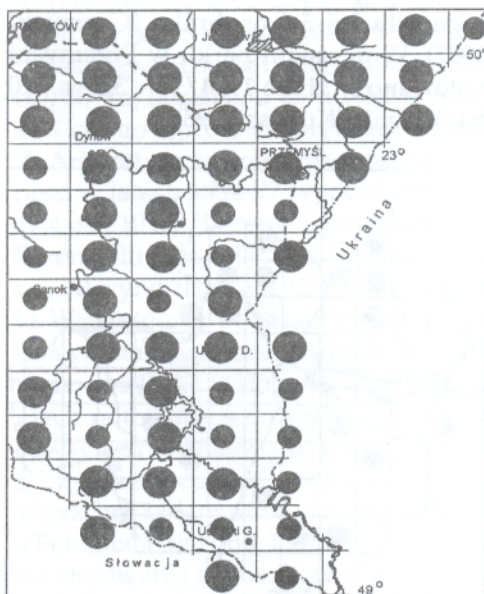
W Przemyśle obserwowana głównie w dzielnicach peryferyjnych oraz większych fragmentach zieleni, jedną parę stwierdzono w śródmieściu (Kunysz, Kurek 1997). W parku w Łańcucie w pierwszej połowie lat 60. gniazdowało 8-12 par (Kulczycki 1966).

Zagęszczenie. Na powierzchniach krajobrazowych w okolicy Przemyśla stwierdzono zagęszczenie: Wielkie Błonia - 0,2 p/km², Kosienice około 1,5 p/10 ha lasu. Na Pogórzu Przemyskim na powierzchni Cisowa stwierdzona w zagęszczeniu 1,5 p/km². W gminie Żurawica liczebność oceniono na 300-400 par w zagęszczeniu 4,7 p/km². Stanowiła ona około 1,4% całego zespołu ptaków (Hordowski 1998).

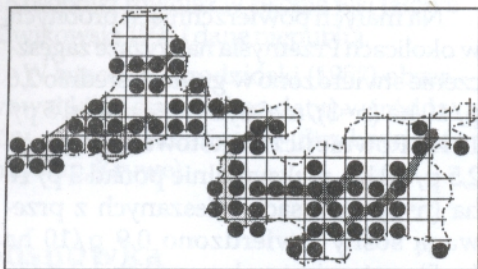
Na małych powierzchniach próbnych w okolicach Przemyśla najwyższe zagęszczenie stwierdzono w grądach średnio 2,6 p/10 ha (n=3), maksymalnie ponad 5 p/10 ha. Równie licznie notowana w lęgach 2,5 p/10 ha, maksymalnie ponad 3 p/10 ha (n=3). W lasach mieszanych z przewagą sosny stwierdzono 0,9 p/10 ha (n=5), natomiast w buczynach 1,2 p/10 ha (n=5). W parkach wiejskich średnio 2 p/10 ha, maksymalnie 4 p/10 ha (Hordowski 1998).

Wędrowka i zimowanie. W okolicy Przemyśla obserwowano regularny choć niezbyt liczny przelot. Najwięcej przelotnych ptaków obserwowano w drugiej połowie października. Jesienią średnia wielkość wędrującego stada wynosiła 4,1 osobnika (n=60), maksymalnie 21 ptaków.

W okresie zimowym w okolicach Przemyśla średnie zagęszczenie w lasach iglastych wynosiło 6,5 os./10 ha, maksymal-

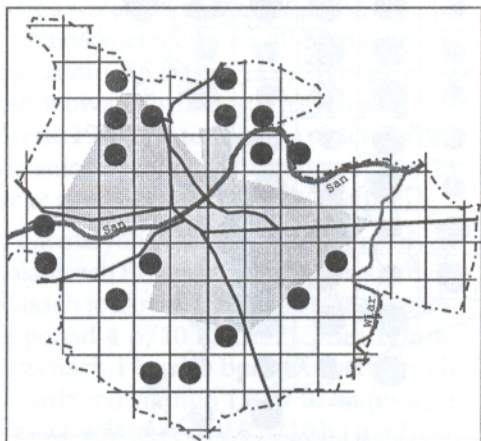

Ryc. 146. Występowanie modraszki (*Parus caeruleus*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

Ryc. 147. Występowanie modraszki (*Parus caeruleus*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objaśnienia jak na ryc. 8.

nie 11,4 os./10 ha w lesie sosnowym. Stanowiła średnio 17% całości zespołu zimujących ptaków (9-23%). Równie liczna w lasach liściastych, jak i iglastych. W wielogatunkowych stadach mieszanych stanowiła drugi po mysikróliku gatunek a jej udział wynosił 16% (Hordowski 1996). Natomiast w Arboretum Bolestraszyce w latach 1994/95-1996/97 zimowała nieznacznie 2 os./10 ha/liczenie, a średnia wielkość grupy w stadzie mieszanym wynosiła 1,5-3,4 osobnika (Czernicki 1997). W miejskim parku w Przemyśle notowano w zimie 1994/95 - 3,5 os./10 ha/liczenie (Kunysz 1995).

Ryc. 148. Rozmieszczenie modraszki (*Parus caeruleus*) w Przemyśle (Kunysz, Kurek 1997). Objaśnienia jak na ryc. 9.

Elementy biologii lęgowej. Spośród 12 znalezionych gniazd w okolicach Przemyśla najwcześniejszą budowę gniazda stwierdzono 21 III 1990, a 17 V były piskłota tuż przed wylotem. Znaleziono dziuplę tuż nad ziemią u podstawy pnia drzewa. W parku w Łańcucie spośród gniazd znalezionych poza budkami lęgowymi 6 znajdowało się w lipach, po 5 w kasztanowcu i brzozie (Kulczycki 1966).

Sikora lazurowa

Parus cyanus Pallas, 1770

Zalatuje wyjątkowo, 11 I 1882 (samiec) i 8 I 1886 (samiec) odstrzelono ptaki w łożach nad Sanem w Tuczempach koło Jarosławia (Dzieduszycki 1895). Tomiałojć (1990) powołując się na Domaniewskiego (1915), podaje iż w 1886 odstrzelono dwa okazy, jednak Domaniewski pisze iż z *Galicji znane są dwa okazy ..., obydwą pochodzą z Tuczemp...*

Bogatka

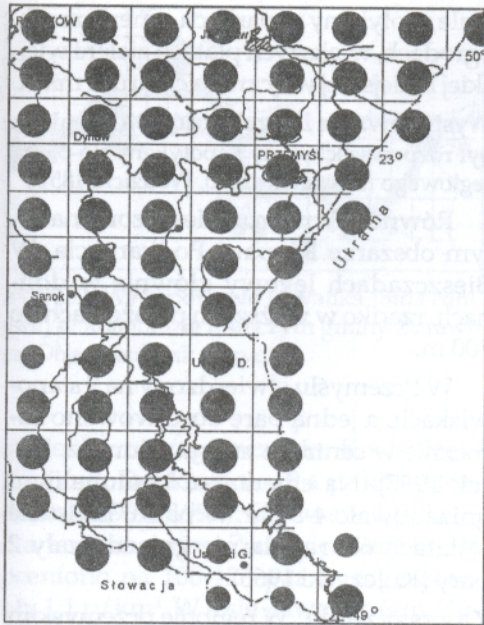
Parus major Linnaeus, 1758

Status. Liczny gatunek lęgowy, przelotny i zimujący.

Środowisko. Wszystkie typy lasów, choć preferowała grądy, poza tym zadrzewienia śródpolne, cmentarze, sady, parki i wikliny nadrzeczne. Regularnie i dość licznie spotykana w zieleni wiejskiej i miejskiej włącznie z centrami miast.

Występowanie i liczebność. W XIX stuleciu uważana za pospolity gatunek lęgowy (Dzieduszycki 1880, Brunicki, 1889, Domaniewski 1915).

Rozmieszczona równomiernie na całym obszarze Karpat i Podkarpacia do wysokości ponad 1000 m.

Ryc. 149. Rozmieszczenie bogatki (*Parus major*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

Zagęszczenie. Na powierzchniach krajobrazowych w regionie przemyskim stwierdzono zagęszczenia: Kosienice – 7,5 p/km²; Wielkie Błonia – 0,2 p/km²; Cisowa – 3,7 p/km² i była tam najliczniejszą z sikor. Na obszarze gminy Żurawica liczebność oceniono na 400-500 par, w zagęszczeniu 4,7 p/km², co stanowiło około 1,8% całego zespołu.

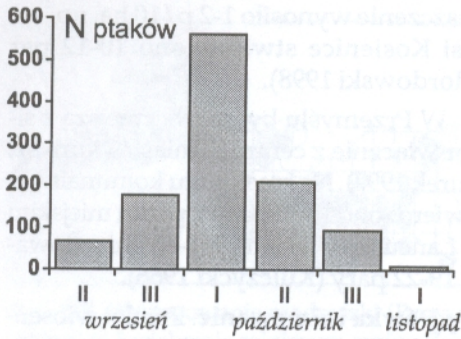
Najwyższe zagęszczenie na małych powierzchniach próbnych w okolicach Przemyśla stwierdzono w grądach średnio 3,3 p/10 ha (n=3), w łąkach 2,1 p/10 ha. W najczęściej spotykanych siedliskach, tj. w lasach bukowych i jodłowo-bukowych średnie zagęszczenie wynosiło 1,5 p/10 ha. Maksymalne zagęszczenie ponad 5 p/10 ha napotkano w grądzie pod Żurawicą. W parkach wiejskich średnio obserwowano 4 p/10 ha (Hordowski, Kunysz 1993). W osiedlach za-

gęszczenie wynosiło 1-2 p/10 ha, np. we wsi Kosienice stwierdzono 10-12 par (Hordowski 1998).

W Przemysłu była najliczniejszą z sikor włącznie z centrum miasta (Kunysz, Kurek 1997). Na cmentarzu komunalnym stwierdzono 10-13 par. W parku miejskim w Łańcucie w latach 1961-65 gniazdowało 19-22 pary (Kulczycki 1966).

Wędrowka i zimowanie. Przelot wiosenny rozpoczynał się w marcu i trwał do końca kwietnia, jesienny od września do pierwszej dekady października. Podczas jesiennej wędrowki średnia wielkość wędrującego stada bogatki w Przemysłu wynosiła w latach 80. i 90. – 7,7 osobnika (n=189). Leciwała najczęściej w niewielkich grupach po kilka/kilkanaście osobników, najliczniej 57 ptaków (H. Kurek).

W rejonie Przemyśla była regularnie zimującym gatunkiem średnio 3,5 os./10 ha lasu. Najliczniej 10,2 os./10 ha stwierdzona w 1995/96 w lesie bukowym i stanowiła ona tam ponad 27% całego zespołu (Hordowski 1996). W parku zamkowym w Przemysłu w zimie 1994/95 była najliczniejszą z sikor w zagęszczeniu 12,6 os./10 ha/liczenie, a jej udział wynosił 17% całego ugrupowania (Kunysz 1995). W Arboretum w Bolestraszczykach liczebność w latach 1994-97 wynosiła średnio 17,4 os./10 ha /liczenie i podobnie jak w Przemysłu była najliczniejszą sikorą, a jej udział wynosił prawie 12% całego zespołu. Wielkość grupy bogatek w wielogatunkowym stadzie mieszanym w Arboretum wynosiła 11-19,5 osobników, a w liczeniach notowano 4-6 samic i 14-20 samców (Czernicki 1997). W krajobrazie rolniczym znaczenie rzadsza; na powierzchni 14 km² między Przeworskiem a Pełkiniami w zimie 1998/99 stwierdzono zimowanie 0,5 os./km² (J. Grzybek). Była jednym z podstawowych gatunków tworzących wielogatunkowe stada mie-

Ryc. 150. Dynamika jesiennej wędrówki bogatki (*Parus major*) w Przemyślu w latach 1984-89 (H. Kurek)

szane w okolicach Przemyśla. Na 457 wielogatunkowych stad 8,1% wszystkich osobników stanowiła bogatka (Hordowski 1996b).

Elementy biologii lęgowej. W parku miejskim w Łańcucie na 67 znalezionych gniazd 55 znajdowało się w dziuplach różnych gatunków drzew, 5 w skrzynkach lęgowych, 3 w szczelinach murów zamku, 2 w stosie rur, po 2 w latarni i norze ziemnej (Kulczycki 1966). W okolicach Przemyśla średnia wysokość umieszczenia dziupli wynosiła 180 cm (10-500 cm), najniżej w słupie elektrycznym 10 cm nad ziemią. Średnia liczba młodych w 9 lęgach wynosiła 5,4 młodego; najwcześniejszą budowę gniazda stwierdzono - 20 IV 1985.

Kowalik

Sitta europaea Linnaeus, 1758

Status. Średnio liczny gatunek lęgowy, wędrowny i zimujący.

Środowisko. Lasy liściaste, przede wszystkim łęgi i grądy oraz drzewostany bukowe w starszych klasach wiekowych (70-90 lat). Poza tym regularnie gniazdował w lasach mieszanych, a nawet w sośninach.

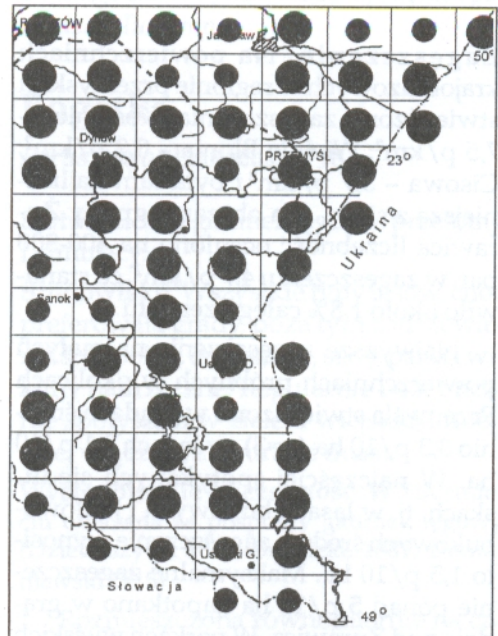
Stale spotykany w parkach, cmentarzach, ogrodach, większych płatach zieleni wiejskiej i miejskiej włącznie z centrum miast.

Występowanie i liczebność. W XIX stuleciu był rozpowszechniony i spotykany do piętra reglowego (Zawadzki 1840, Wodzicki 1851).

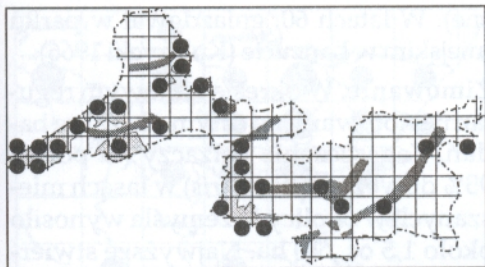
Równomiernie rozmieszczony na całym obszarze Karpat i Podkarpacia. W Bieszczadach lęgowy głównie w dolinach, rzadko w wyższych położeniach do 800 m.

W Przemyślu stwierdzony na 9 stanowiskach, a jedną parę obserwowano corocznie w centrum miasta (Kunysz, Kurek 1997). Na cmentarzu komunalnym gniazdowało 4-5 par. W parku Łańcucie w latach 60. regularnie gniazdowały 2 pary (Kulczycki 1966).

Zagęszczenie. W regionie przemyskim na powierzchniach krajobrazowych

Ryc. 151. Występowanie kowalika (*Sitta europaea*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

Ryc. 152. Występowanie kowalika (*Sitta europaea*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objaśnienia jak na ryc. 8.

stwierdzono zagęszczenia: Kosienice – 2 p/km²; Dobkowice – 0,4 p/km² (Hordowski 1994, 1997); Cisowa – 2 p/km². Na terenie gminy Żurawica liczebność oceniono na 100-120 par w zagęszczeniu 1,1 p/km². W lesie Zawarcie (gm. Żurawica) w 1998 stwierdzono zagęszczenie 0,6 p/10 ha (Hordowski 1998).

Na małych powierzchniach próbnych w okolicach Przemyśla najwyższe zagęszczenie stwierdzono w lasach łągowych ponad 2,5 p/10 ha, w pozostałych typach lasów (buczyny, grądy, jodłowe i sosnowe) około 1 p/10 ha. Podobne zagęszczenie stwierdzono w parkach wiejskich. Natomiast w Bieszczadach obserwowane zagęszczenia były wysokie, średnio na 5 powierzchniach, wynosiło 1,4 p/10 ha (Cichoń i Zajac 1991, Cichoń et al. 1995, Głowaciński i Profus 1996).

Zimowanie. Na powierzchniach próbnych w okolicach Przemyśla stwierdzono średnio 1,6 os./10 ha, maksymalnie 3,5 os./10 ha w lesie sosnowym (Hordowski 1996). W wielogatunkowych stadach mieszanych wystąpił w ponad 60% stad, a stanowił on 5,5% wszystkich ptaków (Hordowski 1996b). W Arboretum w Bolestraszczykach w latach 1994/95-96/97 stwierdzono zimowanie 3,3 os./10 ha/liczenie (Czernicki 1997). Natomiast w parku miejskim w

Przemyślu w zimie 1994/95 stwierdzono 3 os./10 ha/liczenie (Kunysz 1995).

Elementy biologii. 12 znalezionych dziupli w okolicach Przemyśla znajdowało się średnio 5 m nad ziemią (3,5-7 m). Położone były w pniu głównym, a w 3 przypadkach w skrzynkach łągowych. Najwcześniej zachowanie łągowe obserwowano 20 III 1985 – zalepianie otworu wlotowego. Z pięciu znalezionych dziupli w parku w Łańcucie wszystkie znajdowały się w dębach 10-15 m nad ziemią (Kulczycki 1966).

Pomurnik

Tichodroma muraria (Linnaeus, 1766)

Napotkany wyjątkowo, 25 I 1883 stwierdzono jednego ptaka na skalistym brzegu Sanu w Myczkowcach (Państwowe Muzeum Przyrodnicze we Lwowie, A. Bokotey). W XX stuleciu – 13 V 1995 obserwowano 2 żerujące i przeganiające się ptaki w starym kamieniołomie na brzegu potoku Terebowiec w Bieszczadach (M. Ostański).

Pełzacz leśny

Certhia familiaris Linnaeus, 1758

Status. Średnio liczny gatunek łągowy, przelotny, zimujący.

Środowisko. Gniazdował w różnego typu starszych drzewostanach, najchętniej typu grądowego i łągowego. Rzadko notowany w dużych parkach, cmentarzach, zadrzewieniach śródpolnych.

Występowanie i liczebność. Nieodróżnianie w XIX stuleciu obu gatunków pełzaczy uniemożliwia ocenę występowania w tym czasie.

Rozsiedlony dość równomiernie, a łągowe lub prawdopodobnie łągowe ptaki stwierdzono prawie na wszystkich po-

lach atlasowych. W górach obserwowano do górnej granicy lasu. Gniazdował wewnątrz zwartych i rozległych kompleksów leśnych.

Zagęszczenie. W regionie przemyskim na powierzchniach krajobrazowych stwierdzono zagęszczenia: Kosienice – 2 p/km²; Dobkowie 0,3 p/km² (Hordowski 1994, 1998); Cisowa – 0,4 p/km². W gminie Żurawica liczebność oceniono na 70-100 par, w zagęszczeniu 0,8 p/km² (Hordowski 1998). W lesie Zawarcie (gm. Żurawica) w 1998 stwierdzono zagęszczenie 0,4 p/10 ha (Hordowski 1988).

Na małych powierzchniach próbnych w rejonie Przemysła zagęszczenie wynosiło około 0,8 p/10 ha, najwyższe 2,1 p/10 ha stwierdzono w 100 letnim ągrdzie z przewagą dębu.

W Przemysłu napotkany na trzech stanowiskach (Kunysz, Kurek 1997, inf. wła-

sne). W latach 60. gniazdował w parku miejskim w Łańcucie (Kulczycki 1966).

Zimowanie. W okresie zimowym regularnie notowany na całym obszarze badań. Zagęszczenie pęczaczy (w ponad 95% dotyczy to *familiaris*) w lasach mieszanych w okolicy Przemysła wynosiło około 1,5 os./10 ha. Najwyższe stwierdzono w lasach iglastych, np. 2,9 os./10 ha w lesie sosnowym. Obserwowany w 52% (n=457) wielogatunkowych stad mieszanych w regionie przemyskim, a jego ogólny udział wynosił 4,7% wszystkich obserwowanych ptaków (Hordowski 1996).

Pęczacz ogrodowy

Certhia brachydactyla C.L. Brehm, 1820

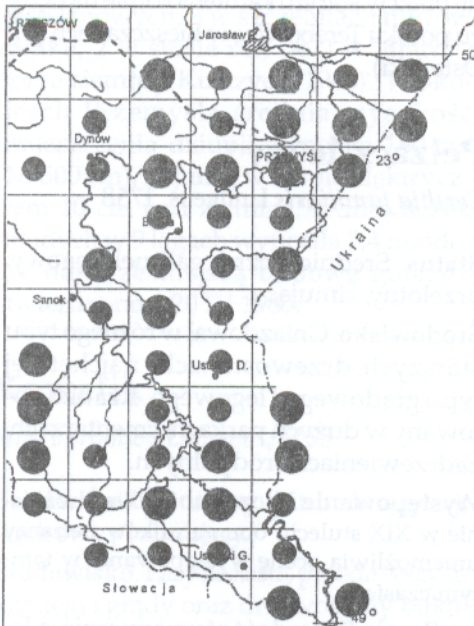
Status. Nielicznie lęgowy, zimujący.

Środowisko. Stanowiska stwierdzono w parkach, cmentarzach, na brzegach lasów ągrdowych, szerokich alejach; w obfitej zieleni wiejskiej i miejskiej.

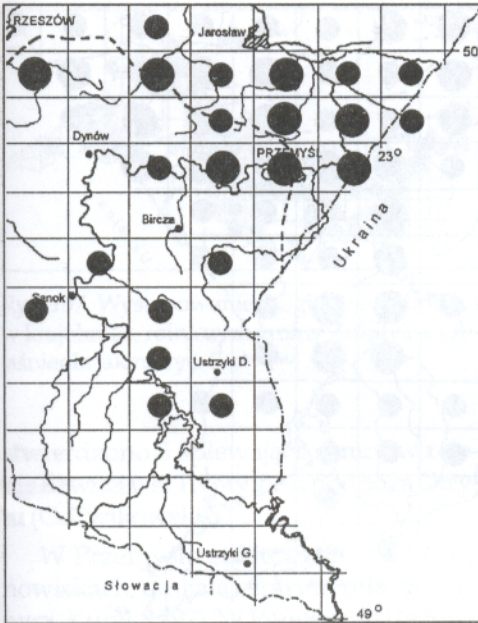
Występowanie i liczebność. Domaniewski (1915) przeglądając *nieliczne egzemplarze pęczaczy ... z Galicji* nie stwierdził tego gatunku, co może sugerować, iż w tamtym czasie nie występował. Z drugiej jednak strony należy zgodzić się z Tomiałojciem (1990), iż późne wykrycie tego gatunku w znacznym stopniu mogło być wywołane nieznaną głośnością i śpiewem.

Najliczniej notowany był na Podkarpaciu, gdzie występował dość równomiernie zasiedlając głównie parki, cmentarze itd. Lokalnie mógł jednak nie występować, jak np. w dolinie Wisłoka koło Babicy (M. Baran). Na obszarze Karpat stwierdzony tylko na nielicznych stanowiskach, a w Bieszczadach nie obserwowany. Przenikał w niskie góry głównie doliną Sanu.

W Przemysłu liczniejszy od pęczacza leśnego stwierdzony na 6 stanowiskach

Ryc. 153. Występowanie pęczacza leśnego (*Certhia familiaris*) w Karpatkach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

Ryc. 154. Występowanie pełzacza ogrodowego (*Certhia brachydactyla*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

(Kunysz, Kurek 1997). Również w parku miejskim w Łańcucie w latach 60. był liczniejszy od pełzacza leśnego i gniazdował regularnie (Kulczycki 1966).

Zagęszczenie. Na powierzchni Kosienice stwierdzono jedynie 5-7 par, a na terenie gminy Żurawica 15-20 par (Hordowski 1998).

Zimowanie. W parku w Krasiczynie stwierdzono w zimie 1995/96 - 2,2 os./10 ha/liczenie (Kunysz 1996).

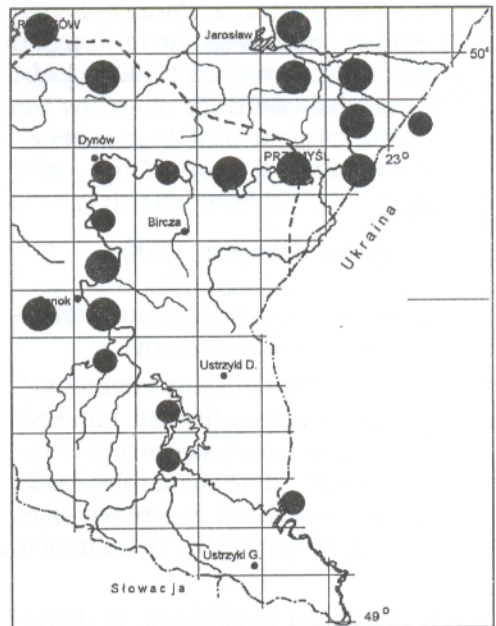
Remiz

Remiz pendulinus (Linnaeus, 1758)

Status. Nieliczny gatunek lęgowy, przelotny.

Środowisko. Doliny rzek, starorzecza, stawy i inne zbiorniki porośnięte przede wszystkim zadrzewieniami wierzbowymi.

Występowanie i liczebność. W Polsce w XIX stuleciu według Tomiałojcia (1990) miał być skrajnie nieliczny i tylko lokalnie występował w dolinach dużych rzek. Wydaje się jednak, iż w pierwszej połowie XIX w. w Galicji był rozpowszechniony podobnie, jak i dzisiaj. Schaitter (1868) stwierdził gniazdowanie na Wisłoku w Rzeszowie, Dzieduszycy (1880, 1895) uważał go za częstego wzdłuż wielu rzek. Brunicki (1889) wprost pisał, iż „dawniej” gniazda często znajdowano nad rzeką Stryj, jednak on sam nie stwierdził już lęgów. Domaniewski (1915) na przełomie XIX/XX w. pisał *nie należy w Galicji do ptaków rzadkich, nie jest jednak bynajmniej pospolitym. ...kilkadziesiąt lat temu był on daleko pospolitszy*. Dorosłego samca odstrzelono w 1913 pod Jarosławem (Muzeum Przyrodnicze we Lwowie). Po II wojnie światowej nastąpił ponowny wzrost liczebności, np. w górnym biegu Sanu prawdopodobnie lęgowe ptaki widziano 31 V-4 VI 1956 na stawie pod Łukawicą oraz na Wisłoku i Sanie (Józefik 1961). Nowak i Dobrowolski (1958) podali znad Sanu w powiecie przemyskim

Ryc. 155. Występowanie remiza (*Remiz pendulinus*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

skim 3, natomiast w jarosławskim 2 stanowiska lęgowe.

Na terenie badań stwierdzony prawie wyłącznie w dolinie Sanu począwszy od Sieniawy do pasma Otrytu (P. Zieliński). Na odcinku Sanu od Babic do Radymna w drugiej połowie lat 80. stwierdzono około 30 par (Hordowski, Kunysz 1991). Szczegółowe liczenie na odcinku 18 km Sanu od Buszkowic do Wyszatyc w latach 1997-98 wykazało około 10 par, tj. 0,6 p/km rzeki (Hordowski 1998), a między Jarosławiem a ujściem Wisłoka (1999) co najmniej 13 stanowisk (J. Grzybek, R. Wałęcki). Notowany na prawie wszystkich starorzeczach w liczbie 1-3 par (Hordowski, Czernicki 1994). Na stawach w Starzawie obserwowano na początku lat 90. tylko jedną parę (Kunysz 1993).

Pod Łańcutem w latach 1997-98 jako lęgowy stwierdzony wzdłuż Wisłoka oraz na stawach pod Smolarzyskami (Pelc 1998).

Wędrownik. Najwcześniejsza obserwacja 30 III 1988 w Siedliskach. W czasie jesiennej wędrowni obserwowany dość często na stawach w Lesku, np. 3 X 1994 – 1 ad. i 3 młode (Ćwikowski 1996).

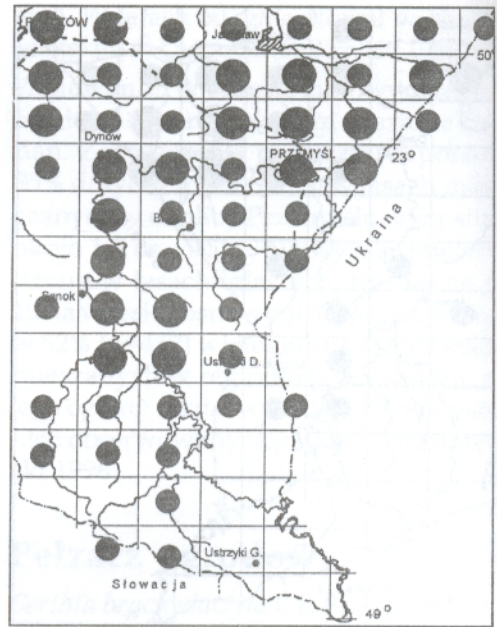
Wilga

Oriolus oriolus (Linnaeus, 1758)

Status. Średnio liczny, miejscami nieliczny gatunek lęgowy, wędrowny.

Środowisko. Drzewostany rozmaitych typów, zwłaszcza lasy liściaste i mieszane. Praktycznie nie występowała w borach sosnowych, jedynie na ich obrzeżach. Spotykana regularnie w zieleni wiejskiej, jak i miejskiej, parkach, cmentarzach, ogrodach.

Występowanie i liczebność. W dawnej Galicji przez wszystkich ornitologów uważana za częstą, także w ogrodach, sadach i w osiedlach ludzkich (Schaitter 1868, Brunicki

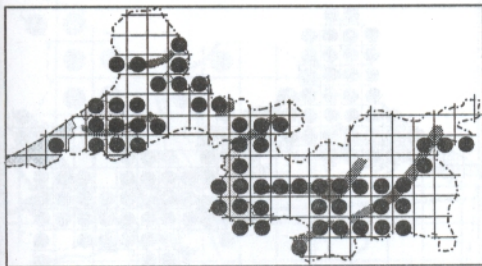

Ryc. 156. Występowanie wilgi (*Oriolus oriolus*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

1889, Niezabitowski 1901). W górach według Wodzickiego (1851) gniazdowała tylko w „niższych górach”. 1 IX 1872 zastrzelono samca, który był cały czysto żółty (Dzieduszycki 1880).

Szeroko rozsiadlona na całym terenie Podkarpacia. Na obszarze pogórza nieco mniej liczna, ograniczona do dolin. W Górach Słonnych rzadka i występowała jedynie w dolinach, np. 16 III 1996 znaleziono zeszłoroczne gniazdo na starorzeczu w Bykowcach (Skowroński 1996). Na przedpolu Bieszczad 19 VI 1996 znaleziono gniazdo koło zapory w Myczkowcach (Skowroński 1996) lub 18 V 1987 – samiec we wsi Liszna w dolinie Sanu (C. Ćwikowski).

W wysokich Bieszczadach nie potwierdzono gniazdowania, choć niewykluczone są lęgi pojedynczych par w ciepłych dolinach. Natomiast w maju 1998

Ryc. 157. Występowanie wilgi (*Oriolus oriolus*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objasnienia jak na ryc. 8.

stwierdzono 3 śpiewające samce w rejonie dawnej wsi Tworylne u podnóża Otrytu (C. Ćwikowski).

W Przemyślu stwierdzona na 12 stanowiskach, omijała centrum miasta (Kunysz, Kurek 1997). W Przeworsku lęgowa w parku i peryferyjnych dzielnicach (W. Kapusta).

Zagęszczenie. W regionie przemyskim na powierzchniach krajobrazowych stwierdzono zagęszczenia: Kosienice – 3,5 p/km²; Wielkie Błonia – 0,3 p/km²; Dobkowice 1,4-1,5 p/km²; (Hordowski 1993, 1997, Hordowski i Czernicki 1997); Ciso-wa – 1,1 p/km². W gminie Żurawica liczebność oceniono na 120-140 par w zagęszczeniu 1,3 p/km². W lesie Zawarcie

(gm. Żurawica) w 1998 stwierdzona 0,6 p/10 ha. W dolinie Wisłoka między Babi-cą a Siedliskami (5 km) 29 V 1990 obserwowano 4 śpiewające samce (M. Baran), a w dolinie Sanu między Jarosławiem a ujściem Wisłoka 12 VI 1999 stwierdzono 9 samców (J. Grzybek, R. Wałęcki).

Średnie zagęszczenie na małych powierzchniach próbnych zlokalizowanych w lasach okolic Przemyśla wynosiło około 1 p/10 ha. Niższe zagęszczenie notowano w osiedlach ludzkich wraz z przylegającymi sadami, np. w Kosienicach stwierdzono 10 par w zagęszczeniu 0,8 p/10 ha.

Wędrowka. Przylot wiosenny w okolicach Przemyśla z dużą regularnością następował w latach 1966-1999 na początku maja, średnio 4 V (n=17), najwcześniej 21 IV 1983 (Hordowski *et al.* 1993). W tym czasie regularnie notowana w całym łańcuchu Karpat, np. 11 V 1994 – 1 ptak koło Liskowatego (Ćwikowski 1995) lub w drugiej dekadzie maja 1990 w okolicy Ustrzyk Górnych (M. Ostański). Odlot następował od sierpnia do połowy września, najpóźniej widziano 3 X 1994 – 1 samiec w Arboretum w Bolestraszczykach oraz 18 IX 1996 – 1 ptak w dolinie Wiszni pod Kalnikowem (J. Jakubowski).

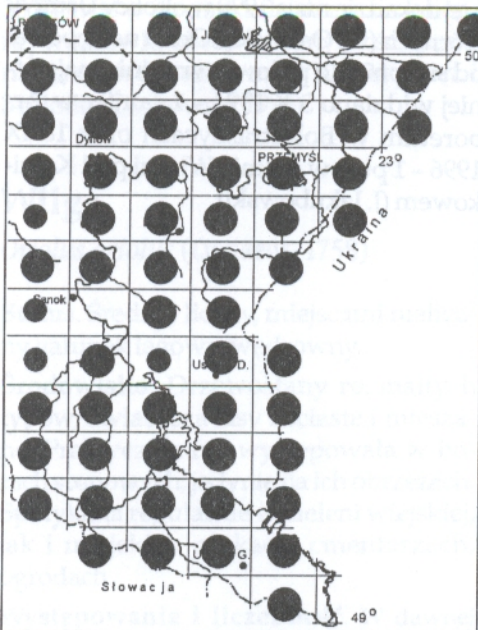
Gąsiorek

Lanius collurio Linnaeus, 1758

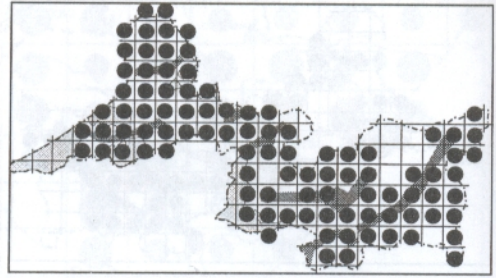
Status. Średnio liczny, miejscami liczny gatunek lęgowy, przelotny.

Środowiska. Preferował nasłonecznione zbocza porośnięte niskimi krzewami i drzewami, zwłaszcza tarniną i różą oraz prześwietlone skraje lasów. Regularnie spotykany w otwartym krajobrazie, jak pastwiska, łąki, zręby itp. Terytorialne samce obserwowano w przerzedzonych lasach do około 1 km od ich brzegu. Notowany na obrzeżach miast i wsi.

Występowanie i liczebność. Przez wszystkich XIX-wiecznych ornitologów uważany za bardzo pospolitego zarówno na nizinach, jak i pogórzu (Schaitter 1868, Dzieduszycki 1880, Brunicki 1889, Niezabitowski 1901, Domański 1915).

Ryc. 158. Występowanie gąsiorka (*Lanius collurio*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

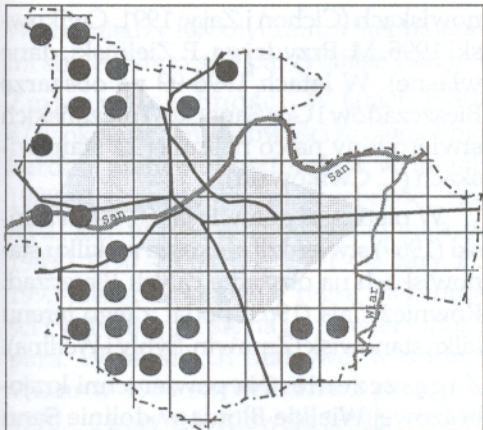
Ryc. 159. Występowanie gąsiorka (*Lanius collurio*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objaśnienia jak na ryc. 8.

Występował równomiernie na całym obszarze badań, w Bieszczadach dochodził do 800 m. Gatunek ten wnikał w obrzeża miast, np. terytorialnego samca obserwowano w przemysłowej dzielnicy Przemyśla, a ogółem stwierdzony na 25 stanowiskach (Kunysz, Kurek 1997).

Lokalnie napotkano większe koncentracje, np. pod Kopysem na Pogórzu Przemyskim na powierzchni 7 ha stwierdzono 11 par, na starorzeczu w Torkach na 5 ha – 10 samców (Hordowski, Kunysz 1991).

Zagęszczenie. W regionie przemyskim na powierzchniach krajobrazowych stwierdzono zagęszczenia: Kosienice – 3,2 p/km²; Wielkie Błonia – 1,9 p/km²; Dobkowice – 2,8 p/km² (Hordowski 1996c); Cisowa – 7 p/km². Na terenie gminy Żurawica liczebność oceniono na 210-230 par, w zagęszczeniu 2,3 p/km² (Hordowski 1998).

W Górach Sanocko-Turczańskich na dwóch powierzchniach próbnych położonych w optymalnym biotopie stwierdzono 17 i 15 p/km² (Ćwikowska, Ćwikowski 1996). Natomiast w dolinie Sanu pod Sanokiem na terenach rolniczych zagęszczenie było znacznie niższe około 1 p/km² (Skowroński 1996a). Pośrednie zagęszczenie stwierdzono w dolinie Wiaru na Pogó-

Ryc. 160. Występowanie gąsiorka (*Lanius collurio*) w Przemyslu (Kunysz, Kurek 1997). Objaśnienia jak na ryc.

Przemyskim 7,4 p/km² (Kunysz 1996a).

Zmiany liczebności. Stwierdzono istotny wzrost liczebności. W latach 1988-92 w okolicach Kosienic zagęszczenie wynosiło około 1,5 p/km², natomiast w 1996 około 3 p/km², czyli wzrost 100%. Również na Pogórzu Przemyskim zanotowano wzrost liczebności, np. w Kalwarii Paclawskiej w dniach 22-23 VII 1996 zanotowano na odcinku 1,8 km drogi polnej aż 16 par i par z młodymi (8,9 p/km transektu). W latach wcześniejszych nie obserwowano w tym miejscu takich koncentracji.

Gwałtowny wzrost liczebności na odłogowanych polach nastąpił w okresie powojennym w Bieszczadach i Beskidzie Niskim. Grodziński (1957) pisał o niemal masowym występowaniu gąsiorka na tym terenie. Głowaciński (1969) również często i licznie spotykał go w latach 1963-64. Natomiast w drugiej połowie lat 60. obserwował wyraźny regres.

Wędrownik. Przyłot w okolicy Przemysła następował na początku maja, średnio 5 V (n=8). Najpóźniej stwierdzony 11 X 1998 – samiec w Albigowej pod Rzeszowem (P. Kawa).

Elementy biologii lęgowej. 13 znalezionych gniazd z okolic Przemysła umieszczonych było na krzewach, zwłaszcza kolczastych, średnio 1,3 m nad ziemią (50-280 cm); w 7 gniazdach stwierdzono 4-6 jaj, średnio 5 jaj; wymiary 42 jaj spod Przemysła wynosiły 21,40 x 16,66 mm (sd=1,03 i 0,61).

Dzierzba czarnoczelna

Lanius minor Gmelin, 1788

Status. Niejasny, być może pojedyncze pary gniazdowały na izolowanych stanowiskach.

Występowanie. W XIX stuleciu była stosunkowo liczna i rozpowszechniona na całym Podkarpaciu i brzeżnych obszarach Karpat. Brunicki (1889) w okolicy Stryja uważał ją za częstszą i gniazdującą w pojedynczych parach. Natomiast Niezabitowski (1901) pod Chyrowem uważał ją za rzadszą od srokosza. Schwitter (1868) twierdził, iż rzadko gniazduje pod Rzeszowem. Domaniewski (1915) określając jej występowanie w Galicji pisał *wszędzie pospolita, choć nieliczna*. Gengler (1916) w dniach 31 VII i 23 VIII 1915 koło stacji kolejowej w Przeworsku obserwował kilka sztuk.

Pod Przemysłem stwierdzono gniazdowanie w Zarzeczcu skąd pochodzi zniesienie z początku czerwca oraz juvenalnie opierzony samiec odstrzelony 28 VI 1895, ponadto 18 V 1936 odstrzelono tu dorosłego samca (Strautman 1963, Muzeum Przyrodnicze we Lwowie). Jeszcze w latach 60. i na początku 70. była notowana na kilku stanowiskach tym rejonie: w Buszkowicach (Kurek 1967a) i Kuńkowcach nad Sanem (1969). W latach 1967-72 w pobliżu starorzecza w Hurku gniazdowało 1-2 pary (Kurek 1993). Po tym czasie w okresie lęgowym już nie obserwowana.

W Bieszczadach w okresie lęgowym stwierdzono 18 V 1995 – 1 ptaka na łąkach około pół kilometra na południe od

Ustrzyk Górnych (Ćwikowski 1995). Waslasz i Mielczarek (1992) podają dwa stanowiska lęgowe z okolicy Zbiornika Myczkowskiego i z południowo-zachodniej części Bieszczad. W drugiej dekadzie maja 1986 widziano mniej więcej w tej części Bieszczad jednego osobnika (H. Lenartowski). W latach 50. musiała być jeszcze tu częsta bowiem Grodziński (1957) obserwował ją na 6 stanowiskach w okolicach Lutowisk, Smolnika, Dwericzniczka, Czarnej, Stuposian i Dwernika. Jednak Cais (1965) nie stwierdził ani jednej pary mimo specjalnych poszukiwań.

Nielęgowe ptaka obserwowano 17 VI 1996 koło Bolestraszczyca w dolinie Sanu, a w dolinie Wisłoka 23 V 1992 – 1 ptak pod Wyżnem (M. Baran). W okresie wędrówek widziano 29 IX 1987 jednego ptaka w Siedliskach koło Przemysła (Hordowski, Kunysz 1991).

Srokosz

Lanius excubitor Linnaeus, 1758

Status. Nieliczny gatunek lęgowy, przelotny i zimujący.

Środowisko. Otwarty krajobraz przerywany kępami drzew i krzewów, w górach zwłaszcza doliny rzek oraz brzegi lasów.

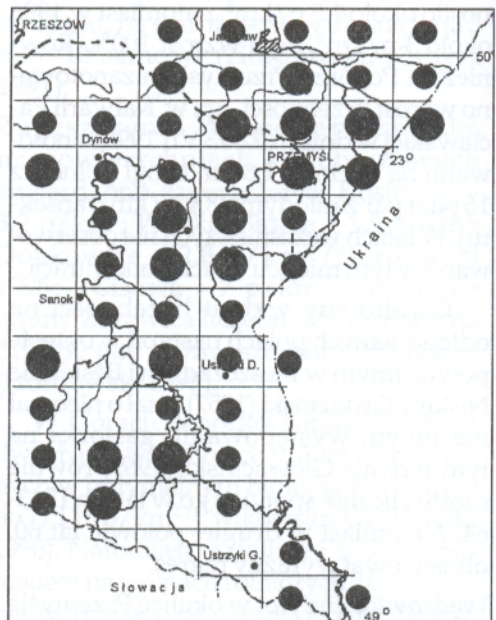
Występowanie i liczebność. W XIX w. zapewne tak samo rozproszony i rzadki jak obecnie (Schaitter 1868, Niezabitowski 1901, Domaniewski 1915). Brunicki (1889) w okolicach Stryja obserwował go tylko w okresie połęgowym, a Dzieduszycki (1895) nie posiadał lęgu w swojej kolekcji.

Na Podkarpaciu rozmieszczony równomiernie acz stanowiska były na ogół rozproszone. W podobnych ilościach gniazdował na Pogórzu Przemyskim, zwłaszcza w szerokich dolinach potoków. W Bieszczadach i Górach Sanocko-Turczańskich był z reguły bardzo nieliczny i napotkany jedynie na pojedynczych sta-

nowiskach (Cichoń i Zajac 1991, Ćwikowski 1995, M. Przydryga, P. Zieliński, dane własne). W latach 1996-99 na obszarze Bieszczadów i Gór Sanocko-Turczańskich stwierdzony na co najmniej 21 stanowiskach (C. Ćwikowski).

W pierwszej połowie lat 60. Głowaciński (1969) stwierdził srokosza na kilku stanowiskach na obszarze całych Bieszczad. Również Cais (1965) podał z tego terenu kilka stanowisk (Żurawin, Syhły i Wetlina). Zagęszczenie. Na powierzchni krajobrazowej Wielkie Błonia w dolinie Sanu napotkano 1 parę. W gminie Żurawica w latach 1994-98 stwierdzono 8-12 par w zagęszczeniu 0,1 p/km² (Hordowski 1998).

W południowej części dawnego województwa przemyskiego w drugiej połowie lat 80. stwierdzony na co najmniej 40 stanowiskach, tj. w zagęszczeniu około 0,2 p/10 km² (Hordowski 1991). Lokalnie osiągał wysokie zagęszczenia, np. w dolinie

Ryc. 161. Występowanie srokosza (*Lanius excubitor*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

Wiaru między Rybotyczami a Sierakościami stwierdzono aż 9 par (Walasz 1991).

Zmiany liczebności. W latach 1980-87 w okolicach miejscowości Kosienice był bardzo nieliczny, natomiast w latach 1988-91 nastąpił wzrost liczebności, np. na 21 km² w 1988 gniazdowała 1 para, w 1989 i 1990 – 3 pary, a 1991 – 4 pary. Po 1993 nastąpił ponowny regres liczebności i w 1998 lęgała się na tej powierzchni 1 para. W okolicach Makowej w dolinie Wiaru w 1988 stwierdzono 1 parę, a w 1990 – 4 pary (Hordowski 1991).

Zimowanie. W okresie zimowym na całym obszarze badań następował prawie corocznie wzrost liczebności spowodowany zapewne przybyciem ptaków z północy. W tym czasie pojedyncze osobniki stwierdzono zarówno na całym Podkarpaciu, jak i w głębi Bieszczad (Hordowski i Kunysz 1991, Ćwikowski 1995, Skowroński 1995, Pelc 1998). Pod koniec XIX w. także zimował, bowiem w okolicy Przemysła – 2 I 1883 odstrzelono samca i samicę (Dzieduszycki 1895). Na powierzchni 6 km² w okolicach Hnatkowic (gm. Orły) stwierdzono w sezonie 1996/97 zimowanie 1-2 ptaków.

Dzierzba rudogłowa

Lanius senator Linnaeus, 1758

Dnia 5 VII 1882 odstrzelono dorosłego samca w Zarzeczcu koło Jarosławia (Dzieduszycki 1895). Dawniej była prawdopodobnie na tym terenie lęgowa, na co wskazuje data zdobycia okazu z Zarzeczca oraz obserwacje Niezabitowskiego (1901) z okolic wsi Głęboka pod Chyrowem, który pisał, iż występuje *rzadko na brzegach lasów*. W. Dzieduszycki (Bokotey 1992) stwierdził kilka par lęgowych w 1851 w okolicy Sokala nad Bugiem. Również Schaitter (1868) obserwował ją w okoli-

cach Rzeszowa. Dzieduszycki (1880, 1895) tak określił charakter występowania w XIX w.: *należy do bardzo rzadkich ptaków. Są lata, w których zjawia się w pewnych okolicach, nawet się gnieździ, a potem znika.*

Niedaleko od granicy badań w okolicy miejscowości Równe w 1974 obserwowano parę ptaków, a w sąsiedniej wsi Wrocanka stwierdzono gniazdowanie (Domaszewicz, Lewartowski 1985).

Sójka

Garrulus glandarius (Linnaeus, 1758)

Status. Nieliczny lub średnio liczny gatunek lęgowy, przelotna i zimująca.

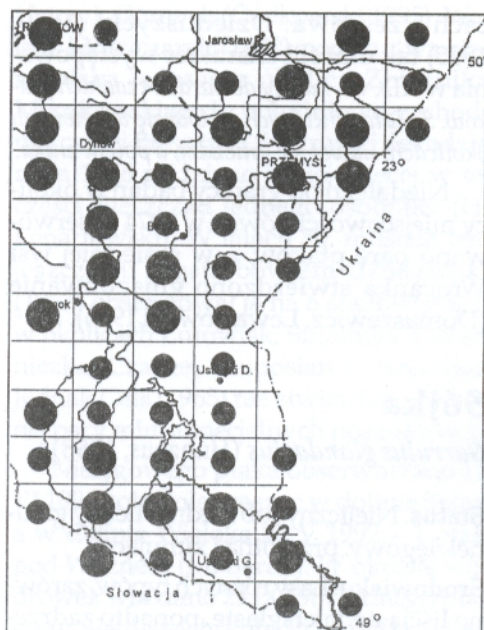
Środowisko. Lasy różnych typów, zarówno liściaste, jak i iglaste, ponadto zadrzewienia śródpolne, parki, cmentarze. Regularnie gniazduje wewnątrz zwartych i rozległych kompleksów leśnych.

Występowanie i liczebność. W XIX stuleciu rozpowszechniona i obserwowana przez cały rok (np. Zawadzki 1840, Dzieduszycki 1880, Domaniewski 1915). Miejscami mogła być częstsza niż obecnie, np. w okolicach Chyrowa była według Niezabitowskiego (1901) *jednym z najpospolitszych ptaków w lesie.*

Występowała na całym obszarze badań, wszędzie gdzie znajdowały się lasy. W góry sięgała niezbyt wysoko do około 900 m.

Zagęszczenie. Na powierzchni krajozobrazowej Dobkowie stwierdzona w zagęszczeniu 0,4-0,5 p/km². W gminie Żurawica liczebność oceniono na 40-60 par, a poszczególne pary były silnie rozproszone. W lesie Zawarcie (gm. Żurawica) stwierdzono zagęszczenie 0,2 p/10 ha (Hordowski 1998).

W Przemysłu lęgowa w pierwszej połowie lat 90. na 7 stanowiskach. Gatunek ten jest prawdopodobnie w fazie zasiedlania miasta. W latach 1980-90 gniazdowała w

Ryc. 162. Występowanie sójki (*Garrulus glandarius*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

parku zamkowym i na cmentarzu komunalnym przy ul. Słowackiego. Pierwsze ptaki wnikające między zabudowania obserwowano na początku lat 90. (Kunysz, Kurek 1997). Pod koniec lat 80. była lęgowa w parku miejskim w Przeworsku.

Wędrownka i zimowanie. W okresie połęgowym spotykana wśród osiedli. Wędrownka wiosenna rozpoczynała się w marcu i wędrowne ptaki obserwowano do początku maja. Jesienią przelot rozpoczął się we wrześniu i trwał przez cały październik. Leciła w niewielkich grupach po kilka ptaków, rzadko do 60 ptaków. W zimie regularnie spotykana w różnego typu lasach, najczęściej pojedynczo.

Elementy biologii lęgowej. Wymiary 26 spod Przemysła: 30,50 x 22,90 mm (sd=0,86 i 0,42) (Hordowski 1998b).

Sroka

Pica pica (Linnaeus, 1758)

Status. Średnio liczny gatunek lęgowy, zimująca.

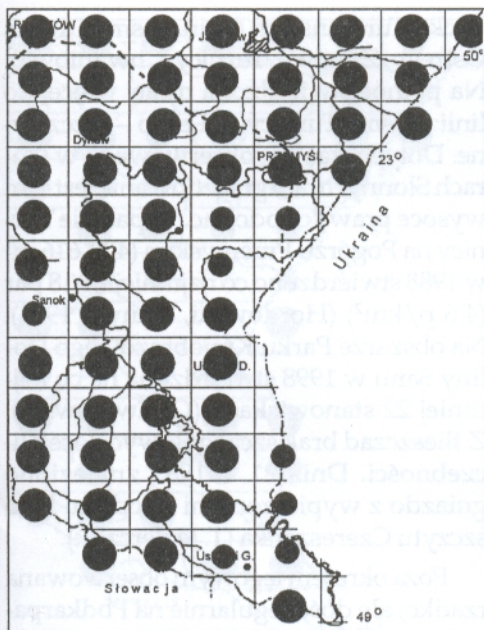
Środowisko. Otwarty krajobraz przecinany skupiskami drzew i krzewów, osiedla ludzkie, miasta, wikliny nadrzeczne, sady, zielen wiejska i podmiejska. Dochodziła do wysokości 600 m.

Występowanie i liczebność. Przez najdawniejszych ornitologów uważana za pospolitą (Zawadzki 1840, Wodzicki 1851, Pietruski 1860). W górach, gniazdowała tylko w sąsiedztwie osiedli ludzkich (Domaniewski 1915). Dzieduszycki (1895) w zbiorach posiadał srokę całkowicie białą (samica) otrzymaną z Przeworska.

Występowała równomiernie na całym obszarze badań. W góry przenikała jedynie dolinami rzek i potoków. W wyższych partiach pogórza i gór nie stwierdzona. Lokalnie w niektórych dolinach na Pogórzu Przemyskim nie występowała.

W Przemysłu stwierdzona na całym obszarze miasta, wnikając nielicznie w centrum (Kunysz, Kurek 1997). Bardzo chętnie w dolinie Sanu zasiedlała starorzeczka, np. Hurko – 4-5 par (Kurek 1993), Wietlin – 6 par (Hordowski i Czernicki 1994).

Zagęszczenie. W dolinie środkowego Sanu w rejonie Przemysła osiągała najwyższe zagęszczenie 4,3 p/km². Natomiast na Progu Lessowym od Przemysła po Łańcut występowała w zagęszczeniu 2-2,5 p/km². Lokalnie osiągała bardzo wysokie zagęszczenie, np. na powierzchni 2,1 km² w okolicach wsi Buszkowice wraz z przylegającym starorzeczem stwierdzono w 1994 zagęszczenie 10,5 p/km². W okolicach Rzeszowa na wilgotnych łąkach zagęszczenie wynosiło 2 p/km² (Kawa 1998). W dolinie Wisłoka pod Łańcutem w 1999 – 4,4-4,7 p/km² (B. Pelc).

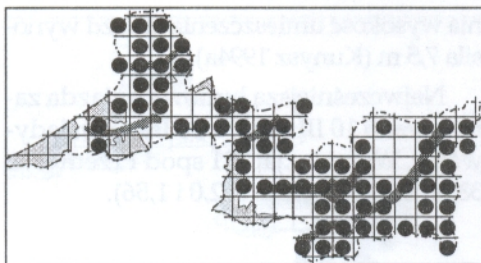

Ryc. 163. Występowanie sroki (*Pica pica*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

W Bieszczadach i Górach Sanocko-Turczańskich w osiedlach spotykana dość licznie. Najliczniejsze skupiska gniazd stwierdzono w miejscowości Łukowe (17), Baligród (16), Łukawica (14) i Rabe (10) (Kunysz 1994a). W okolicy stawów w Lesku w latach 1991-95 gniazdowały 3-4 pary (Ćwikowski 1996).

Zmiany liczebności. W latach 1984-98 nie zauważono zmian w liczebności populacji. W 1988-90 w okolicach wsi Kosienice (ok. 10 km²) gniazdowały 24 pary, natomiast w 1998 – 22 pary. Jedno z gniazd zakładane było 18 lat z rzędu w tej samej kępie tarniny (Hordowski 1994a).

Zimowanie. W tym okresie spotykana nielicznie. Stwierdzono zbiorowe noclegowiska, np. w styczniu 1999 około 50 ptaków opodal Tapina w okolicach Przemysła; na peryferiach Łańcuta w XII 1998

Ryc. 164. Występowanie sroki (*Pica pica*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objasnienia jak na ryc. 8.

i I 1999 nocowało 90-120 ptaków (B. Pelc). Wyjątkowo liczne noclegowisko stwierdzono w wiklinach w pobliżu peryferyjnych zabudowań Jarosławia – między 20 XII 1998 a 22 II 1999 nocowało tu przeważnie 200-300 osobników, najliczniej 20 XII 1998 – 451 srok (J. Grzybek).

Między Pełkiniami a Przeworskiem w krajobrazie kulturowym (zima 1998/99) stwierdzono na 14 km² regularne zimowanie 14-31 ptaków (J. Grzybek). W okresie dyspersji polęgowej spotkana w najwyższych partiach Bieszczad, np. 10 VIII 1995 – 1 ptak na Smereku (G. Neubauer).

Elementy biologii. Wysokość umieszczenia gniazd na Podkarpaciu wynosiła średnio 8,3 m (0,9-25 m). Większość (66%) znajdowała się w przedziale 5-10 m. Znalezione gniazda umieszczone były na 25 gatunkach drzew, najczęściej na drzewach owocowych 42%. Na obszarach pozawiejskich gniazda zakładane były głównie na tarninie i wierzbie. Ponad 91% gniazd założonych w osiedlach znajdowała się w części szczytowej drzewa. Znaleziono jedno gniazdo umieszczone w trzciniowisku. Na 266 gniazd w 13 przypadkach gniazda były bez górnej osłony. W Karpatach Wschodnich gniazda umieszczone były na 20 gatunkach drzew, najliczniej na lipie (22%) i drzewach owocowych (20%). Śred-

nia wysokość umieszczenia gniazd wynosiła 7,5 m (Kunysz 1994a).

Najwcześniejszą budowę gniazda zanotowano 10 III 1990, a 20 III – wysiadanie. Wymiary jaj 131 spod Przemysła: 33,08 x 23,44 mm (sd=2,0 i 1,56).

Orzechówka

Nucifraga caryocatactes (Linnaeus, 1758)

Status. Nieliczny lub średnio liczny gatunek lęgowy, przelotna i zimująca.

Środowisko. Przede wszystkim lasy jodłowo-bukowe, poza tym świerkowe

Występowanie i liczebność. Dzieduszycki (1880, 1895) pisał, iż orzechówka gnieździła się i zimowała w całym pasie pogórza. W okresie połęgowym regularnie spotykana była na nizinach (Domaniewski 1915).

Występowanie orzechówki stwierdzono w całych Bieszczadach i Górach Sa-

nocko-Turczańskich (m.in. pasmo Otrytu, Ostrego, Żukowa, Turnicy, Chwaniowa). Na północ stwierdzona mniej więcej do linii: pasmo Turnicy – Lesko – Szczawne. Dotychczas nie obserwowana w Górach Słonnych, ale gniazdowanie jest tam wysoce prawdopodobne. W paśmie Turnicy na Pogórzu Przemyskim (400-616 m) w 1988 stwierdzono co najmniej 14-18 par (4,6 p/km²) (Hordowski, Kunysz 1991). Na obszarze Parku Krajobrazowego Doliny Sanu w 1998 stwierdzona na co najmniej 22 stanowiskach (C. Ćwikowski). Z Bieszczad brak szczegółowych ocen liczebności. Dnia 21 V 1993 znaleziono gniazdo z wypierzonymi młodymi koło szczytu Czereszka (T. Jezierczuk).

Poza okresem lęgowym obserwowana rzadko, ale dość regularnie na Podkarpaciu, np. 24 IX 1985 i 6 X 1987 – 1 ptak w Przemyslu (Horodowski, Kunysz 1991). Może tworzyć niewielkie grupy, np. 5 III 1991 – 9 ptaków koło Kalnicy (M. Filipek).

Kawka

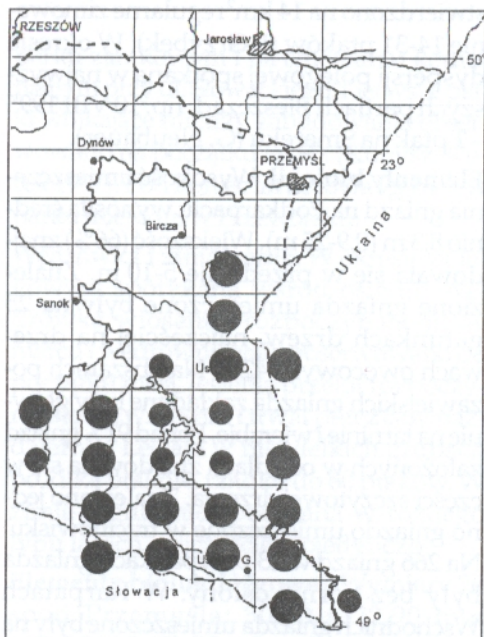
Corvus monedula Linnaeus, 1758

Status. Średnio licznie lęgowy, lokalnie nielicznie, przelotna i zimująca.

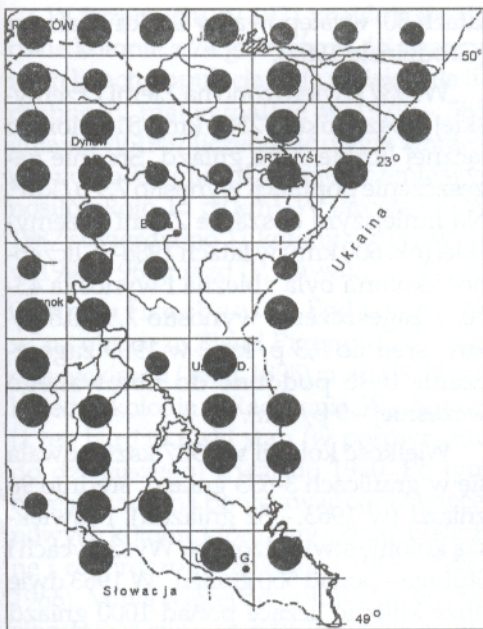
Środowisko. Zasiedlała prawie wyłącznie osiedla ludzkie – miasta i wsie oraz obszary przyległe: cmentarze, parki, stare aleje. Nie stwierdzona na terenach niezamieszkałych.

Występowanie i liczebność. W XIX stuleciu pospolita na nizinach i pogórzu (Schaitter 1868, Dzieduszycki 1880, Brunicki 1889, Niezabitowski 1901), natomiast w górach, podobnie jak i dzisiaj, występowała tylko w obrębie osad ludzkich (Wodzicki 1851).

Na Podkarpaciu oraz brzeżnych partiach pogórza była rozmieszczona równomiernie. Im dalej w głąb Karpat stawała się coraz rzadsza; w Bieszczadach Wysokich była nieliczna i ograniczona w wy-

Ryc. 165. Występowanie orzechówki (*Nucifraga caryocatactes*) w Karpatach Wschodnich. Objaśnienie jak na ryc. 6.

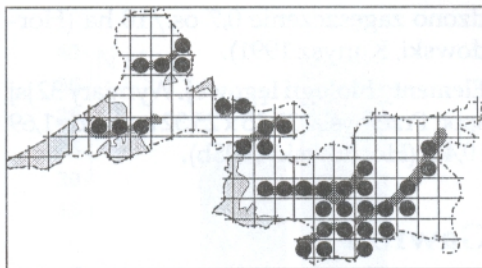
Ryc. 166. Występowanie kawki (*Corvus monedula*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

stępowaniu do osiedli ludzkich, np. w Lutowiskach gniazdowała co najmniej kilkanaście par (M. Przydryga), Wetlina, Ustrzyki Górne, Michniowiec, Polańczyk (obs. własne, PLPK).

Zagęszczenie. W gminie Żurawica liczebność oceniono na 130-160 par w zagęszczeniu 1,5 p/km², np. w miejscowości Kosienice w 1998 stwierdzono nie więcej jak 30 par, w tym 12-15 wśród zabudowy, reszta w parku wiejskim (Hordowski 1998).

W parku miejskim w Łańcucie w latach 1961-65 następował stały wzrost liczebności od 21 do 34 par (Kulczycki 1966). W parku w Sieniawie w maju 1986 (przed zniszczeniem drzewostanu w wyniku huraganu) na powierzchni 1,5 ha naliczono 22-24 pary (Hordowski 1991).

W Przemyślu stwierdzona zarówno w centralnych, jak i w peryferyjnych dzielni-

Ryc. 167. Występowanie kawki (*Corvus monedula*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objaśnienia jak na ryc. 6.

cach miasta. W starych kamienicach Rynku gniazdowała kolonijnie (Kunysz, Kurek 1997). W parku miejskim, w latach 1988-90 stwierdzono 11-16 par (Hordowski, Kunysz 1993), a na cmentarzu w 1995 — 7-8 par. W okresie wędrowek i w zimie obserwowano ptaki wykazujące cechy podgatunku *C.m. soemmeringii*.

Wędrowka i zimowanie. W okresie jesiennych przelotów spotykana najczęściej w stadach z gawronem. Czasami tylko tworzyła osobne stada. W Przemyślu w latach 1984-89 stwierdzono przelot 46 samodzielnych stad, średnio 102 ptaki, max. 4000 ptaków (H. Kurek).

W Przemyślu, w latach 1988/89-1998/99 stwierdzono regularne nocowanie kawek i gawronów w parku na Lipowicy i Bakończycach. Udział kawek w zimie 1994/95 wynosił około 10-15% całego zgrupowania (Hordowski 1995b).

W Arboretum, w latach 1994/95-1996/97 przebywało średnio 6,7 os./10 ha/liczenie (Czernicki 1997). Wzdłuż Sanu na odcinku od Przemyśla do Medyki 15 I 1986 stwierdzono 0,2 os./km rzeki, a na odcinku Barycz-Radymno 4 II 1988 — 11,8 os./km rzeki. W miejscowościach położonych na Pogórzu Przemyskim: Brylińce, Olszany i Zielonka 7 II 1988 stwier-

dzono zagęszczenie 0,7 os./10 ha (Hordowski, Kunysz 1991).

Elementy biologii lęgowej. Wymiary 32 jaj spod Przemyśla: 35,15 x 25,32 mm (sd=1,69 i 0,46) (Hordowski 1998b).

Gawron

Corvus frugilegus Linnaeus, 1758

Status. Na Podkarpaciu liczny gatunek lęgowy, w Karpatach praktycznie nie występował.

Środowisko. Parki, cmentarze i inne wysokie zadrzewienia, wśród zabudowy wiejskiej.

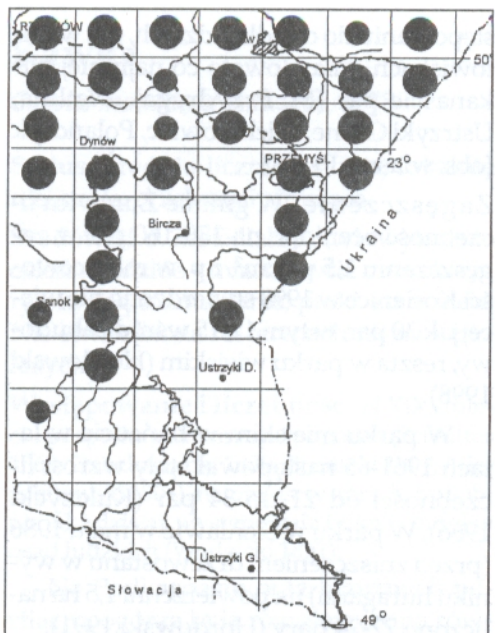
Występowanie i liczebność. W XIX stuleciu zapewne mniej liczny, a jego kolonie rzadko rozrzucone były po całym obszarze Galicji (Domaniewski 1915). W pierwszej połowie XIX w. obserwował go Zawadzki (1840). Ówczesne kolonie liczyły najczęściej po kilkaset, a nawet kilka tysięcy gniazd i zlokalizowane były głównie w osiedlach ludzkich. Niezabitowskiemu (1901) znana była duża kolonia w Niżankowicach (kilka km od obecnej granicy państwa), a Dzieduszycykiem (1880) w Radymnie. Wielkie kolonie utrzymywały się jeszcze do pierwszej połowy XX w., np. Micyński (1962) stwierdził w Gródku (ok. 30 km od granicy państwa) kolonię liczącą około 1000 gniazd. Natomiast na przelotach i w zimie był w drugiej połowie XIX w. obserwowany regularnie i to niekiedy w wielkich ilościach (Brunicki 1889, Niezabitowski 1901).

Występował przede wszystkim na Podkarpaciu, gdzie był powszechnym gatunkiem lęgowym. W górach stwierdzono tylko pojedyncze kolonie, zwłaszcza wzdłuż doliny Sanu, np. w Sanoku, Krościenku, Rzepedzi, Brzozowie (4-6 VI 1981 - PLPK). Ankieta przeprowadzona w 1963 przez prof. A. Dyracza wykazała kolonie: Jurowce - 7 gniazd (park), Kostarowce - 9 gniazd, Strachocina - 13 gniazd, Sanok park - 8 gniazd i cmentarz - 6 gniazd. W

latach 50. występował w Lesku i Sanoku (Grodziński 1957).

W 1987 stwierdzono na Ziemi Przemyskiej (obszar około 2500 km²) 81 kolonii o łącznej liczbie 7781 gniazd. Średnie zagęszczenie populacji wynosiło 7,9 p/km². Na mniejszym obszarze Ziemi Przemyskiej (ok. 600 km²) w latach 1986-95 liczebność kolonii była zbieżna i wynosiła 43-50, a zagęszczenie wynosiło 7,9-10,5 p/km², średnio 8,3 p/km²; w 1999 zagęszczenie było podobne do notowanego wcześniej - 9 p/km².

Wielkość kolonii w 1987 kształtowała się w granicach 3-633 gniazd, średnio 96 gniazd (w 1963 - 62 gniazda). Największą kolonię stwierdzono w Wyszatycach i Stubnie - ponad 500 gniazd. W 1963 dwie duże kolonie liczące ponad 1000 gniazd stwierdzono w Rudnie Wielkiej i Dębnie. Najstarsze kolonie liczyły ponad 100 lat, np. w Bolestraszczykach czy Radymnie.

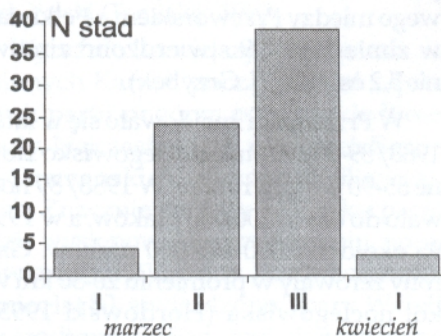
Ryc. 168. Występowanie gawrona (*Corvus frugilegus*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

W Przemyślu, w 1971 znajdowały się dwie kolonie z 74 gniazdami. W następnych latach populacja stale zwiększała liczebność, maksymalnie w 1979 – 585 gniazd. W 1987 liczebność uległa zmniejszeniu do 358 gniazd, a zagęszczenie wynosiło około 15 p/km². W Jarosławiu w 1987 stwierdzono 11 kolonii, w Tyczynie w 1998 – 96 gniazd (P. Kawa).

Zmiany liczebności. Pod koniec XIX w. na obszarze Ziemi Przemyskiej Dzie duszyckiemu (1880, 1895) znana była tylko jedna kolonia w Radymnie. Wydaje się, iż ten bardzo niski stan (w porównaniu do dzisiejszego) trwał do 1940. Po tym okresie zaczyna powstawać coraz więcej nowych kolonii, które były jednak nieliczne i rozproszone (ankieta z 1963, Dyrzc 1966). Mniej więcej od połowy lat 60. nastąpił dość silny wzrost liczebności, bowiem już w 1971 zagęszczenie na tym obszarze wynosiło ponad 5 p/km² (Piniowski, Zajac 1990). W latach 80. tempo przyrostu spadło, a pod koniec tego dziesięciolecia liczebność się ustabilizowała. Na przełomie lat 80. i 90 XX w. zanotowano spadek liczebności, który szczególnie ostro zarysował się w 1993. W 1995-99 nastąpiło odbudowanie populacji do poziomu z połowy lat 80.

W 1987 w stosunku do roku 1963 liczebność populacji na Ziemi Przemyskiej wzrosła o 45%, a w stosunku do roku 1984 o 8%. (Hordowski 1989, 1995).

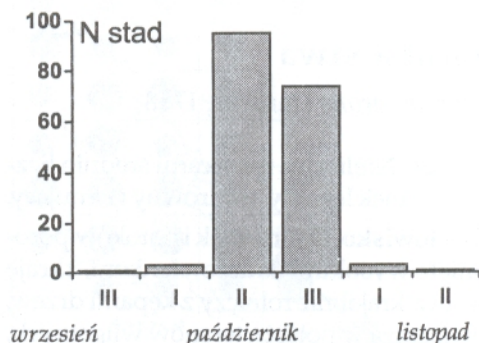
Wędrowniaki i zimowanie. Jesienny przelot w okolicach Przemyśla był bardzo wyraźny, rozpoczynał się w trzeciej dekadzie września i trwał do końca drugiej dekady listopada. Szczyt przelotu przypadał na drugą i trzecią dekadę października. W okresie wędrowniaki jesiennej w dolinie Stebnika opodal Ustrzyk Dolnych nie obserwowany, jak również w okolicach Leska (Ćwikowski 1995a, 1996). Nato-

Ryc. 169. Dynamika wiosennego przelotu gawrona (*Corvus frugilegus*) w Przemyślu w latach 1984-89 (H. Kurek)

miast 29 IV 1978 widziano przelotne ptaki w Ustrzykach Górnych.

W okresie zimowym w Arboretum w Bolestraszcach przebywało codziennie około 35 os./10 ha (od kilku do 200 ptaków) (Czernicki 1995). Równie liczny w parku miejskim w Przemyślu około 26 os./10 ha (Kunysz 1995). Na odcinku Sanu od Przemyśla do Medyki, stwierdzono 15 I 1986 – 10,2 os./km rzeki, a na odcinku Barycz-Radymno 4 II 1988 – 27 os./km rzeki (Hordowski, Kunysz 1991). Na

Ryc. 170. Dynamika jesiennego przelotu gawrona (*Corvus frugilegus*) w Przemyślu w latach 1984-89 (H. Kurek)

powierzchni 14 km² krajobrazu kulturowego między Przeworskiem a Pełkiniami w zimie 1998/99 stwierdzono zimowanie 5,2 os./km² (J. Grzybek).

W Przemysłu znajdowało się w latach 1988/89-98/99 stałe noclegowisko złożone 85-90% z gawronów. W 1988/89 nocowało do około 200.000 ptaków, a w 1994/95 około 120.000-170.000 ptaków. Gawrony żerowały w promieniu 20-30 km wokół noclegowiska (Hordowski 1995b). Stałe noclegowisko w latach 90. stwierdzono w Przeworsku (W. Kapusta).

Elementy biologii lęgowej. Spośród 18 gatunków drzew zajętych pod budowę gniazd na Ziemi Przemyskiej dominowały cztery: jesion, topola, lipa i akacja, które stanowiły łącznie 75% wszystkich zajętych drzew. Średnia liczba gniazd na jednym drzewie wahała się w granicach 2,1-6,2, najwięcej na lipach, maksymalnie 53 gniazda stwierdzono na jesionie. Wylot młodych z gniazd następował w pierwszej lub drugiej dekadzie czerwca. Najwcześniejszy lęg w kolonii w Bolestraszykach stwierdzono 27 III 1999 – wysiadywanie jaj, a 14 IV – około 2 dniowe pisklęta; napóźniejszy 10 VII 1989 – karmienie młodych przed wylotem. Wymiary 46 jaj spod Przemysła: 39,73 x 27,94 mm (sd=1,64 i 0,59).

Wrona siwa

Corvus corone Linnaeus, 1758

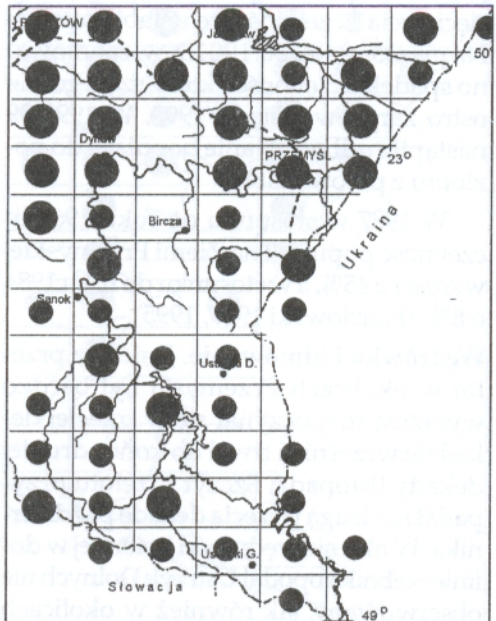
Status. Nieliczny, miejscami średnio liczny gatunek lęgowy, wędrowny i zimujący.

Środowisko. Doliny rzek i potoków porośnięte wysokimi zadrzewieniami, skraje lasów, krajobraz rolniczy z kępami drzew, zwłaszcza w pobliżu terenów wilgotnych, stawów i innych zbiorników. Poza tym coraz częściej notowana na terenach zurbanizowanych.

Występowanie i liczebność. W XIX stuleciu uważana przez dawniejszych ornitologów za częstego ptaka lęgowego i zimującego, nawet w ogrodach (Schaitter 1868, Dzieduszycki 1880, Niezabitowski 1901). W górach spotykana była tylko w dolinach (Zawadzki 1840, Wodzicki 1851).

Najliczniej notowana wzdłuż całej doliny Sanu. Na odcinku od Babic do Radymna w okolicach Przemysła w drugiej połowie lat 80. liczebność oceniono na 60-80 par. W Karpatach stwierdzana regularnie w dolinach rzek i większych potoków (obs. własne, Głowaciński 1969), np. 10 V 1998 w starym parku na terenie wsi Tworyłne obserwowano gniazdo z wysiadującym ptakiem (C. Ćwikowski). Najwyżej notowana do 700 m.

Zagęszczenie. Na powierzchni około 1200 km² Ziemi Przemyskiej stwierdzono 130-160 par (Hordowski, Kunysz 1991). Na obszarze gminy Żurawica liczebność oceniono na 15-20 par, a na powierzchni

Ryc. 171. Występowanie wrony siwej (*Corvus corone*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

Kosienice stwierdzono 0,5 p/km² (Hordowski 1994, 1998).

W Przemysłu w latach 1993-96 lęgową na 5 stanowiskach (Kunysz, Kurek 1997). W pierwszej połowie lat 60. była lęgowa w parku w Łańcucie (Kulczycki 1966).

Wędrówka i zimowanie. W okresie połęgowym i w okresie wędrówek tworzyły niewielkie stada po kilka/kilkanaście ptaków, rzadko np. 29 VIII 1999 – prawie 100 osobników w Kosienicach. W okresie zimowym spotykana rzadziej, ale regularnie na całym obszarze badań.

Elementy biologii lęgowej. Gniazda w okolicach Przemysła znajdowały się w szczytowej części korony, choć w okolicy stawów w Starzawie znaleziono kilka gniazd w niskich krzewach wierzby. Gniazda stwierdzono średnio na wysokości 14 m (4-23 m, n=18); średnia wielkość zniesienia 4,4 jaja (3-6, n=11); wymiary 46 jaj spod Przemysła: 41,60 x 29,70 mm (sd=2,16 i 1,03).

Kruk

Corvus corax Linnaeus, 1758

Status. Nieliczny gatunek lęgowy, osiadły, koczujący i zimujący.

Środowisko. Obszary leśne, na Podkarpaciu także kępy śródpolne, remizy, parki wiejskie, niewielkie lasy. Stwierdzono gniazdo na pojedynczym drzewie wśród otwartych pól oraz w parku miejskim.

Występowanie i liczebność. Zawadzki (1840) i Wodzicki (1851) zgodnie twierdzili, iż gniazdował w całym łańcuchu Karpat po najwyższe szczyty. Był on w XIX stuleciu powszechny, ale nigdzie nie występował licznie (Dzieduszycki 1880, Niezabitowski 1901, Domaniewski 1915). Na podstawie dostępnej literatury nie można stwierdzić czy w drugiej połowie XIX w. nastąpiło zmniejszenie liczeb-

ności, jak to miało miejsce w innych regionach Polski (Tomiałojć 1990).

Wyraźnie liczniejszy na terenach zalesionych Karpat, począwszy od najniższych partii pogórza po wysokie Bieszczady. Najczęstszy był w Górach Sanocko-Turczańskich i wysokich Bieszczadach. Znacznie rzadszy na Podkarpaciu, gdzie występował w rozproszeniu, np. na powierzchni 21 km² w Kosienicach pod koniec lat 80. stwierdzono 3 pary. W dolinie środkowego Sanu pojedyncze gniazda znaleziono na wysokich topolach białych rosnących na brzegach starorzeczy w Torkach i Grabowcu (Hordowski, Czernicki 1994).

W Przemysłu w latach 1981-83 gniazdowała w parku jedna para (Hordowski, Kunysz 1991).

Zagęszczenie. Na obszarze Ziemi Przemyskiej pod koniec lat 80. liczebność kruka oceniono na 80-100 par. Na Pogórzcu

Ryc. 172. Występowanie kruka (*Corvus corax*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

Przemyskim i w Bieszczadach na podstawie wyników ankiety rozesełanej do nadleśnictw zagęszczenie pod koniec lat 80. oceniono na 11-20 p/100 km², na Progu Lessowym 1-5 p/100 km² (Hordowski 1991). Na obszarze gminy Żurawica w latach 1994-98 stwierdzony liczebność oceniono na 7-8 par w zagęszczeniu 7 p/100 km² (Hordowski 1998). W okolicy Hadli Kańczudzkich na powierzchni 90 km² stwierdzono w 1999 zagęszczenie 2,8 p/100 km² (B. Pelc).

W Górach Sanocko-Turczańskich w dolinie Stebnika corocznie w latach 1992-95 gniazdowały 3-4 pary (Ćwikowski 1995).

Zmiany liczebności. W stosunku do lat 50. (Dobrowolski *et al.* 1962) nastąpił na Ziemi Przemyskiej około dziesięciokrotny wzrost liczebności (Hordowski 1991). W Bieszczadach wydaje się, że był znacznie częstszy już w latach 50. i 60., bowiem Głowaciński (1969) uważał go za ptaka pospolitego.

Wędrownik i zimowanie. W okresie polęgowym i zimowym w Karpatach obserwowany był regularnie w koczujących

stadach. Niekiedy tworzył duże grupy: 12 II 1987 – 38 ptaków przy padlinie w Krzeczkowej, 8-9 VII 1988 – około 100 ptaków pod Leskiem, prócz tego w okresie lęgowym 30 IV 1988 – 18 ptaków w Trójcy (Hordowski, Kunysz 1991); 2 X 1985 – 40 ptaków w Makowej (M. Przydryga); 12 IX 1993 – 72 ptaki w dolinie Stebnika (Ćwikowski 1995). Na powierzchni 14 km² krajobrazu kulturowego między Przeworskiem a Pełkiniemi w zimie 1998/99 stwierdzono zimowanie średnio 0,6 os./km² (J. Grzybek).

Elementy biologii lęgowej. Do lęgów przystępował w rejonie Przemysła bardzo wcześniej już 28 II 1993 stwierdzono wysiadanie jaj, natomiast 15 IV 1854 zastrzelono w Zarzeczcu ptaka w upierzeniu juvenalnym (Dzieduszycki 1880). W dolinie Wisłoka koło Wyżnego 15 II 1986 stwierdzono ptaki budujące gniazdo, a 8 III 1986 – jaja (M. Baran). 9 gniazd spod Przemysła umieszczonych było w szczytowej części korony drzewa (6 x sosna, olcha, jodła i akacja), średnio 16,5 m nad ziemią (8,5-25 m); w 6 gniazdach stwierdzono średnio 2,3 młodego (1-3); wymiary 7 jaj spod Przemysła 48,32 x 34,36 mm (sd=0,63 i 1,25).

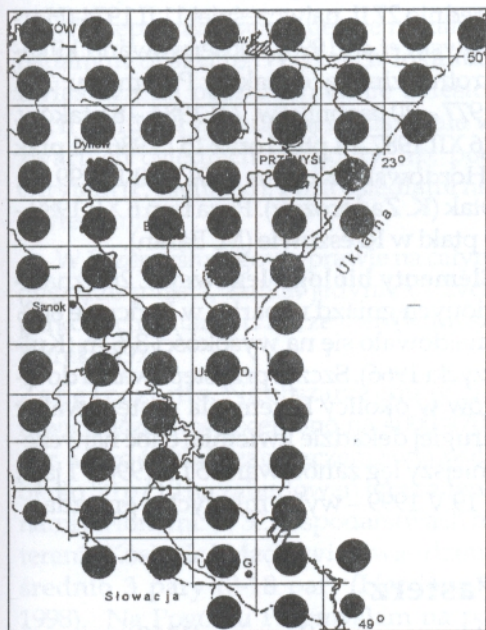
Szpak

Sturnus vulgaris Linnaeus, 1758

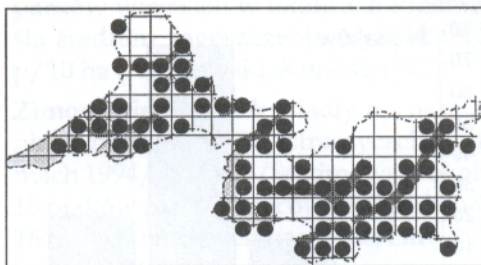
Status. Bardzo liczny, miejscami liczny gatunek lęgowy, wędrowny i zimujący.

Środowisko. Krajobraz kulturowy przerywany drzewami lub kępami drzew, zadrzewienia śródpolne, brzegi lasów, parki, zieleni wiejska oraz miejska włącznie z centrami miast.

Występowanie i liczebność. W XIX stuleciu był ptakiem, w porównaniu do dzisiaj, nie-licznym. Jednak Dzieduszycki (Bokotey 1992) pisał, iż w porównaniu do okolic Sokala nad Bugiem szpak w okolicach Zarzecza był o wiele częstszy. Żaden z ówczesnych ornitologów nie stwierdził gniazdowania w osiedlach ludzkich, a np. w okolicy Chyrowa nie gniazdował (Nie-zabitowski 1901). W górach był obserwowany, ale bardzo rzadko na przelotach (Domaniewski 1915). Do Muzeum im. Dzieduszyckich na początku tego wieku dostarczono dwa

Ryc. 173. Występowanie szpaka (*Sturnus vulgaris*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

Ryc. 174. Występowanie szpaka (*Sturnus vulgaris*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objaśnienia jak na ryc. 8.

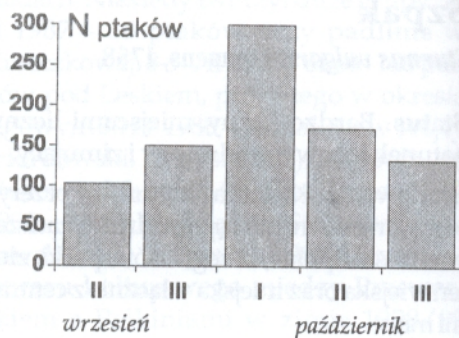
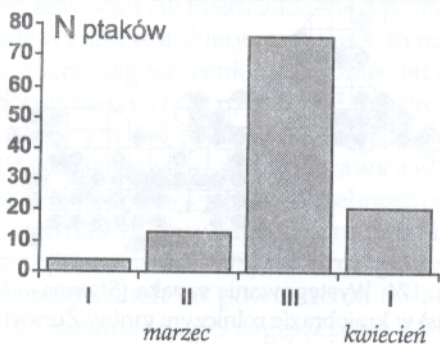
albinosy wyjęte z gniazda w Ustianowej koło Ustrzyk Dolnych (Rozprawy i Wiadomości z Muzeum Dzieduszyckich 1914).

Obecnie gatunek szeroko rozposzechniony na całym obszarze Karpat i Podkarpacia. W lasach spotykany był na obrzeżach do około 1 km w głąb lasów.

Zagęszczenie. Na powierzchniach krajobrazowych w regionie przemyskim stwierdzono zagęszczenia: Kosienice – 2,5 p/km²; Wielkie Błonia – 4,2 p/km² (Hordowski, Czernicki 1997); Cisowa – 2,4 p/km². Na obszarze gminy Żurawica liczebność oceniono na 1100-1300 par w zagęszczeniu 14,1 p/km², stanowił prawie 5% całego zespołu ptaków, w tym: około 35% populacji zamieszkiwało lasy, 10% zadrzewione pola i doliny rzek, a około 55% skupionych było w zadrzewieniach i parkach w osiedlach (Hordowski 1998).

Na małych powierzchniach próbnych w okolicach Przemysła zagęszczenie wahało się od 0,2 do 16 p/10 ha, średnio 5 p/10 ha; stwierdzony jedynie na powierzchniach położonych na obrzeżach lasów.

W Przemyslu pospolity ptak lęgowy zarówno terenów peryferyjnych, jak i centralnych dzielnic miasta (Kunysz, Kurek 1997). W parku miejskim w Łańcucie w latach 1961-65 gniazdowało 34-44 pary (Kulczycki 1966).

Ryc. 175. Dynamika wiosennego i jesiennego przelotu szpaka (*Sturnus vulgaris*) w Przemyślu w latach 1984-89 (H. Kurek)

Zmiany liczebności. Ekspansję szpaka w Bieszczadach Wysokich przedstawił Głowaciński (1969). Pierwsze powojenne obserwacje szpaków datują się od 1954 z północnego pogranicza gór. W maju 1965 rozmieszczone wyspowo populacje notowano w dolinie Wołosatego i Wetlinki. Dwa lata później na tym terenie stwierdzono wyraźny wzrost liczebności, a gnieźdzące się ptaki, oprócz osiedli, notowano wzdłuż całego pasa dolin: Wołosatego, Wołosatki, Rzeczyca, Wetlinki i Wetliny.

W okolicach Przemyśla w drugiej połowie lat 90. nastąpił wzrost liczebności. W tym czasie obserwowano wiele lęgów w szczelinach murów, pod dachami budynków czego wcześniej nie stwierdzano. W Babicy pod Rzeszowem znaleziono w załomach dachu drewnianego budynku 4 pary, po jednej w każdym z narożników (M. Baran).

Wędrownika i zimowanie. Wiosną przelot rozpoczynał się na początku marca i trwał do połowy kwietnia; jesienny od drugiej dekady września do połowy listopada, a najczęściej przelotnych ptaków notowano w pierwszej dekadzie października; ostatnie ptaki widziano 26 XI 1999 – w Rokietnicy.

Na starorzeczu Hurko szpaki wykonywały trzciniowiska jako miejsce na noclegowisko, np. 21 VII 1986 stwierdzo-

no około 20.000 ptaków (Kurek 1993), podobnie na stawach w Starzawie 30 VIII 1983 – około 8000 ptaków (Hordowski, Kunysz 1991). Na stawach leskich także stwierdzono noclegowisko, np. 19 IX 1994 – około 400 ptaków (Ćwikowski 1996).

Przylot pierwszych ptaków w okolicy Przemyśla następował w latach 1966-99 średnio 27 II, najwcześniej 11 II 1974 (Hordowski *et al.* 1993). Obserwowano kilkakrotnie zimujące ptaki w Przemyślu: 28 I 1977 – 20 osobników, 7 II 1984 – 8 ptaków, 26 XII 1987 – 4 ptaki oraz 15 I 1986 – 1 ptak (Hordowski, Kunysz 1991), 20 I 1999 – 1 ptak (K. Zadorożny). Poza tym 6 XII 1989 – 3 ptaki w Rzeszowie (M. Baran).

Elementy biologii lęgowej. Z 201 znalezionych gniazd w parku w Łańcucie 80% znajdowało się na wysokości 3-6 m (Kulczycki 1966). Szczyt przystępowania do lęgów w okolicy Przemyśla następował w drugiej dekadzie kwietnia, choć najwcześniejszy lęg zanotowano 5 IV 1990 – 1 jajo, a 19 V 1999 – wylot młodych z gniazda.

Pasterz

Sturnus roseus (Linnaeus, 1758)

Stwierdzony podczas wielkiej inwazji tego gatunku w 1875, kiedy to odstrzelo-

no kilka ptaków w okolicach Przemysła: 23 V – w Krasieczynie (samiec i samica), 26 V – w Więckowicach (samiec), 31 V – w Wysocku (samiec), 31 V – w Surmaczówce (samiec i samica) (Dzieduszycki 1880). Poza tym jednego ptaka pozyskano w latach 60. XIX w Rzeszowie, a w maju 1865 pojawiło się stadko tych ptaków w Zwięczy koło Rzeszowa (Schaitter 1868).

Wróbel

Passer domesticus (Linnaeus, 1758)

Status. Bardzo liczny, lokalnie średnio liczny gatunek lęgowy, zimujący.

Środowisko. Osiedla ludzkie, zakłady przemysłowe wraz z otaczającą zielenią.

Występowanie i liczebność. W XIX stuleciu, podobnie jak i dzisiaj, uważany był za jednego z najpospolitszych gatunków ptaków, w górach miał lęgnąć się wszędzie tam, gdzie uprawiano zboże (np. Zawadzki 1840, Dzieduszycki 1880, Domaniewski 1915).

Występował równomiernie na całym badanym obszarze. W górach lokalnie, zwłaszcza na obszarach silnie zalesionych i z luźną zabudową rzadszy, ale w zwartych osiedlach pospolity, np. pod Otrytem (P. Zieliński). Poza osiedlami nie stwierdzony.

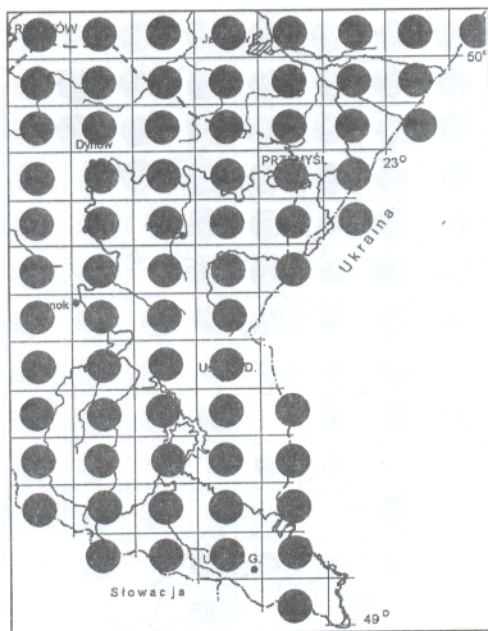
W Przemysłu lęgowy prawie na całym obszarze miasta, unikał jedynie dużych parków, cmentarzy i zadrzewień (Kunysz, Kurek 1997).

Zagęszczenie. Na obszarze gminy Żurawica liczebność oceniono na 4000–4700 par, a jego średnio zagęszczenie wynosiło około 50 p/10 ha zabudowań wraz z terenami zielonymi. W 32 gospodarstwach na terenie Kosienic i Maćkowic stwierdzono średnio 3 pary (0–18 par) (Hordowski 1998). Na Pogórzu Przemyskim na powierzchni Cisowa (osada Cisowa – 8 domów) stwierdzono 6 par. Na terenie 5

parków wiejskich w okolicach Przemysła średnim zagęszczenie wynosiło 4,2 p/10 ha (Hordowski, Kunysz 1993).

Zimowanie. Gatunek osiadły, np. na terenie Arboretum w Bolestraszcach w zimach 1994/95 i 1995/96 zimowało około 15 ptaków (na 2–5 samców przypadało 9–16 samic), natomiast następnej zimy tylko 1 ptak (Czernicki 1997).

Elementy biologii lęgowej. Stwierdzono gniazdowanie w norach po żoźnie i brzegówce w Siedliskach, Wyszatycach i Duńkowickach. Na terenie cegielni w Buszkowicach gniazdowanie w norach stwierdził już Trella (1938), później potwierdzone przez Kurka (1974b). W parku miejskim w Łańcucie 20% populacji zakładało gniazda poza zabudowaniami, głównie w bluszczach porastających pnie drzew. Z 96 gniazd 41 znajdowało się w przedziale między 2–3 m nad ziemią (Kulczycki 1996).

Ryc. 176. Występowanie wróbla (*Passer domesticus*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

Mazurek

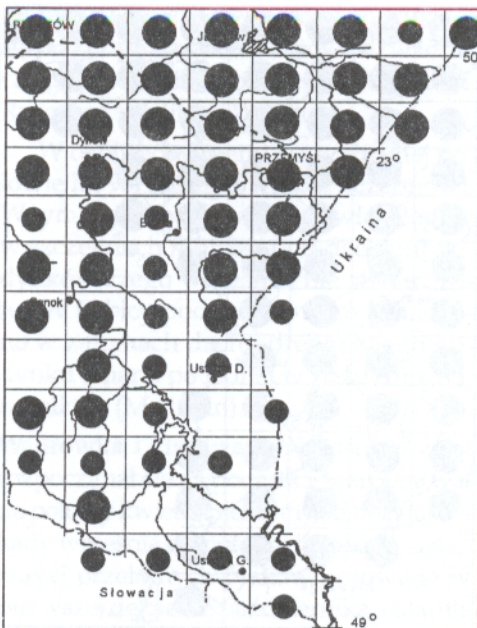
Passer montanus (Linnaeus, 1758)

Status. Na Podkarpaciu liczny gatunek lęgowy, w wysokich górach nie występował, zimujący.

Środowisko. Krajobraz kulturowy, osiedla ludzkie, skraje lasów na styku z osiedlami.

Występowanie i liczebność. Według ocen XIX-wiecznych ornitologów mniej liczny niż wróbel, a głęboko w górach nie obserwowany (Wodzicki 1851, Niezabitowski 1901, Do-maniewski 1915).

Występował na Podkarpaciu i brzeżnych partiach Karpat. W Bieszczadach obserwowano tylko pojedyncze pary, które były rozproszone. Na przedpolu Bieszczad Grodziński (1957) notował mazurki w Lutowiskach, Smolniku i Cisnej. Przy końcu października 1966 obserwowany

Ryc. 177. Występowanie mazurka (*Passer montanus*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

w Ustrzykach Górnych (Tranda *et al.* 1969). W latach 80. i 90. nie stwierdzony w dolinie Stebnika (Ćwikowski 1995a). W latach 1993-96 stwierdzono minimum trzy pary lęgowe w Ustrzykach Dolnych (C. Ćwikowski). Cichoń *et al.* (1995) 27 VI 1989 stwierdził jednego ptaka w Dwerniku pod Otrytem.

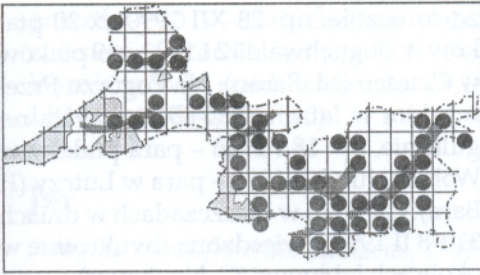
W Przemyślu stwierdzony w peryferyjnych dzielnicach; nie napotkany w centrum miasta (Kunysz, Kurek 1997). W parku miejskim w Łańcucie w latach 60. był dwukrotnie mniej liczny od wróbla (Kulczycki 1966).

Zagęszczenie. Na powierzchni krajo-brazowej Wielkie Błonia w dolinie Sanu stwierdzony w zagęszczeniu 0,8 p/km² (Hordowski, Czernicki 1997). Na obszarze gminy Żurawica liczebność oceniono na 400-500 par w zagęszczeniu 7,3 p/km², stanowił około 1,8% całego zgrupowania ptaków gminy. Był on tu dziesięciokrotnie mniej liczny od wróbla. Około 20% par skupione było poza osiedlami. Poza doliną Sanu w krajobrazie rolniczym ze względu na brak odpowiednich siedlisk praktycznie nie występował. W osiedlach jego zagęszczenie wynosiło 4-6 p/10 ha (Hordowski 1998).

W 4 parkach miejskich w okolicach Przemyśla stwierdzono średnio 1,5 p/10 ha, z wyjątkiem parku w Kosienicach, gdzie lęgi się 22 pary (Hordowski, Kunysz 1993).

Zimowanie i wędrówka. W parku miejskim w Przemyślu w zimie 1994/95 stwierdzono 1,7 os./10 ha/liczenie (Kunysz 1995a). W Arboretum w Bolesztycach w latach 1994/95-97 zimował bardzo nielicznie 0-2,8 os./10 ha/liczenie (Czernicki 1997), a w parku w Krasiczynie w zimie 1995/96 średnio 5,2 os./10 ha/liczenie (Kunysz 1996).

Obserwowano niewielkie koncentracje tego gatunku, np. 25 IV 1988 – 200 ptaków przy paszarni w Siedliskach, 29 VII 1986

Ryc. 178. Występowanie mazurka (*Passer montanus*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objaśnienia jak na ryc. 8.

około 150 ptaków na starorzeczu w Hurku (Kurek 1993); 27 VIII 1992 – w Lubeni około 100 ptaków (M. Baran).

Na stawach w Starzawie i odstojnikach ścieków obserwowano jesienią mało intensywny przelot pojedynczych ptaków i niewielkich grup w kierunku na SE.

Elementy biologii lęgowej. Z 52 znalezionych gniazd w parku w Łańcucie 22 znajdowały się w lipach, 11 na kasztanowcach, 5 na topoli i dębie, 4 na brzozie, 3 na platanie i 2 na tulipanowcu. Tylko trzy gniazda znaleziono w skrzynkach lęgowych (Kulczycki 1966). Stwierdzono gniazdowanie w norze żoły (Kurek 1977).

Zięba

Fringilla coelebs Linnaeus, 1758

Status. Bardzo liczny gatunek lęgowy, migrujący, nielicznie regularnie zimująca.

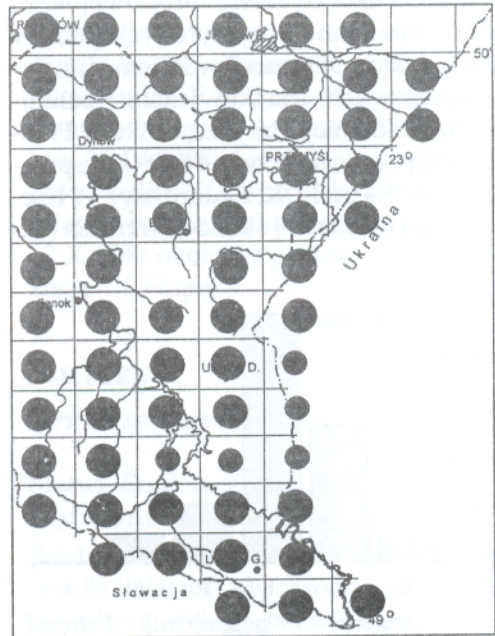
Środowisko. Wszelkie zadrzewienia, włącznie z kilkunastoletnimi młodnikami. Lęgi stwierdzono nawet w 1 arowych grupach drzew wśród pól, a w miastach w kępach zieleni miejskiej w otoczeniu zwartej zabudowy.

Występowanie i liczebność. Dawniej uważany za bardzo pospolity gatunek lęgowy na całym obszarze Galicji (Dzieduszycki 1880, Domaniewski 1915).

Jeden z najliczniejszych gatunków lęgowych, równomiernie rozmieszczony na całym terenie. W górach sięgała do górnej granicy lasu.

Zagęszczenie. W regionie przemyskim na powierzchniach krajobrazowych stwierdzono zagęszczenia: Kosienice około 39 p/km²; Wielkie Błonia – 1 p/km² (Hordowski 1994, Hordowski i Czernicki 1997); Cisowa – 9,6 p/km² drugi pod względem liczebności gatunek i stanowiła 6,6% całego ugrupowania. W gminie Żurawica liczebność oceniono na 1800-2100 par w zagęszczeniu 22,5 p/km² i stanowiła ona tam około 7,8% całego zespołu ptaków (Hordowski 1998).

Na małych powierzchniach próbnych położonych w starszych lasach w okolicach Przemysła średnie zagęszczenie wynosiło 11 p/10 ha (n=25). Nie stwierdzono wyraźnych preferencji typu lasu, choć najwyższe zanotowano w grądach śred-

Ryc. 179. Występowanie zięby (*Fringilla coelebs*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

nio 16 p/10 ha (n=5); w buczynach niższe 10,5 p/10 ha (n=7). Nie stwierdzono także istotnych różnic między zagęszczeniem stwierdzonym na powierzchniach położonych w głębi lasów - 12,4 p/10 ha (n=11), a znajdującymi się na skraju - 13,4 p/10 ha (n=14).

W Przemyślu spotykana w centrum miasta (Kunysz, Kurek 1997).

Wędrownka i zimowanie. Przylot pierwszych wędrownych ptaków w okolicach Przemyśla w latach 1966-98 następował średnio 12 III, najwcześniej 2 III 1991 (Hordowski *et al.* 1993).

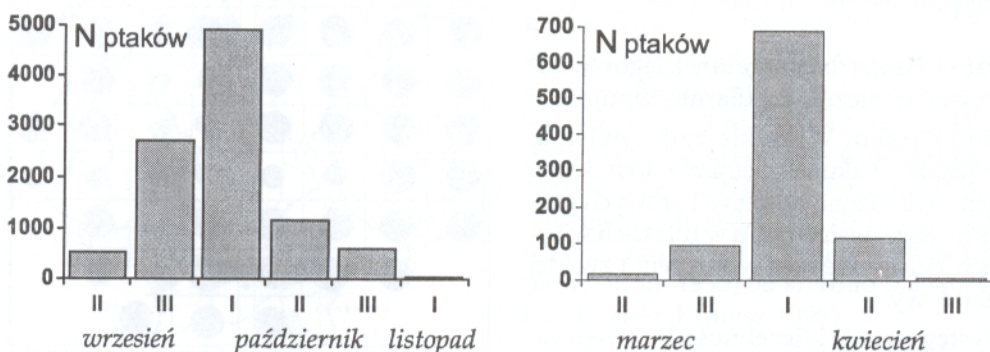
Przelot jesienny rozpoczynał się we wrześniu, największe nasilenie następowało w październiku, a ostatnie wędrowne ptaki notowano do końca listopada. Przelot wiosenny był znacznie mniej zaznaczony i rozpoczynał się od połowy marca i trwał do połowy kwietnia.

W okolicach Przemyśla w latach 1985-99 stwierdzono prawie corocznie (ok. 20 razy) zimowanie pojedynczych ptaków (w 80% były to samce): w Przemyślu, Boleszycach, Maćkowicach, Kosienicach, Rokietnicy. Przy karmniku w Przemyślu przez całą zimę 1998/99 stałe przebywały 2-4 ptaki (K. Zadorożny). W Rzeszowie i najbliższej okolicy zimowała tak-

że corocznie, np. 28 XII 1990 aż 20 ptaków w Boguchwale 12 I 1992 - 19 ptaków w Czudcu (M. Baran). Na Pogórze Przemyskim w latach 1984-85 zimowała regularnie, np. 18 I 1986 - para ptaków w Wołodzi lub 3 II 1985 - para w Lutczy (P. Bara). Głęboko w Bieszczadach w dniach 31 I-8 II 1996 stwierdzona dwukrotnie w okolicach Jabłonnej (G. Neubauer).

Przypadki zimowania zdarzały się także w XIX stuleciu, np. Brunicki (1889) widział jednego samca w niedalekim Chyrowie (Ukraina), a Dzieduszycki (1880) ogólnikowo wspomina, iż mała liczba corocznie zostaje.

Elementy biologii lęgowej. Z 30 znalezionych gniazd w parku miejskim w Łańcucie 10 znajdowało się na lipach, 6 na kasztanowcach, 4 na jesionach, po 3 na akacjach i bukach, a po 2 na sosnach i świerkach (Kulczycki 1966). Średnia wysokość umieszczenia gniazd w okolicach Przemyśla wynosiła 3,1 m (1,5-10 m, n=55). Znajdowały się najczęściej na bocznych gałęziach oraz przy pniu głównym, w większości na drzewach liściastych. Szczyt przystępowania do lęgów przypadał na pierwszą dekadę maja, w latach o wczesnej wiosnie, np. 1999 po koniec kwietnia; najwcześniejszy lęg 15 IV 1990 - budowa

Ryc. 180. Dynamika jesiennego i wiosennego przelotu zięby (*Fringilla coelebs*) w Przemyślu w latach 1984-89 (H. Kurek).

gniazda – 20 IV – 1 jajo. Średnia wielkość zniesienia wynosiła 4,8 jaja (3-5, n=32). Wymiary 53 jaj spod Przemyśla: 19,18 x 14,44 mm (sd=0,90 i 0,45).

Jer

Fringilla montifringilla Linnaeus, 1758

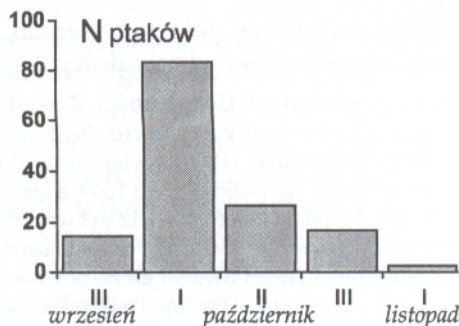
Status. Wiosną i jesienią regularnie przelotny, zimujący.

Występowanie. W XIX stuleciu obserwowany jako przelotny i zimujący gatunek zarówno w Karpatach, jak i na Podkarpaciu (Zawadzki 1840, Dzieduszycki 1880, Domaniewski 1915).

W okresie lęgowym obserwowany dwukrotnie w Bieszczadach: 7 VI 1993 jeden śpiewający samiec w okolicy mostu na Wetlinie w miejscowości Jaworzec oraz 21 V 1990 zaniepokojony samiec na Rydoszowej (obie obs. M. Ostański). Poza tym 6 VI 1992 obserwowano trzy osobniki żerujące z makolągwami na stokach Kamiennej Laworty w okolicy Ustrzyk Dolnych (C. Ćwikowski).

Początek wędrówki jesiennej rozpoczął się od września i trwał do listopada, a wiosennej od marca do kwietnia. Wędrował w małych grupach do 20 ptaków, rzadko większych, np. 15 III 1983 ponad 300 ptaków w okolicy Kosienic (Hordowski, Kunysz 1991); 10 X 1990 widziano kilka stad po 300 ptaków – przelatujących nad rezerwatem Puszcza Bukowa (M. Ostański); 1 IV 1996 około 200 ptaków w okolicach Jeziora Myczkowskiego (Skowroński 1996). W regionie przemyskim zimował prawie corocznie, np. na peryferiach Przemyśla przy karmniku w latach 1994-99 obserwowany w grupach do 14 ptaków (K. Zadorożny).

W Górach Sanocko-Turczańskich obserwowany 26 i 27 II 15 i 16 III 1996 w stadach od 20 do 200 ptaków na Górze Granickiej pod Sanokiem (Skowroński

Ryc. 181. Dynamika jesiennego przelotu jera (*Fringilla montifringilla*) w Przemyślu w latach 1984-89 (H. Kurek)

1996). Ćwikowski (1995 i dane niepublikowane) obserwował ten gatunek także wiosną: 31 III 1988 – 30 ptaków w Brzegach Dolnych, 6 IV 1992 – 4 ptaki i 28 III 1993 – samiec w Ustrzykach Dolnych, 5-10 III 1996 – 3-10 osobników w centrum Ustrzyk Dolnych, 29 III 1996 – 1 ptak w rejonie wsi Chmiel, 11 IV 1996 – 1 ptak między miejscowościami Zatwarnica a Hulskie, 11 III 1997 – 1 osobnik w dolinie Stebnika oraz 28 IV 1997 – samica w borze sosnowym w rejonie Arłamów-Trójca. Poza tym 18 IV 1965 obserwowano kilka stad koło Wetliny (Głowaciński 1969). Natomiast w rejonie Leska napotkano jesienią 19 X 1989 około 60 ptaków w stadzie z ziębą (M. Filipek).

Kulczyk

Serinus serinus (Linnaeus, 1766)

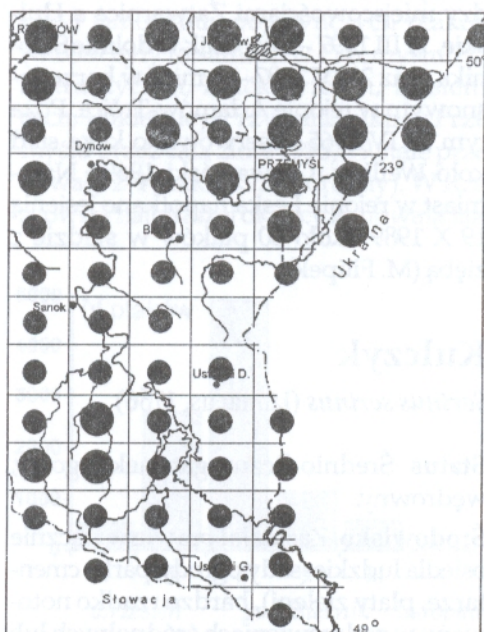
Status. Średnio liczny gatunek lęgowy, wędrowny.

Środowisko. Zasiadał prawie wyłącznie osiedla ludzkie (sady ogrody, parki, cmentarze, płaty zieleni), bardzo rzadko notowany w zadrzewieniach śródpolnych lub na skrajach lasów położonych jednak w niedużej odległości od zabudowy.

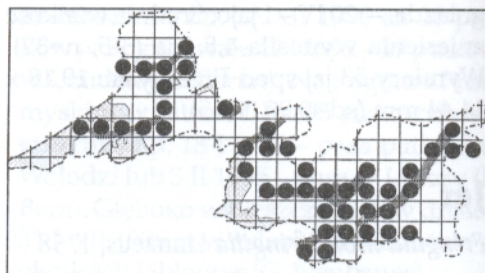
na skrajach lasów położnych jednak w niedużej odległości od zabudowy.

Występowanie i liczebność. Zawadzki (1840) obserwował go tylko na Bukowinie (Ukraina); Pietruski (1860) stwierdził w Podhorcach pierwsze ptaki w roku 1849, a lęgi już od 1850; Nowicki (1866) pisał, iż był wszędzie pospolity w *krainie górzystej i pagórkowatej*, a Dzieduszycki (1895) uważał go za powszechnego na „pogórze”. Według Trelli (1938) kulczyk na Podkarpaciu pojawił się w połowie XIX w. i „obecnie [lata 30. XX w.] należy do częstych w parkach, ogrodach i sadach”. Podobną opinię wyrażał Domaniewski (1915). Dzieduszycki (1880) odstrzelił dorosłego samca 24 IV 1854 w parku w Zarzeczcu pod Jarosławiem – być może był to ptak lęgowy. Kulczyk, jak się wydaje, w dalszym ciągu zwiększa liczebność, np. w latach 60. w Bieszczadach rozmieszczony był wyspowo i tylko w niektórych miejscowościach (Głowaciński 1969).

Występował na całym terenie badań prawie wyłącznie w osiedlach ludzkich. W niektórych miejscowościach Pogorza

Ryc. 182. Występowanie kulczyka (*Serinus serinus*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

Ryc. 183. Występowanie kulczyka (*Serinus serinus*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objaśnienia jak ryc. 7.

Przemyskiego (np. Makowa) notowany był wyjątkowo obficie, w innych tylko pojedyncze pary. W Bieszczadach dochodził do 650 m.

W Przemyślu rozpowszechniony na całym obszarze. Warunkiem występowania była obecność większych drzew (Kunysz, Kurek 1997).

Zagęszczenie. W gminie Żurawica liczebność oceniono na 150-200 par, a w każdej z miejscowości występowało 10-20 par. Na powierzchni Kosienice w latach 1988-92 stwierdzono 15-25 par w zagęszczeniu 0,8 p/10 ha zabudowań wraz z sadami i ogrodami, a na powierzchni Dobkowice w 1996 w zagęszczeniu 0,5 p/km² (Hordowski 1997, 1998).

Wędrówka i zimowanie. Przylot w okolicy Przemyśla w latach 1966-98 następował średnio 6 IV, najwcześniej 28 III 1990 (Hordowski *et al.* 1993). Stwierdzono zimowanie: 28 I 1979 – 2 ptaki w Ostrowie i w połowie stycznia 1988 – 1 ptak w Przemyślu (Hordowski, Kunysz 1991). Ponadto 23 II 1997 obserwowano śpiewającego samca w Łańcucie (Pelc 1998), 10 II 1991 – 2 ptaki w Rzeszowie (M. Baran).

Dzwoniec

Carduelis chloris (Linnaeus, 1758)

Status. Średnio liczny gatunek lęgowy, lokalnie może być liczny, wędrowny i zimujący.

Środowisko. Otwarty krajobraz rolniczy z alejami, kępami drzew i krzewów, osiedla, parki, ogrody, skraje lasów, młodniki (optymalnie 2-3 letnie).

Występowanie i liczebność. Przez XIX-wiecznych ornitologów uważany za częsty gatunek lęgowy do około 800 m, rzadszy w okresie zimowym (np. Wodzicki 1851, Niezabitowski 1901, Domaniewski 1915).

Występował równomiernie na Podkarpaciu, natomiast w Bieszczadach był znacznie rzadszy i ograniczony do dolin rzek i potoków.

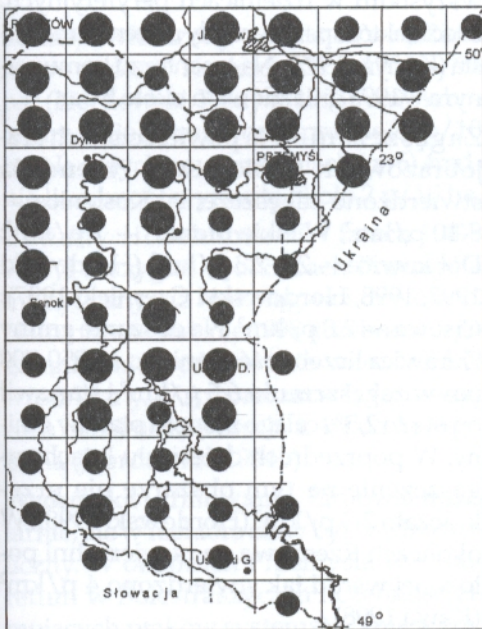
W Przemyślu częstszy w zachodniej i południowej części miasta. Wnikał również

do centrum (Kunysz 1997). W 1995 (lata najwyższej liczebności) na cmentarzu przy ul. Słowackiego stwierdzono 30-35 par.

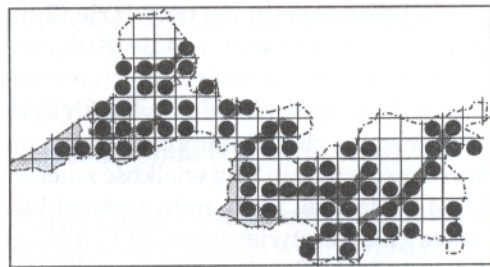
Zagęszczenie. W regionie przemyskim na powierzchniach krajobrazowych stwierdzono zagęszczenia: Kosienice – około 10 p/km²; Wielkie Błonia – 0,5-0,6 p/km²; Dobkowice 5-6 par/km² (Hordowski 1994, 1998, Hordowski i Czernicki 1997); Cisowa – 0,9 p/km².

Na mniejszych powierzchniach próbnych lokalnie osiągał dzwoniec bardzo wysokie zagęszczenie, np. na terenie Arboretum w Bolestraszczykach w 1994 stwierdzono 31 par, podczas gdy w 1987 tylko 5 par. Gniazdował on tutaj w luźnych koloniach, a w szpalerze tujowym na długości 50 m gniazdowało co najmniej 8 par (Hordowski 1994b). W rejonie Arboretum wraz z przyległymi zadrzewieniami lęgło się w latach 1994-95 ponad 50 par dzwońca. W okolicach Rzeszowa na powierzchni obejmującej otwarte łąki z zadrzewieniami obserwowany w zagęszczeniu 4 p/km² (Kawa 1998). W gminie Żurawica liczebność oszacowano w latach 1997-98 na 300-350 par w zagęszczeniu 3,5 p/km².

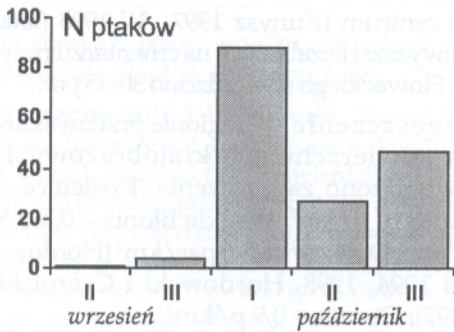
Zmiany liczebności. W latach 1983-98 dało się zauważyć w rejonie Przemyśla zjawisko, które dotyczyło także szczygła i makolągwy. W latach 1985-92 najliczniejszym gatunkiem była makolągwa. Mniej więcej od 1991 zaczęła rosnać po-

Ryc. 184. Występowanie dzwońca (*Carduelis chloris*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

Ryc. 185. Występowanie dzwońca (*Carduelis chloris*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objaśnienia jak ryc. 8.

Ryc. 186. Dynamika jesiennego przelotu dzwońca (*Carduelis chloris*) w Przemyślu w latach 1984-89 (H. Kurek)

populacja dzwońca, który najwyższą liczebność osiągnął w latach 1994-95. Natomiast w dwóch następujących latach obserwowano gwałtowny wzrost liczebności szczygła, przy niezauważalnych zmianach u dzwońca i makolągwy, choć ten pierwszy przeważał nad drugim. W 1999 liczebność dzwońca nieco spadła.

Wędrownka i zimowanie. W okresie zimowym spotykany regularnie, ale na ogół mniej licznie niż w okresie lęgowym. W niektóre zimy (1996/97) przy karmnikach obserwowany stale, natomiast w inne (1991/92) widziano tylko pojedyncze ptaki. W okresie połęgowym oraz w zimie często spotykany w stadach średnio 12 ptaków ($n=56$), rzadko do 100 osobników.

Elementy biologii lęgowej. Z 7 znalezionych gniazd w parku miejskim w Łańcucie 3 znajdowały się na wiązcie, 2 na lipie i po 1 na platanie i sośnie (Kulczycki 1966). 14 gniazd znalezionych w okolicach Przemyśla zlokalizowanych było w krzewach, chętnie zimozielonych, na wysokości średnio 2 m; wielkość zniesienia 4,9 jaja (4-6, $n=9$); najwcześniej budowę gniazda stwierdzono 24 IV 1987, a 5 V było 5 jaj. Wymiary 51 jaj spod Przemyśla: 20,35 x 14,68 mm ($sd=1,25$ i 0,56) (Hordowski 1998b).

Szczygieł

Carduelis carduelis (Linnaeus, 1758)

Status. Średnio liczny gatunek lęgowy, wędrowny i zimujący.

Środowisko. Zieleń w osiedlach wraz z przyległymi sadami i ogrodami, zadrzewienia śródpolne, parki i cmentarze, ugory porośnięte krzewami tarniny i dzikiej róży, obrzeża lasów i młodniki. W głąb lasów wnikał jedynie wzdłuż szerokich dróg i dolin potoków.

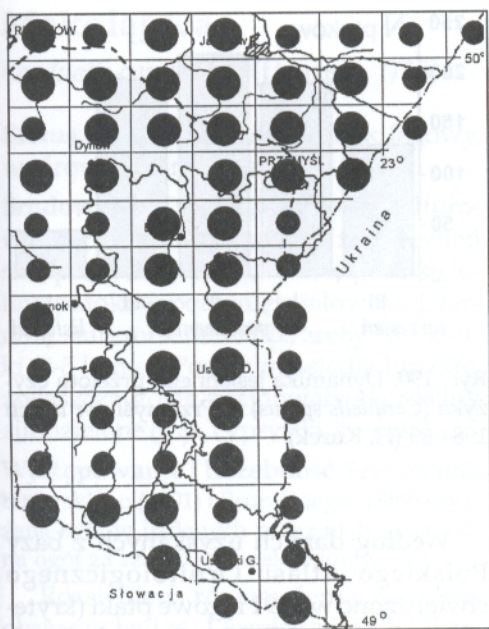
Występowanie i liczebność. W XIX w., podobnie jak i dzisiaj, pospolity ptak lęgowy i zimujący, często łapany przez ptaszników (np. Pietruski 1860, Dzieduszycki 1880, Domaniewski 1915).

Rozmieszczony równomiernie na całym obszarze Karpat i Podkarpacia. W górach dolinami przenikał do wysokości około 700 m.

W Przemyślu obserwowany przede wszystkim w dzielnicach peryferyjnych, choć niektóre pary wnikały do centrum miasta (Kunysz 1997). Na cmentarzu komunalnym w 1996 gniazdowało około 5 par.

Zagęszczenie. Na powierzchniach krajobrazowych w okolicach Przemyśla stwierdzono zagęszczenia: Kosienice — 8-10 p/km²; Wielkie Błonia — 1 p/km²; Dobkowice — 2,1-2,3 p/km² (Hordowski 1997, 1998, Hordowski i Czernicki 1997); Cisowa — 2,0 p/km². Na obszarze gminy Żurawica liczebność oceniono na 550-700 par w zagęszczeniu 6,5 p/km² i stanowił on około 2,5% całego zespołu ptaków gminy. W poprzednich dziesięciu latach zagęszczenie na tym obszarze nie przekraczało 2-3 p/km² (Hordowski 1998). W okolicach Rzeszowa na powierzchni położonej wśród łąk stwierdzono 4 p/km² (Kawa 1998).

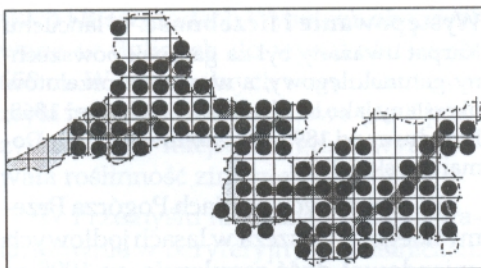
Na małych powierzchniach próbnych położonych w okolicach Przemyśla naj-

Ryc. 187. Występowanie szczygła (*Carduelis carduelis*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

liczniej stwierdzony w parkach wiejskich, np. w parku w Kosienicach w 1988 – 11 par (Hordowski, Kunysz 1993), a w Arboretum w Bolestraszycach prawie 19 p/10 ha. Na innych powierzchniach (n=6) średnia liczebność wynosiła około 2 p/10 ha. Zmiany liczebności. W latach 1987-96 był szczygiel w okolicach Przemyśla mniej liczny niż makolągwa i dzwonic. Natomiast w sezonie 1998 liczebność tego gatunku niespodziewanie wzrosła i był wręcz liczny. W Arboretum w Bolestraszycach liczebność wzrosła z 4,4 do 18,9 p/10 ha (Hordowski 1994b).

Wędrowka i zimowanie. Zimował regularnie, ale w niektóre zimy był bardzo nieliczny. W okolicach Przemyśla w Arboretum w Bolestraszycach liczebność zimujących ptaków systematycznie wzrastała 1994/95 – 0,5 os./10 ha/liczenie, 1995/96 – 3,1 i 1996/97 – 6,5 os./10 ha/liczenie (Czernicki 1997).

Ryc. 188. Występowanie szczygła (*Carduelis carduelis*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawicy. Objasnienia jak na ryc. 8.

W okresie polęgowym i w trakcie wędrowki tworzył stada do 300 ptaków (np. 25 VIII 1997 – w Kuźminie), notowane na całym obszarze badań, włącznie z dolinami górskimi.

Elementy biologii lęgowej. W parku w Łańcucie z 6 znalezionych gniazd po 2 znajdowały się na topoli i kasztanowcu, a po jednym na jesionie i akacji (Kulczycki 1966). W okolicach Przemyśla prawie wszystkie znalezione gniazda znajdowały się na drzewach i krzewach liściastych, zwłaszcza owocowych. Wysokość nad ziemią (n=32) wynosiła średnio 3,2 m (45-600 cm). Szczyt przystępowania do lęgów przypadał na trzecią dekadę maja, najwcześniej 21 IV 1989 – koniec budowy gniazda, najpóźniej 23 IX 1984 – wylot piskląt z gniazda; średnia wielkość zniesienia 4,8 jaja (4-7 jaj, n=17). Wymiary 37 jaj spod Przemyśla: 17,84 x 13,25 mm (sd=0,93 i 0,56) (Hordowski 1998b).

Czyżyk

Carduelis spinus (Linnaeus, 1758)

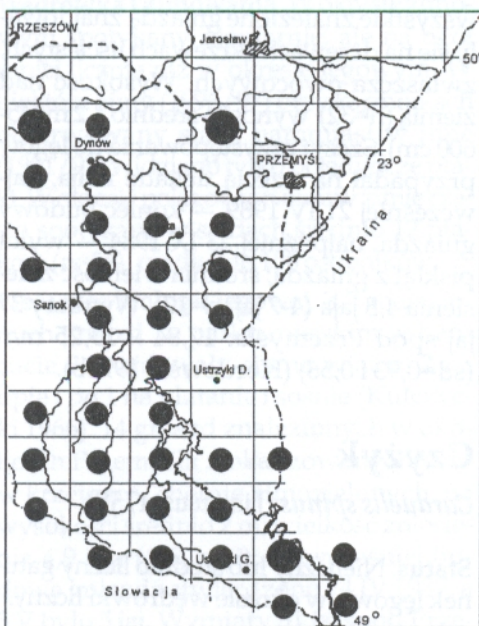
Status. Nieliczny lub średnio liczny gatunek lęgowy, w okresie wędrowki liczny.

Środowisko. Przede wszystkim lasy z udziałem jodły i świerka.

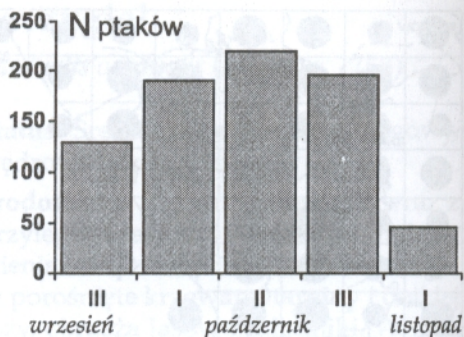
Występowanie i liczebność. W łańcuchu Karpat uważany był za gatunek powszechny gatunek lęgowy, a w okresie przelotów określany jako bardzo liczny (Schaitter 1868, Dzieduszycki 1895, Niezabitowski 1901, Domaniowski 1915).

W centralnych partiach Pogórza Przemyskiego, zwłaszcza w lasach jodłowych gniazdował dość regularnie, w 1995 w okolicach Cisowej znaleziono gniazdo. Poza tym obserwowano i słyszano śpiewające ptaki w wielu innych miejscach, m.in. pod Birczą, Koniuszą, Krzeczkową, Kalwarią Paclawską, w paśmie Turnicy i Chwaniowa.

W Górach Słonnych obserwowano prawdopodobnie lęgowe ptaki w szeregu miejscach (dane własne, C. Ćwikowski). W pozostałych częściach Gór Sannocko-Turczańskich oraz w Bieszczadach był ptakiem lęgowym, acz rozproszonym, do górnej granicy lasu. Brak ocen liczebności.

Ryc. 189. Występowanie czyżyka (*Carduelis spinus*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

Ryc. 190. Dynamika jesiennego przelotu czyżyka (*Carduelis spinus*) w Przemysłu w latach 1984-89 (H. Kurek)

Według danych uzyskanych z bazy Polskiego Atlasu Ornitologicznego stwierdzono w 1991 lęgowe ptaki (kryterium młode) pod Rokietnicą w okolicach Pruchnika. Wieloletnie obserwacje na tym terenie każą podejść do tej obserwacji krytycznie, bowiem nigdy nie udało się tutaj w okresie lęgowym obserwować nawet przelotnych ptaków.

Wędrownka i zimowanie. W okresie zimowym na całym obszarze obserwowany w grupach do 30 ptaków. Czasami tworzył większe stada, np. 29 XII 1980 – ponad 80 ptaków w Kosienicach czy 10 I 1999 - 172 ptaki między Przeworskiem a Pełkiniemi (J. Grzybek).

Przelot jesienny rozpoczął się w drugiej połowie września, największe nasilenie osiągał w październiku, a kończył się w listopadzie. Ptaki leciały w grupach po kilka/kilkanaście ptaków, średnio 7,2 osobnika ($n=182$ stada), rzadko w grupach 20-40 ptaków.

Makolągwa

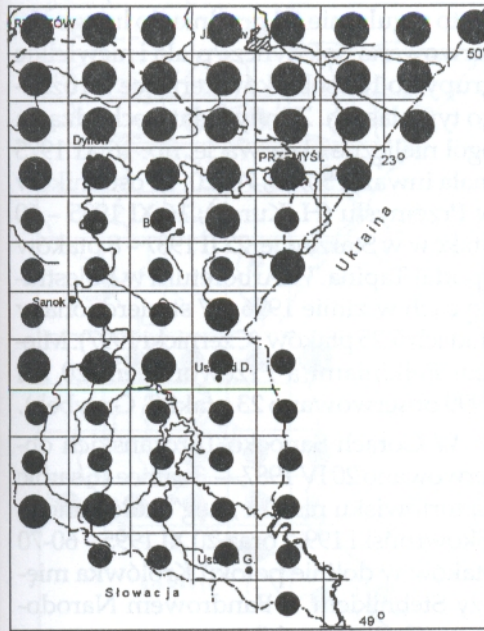
Carduelis cannabina (Linnaeus, 1758)

Status. Średnio liczny gatunek lęgowy, wędrowna i zimująca.

Środowisko. Otwarty krajobraz kulturowy z grupami krzewów i zadrzewień śródpolnych, brzegi lasów, w górach doliny potoków porośnięte jałowcami, tarniną, starymi sadami itp., zręby i młodniki (2-5 letnie). Poza tym osiedla ludzkie, zwłaszcza gdzie znajdowały się rośliny zimozielone (tuje, cyprysiki, świerki).

Występowanie i liczebność. Przez Niezabitowskiego (1901) i Brunickiego (1889) uważana była w badanych przez nich okolicach na ogół za rzadki gatunek lęgowy.

Rozsiedlona równomiernie na całym obszarze badań. Liczniejsza na Podkarpaciu i w brzeźnych partiach Pogórza. Natomiast w Górach Sanocko-Turczań-

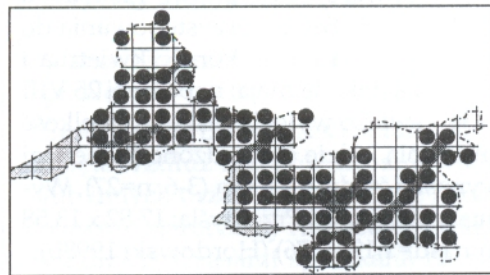
Ryc. 191. Występowanie makolągwy (*Carduelis cannabina*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

skich i Bieszczadach Wysokich obserwowana w dolinach do wysokości około 650 m. W optymalnych warunkach tworzyła luźne skupienia lęgowe (do 7 par), zwłaszcza w miejscach, gdzie występowała roślinność zimozielona.

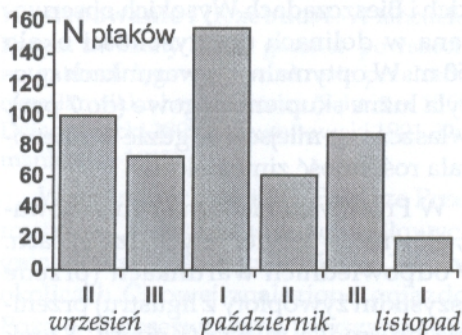
W Przemyślu nieliczna i gniazdowała, głównie w peryferyjnych dzielnicach. W odpowiednich warunkach (przede wszystkim żywopłoty z ligustru) przenikała do środka miasta (Kunysz, Kurek 1997).

Zagęszczenie. Na powierzchniach krajobrazowych w okolicach Przemyśla stwierdzono zagęszczenia: Kosienice – 12 p/km²; Wielkie Błonia – 1,5 p/km²; Dobkowice – 3,8-4,2 p/km² (Hordowski 1997, 1998, Hordowski i Czernicki 1997), Ciszowa – 0,4 p/km². Na obszarze gminy Żurawica w latach 1996-98 liczebność oceniono na 400-450 par w zagęszczeniu 4,5 p/km², stanowiła ono około 1,7% całego zespołu ptaków (Hordowski 1998). Pod Rzeszowem na powierzchni położonej na zakrzewionych łąkach stwierdzono 5 p/km² (Kawa 1998).

Zmiany liczebności. W latach 1988-92 w okolicach Przemyśla była najliczniejszym gatunkiem z rodzaju *Carduelis*. W tym czasie na powierzchni krajobrazowej Kosienice stwierdzono zagęszczenie 12 p/km². Natomiast w latach 1996-98 nastąpiło wyraź-

Ryc. 192. Występowanie makolągwy (*Carduelis cannabina*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objasnienia jak na ryc. 8.

Ryc. 193. Dynamika jesiennego przelotu makolągwy (*Carduelis cannabina*) w Przemyślu w latach 1984-89 (H. Kurek)

ne zmniejszenie liczebności i zagęszczenie wynosiło nie więcej jak 3-4 p/km².

Wędrowka i zimowanie. W okresie IX-X regularnie obserwowano stada w okolicach Leska dochodzące do 40 osobników (Ćwikowski 1996). Natomiast pod Przemyśłem obserwowano regularnie w IX-X przelotne ptaki w małych grupach po kilka/kilkanaście ptaków, średnio 4,5 osobnika (n=164). Największe stado liczyło ponad 70 ptaków – 26 X 1994 pod Żurawicą.

Elementy biologii lęgowej. Prawie wszystkie znalezione gniazda znajdowały się nisko 1,1 m nad ziemią (n=42), w gęstych krzewach, dość często zimozielonych (tuje, cyprysiki, jałowce, ligustr). Okres lęgowy rozpoczynał się w trzeciej dekadzie kwietnia, najwcześniej 30 III 1989 – stwierdzono budowę gniazda, a 17 IV – 1 jajo. Szczyt przystępowania do lęgów przypadał na koniec kwietnia i pierwszą dekadę maja; napóźniej 25 VIII 1994 – świeżo wylęgte pisklęta. Wielkość zniesienia, gdzie stwierdzono pełne lęgi wynosiła średnio 4,8 jaja (3-6, n=27). Wymiary 93 jaj spod Przemyśla: 17,82 x 13,58 mm (sd=1,12 i 0,76) (Hordowski 1998b).

Rzepołuch

Carduelis flavirostris (Linnaeus, 1758)

Zalatywał sporadycznie: 19 XII 1980 obserwowano w Przemyślu 30 ptaków z których jednego odłowiono, 8 XI 1984 – 11 osobników w okolicach Starzawy, 4 II 1988 – 1 ptak w pobliżu żwirowni w Radymnie (Hordowski, Kunysz 1991), 19 I 1997 – 20 ptaków w pobliżu Czarnej pod Łańcutem (Pelc 1998), 29 I 1992 – 3 ptaki w Boguchwale (M. Baran); 6 XII 1998 – aż 111 ptaków, a 20 XII 1998 – 2 ptaki między Pełkiniami a Przeworskiem (J. Grzybek).

Czczotka

Carduelis flammea (Linnaeus, 1758)

Nieregularnie i nielicznie przelotna i zimująca. W okolicach Przemyśla obserwowana prawie corocznie. Najliczniej stwierdzona w zimie 1995/96-96/97, kiedy to regularnie od grudnia do lutego obserwowano pojedyncze ptaki i niewielkie grupy do 10 osobników żerujące w różnego typu lasach. Z innych lat pochodzą na ogół nieliczne obserwacje, np. 16 XI 1975 mała inwazja 50, 60, 70, 20, 10 osobników w Przemyślu (H. Kurek); 16 XI 1985 – 60 ptaków w Starzawie, 22 II 1987 – 8 ptaków opodal Tapina. W Arboretum w Bolestraszycach w zimie 1996/97 stwierdzona w stadach 5-25 ptaków (Czernicki 1997). Między Pełkiniami a Przeworskiem 20 XII 1999 obserwowano 23 ptaki (J. Grzybek).

W Górach Sanocko-Turczańskich obserwowano 20 IV 1987 – 3 samce i 6 samic na torfowisku niskim „Łęg” koło Sanoka (Skowroński 1997) oraz 20 XI 1995 – 60-70 ptaków w dolinie potoku Królówka między Stebnikiem, a Bandrowem Narodowym (C. Ćwikowski).

Krzyżodziób świerkowy

Loxia curvirostra Linnaeus, 1758

Status. Lęgowy, choć tylko w jednym przypadku potwierdzono gniazdowanie.

Występowanie. W XIX w. obserwowany w czasie inwazyjnych nalotów, np. w 1867 w okolicach Rzeszowa w większej ilości zleciały do nas, plądrując dojrzewające jagody na wiśniach i trześniach (Schaitter 1868). Przez Niezabitowskiego (1901) obserwowany jako lęgowy. Dzieduszycki (1880) zaliczał go do ptaków tułających się, ale gdzieś tam miał jednak gniazdować.

Na Pogórzu Przemyskim i najbliższym rejonie Przemyśla stwierdzony około 17 razy w miesiącach IV-VI oraz jesienią IX-XII, w tym dwie obserwacje mogące sugerować możliwość gniazdowania: 5 V 1984 – śpiewający samiec oraz samica w pobliżu wsi Koniusza i tego samego dnia śpiewający samiec w lesie przy drodze

Koniusza-Aksmanice (Hordowski, Kunysz 1991). Możliwie lęgowe ptaki stwierdzono: 3 IV 1997 – para ptaków około 2 km na północny wschód od Trójcy i 21 IV 1997 – śpiewający samiec na skraju lasu mieszanego w okolicy Liskowatego (C. Ćwikowski).

W Górach Sanocko-Turczańskich lęg stwierdzony na północnych stokach Radziów Wierchu w dolinie Stebnika – 23 III 1993 obserwowano samca karmiącego 2 lotne młode (Ćwikowski 1995). W Bieszczadach Wysokich 5 XI 1993 obserwowano intensywnie śpiewającego samca pod Tarnicą (T. Jezierzuk).

Na Podkarpaciu stwierdzono prawdopodobnie lęgowe ptaki 26 IV 1992 – 1 para w lesie w Wyżnem i 30 VIII 1993 – 4-5 ad. i 2 imm. (M. Baran). Jednego śpiewającego samca obserwowano w okresie lęgowym w okolicach Nowosielec koło Przeworska (Hordowski 1991).

Poza tym na terenie Gór Sanocko-Turczańskich i w Bieszczadach dokonano ponad 30 obserwacji, z których część może dotyczyć osobników lęgowych.

Na ogół spotykany w niewielkich grupach do 30 ptaków, choć czasami tworzył duże stada, np. 15 V 1994 – 100 osobników koło Balnicy (M. Ostański).

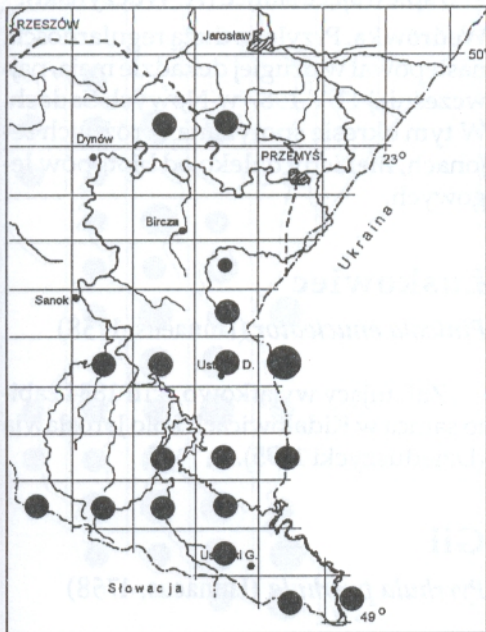
Dziwonia

Carpodacus erythrinus (Pallas, 1770)

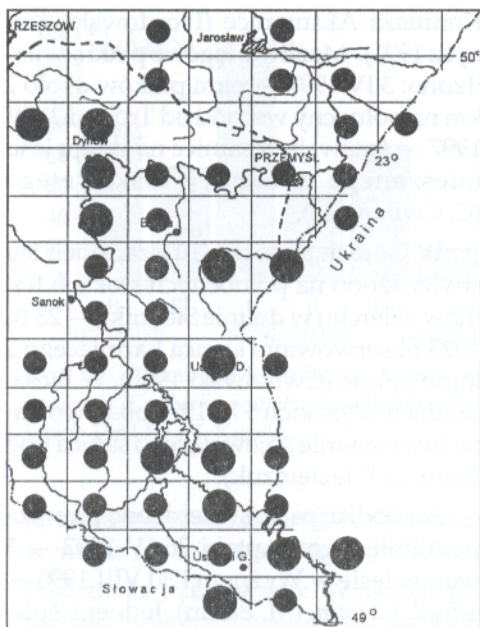
Status. Nieliczna, lokalnie średnio liczna, przelotna.

Środowisko. Doliny rzek i potoków porośnięte wzdłuż brzegów kępami wikliny lub innych drzew, zadrzewione obrzeża stawów, starorzeczy i innych zbiorników wodnych. Czasami spotykana na brzegach podmokłych lasów.

Występowanie i liczebność. W połowie XIX w. gatunek ten był największą rzadko-

Ryc. 194. Występowanie krzyżodzioba świerkowego (*Loxia curvirostra*) w Karpatach i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

Ryc. 195. Występowanie dziwonii (*Carpodacus erythrinus*) w Karpatach i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

ścią, a liczniej pojawiła się zapewne na przełomie XIX/XX w. (Dzieduszycki 1880, Brunicki 1889, Domaniewski 1915). Trella (1938) pisał, że od niewielu lat osiedliła się pod Przemysłem w wiklinach nad Sanem i posuwa się wzdłuż brzegów tegoż dalej ku zachodowi. W latach 1956-58 stwierdzona na 7 stanowiskach wzdłuż Sanu, najdalej pod Smolnikiem (Józefik 1960); Cais (1965) stwierdził trzy stanowiska w paśmie Tarnicy w najwyższych partiach Bieszczad.

Stwierdzona prawie na całym obszarze, z tym, że najwięcej obserwacji pochodziło z centralnych obszarów Karpat, gdzie gatunek ten występował pospolicie wzdłuż większości potoków i rzek. Na Podkarpaciu stwierdzona przede wszystkim wzdłuż Sanu i większych jej dopływów Szkła, Lubaczówki, Mleczy i Wisłoka.

Na starorzeczach w dolinie środkowego Sanu napotkana na większości zadrzewionych zbiorników, np. w Hurku 2-3 pary (Kurek 1993), Piganach 2-3 pary, Nienowicach 4-5 par (Hordowski, Czernicki 1994).

Walasz (1990) szacował jej liczebność na odcinku Sanu od Dynowa do Przemysła na około 50 par, co wydaje się nieco zaniżone, bowiem na odcinku od Bachórzca do Bachórzca 5 VI 1992 stwierdzono 0,9 p/km rzeki; podczas spływu Sanem 6-7 VI 1996 z Krasiczyna do Wyszatyc stwierdzono co najmniej 49 śpiewających samców w zagęszczeniu 1,4 p/km rzeki. W dolinie Wiaru pod Nowosiótkami Dydyńskimi stwierdzono w 1986 – 2,2 p/km rzeki (Hordowski 1993). W dolinie Wołosatki (Bieszczady) w V-VI 1995 na odcinku 1 km stwierdzono 3 pary, a na stawach leskich w latach 1994-96 – 3-7 par (Ćwikowski 1995, 1996). W paśmie Otrytu w dolinie Sanu na odcinku od Chmiela do Sękowca 4 VI 1991 stwierdzono – 5 śpiewających samców, a w dolinie Smolnika od Lutowisk do Smolnika – 4 śpiewające samce (P. Zieliński). We wsi Wetlina 23 V 1994 stwierdzono – 5 śpiewających samców, a w Smereku – 3 śpiewające samce (A. Wuczyński).

Wędrownik. Przyłot z dużą regularnością następował w drugiej dekadzie maja, najwcześniej 11 V 1987 w Nowych Sadach. W tym okresie spotykana w różnych rejonach, niekiedy daleko od biotopów lęgowych.

Łuskowiec

Pinicola enucleator (Linnaeus, 1758)

Zalutujący wyjątkowo, 4 III 1884 zabito samca w Kidałowicach koło Jarosławia (Dzieduszycki 1895).

Gil

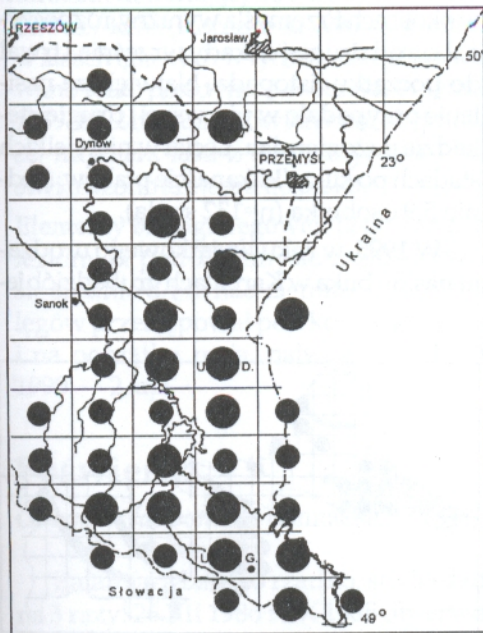
Pyrhula pyrrhula (Linnaeus, 1758)

Status. Nieliczny gatunek lęgowy, wędrowny i zimujący.

Środowisko. Przede wszystkim lasy z dominacją jodły i świerka położone w wyższych partiach pogórza i gór. Poza tym stwierdzony w starych sadach i olszynach w dolinie potoków.

Występowanie i liczebność. Rozmieszczenie w XIX stuleciu było zapewne podobne do dzisiejszego. Na Podkarpaciu ani w brzeźnych partiach Karpat nie gniazdował, bowiem w szczegółowiej badanych okolicach obserwowano go tylko w okresie zimowym (Schmitter 1868, Brunicki 1889, Niezabitowski 1901). Lęgowy w głębi Karpat (Dzieduszycki 1880, Domaniewski 1915).

Rozpowszechniony w wyższych partiach Karpat, nieco rzadszy na pogórzu, a praktycznie nie występował na Podkarpaciu. Tuż za granicą badań koło Wyżnego 3 VI 1990 stwierdzono samca z 2 *juv.* (M. Baran). Potwierdza się opinia Tomiałojcia (1990), iż w przeciwieństwie do innych regionów kraju, brak jest objawów ekspansji gila na niż z terenu Karpat.

Ryc. 196. Występowanie gila (*Pyrrhula pyrrhula*) w Karpatach i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

Na Pogórzu Przemyskim latach 80. i 90. regularnie obserwowany w okresie lęgowym w wyższych jego partiach, zwłaszcza w lasach z udziałem jodły: okolice Krzeczkowej, Birczy, Cisowej, pasmo Turnicy, Makowej (M. Przydryga). Regularnie lęgowy w Górach Słonnych i paśmie Chwaniowa. Wielokrotnie lęgi stwierdzono w Bieszczadach.

Zagęszczenie. Na Pogórzu Przemyskim stwierdzony na 4 powierzchniach w zagęszczeniu do 1,3 p/10 ha (Hordowski 1993).

Wędrownka i zimowanie. W okresie zimowym na ogół nieliczny, ale spotykany dość regularnie w grupach do 15 ptaków, sporadycznie 17 I 1987 – około 80 ptaków w Przemyślu (Hordowski, Kunysz 1991). Stwierdzony na 4 z 7 powierzchni próbnych położonych w lasach iglastych okolic Przemyśla w zagęszczeniu 2,4 os./10 ha (Hordowski 1996). W parku peryferyjnym w Przemyślu w zimie 1994/95 stwierdzono 1 os./10 ha/liczenie (Kunysz 1995b).

Licznie obserwowany w Arboretum w Bolestraszcach – 6,7 os./10 ha liczenie. W zimie 1994/95 średnio na 1 samca przypadły 4 samice (w poszczególnych liczeniach 1-3 samce i 2-11 samic) (Czernecki 1995, 1996); w parku w Krasiczynie w sezonie 1995/96 – 10 os./10 ha/liczenie (Kunysz 1996).

Grubodziób

Coccothraustes coccothraustes
(Linnaeus, 1758)

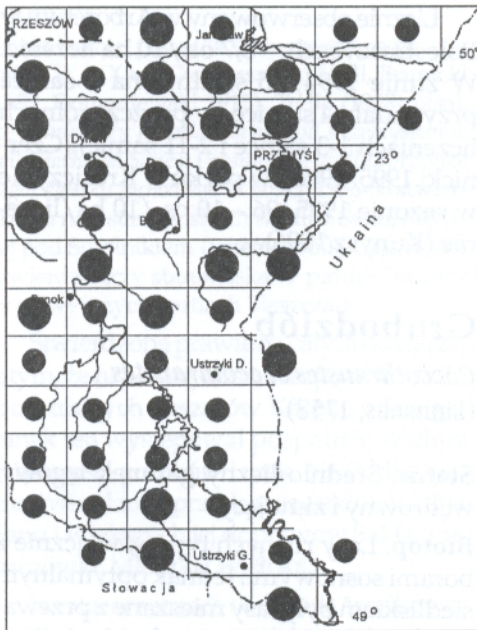
Status. Średnio liczny gatunek lęgowy, wędrowny i zimujący.

Biotop. Lasy różnych typów, włącznie z borami sosnowymi. Jednak optymalnym siedliskiem były lasy mieszane z przewagą buka i grabu oraz grądy i lęgi. Poza tym notowany w kępach śródpolnych, dużych parkach i cmentarzach.

Występowanie i liczebność. Większość XIX wiecznych ornitologów obserwowała ten gatunek jedynie w okresie jesienno-zimowym (Zawadzki 1840, Schaitter 1868, Brunicki 1889, Niezabitowski 1901), co może sugerować jego rzadkość. Jednak Domaniewski (1915) uważał go za pospolitego przez cały rok na nizinach i pogórzu.

Rozsiedlony dość równomiernie na całym obszarze Karpat Wschodnich i Podkarpacia. W Bieszczadach miejscami nie występował, najliczniej spotykany w pasie pogórza i Górach Sanocko-Turczańskich.

W Przemyślu stwierdzony w parku zamkowym oraz na Lipowicy (Kunysz, Kurek 1997), a na cmentarzu komunalnym przy ul. Słowackiego w 1995 stwierdzono 2-3 pary. Obserwowano nieliczne lęgi w parkach wiejskich Podkarpacia, np. w Maćkowicach, Wyszatycach, Roźwienicy, Rudołowicach.

Ryc. 197. Występowanie grubodzioba (*Coccothraustes coccothraustes*) w Karpatach i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

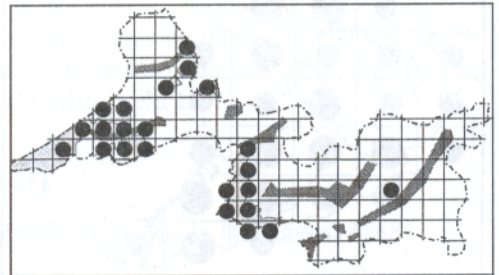
Zagęszczenie. W regionie przemyskim na powierzchniach krajobrazowych stwierdzono zagęszczenia: Kosienice – 1,8 p/km²; Dobkowice – 1,1-1,2 p/km² (Hordowski 1994, 1998, Hordowski i Czernicki 1997); Cisowa – 0,9 p/km². Na terenie gminy Żurawica populację w latach 1994-97 oceniono na 100-130 par w zagęszczeniu 1,2 p/km² (Hordowski 1998).

Na małych powierzchniach próbnych w okolicach Przemyśla notowano średnio 0,8 p/10 ha (n=15), najliczniej 3,6 p/10 ha stwierdzono na powierzchni próbnej obejmującej łąkę *Quercus-Carpinetum*.

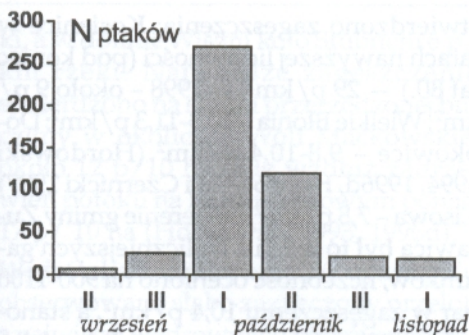
Zmiany liczebności. W 1998, w porównaniu do kilkunastu poprzednich lat zanotowano wielokrotnie więcej ptaków. Gatunek ten występował często w różnych typach lasów, włącznie z młodymi drzewostanami iglastymi. Brak szczegółowych danych ilościowych wyklucza szersze wnioski.

Wędrowka i zimowanie. Przelot jesienny w okolicach Przemyśla wyraźny, rozpoczął się od drugiej dekady września i trwał do początku listopada. Największe nasilenie przypadało w pierwszej i drugiej dekadzie października. Leciał w niewielkich stadach po kilka/kilkanaście ptaków, średnio 5,9 osobnika (n=132 stada).

W 1995, w roku wyjątkowego urodzaju nasion buka w Karpatach grubodziób je-

Ryc. 198. Występowanie grubodzioba (*Coccothraustes coccothraustes*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objaśnienia jak na ryc. 8.

Ryc. 199. Dynamika jesiennego przelotu grzybodzioba (*Coccothraustes coccothraustes*) w Przemyślu w latach 1984-89 (H. Kurek)

sieni i zimą obserwowany był bardzo obficie. Stale obserwowano stada liczące do 100 ptaków, a nawet 500 osobników — 4 XII 1995 pod Jureczkową. W tym czasie w parku w Krasiczynie pod Przemyślem przebywało 28 os./10 ha/liczenie (Kunysz 1996). Na powierzchniach leśnych położonych w lasach liściastych tegoż roku także był gatunkiem dominującym: 5,1 os./10 ha, 6,8 i 10,4 os./10 ha (Hordowski 1996). Natomiast w lasach iglastych w tym okresie obserwowano tylko pojedyncze osobniki. W latach 1989-1992 na dużej powierzchni obejmującej fragment lasu z dominacją sosny nie stwierdzono ani jednego ptaka.

Elementy biologii lęgowej. 12 gniazd znalezionych pod Przemyślem znajdowało się średnio 8,1 m nad ziemią (3-15 m). Do lęgów przestępował pod koniec kwietnia i na początku maja, najwcześniej 17 IV 1990 — 2 jaja.

Poświerka

Calcarius lapponicus (Linnaeus, 1758)

Zalotująca bardzo rzadko, stwierdzona 3 razy: 26 XII 1986 i 2 X 1988 obserwowano po jednym osobniku w Przemyślu (Hordowski, Kunysz 1991), 27 XII 1989 — 2 przelotne osobniki w Kosienicach.

Śnieguła

Plectrophenax nivalis (Linnaeus, 1758)

Gatunek nieregularnie przelotny i zimujący. W XIX stuleciu 12 I 1855 zabito 1 samca w Zarzeczcu pod Jarosławiem (Dzieduszycki 1880). W okolicach Przemyśla w latach 80. obserwowany 7 razy: 3 III 1982 — 1 przelotny ptak w Żurawicy, 3 XII 1983 — 23 ptaki nieopodal miejscowości Nizin, 11 XI 1984 — około 100 ptaków w Przemyślu, 5 XII 1985 — 30 osobników w Kosienicach, 7 XII 1986 — 4 ptaki w Starzawie, 7 XII 1986 — 4 ptaki a 24 I 1987 — 1 ptak w Przemyślu (Hordowski, Kunysz 1991). Zwraca uwagę fakt, iż większość obserwacji pochodzi z pierwszej dekady grudnia. Poza tym 12 I 1997 widziano jednego ptaka w Łańcucie (Pelc 1998). W Bieszczadach 26 X 1965 na Połoninie Caryńskiej obserwowano przelot kilku stad (Manikowski 1967). Domaniewski (1915) trafnie określił jej charakter występowania, który ma także odniesienie do obecnych czasów: *zalatuje niejednakowo obficie; w niektóre zimy jest dość rzadka, w inne pojawia się dość licznie zarówno na równinach, jak i w górach.*

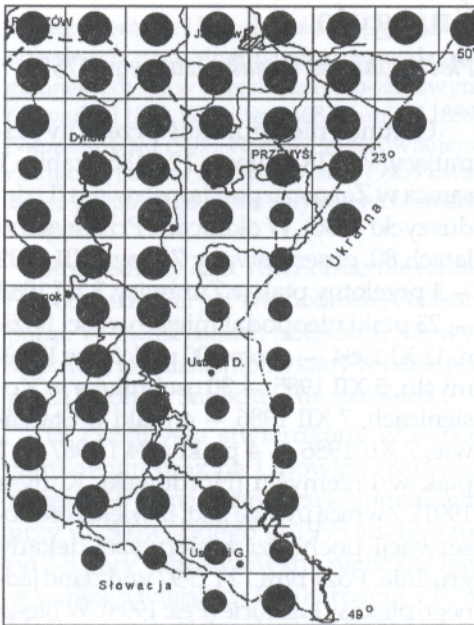
Trznadel

Emberiza citrinella Linnaeus, 1758

Status. Liczny, lokalnie bardzo liczny gatunek lęgowy, zimujący.

Środowisko. Gatunek eurytopowy, stwierdzony we wszystkich typach środowisk, włącznie z wnętrzami lasów, ale tylko tam gdzie istniały niewielkie pola, szerokie dukty i młodniki. Nie stwierdzony wśród jednolitych upraw i rozległych pól pozbawionych drzew.

Występowanie i liczebność. W XIX w. uważany za jeden z najpospolitszych gatunków (Dzieduszycki 1880, Brunicki 1889, Niezabitowski 1901, Domaniewski 1915). Za-

Ryc. 200. Występowanie trznadla (*Emberiza citrinella*) w Karpatach i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

wadzki (1840) stwierdził go do wysokości około 1000 m.

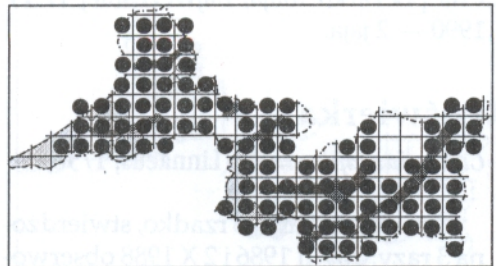
Rozmieszczony równomiernie na całym terenie badań, z tym, iż w wyższych i silnie zalesionych partiach górskich znacznie rzadszy. Najczęstszy na Podkarpaciu i brzeżnych partiach Karpat. Na tym obszarze należał do dominantów ustępując w krajobrazie pól i łąk jedynie skowronkowi i lokalnie łozówce.

Niewielka część (kilka%) populacji była półsynantropijna i regularnie gniazdowała wśród zabudowy wiejskiej, zwłaszcza na Podkarpaciu. Ptaki odżywiały się pokarmem przeznaczonym dla ptactwa domowego, zachowując się ludzko podobnie do wróbli. W Przemysławie występował jedynie w peryferyjnych dzielnicach miasta graniczących z otwartym krajobrazem (Kunysz, Kurek 1997).

Zagęszczenie. Na powierzchniach krajobrazowych w okolicach Przemysławia

stwierdzono zagęszczenia: Kosienice w latach najwyższej liczebności (pod koniec lat 80.) – 29 p/km², w 1998 – około 9 p/km²; Wielkie Błonia – 10,3-11,3 p/km²; Dobkowice – 9,8-10,4 p/km² (Hordowski 1994, 1996d, Hordowski i Czernicki 1997) Cisowa – 7,8 p/km². Na terenie gminy Żurawica był to jeden z najliczniejszych gatunków, liczebność oceniono na 900-1100 par w zagęszczeniu 10,4 p/km², a stanowił on 4% całego ugrupowania ptaków gminy. Jego zagęszczenie w krajobrazie z nielicznymi drzewami i krzewami wynosiło około 10 p/km², natomiast gdzie krajobraz był bardziej urozmaicony (pasowe zadrzewienia wzdłuż potoków i dróg, zróżnicowana linia brzegowa lasu) dochodziło do 15 p/km² (Hordowski 1998).

Na małych powierzchniach próbnych w okolicach Przemysławia położonych na terenach rolniczych i łąkach wystąpił jedynie tam, gdzie powierzchnię porastały drzewa. Na 16 przebadanych powierzchni wystąpił na sześciu w średnim zagęszczeniu 1,7 p/10 ha. Z 14 powierzchni położonych w głębi lasu wystąpił na 5 w średnim zagęszczeniu 1,2 p/10 ha; na powierzchniach przylegających do skraju lasu wystąpił na każdej średnio 6,2 p/10 ha. Nie preferował żadnego typu lasu. W dolinie rzeki Wiar pod Nowosiólkami stwierdzono 11 p/km rze-

Ryc. 201. Występowanie trznadla (*Emberiza citrinella*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objasnienia jak na ryc. 8.

ki, a w dolinie Wiszni koło Stubnem 6 p/km rzeki. Najwyższe zagęszczenie stwierdzono na skraju przerzedzonej buczyny w okolicach Woli Maćkowskiej około 12 p/10 ha oraz wzdłuż zadrzewień potoku na Progu Lessowym ponad 17 p/10 ha (Hordowski 1993, 1996d).

Wędrówka i zimowanie. W Przemyślu obserwowano słabo zaznaczony przelot, a najwięcej wędrownych ptaków widziano w październiku i na początku listopada; wędrował pojedynczo i w niewielkich grupach do 8 ptaków, średnio 2,7 osobnika ($n=80$) (H. Kurek).

W okolicach Przemyśla znaczna część populacji zimowała. Duża liczba (?) ptaków skupiona była wokół osiedli ludzkich. W parku w Krasicy w czasie ostrej zimy 1995/96 stwierdzono 4,4 os./10 ha/liczenie (Kunysz 1996). Na powierzchni 3 km² krajobrazu kulturowego w okolicach Trójczyc w XI-XII 1996/97 przebywało regularnie 30-35 ptaków, natomiast w I-II - 5-8 osobników; na 14 km² między Pełkiniami a Przeworskiem w zimie 1998/99 stwierdzono 1-86 ptaków (J. Grzybek). W lasach zimował bardzo nielicznie lub nie występował (Hordowski 1996). Średnia wielkość stad zimujących w 1984/85 w gminie Żurawica wynosiła 19 ptaków ($n=48$), a w zimie 1989/90 - 49 ptaków ($n=32$); wyjątkowo 11 XII 1981 - około 350 lub 7 I 1990 ok. 250 osobników w Kosienicach.

Elementy biologii lęgowej. Najwcześniej, spośród 17 gniazd znalezionych w rejonie Przemyśla; 30 III 1990 - ptak z materiałem w dziobie; jednak większość ptaków do lęgów przystępowała w drugiej połowie kwietnia. W 6 przypadkach stwierdzono gniazda umieszczone nad ziemią 30-100 cm; w 10 lęgach było średnio 4,1 jaja ($n=10$). W 1987 stwierdzono na długości 50 m rowu melioracyjnego 4 czynne gniazda z jajami, w odległości kilkunastu metrów od siebie. Wymiary 33 jaj

z okolic Przemyśla: 21,80 x 16,50 mm (Hordowski 1998b).

Cierlik

Emberiza cirrus Linnaeus, 1766

11 VII 1984 w okolicach miejscowości Soljanowatka (Ukraina) był obserwowany jeden osobnik tego gatunku (G. Bojko). Obserwacja była dokonana w odległości 1 km od granicy z Polską. Po spłoszeniu ptak miał przelecieć (?) na terytorium naszego kraju.

Ortolan

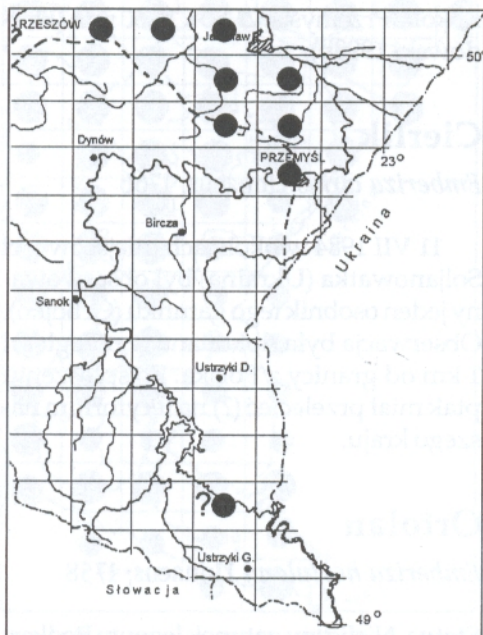
Emberiza hortulana Linnaeus, 1758

Status. Nieliczny gatunek lęgowy Podkarpacia, możliwe były pojedyncze lęgi wzdłuż doliny Sanu na Pogórzu Przemyskim i w Górach Sanocko-Turczańskich.

Środowisko. Brzegi lasów, zwłaszcza topolowych, aleje topolowe wzdłuż dróg, także sady i ogrody wśród pól.

Występowanie i liczebność. Dunajewski i Rydzewski (1937) podali, iż gnieździł się licznie w okolicach Zarzeczka koło Jarosławia. Dzieduszycki (1880) w połowie XIX w. nie stwierdził tam tego gatunku. Józefik (1961) obserwował jednego samca w okolicach starorzeczka w Hurku. Natomiast Cais (1965) podawał, że w porze lęgowej obserwował śpiewające samce w dolinie Sanu na pogórzu od Przemyśla do Babic, gdzie niewątpliwie gatunek ten gniazdował. W górnym biegu Sanu 2 VI 1958 stwierdzono samca pod Postołowem koło Leska (Józefik 1961).

W latach 80. i 90. na stwierdzony tylko na kilku/kilkunastu stanowiskach położonych na Podkarpaciu. W 1988 w maju i czerwcu terytorialne ptaki stwierdzono w okolicach: Łowiec (5 samców), Chłopic (2), Waclawic (2), Kosienic (2). W 1990 stwierdzono śpiewające samce

Ryc. 202. Występowanie ortolana (*Emberiza hortulana*) na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

pod: Przeworskiem, Nowosielcami i koło ujścia Wisłoka (Hordowski 1991). Opodal Przeworska na zachód od miasta w drugiej połowie lat 90. gniazdowało kilka par (W. Kapusta). W latach 1997-98 w okresie lęgowym słyszano śpiewające samce w zadrzewieniach topolowych koło Woli Dalszej i Dębiny (Pelc 1998). W całej dolinie Wisłoka w latach 90. był częsty (S. Kochman). W dolinie Wiszni koło Kalnikowa regularnie lęgowy do lat 80., po tym czasie już nie stwierdzony (J. Jakubowski).

Zagęszczenie. W 1998 na Progu Lessowym na terenie gminy Żurawica stwierdzono 4 stanowiska, łącznie 7-9 par: koło Tapina, Kosienic i Maćkowic. Natomiast na powierzchni Dobkowice stwierdzono 9 regularnie śpiewających samców, w zagęszczeniu 0,7 p/km² w okolicach Łowiec i Dobkowic (Hordow-

ski 1997). Zapewne jest to zagęszczenie, jakie można spotkać na innych obszarach Progu Lessowego.

U podnóża Bieszczad być może lęgowy w okolicach Leska bowiem obserwowano 19 VI 1988 – jedną samicę (M. Filippek). Obserwowany tu także w 1958 (Józefik 1961).

Wędrownka. Pierwsze ptaki obserwowano pod koniec kwietnia i na początku maja.

Trznadel czubaty

Emberiza rustica Pallas, 1776

9 VI 1915 obserwowano śpiewającego samca w Jarosławiu (Gengler 1916). Tomiałojć (1990) uznaje tę informację za niepewną, ponieważ ptak ten miał być zauważony przez nieokreśloną co do kwalifikacji osobę trzecią. Również (Busse 1968) uważa ją za bardzo mało prawdopodobną.

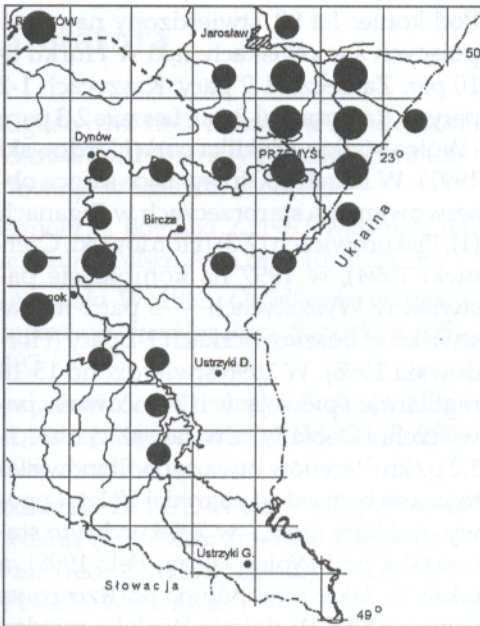
Potrzos

Emberiza schoeniclus (Linnaeus, 1758)

Status. Nieliczny gatunek lęgowy Podkarpacia, natomiast w Karpatach stwierdzono tylko pojedyncze stanowiska, wędrowny, sporadycznie zimujący.

Środowisko. Stawy, starorzecza i inne zbiorniki wodne porośnięte choćby niewielką ilością roślinności wodnej i bagiennej. Poza tym zasiedlał łany trzcin (nawet niewielkie – najmniejszy 1,5 ara) na bagniskach.

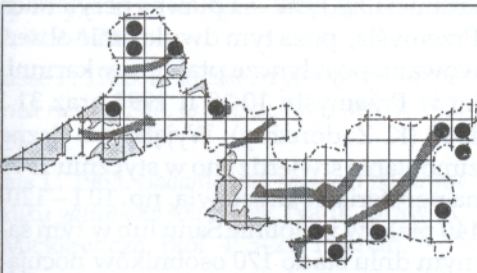
Występowanie i liczebność. W XIX w., podobnie jak i dzisiaj, występował lokalnie w odpowiednich biotopach (Schaitter 1869, Dzie duszycki 1880, Niezabitowski 1901). W górach nie obserwowany nawet na przelotach (Domaniewski 1915).

Ryc. 203. Występowanie potrzosa (*Emberiza schoeniclus*) w Karpatach i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

Większość wykrytych stanowisk znajdowała się na Podkarpaciu w dolinie środkowego Sanu, gdzie zasiedlał wszystkie stawy, starorzecza i oczka wodne. Na łąkach w Hurku gniazdował wzdłuż rowów melioracyjnych.

Na Pogórzcu Przemyskim stwierdzony wzdłuż Sanu na żwirowniach, np. w Dy-

Ryc. 204. Występowanie potrzosa (*Emberiza schoeniclus*) w krajobrazie rolniczym gminy Żurawica. Objasnienia jak na ryc. 8.

nowie, Dubiecku i Bachórze oraz na stawku w Lipie.

Natomiast w Górach Sanocko-Turczańskich i w Bieszczadach napotkany na następujących stanowiskach: starorzecze w Bykowcach (Skowroński 1996); stawy leskie 2-10 par – 1991-96 (Ćwikowski 1996); zbiornik Soliński (m.in. Wołkowsyja) i w Myczkowcach; 1987-92 stawy w Bóbrce oraz nad Sanem w Lesku (M. Filipek).

Zagęszczenie. Na stawach w Starzawie stwierdzono około 30 par w zagęszczeniu 4 p/10 ha roślinności wynurzzonej, a na odstojnikach ścieków w Siedliskach 7-9 par w zagęszczeniu 3,6 p/10 ha (Hordowski 1996). W terenie rolniczym gminy Żurawica stwierdzony na 9 stanowiskach z 30-35 parami w zagęszczeniu 0,3 p/km²; na powierzchni Dobkowice 0,5 p/km² (Hordowski 1997, 1998). Na trzech powierzchniach próbnych zlokalizowanych na podmokłych łąkach pod Rzeszowem stwierdzono 0,7-1,8 p/10 ha (Kawa 1998). Na starorzeczach w dolinie środkowego Sanu był jednym z najliczniejszych gatunków, najwięcej 16 par stwierdzono w Buszkowicach (Hordowski, Czernicki 1997).

Wędrowka i zimowanie. Przyłot pierwszych ptaków na wiosnę następował wcześniej – najczęściej w drugiej połowie marca. W okolicach Przemyśla stwierdzono kilkakrotne zimowanie pojedynczych ptaków na stawach w Starzawie (Hordowski, Kunysz 1991) oraz pod Przemyślem, gdzie 18 I 1978 i 20 XII 1980 napotkano 3-5 ptaków (Tomiałojć 1990). Także w Rzeszowie i okolicy stwierdzono zimowanie, np. 28 XII 1990 – samica w Boguchwale, 10 II 1991 samiec i samica oraz 17 II 1991 – samica w Rzeszowie (M. Baran).

Potrzeszcz

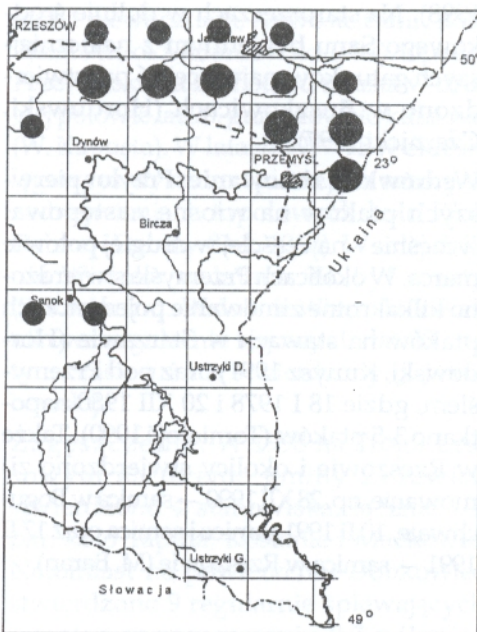
Miliaria calandra (Linnaeus, 1758)

Status. Nieliczny gatunek lęgowy Podkarpacia, w Karpatach na nielicznych stanowiskach, wędrowny i zimujący.

Środowisko. Z reguły większe kompleksy łąk, poza tym pola uprawne przerywane drzewami i krzewami.

Występowanie i liczebność. Jego występowanie w XIX w. było zapewne nieco szersze. Pospolity miał być pod Rzeszowem (Schmitter 1868), zapewne gniazdował w Zarzeczcu skąd pochodzi odstrzelony ptak (Strautman 1963). Wnikał dolinami potoków i rzek znacznie wyżej, np. w latach 50. lęgowy w dolinie Sanu między Dynowem a Przemyślem, a lęgowe potrzescze zasiedlały zbocza wzgórz (300 m) (Józefik 1961). W XIX stuleciu stwierdzony w dolinie Stryja (Brunicki 1889), a także w okolicach Chyrowa (Niezabitowski 1901).

Nieliczny gatunek zasiedlający przede wszystkim niektóre obszary Podkarpacia.

Ryc. 205. Występowanie potrzescza (*Miliaria calandra*) w Karpatach i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

Pod koniec lat 80. stwierdzony na następujących stanowiskach: łąki w Hurku 8-10 par, Zarzeczcu 1-2 pary, Kaszycach 1-2 pary, w Radymnie 6-8 par, Lesznie 2-3 pary i Wólce Małkowej (kilka par) (Hordowski 1991). W latach 90. śpiewające samce obserwowano na starorzeczach w Piganach (1), Piskorowicach (2-3) (Hordowski, Czernicki 1994), w 1997 na kompleksie pastwisk w Wyszatycach – 6 par i na pastwisku w Buszkowiczach 1-2 pary (Hordowski 1998). W 1996 stwierdzono 15-16 regularnie śpiewających samców na powierzchni Dobkowice w zagęszczeniu 1,1-1,2 p/km² terenów otwartych. Stanowisko to znane było od co najmniej 18 lat. Lęgowy pod Łańcutem – w 1998 wykryto stanowiska pod Wola Dalszą (Pelc 1998), a także na łąkach na północ od Rzeszowa (Kawa 1998). W dolinie Wiśłoka między Gniewczyną a Tryńczą (na granicy badań) stwierdzono co najmniej 8 stanowisk.

W Karpatach prawdopodobnie lęgowe ptaki obserwowano pod Sanokiem (Skowroński 1995) oraz w latach 1987-92 w okolicach Leska i Polańczyka k. Soliny (M. Filippek). Jednego osobnika stwierdzono 11 VII 1989 na łące w Sękowcu (Cichoń *et al.* 1995).

Wędrowka i zimowanie. Przyłot następował w marcu, np. 14 III 1994 śpiewające ptaki w Hurku. W okresie połęgowym stwierdzono 7 X 1958 około 50 ptaków w Hurku (Józefik 1961). W okresie zimowym napotkany w okolicach Przemyśla trzykrotnie: 13 II 1994 – 1 ptak na peryferiach Przemyśla, poza tym dwukrotnie obserwowano pojedyncze ptaki przy karmniku w Przemyślu 10-13 II 1995 oraz 31 I 1998 (K. Zadorożny). Wyjątkowo liczne zimowanie stwierdzono w styczniu 1999 na peryferiach Jarosławia, np. 10 I – 120-140 ptaków w dolinie Sanu lub w tym samym dniu stado 170 osobników nocujących w trzcinowisku, a 24 I tamże 40 ptaków, a na powierzchni 14 km² między Pełkiniami a Przeworskiem w styczniu 1999 zimowało 35-65 ptaków (J. Grzybek).

Literatura

- Augustyn M. 1993. *Połoniny w Bieszczadach Zachodnich*. Materiały Budownictwa Ludowego w Sanoku, 31: 88-98.
- Bednorz J., Bogucki Z. 1967. *Materiały do awifauny Polski*. Acta orn. 10, 2: 35, 36.
- Bętkowski W. 1963. *Osobliwości przyrody w powiecie sanockim*. Roczn. Sanocki, s. 365-402.
- Bocheński Z. 1991. *Aves - Ptaki*. (w:) Razowski J. *Wykaz zwierząt Polski*. t. 2: 295-308. Ossolineum.
- Bocheński Z. 1992. *Płochacz halny Prunella collaris*. (w:) *Polska czerwona księga zwierząt* (red. Z. Głowaciński), s. 220-221. PWRiL, Warszawa.
- Bokotey A. 1992. *List of the environs of Krystynopol and Sokal upon the Bug*. W. *Dzięduszycki*. Birkut 1: 97-110. Lwów.
- Borowiec E. 1957. *Fauna drobnych ssaków województwa rzeszowskiego*. Msc UAM, Poznań.
- Borowiec M., Borowiec L. 1979. *Niektóre gatunki ptaków obserwowane we wrześniu 1977 roku w Bieszczadach*. Not. orn. 20, 1-4: 47-49.
- Borowski S. 1968. *Rozmieszczenie ptaków w niektórych środowiskach Bieszczadów Zachodnich*. Not. orn. 9: 27-30.
- Brunicki J. 1889. *Ptaki spostrzegane w okolicy Stryja*. Spraw. Kom. Fizyogr. AU, 23, 2: 119-128.
- Busse P. 1968. *Trznadel trzypręgowy, Emberiza rustica Pall. w Polsce*. Not. orn. 9, 1-2: 24-26.
- Cais L. 1963. *Badania nad składem pokarmu kilku gatunków sów*. Zesz. Nauk. Uniw. A. Mickiewicza, Biol. 4: 3-21. Poznań.
- Cais L. 1963a. *Materiały do fauny ssaków województwa rzeszowskiego*. Zesz. Nauk. Uniw. A. Mickiewicza, Biol. 4: 22-40. Poznań.
- Cais L. 1965. *Niektóre gatunki ptaków obserwowane na wschodnim odcinku polskiej części Karpat w latach 1958-1964*. Acta orn. 9, 3: 143-150.
- Cichoń M., Przybyło R., Zając T. 1995. *Awifauna Otrytu, doliny Sanu i terenów przyległych*. Ochr. Przyr. 52: 195-206.
- Cichoń M., Zając T. 1991. *Avifauna of Bieszczady National Park (SE Poland) in 1987 and 1988 - quantitative and qualitative data*. Acta zool. cracov. 34, 2: 497-517.
- Ciosek J. 1986. *Kolejna obserwacja pliszki cytrynowej (Motacilla citreola) w Polsce*. Not. orn. 27: 100.
- Ciosek J., Surman K. 1997. *Zimowanie skowronka polnego (Alauda arvensis)*. Orlik, 23: 18.
- Ciosek J., Tomiałojć L. 1982. *Dzięcioł syryjski, Dendrocoptes syriacus (Hempr. et Ehrenhb.) ptakiem legowym w Polsce*. Prz. zool. 26, 1: 101-109.
- Cramp S. 1985. *The birds of the Western Palearctic*. IV. Oxford, New York.
- Czernicki M. 1995. *Wstępne wyniki badań nad zimującą awifauną Arboretum Boleszycy (1994/95)*. Bad. orn. Ziemi Przem. 3: 11-15.
- Czernicki M. 1997. *Zmiany zgrupowania ptaków zimujących w Arboretum Boleszycy w latach 1994-97*. Bad. orn. Ziemi Przem. 5: 107-111.
- Ćwikowska B., Ćwikowski C. 1996. *Zagęszczenie lęgowe gąsiora (Lanius collurio) w Górach Sanocko-Turczańskich*. Bad. orn. Ziemi Przem. 4: 81-84.
- Ćwikowski C. 1995. *Ptaki Bieszczadów Zachodnich i Gór Sanocko-Turczańskich (1980-1995)*. Bad. orn. Ziemi Przem. 3: 41-56.

- Ćwikowski C. 1995a. *Ptaki doliny potoku Stebnik i terenów sąsiednich (Park Krajobrazowy Gór Słonnych)*. Bad. orn. Ziemi Przem. 3: 57-70.
- Ćwikowski C. 1996. *Ptaki stawów rybnych w Posadzie Leskiej*. Bad. orn. Ziemi Przem. 4: 5-20.
- Ćwikowski C. 1996a. *Sowy Strigiformes Bieszczadów Zachodnich i Gór Sanocko-Turczańskich*. Chron. przyr. ojcz. 52, 6: 41-57.
- Denisiuk Z. 1993. *Program rezerwatowej ochrony przyrody i krajobrazu polskich Karpat na tle aktualnej sieci obszarów chronionych*. Studia Naturae 39, Kraków.
- Dobrowolski K.A., Nowak E. 1965. *Występowanie remiza, Remiz pendulinus (L.) w Polsce*. Acta orn. 9, 2: 77-119.
- Dobrowolski K.A., Pielowski Z., Pinowski J., Wasilewski A. 1962. *Das Vorkommen des Kolkrahen (Corvus c. corax L.) in Polen im Zusammenhang mit seinen Arealen und Quantitätsveränderungen in Mitteleuropa*. Ekol. Pol. A, 10, 14: 375-456.
- Domaniewski J. 1915. *Krytyczny przegląd awifauny Galicji. Cz. I. Passeriformes*. Pam. Fizyogr. Zoologia, 23, 2: 5-83. Warszawa.
- Domaniewski J. 1925. *Przyczynek do znajomości dzięciołów palearktycznych*. Prace zoologiczne, 4: 2. Warszawa
- Domaszewicz A., Lewartowski Z. 1985. *Przyczynek do znajomości awifauny okolic Krosna i Strzyżowa (woj. krośnieńskie i rzeszowskie)*. Acta zool. cracov. 29, 10: 219-228.
- Dunajewski A. 1934. *Krajowe formy rodziny Turdidae*. Acta orn. 1, 9: 275-301.
- Dunajewski A. 1935. *Przyczynek do znajomości fauny Czarnohory*. Pr. Inst. Bad. Leśn., ser. A, 8: 1-6.
- Dunajewski A. 1938. *Beitrag zur individuellen und geographischen Farbvariation des Trauerfliege fangers, Ficedula hypoleuca Pall.* Acta orn. 2, 18: 413-429.
- Dunajewski A., Rydzewski W. 1937. *O występowaniu niektórych ptaków w Polsce*. Acta orn. 2, 3: 31-38.
- Dyrzc A. 1966. *Rozmieszczenie kolonii gawrona, Corvus frugilegus L., w Polsce*. Acta orn. 9: 227-240.
- Dyrzc A. 1967. *Kolonie łęgowe żolny, Merops apiaster L. w okolicach Przemyśla*. Acta orn. 10: 41-45.
- Dyrzc A., Grabiński W., Stawarczyk T., Witkowski J. 1991. *Ptaki Śląska - monografia faunistyczna*. Uniwers. Wrocławski. Wrocław.
- Dzieduszycki W. 1876. *Nasze zwierzęta kręgowie, stałe i wędrowne*. Pam. II Zjazdu Lekarzy i Przyrodników Polskich we Lwowie 1875. Lwów.
- Dzieduszycki W. 1880. *Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie. Ptaki*. Lwów.
- Dzieduszycki W. 1895. *Przewodnik po Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie*. Lwów.
- Dzieduszycki W. 1907. *Przewodnik po Muzeum Dzieduszyckich we Lwowie*. Lwów.
- Ferens B. 1953. *Puchacz Bubo bubo (Linne) w Polsce - jego biologia i obyczaje*. Ochr. Przyr. 21: 78-114.
- Filipek M. 1995. *Kolejna obserwacja kalandry białoskrzydłej (Melanocorypha leucop-tera) w Polsce*. Bad. orn. Ziemi Przem. 3: 89-90.
- Gengler J. 1916. *Ornithologische Beobachtungen aus Osterreich-Schlesien, Ungarn und Galizien*. Verhandl. d. Ornith. Ges. Bayern, Munchen, 12, 4: 215-237.
- Glutz U.N., Bauer K.M. 1980. *Handbuch der Vogel Mitteleuropas*. 9. Wiesbaden.
- Głowaciński Z. 1969. *Materiały do znajomości awifauny Bieszczadów Zachodnich*. Acta zool. cracov. 14, 13: 327-350.

- Głowaciński Z. 1973. *Fauna kręgowców dolnego dorzecza Sanu i wskazania jej ochrony*. (w:) *Środowisko przyrodnicze dorzecza Sanu*. Tow. Przyj. Nauk, s. 133-155, Przemysł.
- Głowaciński Z. 1993. *Zróżnicowanie i problemy ochrony fauny kręgowców Bieszczadzkiego Parku Narodowego*. *Rocz. Bieszcz.* 2: 109-127.
- Głowaciński Z. 1994. *Inwentarz gatunkowy i kategorie ochronne kręgowców polskiej części Międzynarodowego Rezerwatu Biosfery „Karpaty Wschodnie” (oceny i propozycje wstępne)*. *Rocz. Bieszcz.* 3: 43-55.
- Głowaciński Z., Profus P. 1996. *Lęgowe zespoły ptaków buczyny i olszynki nadpotokowej w Bieszczadzkim Parku Narodowym*. *Rocz. Bieszcz.* 5: 109-116.
- Głowaciński Z., Profus P., Wuczyński A. 1995. *Zarys awifauny Bieszczadzkiego Parku Narodowego i problemy jej ochrony*. *Rocz. Bieszcz.* 4: 259-263.
- Godyń Z. 1939. *Badania awifauny północnej krawędzi Podola*. *Kosmos*, ser. A, 64: 1-59.
- Gotzman J. 1969. *Gnieźdzenie się nagórniaka, *Monticola saxatilis*, w Bieszczadach*. *Not. orn.* 10: 74-75.
- Graczyk R. 1959. *Badania nad występowaniem i stanem ilościowym kosa (*Turdus merula* L.) w Polsce*. *Ekol. pol.* 7, 3: 55-82.
- Grodziński W. 1957. *Materiały do fauny kręgowców Bieszczad Zachodnich*. *Zesz. Nauk Uniw. Jagiell.*, Zool. 10, 1: 177-221.
- Hordowski J. 1989. *Gawron (*Corvus frugilegus*) w południowo-wschodniej części województwa przemyskiego*. *Not. orn.* 30, 1-2: 21-36.
- Hordowski J. 1989a. *Pierwsze stwierdzenie kalandry czarnej *Melanocorypha yeltoniensis* na ziemiach polskich*. *Not. orn.* 30, 3-4: 93-94.
- Hordowski J. 1991. *Rozmieszczenie i liczebność ptaków lęgowych w województwie przemyskim*. *Zakł. Fizjogr. i Arbor.* s. 1-80. Bolestraszyce
- Hordowski J. 1993. *Zespoły lęgowe ptaków gniazdujących w zbiorowiskach leśnych i zaroślowych w okolicach Przemysła*. *Bad. orn. Ziemi Przem.* 1: 73-120.
- Hordowski J. 1993a. *Uzupełnienia do listy gatunków ptaków obserwowanych na Ziemi Przemyskiej*. *Bad. orn. Ziemi Przem.* 1: 139-144.
- Hordowski J. 1994. *Ptaki lęgowe w krajobrazie wiejskim Progu Lessowego*. *Bad. orn. Ziemi Przem.* 2: 43-73.
- Hordowski J. 1994a. *Lokalizacja gniazd oraz zagęszczenie sroki (*Pica pica*) w krajobrazie wiejskim południowo-wschodniej części Kotliny Sandomierskiej*. *Bad. orn. Ziemi Przem.* 2: 103-109.
- Hordowski J. 1994b. *Zmiany w zespole ptaków Arboretum Bolestraszyce w latach 1987 i 1994*. *Bad. orn. Ziemi Przem.* 2: 135-139.
- Hordowski J. 1995. *Dynamika lęgowej populacji gawrona (*Corvus frugilegus*) na Ziemi Przemyskiej w latach 1963-1995*. *Bad. orn. Ziemi Przem.* 2: 33-39.
- Hordowski J. 1995a. *Występowanie kłaskawki (*Saxicola torquata*) w krajobrazie kulturowym nizinnej części Ziemi Przemyskiej*. *Bad. orn. Ziemi Przem.* 2: 71-80.
- Hordowski J. 1995b. *Zimowe noclegowisko gawronów i kawek (*Corvus frugilegus*, *C. monedula*) w Przemysłu*. *Bad. orn. Ziemi Przem.* 3: 17-21.
- Hordowski J. 1996. *Badania ilościowe nad zimowaniem ptaków w lasach okolic Przemysła*. *Bad. orn. Ziemi Przem.* 4: 59-67
- Hordowski J. 1996a. *Ptaki lęgowe odstojników ścieków w Siedliskach*. *Bad. orn. Ziemi Przem.* 4: 29-34.
- Hordowski J. 1996b. *Struktura stad mieszanych zimujących w lasach iglastych i mie-*

- szanych Pogórza Przemyskiego. *Bad. orn. Ziemi Przem.* 4: 69-79.
- Hordowski J. 1996c. *Zagęszczenie gąsiora (Lanius collurio) w krajobrazie rolniczym Progu Lessowego (woj. przemyskie)*. *Bad. orn. Ziemi Przem.* 4: 93-99
- Hordowski J. 1996d. *Zagęszczenie trznadła (Emberiza citrinella) w krajobrazie rolniczym Progu Lessowego (woj. przemyskie)*. *Bad. orn. Ziemi Przem.* 4: 47-54.
- Hordowski J. 1997. *Awifauna lęgowa Progu Lessowego na powierzchni Dobkowice*. *Bad. orn. Ziemi Przem.* 5: 79-96.
- Hordowski J. 1998. *Atlas ptaków lęgowych gminy Żurawica (krajobraz rolniczy)*. *Bad. orn. Ziemi Przem.* 6: 7-90.
- Hordowski J. 1998a. *Zespoły ptaków gniazdujące na polach i łąkach okolic Przemysła*. *Bad. orn. Ziemi Przem.* 6: 113-120.
- Hordowski J. 1998b. *Wymiary jaj niektórych gatunków ptaków w rejonie Przemysła*. *Bad. orn. Ziemi Przem.* 6: 143-145.
- Hordowski J., Czernicki M. 1994. *Ptaki lęgowe starorzeczy w dolinie środkowego Sanu*. *Bad. orn. Ziemi Przem.* 2: 75-89.
- Hordowski J., Czernicki M. 1997. *Awifauna lęgowa na powierzchni Wielkie Błonia w dolinie środkowego Sanu*. *Bad. orn. Ziemi Przem.* 5: 65-68.
- Hordowski J., Kunysz P. 1990. *Ptaki Arbo-retum w Bolestraszczykach pod Przemysłem*. *Rocz. Przem.* 27: 305-317.
- Hordowski J., Kunysz P. 1991. *Ptaki Ziemi Przemyskiej*. *Not. orn.* 32, 1-2: 5-90.
- Hordowski J., Kunysz P. 1991a. *Żółta Meropterygiaster w okolicach Przemysła*. *Chroń. przyr. ojcz.* 5: 62-67.
- Hordowski J., Kunysz P. 1993. *Zespoły ptaków w parkach wiejskich okolic Przemysła*. *Bad. orn. Ziemi Przem.* 1: 5-43.
- Hordowski J., Kurek H., Kunysz P. 1993. *Terminy przylotów niektórych gatunków ptaków w okolicach Przemysła (1966-1992)*. *Bad. orn. Ziemi Przem.* 1: 129-137.
- Jermaczek A., Czałga T., Jermaczek D., Krzyśków T., Rudawski W., Stańko R. 1995. *Ptaki Ziemi Lubuskiej - monografia faunistyczna*. Lub. Klub Przyr. Świebodzin.
- Józefik M. 1959. *Rzadkie gatunki ptaków w dorzeczu górnego i środkowego biegu Sanu*. *Stresz. ref. ze Zjazdu Anat. i Zool. Kraków*, s. 412-414.
- Józefik M. 1960. *Modyfikacje południowo-zachodniej granicy zasięgu Erythrina erythrina erythrina (Pall.) na przestrzeni dwóch ostatnich dziesięcioleci*. *Acta orn.* 5, 11: 307-324.
- Józefik M. 1961. *O niektórych rzadszych gatunkach awifauny starorzecza w Hurku pod Przemysłem*. *Acta orn.* 6, 3: 21-34.
- Józefik M. 1962. *Wpływ niektórych czynników środowiskowych na wielkość i rozmieszczenie kolonii brzegówek Riparia riparia (L.) na Sanie*. *Acta orn.* 7, 3: 69-87.
- Józefik M. 1969. *Zmiany w ornitofaunie Bieszczad pod wpływem czynników cywilizacyjnych ostatniego ćwierćwiecza*. *Not. Orn.* 10: 34-39.
- Kania W., Rafiński J. 1964. *Materiały do awifauny Polski II. Monticola saxatilis*. *Acta Orn.* 8: 298.
- Kawa P. 1998. *Ptaki lęgowe łąk okolic Rzeszowa*. *Bad. orn. Ziemi Przem.* 6: 99-105.
- Kędziński S. 1908. *Kilka słów o pojawieniu się w Galicyi pustynnika w roku 1908*. *Spraw. Kom. Fizyogr.* 43: 11.
- (KF) Komisja Faunistyczna. 1988. *Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 1985. Raport nr 2*. *Not. orn.* 29: 53-65.
- Komisja Faunistyczna. 1988. *Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 1986. Raport nr 3*. *Not. orn.* 29: 135-149.

- Komisja Faunistyczna. 1989. *Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 1987. Raport nr 4*. Not. orn. 30: 57-71.
- Komisja Faunistyczna. 1990. *Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 1988. Raport nr 5*. Not. orn. 31: 67-85.
- Komisja Faunistyczna. 1991. *Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 1989. Raport nr 6*. Not. orn. 32: 125-141.
- Komisja Faunistyczna. 1992. *Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 1990. Raport nr 7*. Not. orn. 33: 111-121.
- Komisja Faunistyczna. 1993. *Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 1991. Raport nr 8*. Not. orn. 34: 347-358.
- Komisja Faunistyczna. 1994. *Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 1992. Raport nr 9*. Not. orn. 35: 157-170.
- Komisja Faunistyczna. 1994. *Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 1993. Raport nr 10*. Not. orn. 35: 331-346.
- Komisja Faunistyczna. 1995. *Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 1994. Raport nr 11*. Not. orn. 36: 343-358.
- Komisja Faunistyczna. 1996. *Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 1995. Raport nr 12*. Not. orn. 37: 301-317.
- Komisja Faunistyczna. 1997. *Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 1996. Raport nr 13*. Not. orn. 38: 291-311.
- Komisja Faunistyczna. 1998. *Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 1997. Raport nr 14*. Not. orn. 39: 151-174.
- Kondracki J. 1988. *Geografia fizyczna Polski*. PWN, Warszawa.
- Kotlarczyk J. 1979. (red.) *Badania paleontologiczne Karpat Przemyskich*. AGH, Przemyśl-Kraków.
- Kulczycki A. 1964. *Występowanie niektórych gatunków ptaków w Bieszczadach w latach 1957-1963*. Acta orn. 8, 7: 324-325.
- Kulczycki A. 1964a. *Badania nad składem pokarmu sów z Beskidu Niskiego*. Acta zool. cracov. 9: 529-560.
- Kulczycki A. 1966. *Ptaki Parku w Łańcucie*. Acta zool. cracov. 11, 11: 351-386.
- Kunysz P. 1989. *Puszczyk uralski Strix uralensis w parku w Przemyślu*. Chroń. przyr. ojcz., 45, 3: 83-85.
- Kunysz P. 1993. *Awifauna łęgowa stawów rybnych w Starzawie (1982-1992)*. Bad. orn. Ziemi Przem. 1: 45-58.
- Kunysz P. 1993. *Przyczynek do poznania biologii puszczyka uralskiego (Strix uralensis) w okolicach Przemyśla*. Bad. orn. Ziemi Przem. 1: 145-148.
- Kunysz P. 1993a. *Występowanie puszczyka (Strix aluco) w Przemyślu*. Bad. orn. Ziemi Przem. 1: 121-127.
- Kunysz P. 1994. *Awifauna łęgowa Parków Krajobrazowych: Pogórza Przemyskiego, Południoworoztoczańskiego i Puszczy Solskiej*. Bad. orn. Ziemi Przem. 2: 21-41.
- Kunysz P. 1994a. *Lokalizacja i sposób umieszczenia gniazd sroki (Pica pica) w Karpatach Wschodnich*. Bad. orn. Ziemi Przem. 2: 95-102.
- Kunysz P. 1994b. *Ptaki łęgowe rezerwatu „Krępak”*. Bad. orn. Ziemi Przem. 2: 123-127.
- Kunysz P. 1995. *Awifauna łęgowa projektowanego rezerwatu „Turnica”*. Bad. orn. Ziemi Przem. 3: 85-88.
- Kunysz P. 1995a. *Zagęszczenie kłaskawki (Saxicola torquata) na obszarze Pogórza Przemyskiego (1995)*. Bad. orn. Ziemi Przem. 3: 81-83.
- Kunysz P. 1995b. *Zimowe zgrupowanie ptaków parku zamkowego w Przemyślu 1994/1995*. Bad. orn. Ziemi Przem. 3: 23-25.
- Kunysz P. 1996. *Zimowe zgrupowania ptaków parku w Krasieczynie 1995/1996*. Bad. orn. Ziemi Przem. 4: 55-57.
- Kunysz P. 1996a. *Zagęszczenie gąsiorka (Lanius collurio) w dolinie rzeki Wiar (Pogórze Przemyskie)*. Bad. orn. Ziemi Przem. 4: 91-92.

- Kunysz P. 1997. Tereny cenne faunistycznie na obszarze miasta Przemyśla. Stan fauny i propozycje ochrony. Rocz. Przem. 33, 4: 109–126.
- Kunysz P. 1998. Liczebność ptaków wodnych w okresie jesienno-zimowym na Sanie w Przemyślu. Bad. orn. Ziemi Przem. 6: 121–126.
- Kunysz P., Hordowski J. 1992. Migration of water-and-marsh birds in the Valley of the Middle San (South-eastern Poland). Acta zool. cracov., 35, 2: 285–313.
- Kunysz P., Hordowski J. 1998. Żońta (*Merops apiaster*) w południowo-wschodniej Polsce. Bad. orn. Ziemi Przem. 6: 127–134.
- Kunysz P., Kurek H. 1997. Atlas ptaków lęgowych Przemyśla w latach 1993–1996. Bad. orn. Ziemi Przem. 5: 5–46.
- Kurek H. 1967. Kolonia lęgowa żońty *Merops apiaster* L. w Buszkowicach pod Przemyślem. Acta orn. 10, 9: 63–64.
- Kurek H. 1967a. Materiały do awifauny Polski V. *Merops apiaster*, *Prunella modularis*, *Lanius minor*. Acta orn. 10, 9: 232–233.
- Kurek H. 1974. Gniazdowanie szpaka (*Sturnus vulgaris*) i wróbla (*Passer domesticus*) w norze żońty (*Merops apiaster*). Not. orn. 15, 3–4: 132.
- Kurek H. 1977. Gniazdowanie brzegówki (*Riparia riparia*) i mazurka (*Passer montanus*) w norze żońty (*Merops apiaster*). Not. orn. 18, 1–2: 61–62.
- Kurek H. 1984. Dzięcioł syryjski (*Dendrocopos syriacus*) w dolinie Sanu. Not. orn. 25, 3–4: 65–68
- Kurek H. 1984a. Jaskółka rudawa (*Hirundo daurica*) – nowy gatunek awifauny Polski. Not. orn. 25, 3–4: 55–57.
- Kurek H. 1993. Ptaki starorzecza Sanu w Hurku pod Przemyślem. Bad. orn. Ziemi Przem. 1: 59–72.
- Kurek H. 1994. Przemyska populacja żońty (*Merops apiaster*) w latach 1965–1993. Bad. orn. Ziemi Przem. 2: 5–20.
- Kurek H. 1996. Pliszka cytrynowa (*Motacilla citreola*) na Ziemi Przemyskiej. Bad. orn. Ziemi Przem. 4: 101–103
- Manikowski S. 1967. Materiały do awifauny Polski IV. *Plectrophenax nivalis*. Acta orn. 10, 2: 38.
- Michalik S., Szary A. 1997. Zbiorowiska leśne Bieszczadzkiego Parku Narodowego. Monografie Bieszczadzkie, t. 1.
- Michna E., Paczos S. 1972. Zarys klimatu Bieszczadów Zachodnich. Wyd. Ossolineum. Wrocław.
- Miczyński K. 1962. Ptaki Dublan (Ukraińska SSR). Acta orn. 6: 117–180.
- Mrugasiewicz A. 1964. Materiały do awifauny Polski II. *Bubo bubo* (L.) – puchacz. Acta orn. 8, 7: 296.
- Niezabitowski E. 1901. Przyczynek do fauny kręgowców Galicji. Spraw. Kom. Fizyogr. AU, 35, 2: 102–128.
- Nowak E. 1958. Rozprzestrzenianie się sierpówki *Streptopelia decaocto* (Friv.) w Polsce. Prz. zool. 2, 2: 87–94.
- Nowicki M. 1866. Przegląd dotychczasowych prac o kręgowcach galicyjskich. Rocz. Tow. Nauk. Krak. 33: s. 105.
- Nowosad M. 1995. Zarys klimatu Bieszczadzkiego Parku Narodowego i jego otuliny w świetle dotychczasowych badań. Rocz. Bieszcz. 4:163–183.
- Panach D. 1983. Ornithologische Beobachtungen im Bieszczady-Gebirge (VR Polen). Beitr. Vogel. 29, 4: 198–208.
- Pelc B. 1998. Ptaki doliny Wisłoka pod Łańcutem. Bad. orn. Ziemi Przem. 6: 91–98.
- Pietruski S.K. 1840. Verzeichniss der Vogel Galiziens. Wiegmann's Arch. Naturgesch. 6: 369–376.
- Pietruski S.K. 1860. Historia naturalna i hodowla ptaków zabawnych i użytecznych. t. 1. Kraków.
- Pinowski J., Zajac Z.R. 1990. Damages to crops caused by birds in Central Europe. (w:)

- Pinowski J., Summers-Smith J.D. (red.) *Granivorous Birds in the Agricultural Landscape*. s. 333-345. PWN, Warszawa.
- Potrzebowska-Dutka J. 1986. *Katalog kolekcji ptaków ze zbiorów Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu*. Roczn. Muz. Górnośl. zeszyt. 10, Bytom
- Przegląd czynności Komisji Fizjograficznej akademickiej w ciągu roku 1906/1907. Spraw. Kom. Fizyogr. 41: 12.
- Ptaki Palearktyki Zachodniej - nazewnictwo i status krajowy. Komisja Faunistyczna Sekcji Ornitologicznej PTZool. 1994. Not. orn. 35, supplement.
- Rozprawy i Wiadomości z Muzeum im. Dzieduszyckich 1914. t. 1, zeszyt 1-2.
- Ruprecht A., Szwagrzak A. 1988. *Atlas rozmieszczenia sów Strigiformes w Polsce*. Studia Nat. ser. A. 32.
- Schaitter I. 1868. *Zapiski o ssakach i ptakach okolic Rzeszowa*. Spraw. Kom. Fizyogr. AU, 2: 69-73.
- Schramm W. 1958. *Lasy i zwierzęta Gór Sannockich*. Poznań.
- Skakuj M. 1991. *Trzecie stwierdzenie jerzyka alpejskiego (Apus melba) w Polsce*. Not. orn. 32, 1-2: 135-136.
- Skowroński M. 1995. *Rzadkie gatunki ptaków obserwowane w dolinie Sanu w okolicach Sanoka i Jeziora Myczkowskiego*. Bad. orn. Ziemi Przem. 3: 91.
- Skowroński M. 1996. *Ptaki doliny Sanu między Sanokiem a Leskiem oraz przyległego pasma Gór Słonnych (badania wstępne)*. Bad. orn. Ziemi Przem. 4: 21-28.
- Skowroński M. 1996a. *Zagęszczenie gąsioraka (Lanius collurio) w dolinie Sanu pod Sanokiem (woj. krośnieńskie)*. Bad. orn. Ziemi Przem. 4: 89-90.
- Skowroński M. 1997. *Uzupełnienia do wykazu gatunków ptaków obserwowanych w dolinie Sanu pod Sanokiem*. Bad. orn. Ziemi Przem. 5: 113-114.
- Sokołowski J. 1947. *Kilka uwag o ochronie i biologii kosa (Turdus merula L.)*. Chroń. Przyr. Ojczyzst. 7-9, 3.
- Sobuś T. 1998. *Obserwacje kraski (Coracias garrulus) w okolicach Brzozy Stadnickiej*. Bad. orn. Ziemi Przem. 6: 141-142.
- Stastny K., Randik A., Hudec K. 1987. *Atlas hnízdního rozsireni ptaku v CSSR 1973/77*. Praha
- Strautman F.I. 1954. *Pticy sovietskich Karpat*. AN. URSR, Kiev.
- Strautman F.I. 1963. *Pticy zapadnych oblastej Ukrainskoj SSR*. 1 i 2. Lwów.
- Szafer W., Kulczyński S., Pawłowski B. 1950. *Rośliny Polskie*. PWN.
- Szafer W., Zarzycki K. 1977. *Szata roślinna Polski*, I i II. PWN, Warszawa.
- Tadeusz P. 1997. *Obserwacja pustynnika (Syrrhaptes paradoxus) w Bieszczadach*. Bad. orn. Ziemi Przem. 5: 135.
- Tomiałojć L. 1990. *Ptaki Polski, rozmieszczenie i liczebność*. PWN, Warszawa.
- Tranda E., Wojciechowski Z., Soszyński B. 1969. *Notatki ornitologiczne z Bieszczad i Beskidu Niskiego*. Zesz. Nauk. UŁ Biol. 33: 67-70.
- Trella T. 1938. *Fizjografia okolic Przemysła (Msc.)*. Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Przemysłu.
- Walasz K. 1990. *Awifauna Pogórza Przemysko-Dynowskiego na obszarze województwa przemyskiego*. (Msc). Urząd Wojewódzki w Przemysłu.
- Walasz K. 1991. *Awifauna doliny rzeki Wiar w województwie przemyskim*. (Msc). Urząd Wojewódzki w Przemysłu.
- Walasz K. 1993. *Fauna Turnickiego Parku Narodowego. cz. III. Ptaki*. (w:) Turnicki Park Narodowy w polskich Karpatach Wschodnich. Dokumentacja projektowa. ProNatura, Kraków.

- Walasz K., Mielczarek P. (red.) 1992. *Atlas ptaków lęgowych Małopolski 1985–1991*. Biologica Silesiae, Wrocław.
- Wieloch M. 1998. *Inwentaryzacja ostoi ptaków o randze europejskiej*. Ptasie Ostoje, Biul. Prog. Ochr. Ostoi Ptaków.
- Winnicki T., Zemanek B. 1998. *Przyroda Bieszczadzkiego Parku Narodowego*. Ustrzyki Dolne.
- Wład P. 1996. *Województwo przemyskie. Zarys geograficzny*. TPN, Przewyśl.
- Wodzicki K. sen. 1851. *Wycieczka ornitologiczna w Tatry i Karpaty Galicyjskie na początku czerwca 1850 roku*. Leszno.
- Wójcik J.D. 1998. *Występowanie kraski (Coracias garrulus) w Małopolsce*. Kulon, 3, 1: 47-55.
- Zawadzki A. 1840. *Fauna der galizisch-bukowinischen Wirbelthiere. Eine systematische übersicht der in diesen Provinzen vorkommenden Säugetiere, Vogel und Fische, mit Rücksicht auf ihre Lebensweise und Verbreitung*. E. Schweizerbarts Verl. Stuttgart.
- Zemanek B. 1992. *Szata roślinna Bieszczadzkiego Parku Narodowego*. Roczn. Bieszcz. 1: 29-35.

Skorowidz nazw polskich i łacińskich

A

Acrocephalus arundinaceus 104
Acrocephalus palustris 101
Acrocephalus schoenobaenus 100
Acrocephalus scirpaceus 103
Aegithalos caudatus 124
Aegolius funereus 31
Alauda arvensis 54
Alcedo atthis 35
Anthus campestris 61
Anthus cervinus 65
Anthus pratensis 63
Anthus richardi 61
Anthus spinoletta 65
Anthus trivialis 62
Apus apus 33
Apus melba 34
Asio flammeus 31
Asio otus 30
Athene noctua 26

B

Białorzzytka 86
 Bogatka 130
Bombycilla garrulus 70
 Brzegówka 57
 Brzęczka 99
Bubo bubo 23

C

Calandrella brachydactyla 53
Calcarius lapponicus 169
Caprimulgus europaeus 32
Carduelis cannabina 163
Carduelis carduelis 160
Carduelis chloris 159
Carduelis flammea 164
Carduelis flavirostris 164
Carduelis spinus 161
Carpodacus erythrinus 165
Certhia brachydactyla 134
Certhia familiaris 133
 Cierlik 171

Cierniówka 109
Cinclus cinclus 72
Coccothraustes coccothraustes 167
Columba oenas 15
Columba palumbus 16
Coracias garrulus 37
Corvus corax 150
Corvus corone 148
Corvus frugilegus 146
Corvus monedula 144
Cuculus canorus 21
 Czarnogłówka 126
 Czeczotka 164
 Czubatka 127
 Czyżyk 161

D

Delichon urbica 60
Dendrocopos leucotos 49
Dendrocopos major 44
Dendrocopos medius 47
Dendrocopos minor 50
Dendrocopos syriacus 45
 Drozd obrożny 88
 Drożdżik 95
Dryocopus martius 43
 Dudek 38
 Dymówka 58
 Dzierlatka 53
 Dzierzba czarnoczelna 139
 Dzierzba rudogłowa 141
 Dzięcioł białogrzbiety 49
 Dzięcioł białoszyi 45
 Dzięcioł czarny 43
 Dzięcioł duży 44
 Dzięcioł średni 47
 Dzięcioł trójpalczasty 51
 Dzięcioł zielonosiwy 41
 Dzięcioł zielony 42
 Dzięciołek 50
 Dziwonia 165
 Dzwoniec 159

E

- Emberiza cirulus* 171
Emberiza citrinella 169
Emberiza hortulana 171
Emberiza rustica 172
Emberiza schoeniclus 172
Eremophila alpestris 56
Erithacus rubecula 76

F

- Ficedula albicollis* 121
Ficedula hypoleuca 122
Ficedula parva 120
Fringilla coelebs 155
Fringilla montifringilla 157

G

- Gajówka 111
Galerida cristata 53
Garrulus glandarius 141
Gawron 146
Gąsiorek 138
Gil 166
Glaucidium passerinum 25
Górniczek 56
Grubodziób 167
Grzywacz 16

H

- Hippolais icterina* 105
Hirundo daurica 60
Hirundo rustica 58

J

- Jarzębatka 106
Jaskółka rudawa 60
Jemiołuszka 70
Jer 157
Jerzyk 33
Jerzyk alpejski 34
Jynx torquilla 40

K

- Kalandra białoskrzydła 52
Kalandra czarna 53

- Kapturek 111
Kawka 144
Kląskawka 84
Kopciuszek 80
Kos 89
Kowalik 132
Kraska 37
Krętogłów 40
Kruk 150
Krzyżodziób świerkowy 165
Kukułka 21
Kulczyk 157
Kwiczol 91

L

- Lanius collurio* 138
Lanius excubitor 140
Lanius minor 139
Lanius senator 141
Lelek 32
Lerka 53
Locustella fluviatilis 98
Locustella luscinioides 99
Locustella naevia 97
Loxia curvirostra 165
Lullula arborea 53
Luscinia luscinia 77
Luscinia megarhynchos 79
Luscinia svecica 80

Ł

- Łozówka 101
Łuskowiec 166

M

- Makolągwa 163
Mazurek 154
Melanocorypha leucoptera 52
Melanocorypha yeltoniensis 53
Merops apiaster 36
Miliaria calandra 174
Modraszka 129
Monticola saxatilis 88
Motacilla alba 69
Motacilla cinerea 68
Motacilla citreola 68

Motacilla flava cinereocapilla 67
Motacilla flava flava 66
 Muchołówka białoszyja 121
 Muchołówka mała 120
 Muchołówka szara 118
 Muchołówka żałobna 122
Muscicapa striata 118
 Mysikrólik 117

N

Nagórnik 88
Nucifraga caryocatactes 144
Nyctea scandiaca 25

O

Oenanthe oenanthe 86
 Oknówka 60
Oriolus oriolus 136
 Ortolan 171
 Orzechówka 144
Otus scops 23

P

Panurus biarmicus 124
Parus ater 128
Parus caeruleus 129
Parus cristatus 127
Parus cyanus 130
Parus major 130
Parus montanus 126
Parus palustris 125
Passer domesticus 153
Passer montanus 154
 Pasterz 152
 Paszkot 95
 Pelzacz leśny 133
 Pelzacz ogrodowy 134
Phoenicurus phoenicurus 81
Phoenicurus ochruros 80
Phylloscopus bonelli 113
Phylloscopus collybita 114
Phylloscopus sibilatrix 113
Phylloscopus trochiloides 113
Phylloscopus trochilus 115
Pica pica 142
Picoides tridactylus 51

Picus canus 41
Picus viridis 42
 Piecuszek 115
 Piegża 107
 Pierwiosnek 114
Pinicola enucleator 166
Plectrophenax nivalis 169
 Pleszka 81
 Pliszka cytrynowa 68
 Pliszka góraska 68
 Pliszka siwa 69
 Pliszka żółta 66
 Pluszcz 72
 Płochacz halny 75
 Płomykówka 23
 Podróżniczek 80
 Pokląskwa 82
 Pokrzywnica 74
 Pomurnik 133
 Poświerka 169
 Potrzyszcz 174
 Potrzos 172
 Pójdźka 26
Prunella collaris 75
Prunella modularis 74
 Puchacz 23
 Pustynnik 15
 Puszczyk 27
 Puszczyk mszarny 30
 Puszczyk uralcki 29
Pyrrhula pyrrhula 166

R

Raniuszek 124
Regulus ignicapillus 118
Regulus regulus 117
 Remiz 135
Remiz pendulinus 135
Riparia riparia 57
 Rokitniczka 100
 Rudzik 76
 Rzepołuch 164

S

Saxicola rubetra 82
Saxicola torquata 84

Serinus serinus 157
 Sierpówka 18
 Sikora lazurkowa 130
 Sikora uboga 125
 Siniak 15
Sitta europaea 132
 Siwerniak 65
 Skowronek 54
 Skowrończyk krótkopalcowy 53
 Słownik rdzawy 79
 Słownik szary 77
 Sosnowka 128
 Sowa jarzębata 25
 Sowa śnieżna 25
 Sójka 141
 Sóweczka 25
 Sroka 142
 Srokosz 140
Streptopelia decaocto 18
Streptopelia turtur 20
Strix aluco 27
Strix nebulosa 30
Strix uralensis 29
 Strumieniówka 98
 Strzyżyk 72
Sturnus roseus 152
Sturnus vulgaris 151
 Surnia ulula 25
 Syczek 23
Sylvia atricapilla 111
Sylvia borin 111
Sylvia communis 109
Sylvia curruca 107
Sylvia nisoria 106
Syrrhaptes paradoxus 15
 Szczygieł 160
 Szpak 151

Ś

Śnieguła 169
 Śpiewak 93
 Świergotek drzewny 62
 Świergotek łąkowy 63
 Świergotek polny 61
 Świergotek rdzawogardlisty 65
 Świergotek szponiasty 61

Świerszczak 97
 Świstunka 113
 Świstunka góraska 113

T

Tichodroma muraria 133
Troglodytes troglodytes 72
 Trzciniak 104
 Trzcinniczek 103
 Trznadel 169
 Trznadel czubaty 172
Turdus iliacus 95
Turdus merula 89
Turdus philomelos 93
Turdus pilaris 91
Turdus torquatus 88
Turdus viscivorus 95
 Turkawka 20
Tyto alba 22

U

Upupa epops 38
 Uszatka 30

W

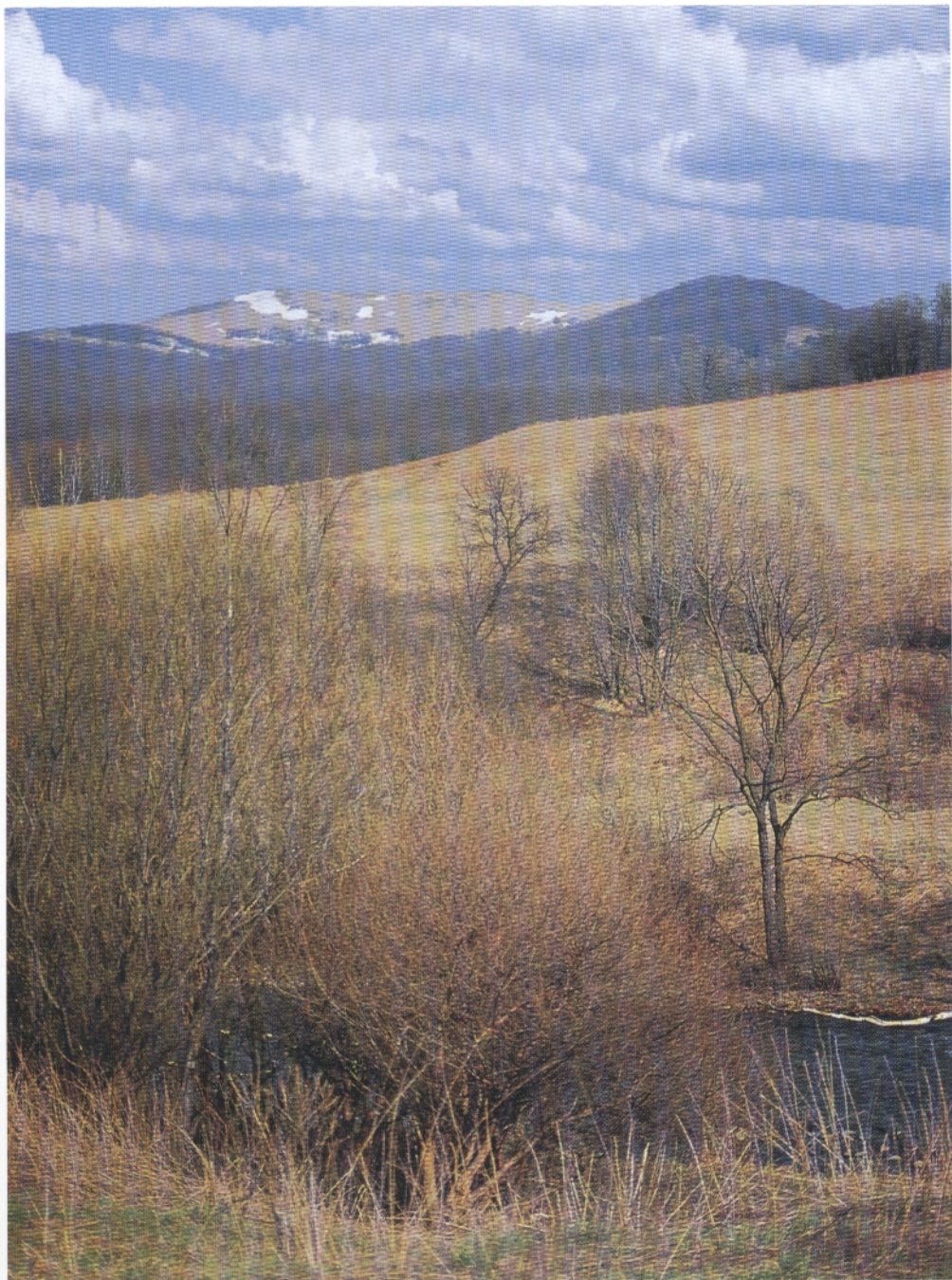
Wąsatka 124
 Wilga 136
 Włochatka 31
 Wójcik 113
 Wrona siwa 148
 Wróbel 153

Z

Zaganiacz 105
 Zięba 155
 Zimorodek 35
 Zniczek 118

Ż

Żoła 36

Fot. 1. Widok na połoniny bieszczadzkie z doliny Sanu w Siankach. Fot. P. Kunysz

Fot. 2. Góry Sanocko-Turczańskie w okolicy Liskowatego. Fot. C. Ćwikowski

Fot. 3. Góry Sanocko-Turczańskie w okolicy Polańczyka. Fot. M. Skowroński

Fot.4. Góry Słonne. Fot. M. Skowroński

Fot. 5. Łąki i sady owocowe w dolinie Stebnika. Fot. C. Ćwikowski

Fot.6. Zbiornik zaporowy w Myczkowcach. Fot. M. Skowroński

Fot. 7. Pasma Turnicy na Pogórze Przemyskim. Fot. P. Kunysz

Fot. 8. Dolina Wiaru w okolicach Huwnik i Kalwarii Paclawskiej. Fot. P. Kunysz

Fot. 9. Dolina Jamninki w paśmie Turnicy. Fot. P. Kunysz

Fot. 10. Dolina rzeki San w Dąbrówce Starzeńskiej. fot. P. Kunysz

Fot. 11. Próg Lessowy, fragment powierzchni Kosienice (gm. Żurawica).
Fot. J. Hordowski

Fot. 12. Stawy rybne w Starzawie. Fot. P. Kunysz

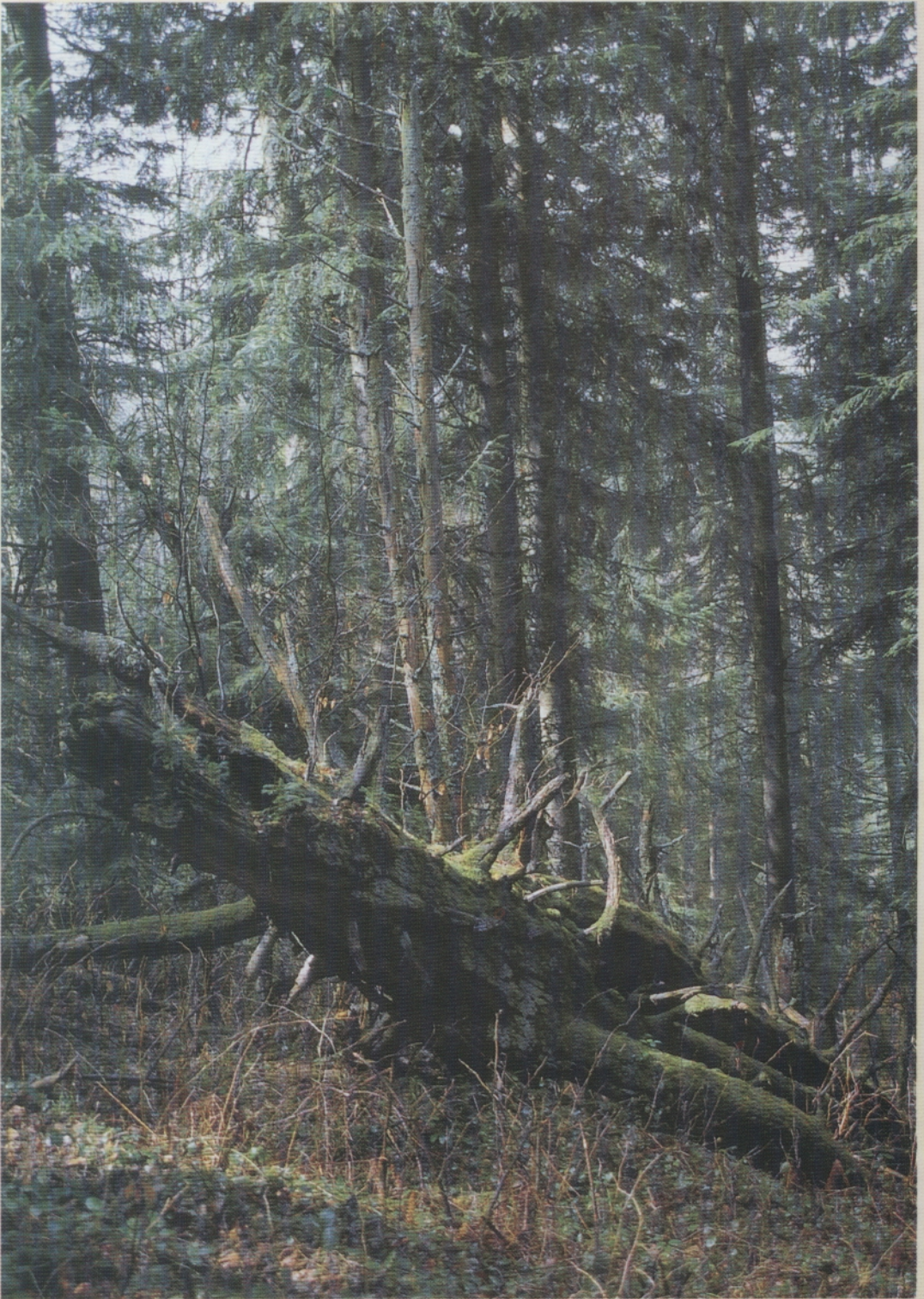
Fot. 13. Starorzecze Sanu w Hurku. Fot. P. Kunysz

Fot.14. Dolina potoku Rada na Progu Lessowym. Fot. J.K. Kalinowski

Fot. 15. Buczyzna karpacka pod Połoniną Wetlińską. Fot. C. Ćwikowski

ISBN 83-910666-3-0
ISBN 83-913023-1-8